

UPA

= STRATEGIC AFFAIRS =

March 2025

Vol. 6 No: 1

ISSN: 2718-0182

UPA Strategic Affairs is the academic journal published by UPA
(<http://politikaakademisi.org>)

Owner/Editor-in-chief: Prof. Ozan ÖRMECİ

Editor-in-chief: Assoc. Prof. Deniz TANSİ

Editor-in-chief: Assoc. Prof. Eren Alper YILMAZ

Editor-in-chief: Assoc Prof. Oğuzhan GÖKSEL

Editor-in-chief: Dr. Ahmet CEYLAN

Editor-in-chief: Dr. Sina KISACIK

Editor-in-chief: Dr. Seda Gözde TOKATLI

<http://politikaakademisi.org/upa-strategic-affairs/>

UPA STRATEGIC AFFAIRS

UPA Strategic Affairs is an open-access, peer-reviewed online (electronic) international academic journal published twice a year.

UPA Strategic Affairs was established in 2020 by the founders of UPA (Uluslararası Politika Akademisi-International Political Academy), a well-known foreign policy initiative in Turkey initiated in 2012.

UPA Strategic Affairs is solely established for academic purposes and does not collect article processing or submission charges from contributors.

UPA Strategic Affairs' publication languages are Turkish, English, and French.

UPA Strategic Affairs is currently indexed with Türkiye Kaynakçası, ASOS index, DergiPark, DRJI, CiteFactor, Index Copernicus, and EuroPub.

ISSN: 2718-0182

Aims and Scope:

UPA Strategic Affairs encourages all Social Sciences scholars, students, and researchers to send their scientific articles for publication.

UPA Strategic Affairs aims to appeal to a broad scholarly audience by welcoming all Social Science works without a geographic or topic-based limitation.

UPA Strategic Affairs publishes theoretical, methodological, and research-based articles as well as original op-eds and book reviews.

UPA Strategic Affairs' publication languages are Turkish, English, and French.

UPA Strategic Affairs follows academic ethics procedures proposed by the ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) and COPE (Committee on Publication Ethics). These procedures apply to editors, authors, and referees.

All published articles are archived on the UPA website (<http://politikaakademisi.org/archive/>).

Editorial Board:

Owner/Editor-in-chief: Prof. Ozan ÖRMECİ (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Editor-in-chief: Assoc. Prof. Deniz TANSİ (Yeditepe University, TÜRKİYE)

Editor-in-chief: Assoc. Prof. Oğuzhan GÖKSEL (Marmara University, TÜRKİYE)

Editor-in-chief: Assoc. Prof. Eren Alper YILMAZ (Aydin Adnan Menderes University, TÜRKİYE)

Editor-in-chief: Dr. Ahmet CEYLAN (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Editor-in-chief: Dr. Sina KISACIK (Cyprus Science University, TRNC)

Editor-in-chief: Dr. Seda Gözde TOKATLI (Izmir Democracy University, TÜRKİYE)

Editors: (in alphabetical order)

- Tülin AVCU (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Yağmur BAHRAM (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Marwen BEN JENNANA (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Temmuz Yiğit BEZMEZ (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Onur BİGAÇ (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Serdar ÇUKUR (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Mehmet EMİR (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Yusuf ERTUĞRAL (EUROPolitika, TÜRKİYE)
- Ayşe KAŞIKIRIK (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Ali İzzet KEÇECİ (EUROPolitika, TÜRKİYE)
- Gülçin Sağır KESKİN (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Nisa MAMMADOVA (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Oğuzhan MANİOĞLU (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Yadigar NAGHIYEV (Bilgesam, TÜRKİYE)
- Teymur QASIMLI (Azərbaycan Dillər Universiteti, AZERBAIJAN)
- Kıvanç SAĞIR (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Sümer Esin ŞENYURT (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Berkay TEMEL (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)
- Ercan TUTAR (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)
- İsa USLU (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Advisory Board: (in alphabetical order)

Prof. Mensur AKGÜN (Istanbul Kultur University, TÜRKİYE)

Prof. Tayyar ARI (Uludag University, TÜRKİYE)

Prof. Aykut ARIKAN (Turkish-German University, TÜRKİYE)

Prof. Süha ATATÜRE (Istanbul Gedik University, TÜRKİYE)

Prof. Sedat AYBAR (Bahcesehir University, TÜRKİYE)

Prof. Gürol BABA (Social Sciences University of Ankara, TÜRKİYE)

Prof. İsmail Melih BAŞ (Istanbul Arel University, TÜRKİYE)

Prof. Mesut Hakkı CAŞIN (Yeditepe University, TÜRKİYE)

Prof. Cristiana CRISTUREANU (Christian University Dimitrie Cantemir, ROMANIA)

Prof. Haydar ÇAKMAK (Ankara Hacı Bayram Veli University, TÜRKİYE)

Prof. Şaban Halis ÇALIŞ (Selcuk University, TÜRKİYE)

Prof. Sefa ÇETİN (Maltepe University, TÜRKİYE)

Prof. Hasret ÇOMAK (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Prof. Okechukwu Lawrence EMEAGWALI (Girne American University, TRNC)

Prof. Fahri ERENEL (Istinye University, TÜRKİYE)

Prof. Ghadir GOLKARIAN (Near East University, TRNC)

Prof. Armağan GÖZKAMAN (Beykent University, TÜRKİYE)

Prof. Michelangelo GUIDA (Istanbul 29 Mayıs University, TÜRKİYE)

Prof. Hüseyin GÜL (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)

Prof. Burak GÜLBOY (Istanbul University, TÜRKİYE)

Prof. Jeffrey HAYNES (London Metropolitan University, UNITED KINGDOM)

Prof. Russel HIRST (University of Tennessee, Knoxville, USA)

Prof. Afrim HOTI (University of Prishtina, KOSOVO)

Prof. Hüseyin İŞIKSAL (Final International University, TRNC)

Prof. Masamichi IWASAKA (Hokkai-Gakuen University, JAPAN)

Prof. Hüsamettin İNAÇ (Kutahya Dumlupınar University, TÜRKİYE)

Prof. C. Nazım İREM (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)

Prof. Katarzyna JEDRZEJCZYK-KULINIAK (Wroclaw University, POLAND)

Prof. Ragıp Kutay KARACA (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)

Prof. Ulvi KESER (Girne American University, TRNC)

Prof. Hakan Mehmet KİRİŞ (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)

Prof. Timuçin KODAMAN (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)

Prof. Oytun MEÇİK (Eskisehir Osmangazi University, TÜRKİYE)

Prof. Mark MEIROWITZ (SUNY Maritime College, USA)

Prof. Krzysztof MOTYKA (John Paul II Catholic University of Lublin, POLAND)

Prof. H. Tarık OĞUZLU (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)

Prof. Murat ÖNSOY (Hacettepe University, TÜRKİYE)

Prof. Ozan ÖRMECİ (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Prof. Uğur ÖZGÖKER (Istanbul Arel University, TÜRKİYE)

Prof. Herbert REGINBOGIN (The Catholic University of America, USA)

Prof. Adnan ŐIŐSMAN (Istanbul Gedik University, TÜRKIYE)

Prof. Ahmet TALİMCİLER (Bakircay University, TÜRKIYE)

Prof. Ali Vahit TURHAN (Beykent University, TÜRKIYE)

Prof. Hasan ÜNAL (Baskent University, TÜRKIYE)

Prof. Levent ÜRER (Istanbul Aydın University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Arda BAŞ (Bolu Abant İzzet Baysal University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Ahmet İlkey CEYHAN (Istanbul Kent University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Nikos CHRISTOFIS (Shaanxi Normal University, CHINA)

Assoc. Prof. Yusuf ÇINAR (Bitlis Eren University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Ali Oğuz DİRİÖZ (TOBB University of Economics and Technology, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Ayőegül DOĞRUCAN (Akdeniz University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Giray FİDAN (Ankara Hacı Bayram Veli University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Oğuzhan GÖKSEL (Marmara University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Volkan İPEK (Yeditepe University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Faruk KALAY (Aydın Adnan Menderes University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Murat KASAPSARAÇOĞLU (Istanbul, Aydın University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Furkan KAYA (Yeditepe University, TÜRKIYE)

Assoc. Prof. Ariel González LEVAGGI (Pontifical Catholic University of Argentina, ARGENTINA)

Assoc. Prof. Namık MAMMADOV (Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, AZERBAIJAN)

Assoc. Prof. Sezgin MERCAN (Baskent University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Ainur NOGAYEVA (Erzincan Binali Yildirim University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. M. Cem OĞULTÜRK (Istanbul, Aydın University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Cenk ÖZGEN (Giresun University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Armağan ÖZTÜRK (Artvin Coruh University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Beata PISKORSKA (John Paul II Catholic University of Lublin, POLAND)

Assoc. Prof. Doğan Şafak POLAT (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Deniz TANSİ (Yeditepe University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Veronika TSIBENKO (Southern Federal University, RUSSIA)

Assoc. Prof. Göktürk TÜYSÜZOĞLU (Giresun University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Şebnem UDUM (Hacettepe University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Eren Alper YILMAZ (Aydın Adnan Menderes University, TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Dilek YİĞİT (Republic of Türkiye Ministry of Treasury and Finance, TÜRKİYE)

Dr. Hacı Mehmet BOYRAZ (SETA, TÜRKİYE)

Dr. Begüm BURAK (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Dr. Ahmet CEYLAN (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Dr. Matthew S. COHEN (Northeastern University, USA)

Dr. Aurélien DENIZEAU (ILERI, FRANCE)

Dr. Maxime GAUIN (ADA University, AZERBAIJAN)

Dr. Cansu Arısoy GEDİK (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Dr. Ayşe Deniz Ünan GÖKTAN (Kadir Has University, TÜRKİYE)

Dr. Enver GÜLSEVEN (Girne American University, TRNC)

Dr. Gamze HELVACIKÖYLÜ (Uluslararası Politika Akademisi, TÜRKİYE)

Dr. Elnur İSMAYIL (Medeniyet University, TÜRKİYE)

Dr. Hazar Vural JANE (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)

Dr. Murat JANE (Istanbul Aydın University, TÜRKİYE)

Dr. Mustafa KARAHÖYÜK (Beykent University, TÜRKİYE)

Dr. Elif Çağlı KAYNAK (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Dr. Sina KISACIK (Cyprus Science University, TRNC)

Dr. Özker KOCADAL (Cyprus International University, TRNC)

Dr. Ayhan KOÇ (Erzincan Binali Yildirim University, TÜRKİYE)

Dr. Murat KORAY (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Dr. Songül MİFTAKHOV (Istanbul Gedik University, TÜRKİYE)

Dr. Ahmet ÖZCAN (Istanbul Gedik University, TÜRKİYE)

Dr. Mesut ÖZEL (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Dr. Gaye ÖZKASAP (Istanbul Kent University, TÜRKİYE)

Dr. Barzan Jawhar SADEQ (Salahaddin University-Erbil, IRAQ)

Dr. Elsevar SALMANOV (Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs, AZERBAIJAN)

Dr. Selim SEZER (Istanbul Gedik University, TÜRKİYE)

Dr. Monique SOCHACZEWSKI (State University of Rio de Janeiro, BRAZIL)

Dr. Nikolaos STELYA (Cyprus News Agency, CYPRUS)

Dr. Hasibe ŞAHOĞLU (Girne American University, TRNC)

Dr. Seda Gözde TOKATLI (Izmir Democracy University, TÜRKİYE)

Dr. Keisuke WAKIZAKA (Istanbul Gelisim University, TÜRKİYE)

Dr. Matthew WEISS (College of Southern Nevada, USA)

Dr. Michael WUTRICH (University of Kansas, USA)

Dr. Ayşe YARAR (Suleyman Demirel University, TÜRKİYE)

Dr. Murat YORULMAZ (Trakya University, TÜRKİYE)

Dr. Melek YURDAKUL (Istinye University, TÜRKİYE)

Dr. Mustafa Murat YURTBİLİR (Australian National University, AUSTRALIA)

Instructions for Authors:

UPA Strategic Affairs accepts articles with the condition of having a maximum 20 % similarity score from Turnitin or the iThenticate program.

The length limit for articles is 20,000 words; inclusive of the Abstract and Footnotes. There is no other specific page limit for articles.

UPA Strategic Affairs encourages authors to use American-style spelling.

Authors should submit their full articles to upastrategicaffairs@gmail.com or ozanormeci@gmail.com.

Articles should comply with the format rules.

Articles are reviewed blindly by two different scholars. Only articles with 2/2 acceptance are published in *UPA Strategic Affairs*. In case of “minor revision” decisions, the journal’s editors are given a chance to decide. Articles with one approval and one rejection will be sent to a third referee.

Contributors should sign a licensing agreement before the publication of their articles.

Format:

Margins: All margins should be 2.5 cm (1 inch).

Main title: The main title should be Times New Roman in size 12 pt font with all capital letters, centered, and bold format.

Author names: Author names should be added below the main title (align text right) without academic titles with Times New Roman in size 12 pt. Academic titles and affiliated institutions should be mentioned below as the first footnote, along with an e-mail address.

Abstract: Begin your chapter with an Abstract part that summarizes the chapter’s content in 100 to 250 words. The Abstract should be written in Times New Roman in size 12 pt.

Keywords: Maximum 5 Keywords to be written after the Abstract. Keywords should be in Times New Roman in size 12 pt and Italics.

Alignment: Alignment should be justified. The first lines should not start from the inside.

Font: Use Times New Roman font size 12 pt with 1.5-line spacing. Use 0 pt before and 6 pt after each paragraph in writing.

Subheadings: Each article should have Introduction and Conclusion parts. The Introduction and Conclusion parts should not be numbered. The number of subheadings should be at most 20. Subheadings should be numbered as 1., 2., 3.; 1.1., 1.2., 1.3.; 1.1.1., 1.1.2., 1.1.3. etc. Subheadings should be written in size 12 pt with bold letters with only the first letters as capital.

Double-quote: Double-quote (“...”) should be used for emphasized words or quoted sentences. In using double quotes, Italics should be used for the text in the quote.

Italics: Journal, book, and newspaper names should be written in Italics both in the running text and the Bibliography part. Foreign words should also be written in Italics in running text.

Tables and Graphics: Tables and Graphics should be numbered as Table I, Graphic II, etc., with Roman letters, Bold, and Times New Roman in size 12 pt. The Table and Graphic number should be written above. A definition should be made after the Table of Graphic numbers with Times New Roman in size 12 pt and Italics.

Referencing:

Chicago-style footnote system is used for referencing.

Footnotes should be written in Times New Roman in size 10 pt and with “align text left” style.

References should be indicated within the text by a footnote and explained in detail at the bottom of the page.

Footnotes should be placed at the end of the relevant sentence (after the full stop) with superscript Arabic numerals.

Footnotes can be inserted in Microsoft Word by clicking “Insert Footnote” from the References tab.

Each footnote ends with a full stop.

Page referencing should be “p.” for single pages and “pp.” for multiple pages.

Books:

Standard Bibliography: Author last name, Author first name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher.

Standard Footnote first use: Author first name Author last name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher, pp. 12-13.

Standard Footnote second use: Author first name Author last name (Publication year), *The Name of the Book*, pp. 12-13.

Standard Footnote consecutive use: *ibid.*, pp. 12-13.

Multiple Authors Bibliography: Author last name, Author first name & Author last name, Author first name & Author last name, Author first name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher.

Multiple Authors Footnote first use: Author first name Author last name & Author first name Author last name & Author first name Author last name (Publication year), *The Name of the Book*, Place of publication: Publisher, pp. 1-4.

Multiple Authors Footnote second use: Author first name Author last name et al. (Publication year), *The Name of the Book*, pp. 1-4.

Multiple Authors Footnote consecutive use: *ibid.*, pp. 1-4.

Articles:

Standard Bibliography: Author last name, Author first name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, No: 5, pp. 10-32 (full article).

Article Footnote first use: Author first name Author last name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, No: 5, p. 7 (cited page only).

Article Footnote second use: Author first name Author last name (Publication year), “The Name of the article”, p. 7 (cited page only).

Article Footnote consecutive use: *ibid.*, p. 7.

Multiple Authors Bibliography: Author last name, Author first name & Author last name, Author first name & Author last name, Author first name & Author last name, Author first name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, No: 5, pp. 10-32 (full article).

Multiple Authors Footnote first use: Author first name Author last name & Author first name Author last name & Author first name Author last name & Author first name Author last name (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, Vol. 3, No: 5, p. 7 (cited page only).

Multiple Authors Footnote second use: Author first name Author last name et al. (Publication year), “The Name of the article”, *The Name of the Journal*, p. 7 (cited page only).

Multiple Authors Footnote consecutive use: *ibid.*, p. 7.

Newspapers:

Editorial: *The New York Times Editorial* (2015), “The name of the article”, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 5.

Untitled: *Los Angeles Tribune* (2012), “The name of the article/news”, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 13.

Written by a specific columnist/reporter (Bibliography): Last name of the reporter/columnist, First name of the reporter/columnist (Publication year), “The name of the article/news”, *The Name of the Newspaper*, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 3.

Written by a specific columnist/reporter (Footnote): Full name of the reporter/columnist (Publication year), “The name of the article/news”, *The Name of the Newspaper*, 23.07.2010 (exact date of publication), p. 3.

Written by a specific columnist/reporter (Footnote) second use: Full name of the reporter/columnist (Publication year), “The name of the article/news”, p. 3.

Newspapers Footnote consecutive use: *ibid.*

Internet archives: Full name of the reporter/columnist/*journal* (Year of publication), “The name of article/news”, *The Name of the Newspaper*, 23.07.2010 (exact date of publication), Date of Accession: DD/MM/YYYY from <http://www> (full URL).

Institutions & Organizations:

Name of the Institution, “The name of the page”, 23.07.2012 (Page last modified), Date of Accession: DD/MM/YYYY from <http://www>. (full URL).

Movies:

Director’s full name (Production year), “The Name of the Movie”.

Youtube:

“Video title”, Date of Accession: DD/MM/YYYY from <http://www>. (full URL).

Contact

E-mail: upastrategicaffairs@gmail.com / ozanormeci@gmail.com

LinkedIn: <https://tr.linkedin.com/in/uluslararası%C4%B1-politika-akademisi-178246184>

Facebook: <https://www.facebook.com/UluslararasıPolitikaAkademisi>

Twitter: <https://twitter.com/UPAkademisi>

UPA

== STRATEGIC AFFAIRS ==

Dear readers/followers,

Welcome to the new issue of *UPA Strategic Affairs* journal; a peer reviewed journal devoted to the study of regional and global political problems published twice a year. *UPA Strategic Affairs* is gaining new momentum and rapidly developing in the field with the cooperation of valuable academicians from different universities and countries. UPA (International Political Academy) has a dual purpose: to be a nexus for scholarly research and debate into current political developments in global politics. UPA achieved a great deal, publishing number of significant articles, book reviews and analyses, often themed as a special issue, on a range of different subjects. UPA evaluates different issues in each volume, mostly focusing on current political and international issues that are be analyzed via scientific articles written by various experts around the world. UPA is a platform for political and academic discussion on a wide range of subjects regarding global issues. The point that makes UPA different from other journals is that it publishes in three languages: Turkish, English, and French. In addition to that, *UPA Strategic Affairs* is solely established for academic purposes and does not collect article processing or submission charges from contributors. *UPA Strategic Affairs* publishes theoretical, methodological, and research-based articles as well as original op-eds and book reviews. *UPA Strategic Affairs* Editorial Board is composed of respected colleagues from universities around the world. The collaboration with *UPA Strategic Affairs* journal for this volume has been outstanding, and we would like to pay tribute to Prof. Dr. Ozan Örmeci for his dedicated work shepherding this edition.

In the year 2024, there have been several unpredictable events in the world, especially in the Middle East. For example, the continuation of Israel's brutal massacre in Gaza, Russian-Ukraine War, the defeat of Hezbollah on the battlefield, the overthrow of Bashar al-Assad in Syria, the isolation of Iran, the election of Donald Trump as President of the United States for the second

time, and a series of landmark decisions by the International Court of Justice (ICJ) and the International Criminal Court (ICC) contrary to the passive stance of the United Nations has made predictions about the future of 2025 difficult.

With the effect of globalization, new global issues occur in the system. In other words, the state is not the only actor threatening the international structure, and local/social or international organizations also play a vital role in threatening the current situation within the system. With the elimination of the state-centered threat element, a transition has been made to a new era in which states cannot directly identify their enemies. That is why, the first volume of *UPA Strategic Affairs* journal in 2025 composed of current global issues such as migration issue, feminist movement, artificial intelligence, cybersecurity, economic crisis, smart technology, disinformation, rise of authoritarian regimes, human rights violations, ethnic conflicts, asymmetric threats etc. In this issue, authors tried to provide an objective, analytical, and scientific point of view on explaining current debated problems in the world.

Finally, I would like to thank all editors for their valuable contribution to the proofreading and editing process of the volumes. Also, special thanks to Naoures GHOZLANI, Erol NAGAŞ, Yavuz TÜRKGENCİ & Ufuk AYHAN & Murat TINAS, Vidaa BABAZADEH, Serdar ÇUKUR, Cansu ARISOY GEDİK, Dilara SÜLÜN, and Seda Gözde TOKATLI for their contribution on *UPA Strategic Affairs* journal.

Assist. Prof. Seda Gözde TOKATLI

Izmir Democracy University

Editor-in-Chief of *UPA Strategic Affairs*

19.02.2025

TABLE OF CONTENTS

Foreword.....	1
Table of Contents.....	3
<i>The Role of Women in Promoting Democracy and Human Rights in North Africa: Case Study of Algeria</i>	
Naoures GHOZLANI.....	4
<i>Suriye İç Savaşı Sonrası Türkiye'ye Gelen Suriyelilerin AB-Türkiye Diplomatik İlişkilerine Etkileri</i>	
Erol NAGAŞ.....	38
<i>Strategic Leadership in the Age of Artificial Intelligence</i>	
Yavuz TÜRKGENCİ & Ufuk AYHAN & Murat TINAS.....	102
<i>The Impact of Exchange Rate Volatility on Economic Growth</i>	
Vidaa BABAZADEH.....	126
<i>Donald Trump Hakkında Yapılan Çalışmaların Vosviewer ile Bibliyometrik Analizi: Web of Science Veri Tabanı Örneği</i>	
Serdar ÇUKUR.....	149
<i>The Role of AI-driven Content, Smart Technologies, and Disinformation in the 2024 U.S. Presidential Elections</i>	
Cansu ARISOY GEDİK.....	177
<i>A Comprehensive Analysis of the European Circular Economy: How Circular European Countries Are?</i>	
Dilara SÜLÜN.....	203
<i>Kitap İncelemesi: Uluslararası İlişkilerde Güvenlik-Teorik Değerlendirmeler</i>	
Seda Gözde TOKATLI.....	227

THE ROLE OF WOMEN IN PROMOTING DEMOCRACY AND HUMAN RIGHTS IN NORTH AFRICA: CASE STUDY OF ALGERIA

Naoures GHOZLANI¹

Abstract: The subject of this paper is women's involvement in promoting democratic and human rights in North Africa, particularly Algeria. It is specifically concerned with understanding how Algerian women have engaged in democratization processes and promoting and defending human rights. The case and analysis give a particular focus to the Algerian Family Code as a legal document that has helped women's subjugation, especially in legislation, the political realm, and civil society. To elaborate on these dynamics, this paper aims at analyzing legislative effects on women's status, which became a point of interest among Algerian women themselves. Employing a qualitative method, the research was conducted through interviews between 2008 and 2009 among men and women of Kabylia origin. The interviews were coded concerning emergent themes of feminist movements, social media impact, and different sociopolitical ideologies categorized under the Arab political and social movements. Algeria was selected as a case study because of its importance for the region as well as the world.

Keywords: *Algeria, Women's Rights, Democratization, Algerian Family Code.*

Article Category: Political Science

Date of Submission: 01.10.2024

Date of Acceptance: 20.12.2024

¹ Tunisian researcher and MA graduate, Istanbul Kent University, Department of Political Science and International Relations, Istanbul, Türkiye.
Email: ghozleninawres@gmail.com.
ORCID: 0009-0009-8105-9330.

KUZEY AFRIKA'DA DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARININ GELİŞTİRİLMESİNDE KADINLARIN ROLÜ: CEZAYİR ÖRNEĞİ

Özet: Bu makalenin konusu, Kuzey Afrika'da, özellikle Cezayir'de, kadınların demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesindeki rolüdür. Bu bağlamda, çalışma, özellikle Cezayirli kadınların demokratikleşme süreçlerine ve insan haklarının teşviki ve savunulmasına nasıl katıldıklarını anlamaya odaklanmaktadır. Çalışma, Cezayir Aile Yasası'na özel bir vurgu yaparak, bu yasanın, özellikle yasama, siyasi alan ve sivil toplumda kadınların baskı altına alınmalarını nasıl görünür kıldığını analiz etmektedir. Bu dinamikleri detaylandırmak amacıyla, bu makale, kadınların statüsü üzerindeki yasal etkileri incelemeyi hedeflemektedir; bu da Cezayirli kadınlar arasında bir ilgi noktası haline gelmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak, 2008 ve 2009 yılları arasında Kabiliye kökenli erkekler ve kadınlar arasında yapılan görüşmelerle araştırma gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Arap siyasi ve sosyal hareketleri altında kategorize edilen feminist hareketler, sosyal medyanın etkisi ve farklı sosyo-politik ideolojiler gibi ortaya çıkan temalara göre kodlanmıştır. Cezayir hem bölge hem de dünya için taşıdığı önem nedeniyle bir vaka çalışması olarak seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Cezayir, Kadın Hakları, Demokratikleşme, Cezayir Aile Yasası.*

Introduction

In the vibrant streets of Algiers and the vast expanses of the Sahara, a silent but formidable force is shaping the destiny of Algeria: the women who form more than half of the country's population. Though their presence may be great, they often speak in low voices in the chambers of power. Picture a country where resistance joins resilience, Algerian women - against all odds- become builders of the future. During the process of examining, the function they perform in guiding the development of democracy and human rights, their stories transform into the unspoken stories of a country that intends to recreate identity.²

In Algeria, women, largely unnoticed, are the heroines of a path to a fair and just society. The picture of women in present politics and human rights in Algeria can be seen through a historical prism. The fight for freedom from French colonialism which had its culmination in 1962 was characterized not only by the common desire for independence but also by the critical participation of Algerian women in the process. These women, often relegated to the sidelines of historical narratives, were catalysts in the fight for liberation, challenging traditional gender roles with unyielding determination.³ Upon independence, the visions of Algerian women for an equal and just society were fully deferred. In fact, *“their voluntarily involvement within the war, a patriarchal domain, in a sense meant an emancipation from their assigned traditional roles”*.⁴

The Algerian society is an ancient patriarchy. For a long time, it was the norm to keep women in the background of government affairs and civic participation.⁵ Now, Algeria is at the junction of where history meets the current times. The steadfastness and perseverance of

² Cherifa Bouatta (2020), “Are Algerian Women Full Citizens?”, in Maurice Blanc & Julia Droeber & Tom Storrie (eds.) *Citizenship and Religion: A Fundamental Challenge for Democracy*, Cham: Palgrave Macmillan, pp. 75-96.

³ Mounira Charrad (2001), *States and Women's Rights: The Making of Postcolonial Tunisia, Algeria, and Morocco*, Berkeley: University of California Press.

⁴ Selçuk Şentürk (2023), “Decentering Western Feminism and Manly Nationalism”, *İmgelem*, Vol. 7, no: 13, pp. 391-408.

⁵ Valentine M. Moghadam (2003), *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Algerian women, which was born during the decades of fights, are seen nowadays with absolute transparency. However, the legacy of history thunderingly obliges people to scrutinize which narrations, be they empowering or suppressing, intertwine with the ongoing democratic and human rights situations in Algeria. Not only did women of history face limitations and present-day problems, but they became key players in the democratization and protection process for human rights.

This paper underscores the historical background, culture, and strength of Algerian women. This is why, it is important to identify it to properly consider their valuable work as members of the democracy and human rights movements in Algeria. Algeria's various historical events, including those that mark the struggle for independence, have created a kaleidoscope where women provide a critical role as forces of change. Women, even though they face historical disadvantages and current issues, continue playing their pivotal part in democracy building and human rights protection. This research contends that understanding the nuanced interplay between historical legacies, societal expectations, and the indomitable spirit of Algerian women is imperative for recognizing their instrumental contributions to the ongoing evolution of democracy and human rights in Algeria.

Existing literature on women's roles in Algerian politics, society, and activism often emphasizes the complex interplay between historical, cultural, and socio-political factors that shape women's experiences and opportunities in the country. The experts like the sociologist Nira Yuval-Davis and the Algerian journalist Salima Ghezali have put forward marvelous achievements by Algerian women in different domains of education, employment, and political life notwithstanding the persistent existence of the patriarchal order, legal limitations, and social taboos such as violence against women, gender pay gap, and women's unpaid care work. Besides, scholars like Nadia Marzouki and Mounia Ben Hamou have studied numerous methods of surmounting the imposed prejudice among women, including those of molding public awareness, agitation, and representation in government institutions.

In recent decades, women have been emerging as strong pushing forces for democracy and human rights in Algeria. This research will rely on intersectionality feminist theory to examine the parts that women play in supporting democracy and human rights in Algeria. As such, intersectional feminism would be most appropriate for this topic because it considers how various identity categories, including gender, race, economic status, and religion, intersect to influence women's experiences in a multifaceted way. Because women in Algeria are discriminated against for both their gender and the socio-cultural-political circumstances governing the nation, this theory offers an adequate ground for explaining such trends. By employing the intersectional feminist theory, the researcher will be able to study how these multiple individual characteristics affect women in their endeavors to engage in political space, their strategies for surmounting the barriers that are imposed on them, and the difficulties they encounter in the fight for democracy and human rights. This approach will help lay a foundation for a more complex understanding of how the systemic issues affect women's roles in Algeria and will provide the researchers with more profound insights into the consequences of gendered prejudices across the region. To illustrate the case study of Algeria will show how women's activism is influenced by the interrelated social, cultural, and political factors matrices.

Intersectional feminist theory, which seeks to establish how multiple social categories work together in social, political, and economic relations, will be useful in this consideration. But the key aspect here which should not be forgotten is that Algerian women may have different ways of perceiving and therefore queering aspects of intersectional feminist theory or may simply engage the theory in ways not fully envisaged by its purveyors. This indicates that there is a need to have a critical contextual understanding of the feminist activism in Algeria and at the same time recognize the theoretical framework being offered by intersectional feminism. The next step for the researchers is to pinpoint elements of their activism that may need more diverse theories. The social movement theory also explores the place of Algerian

women in democracy and human rights activism. The theory suggests interpreting the movement structure and the tension among the sides if it is used in an Algerian context. The paper aims to demonstrate the impact of governmental policies on women's rights activities in Algeria, as well as the influence of women on policy-making processes related to democracy and human rights. Besides, it assesses the impact of these activities on women's position in Algeria.

Finally, this paper aims to discuss the prospects for women's rights in Algeria, the main achievements in realizing them and the challenges that remain. To compile information for this paper, interviews were carried out with some prominent female activists and civil society actors in the Algerian women's movement. Also, published and unpublished materials from universities and the United Nations (UN) were also used for secondary information collection. This paper has especially concentrated on exploring women within the context of democracy and human rights in North Africa with a special reference to Algeria. It starts with an outline of the historical background of women's organizations and their struggle in the Algerian context. It further explores the extent of the image that women have actively campaigned for political rights and how the civil war influenced these activities. Several political upturns in the Middle East hastened in various countries within the region in recent years. All these changes have resulted in attempts at restructuring governments and societies, and women were highly vulnerable. Therefore, women in these countries have taken the advocacy for democracy and human rights with an eye on changing the position of women in such countries.⁶

1. Methodology

The following is the mixed case study on women of Algeria, where both qualitative and quantitative research methodologies and approaches will be conducted including interviews,

⁶ Valentine M. Moghadam (2020), "Gender Regimes in the Middle East and North Africa: The Power of Feminist Movements", *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, Vol. 27, no: 3, pp. 467-485.

surveys, and data collected. To fill the gap in the experiences of women activists, politicians, and civil society members, in the promotion of democracy and human rights, this study will involve interviews with key actors among them being women activists, politicians, and members of civil society organizations. It will be through the semi-structured interviews that the research will have the flexibility to uncover deeper issues. A set of questionnaires will also be used to obtain more general quantitative data concerning women's politicization and activism; measuring sentiments, actions, and impediments. There will be a use of thematic analysis to uncover challenges and success factors of the services and descriptive analysis to examine the correlation and trends of the services. Further, data from academic papers as well as reports and news articles will serve to triangulate results. Altogether, such concerns as cultural prejudice and possible preferences when observing women will help overcome such problems and guarantee sound and objective interpretations of women's functions in Algeria and their participation in social and political processes.

2. Women's Activism in Pre- and Post-Arab Spring Periods

2.1. The Role of Women in Algerian Society during the Arab Spring

The level and intensity of women's engagement in activism in Algeria are directly connected to their societal role. While male contributions to the resistance movement and the current post-conflict reconstruction era have often overshadowed it, the role of women in Algeria has been significant. Women played a part in the fight for independence against France, and twenty years after gaining independence, it was their self-organized response to repression that led to the annulment of the 1992 elections.⁷ The recent ten-year period of severe civil conflict has witnessed the establishment of numerous women's associations such as the Association of Algerian Muslim Women (AFMA). Founded in 1947, the AFMA continued its efforts during the civil conflict to advocate for women's rights and gender equality, particularly in the areas

⁷ Nedjib Sidi Moussa (2016), "Algerian Feminism and the Long Struggle for Women's Equality", *The Conversation*, 04.10.2016, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://theconversation.com/algerian-feminism-and-the-long-struggle-for-womens-equality-65130>.

of education, employment, and political participation.⁸ Some of these associations coincide with those formed during the post-independence era, which aimed to accomplish the socio-political and economic objectives that the ruling party had failed to achieve. Others are newly created, with local or specific aims to bring peace and rehabilitate society, placing a special focus on healing the hardships of the past decade taking the example of the SOS Femmes en Détresse (Women in Distress). Founded in the early 2000s, this organization provides legal and financial assistance to women facing domestic violence and other social challenges. It aims to support women who have been marginalized or affected by the socio-economic impacts of the civil conflict, helping them regain stability and autonomy.

To comprehend participation and activism of women, it is important to consider Algerian history and the evolution of women's rights from the pre-independence era to the post-independence period. During the pre-independence era, Algerian women were engaged in both the nationalist movement to free the country from colonial domination and an early feminist movement to improve their position in society. These movements were diverse and often conflicting because of the French assimilation policy, which imposed French culture and laws on Muslim society. The "*Code de l'Indigénat*"⁹ enacted in 1881 did not apply to women, making them the only segment of Algerian society exempt from laws designed to degrade and discriminate. This left woman feeling isolated in their struggle against the colonial regime and placed a strong emphasis on re-Islamization to eradicate what was perceived as immoral and uncultured attitudes and behaviors from society.¹⁰ This massive influx and Muslim integration into French-ruled urban sectors created a new class of exploited individuals, often employed in underpaid and underclass domestic service. It also brought them into more frequent contact

⁸ Djamila Hanafi (2016), "The Association of Algerian Muslim Ulama and Women", *Dirassat*, Vol. 19, no: 19, Article 10, pp. 127-136.

⁹ The Code de l'Indigénat, enacted in 1881, was a set of discriminatory laws that established a legal regime of exception for the indigenous populations in French colonies, particularly in Algeria. However, it did not apply to women, making them the only segment of Algerian society exempt from these degrading and discriminatory laws.

¹⁰ Sonia Laïssaoui, "Code de l'Indigénat : Textes de Loi pour les Inégalités de Droit", Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/77/3/2/146662>.

with French women and, on certain issues, even directly with the French administration. This was a situation of dual and asymmetrical colonization of Algerian women by both Algerian men and French society.¹¹

These experiences of Algerian women during a time of social flux and the subsequent ideological construction of their experiences are the foundations for nationalist and feminist praxis to the present day. The departure of men to work in colonial industries or labor recruitment in France often led to the breakup of relationships and families, with an overall negative impact on men and more severely on women and children. Women in the colonized and exploited areas were always subject to the vicissitudes of patriarchal societies in this context, *“Women’s bodies became central discourse to the insurgents, massive veiling was imposed, massacres and assassinations were committed, and women were abducted and used as servants and sex slaves by Jihadist groups”*.¹² But in the new neo-colonial context, many found themselves in situations of widows or de facto detachments from their husbands and families. Economic necessity drove large numbers of these women into the colonized cities to seek work or to receive family allotments from male relatives. French colonization ushered in a system of capitalism that brought Algerian men to work as cheap labor in the colonized areas or to immigrate to France. French male workers were posted in rural and working areas, which often led to one-sided polygamous relationships with Algerian women and stagnant, thinned veils of traditional Islamic sanction. In this sense, French male workers in Algeria maintained polygamous relationships with Algerian women most of the time.

This phenomenon was further compounded by the economic factor brought about by colonization which had the effect of reducing the strength of Islamic culture. When the Algerian men searched for employment, women were left to ensure the running of homes

¹¹ Imene Bouguesri (2021), “Algerian Working Women’s Position Between Social Dynamics and Culture: A Case Study of Married Female Breadwinners”, Ph.D. dissertation, Abdelhamid Ibn Badis University of Mostaganem, Algeria, Date of Accession: 10.09.2024 from http://e-biblio.univ-mosta.dz/bitstream/handle/123456789/23012/doctorat_thesis.pdf?sequence=1.

¹² Nacima Ourahmoune & Hounaida El Jurdi (2023), “The March for Gender Equality of Algerian Women: The Struggle for Spatial and Historical Recognition”, *Gender, Work & Organization*, Vol. 31, no: 3, pp. 1012-1030.

which altered their roles in the home and society, therefore there was an interplay between traditional society culture and colonialism. Added to that, economic and technological development, which affected transportation and education, altered family structure and weakened the traditional means of subsistence for Algerian men taking an example in cash cropping, small farming, or emigration to find wage labor were phases of development that altered the dislocation of thousands of families. The loss of male lives in both world wars also led to an increase in female-headed households. Although the independence movement was the catalyst for changes in the legal status of Algerian women, they have always been active participants in the resistance due to the specific nature of Algerian society. They had to confront issues that were not faced by most French women in metropolitan France.

The war of national liberation was fought not only against the French colonial presence but also to overthrow the traditional Arab-Islamic feudal society and the system of values and customs it engendered. Algerian women from all social strata and ethnic groups had an acute understanding of the nature of the oppressions they suffered. Overt discrimination of Algerian women was linked with the exploitation and oppression of the Algerian nation. Throughout recent history, women in Muslim societies have played a key role in improving daily life. Although limited concerning men, women have always worked to open the doors of knowledge and moral progress. Algerian women have been inventors, reformers, and educators in nearly every century since the early Muslim period. Their role in the roots of the Arab Spring is not accidental but reflects in part the collective experience of their resistance that stems from an established and respected female freedom-seeking tradition. Women have been inspired, among other reasons, by their past social, political, and literary leaders. They understand that to be equal to the path their foremothers forged and to achieve progress, they will need education, the rule of law, internal democracy, accountability, a government that would guarantee their civil and economic rights, and a state that reflects their demands by being inclusive of all its people. Women will continue to perform a lead role in the “*cradle of*

Arabic civilization” and in all countries seeking progress for themselves and their children within the framework of their national civil society and the broader human rights framework.

The events of the Arab Spring have given an unprecedented voice to the people of the Arab world, particularly those in Algeria, Egypt, Libya, Morocco, Syria, Tunisia, and Yemen. Masses of women have left the relative safety of their homes and neighborhoods, risked beatings, sexual harassment, forced marriage, and detention, and subjected themselves to diverse and serious assaults to raise their muffled grievances against corruption, unemployment, and repression. The Arab Spring has garnered and disseminated their profound demands for equality, freedom, dignity, better schools, access to modern technology, and more for themselves and their children. This visible display of dissatisfaction has attracted the attention of the outside world. While much of the global focus has been on the role of Islamist groups and their leaders, the critical, facilitating part played by Arab women in the groundswell for progress in Algerian society and in the 2011 Arab Spring pressures has been minimally recognized.

2.2. Activism and Mobilization

The role of women in the liberation struggle in Algeria was immense and both politically and militarily active, in Algeria and other countries. This engagement played a vital role in the disintegration of colonialism to build a new power structure in the newly independent state contributing factors to adopt new reforms for the enhancement of women’s position. Women were engaged in participation in the formation of national bodies, associations and organizations of women aimed at developing communal identity and fighting for their rights at the international level. After the achievement of independence, their social-economic liberation became relevant when education and employment prospects changed women’s standing in society. Today women can work in various sectors male-dominated or not and the new face of economically empowered females is entrepreneurship. However, they have a

problem when it comes to being given leadership positions because of the restrictions posed by the international market and policies while their role in business and national progress is paramount.

It is worth mentioning that women challenged cultural and societal norms, using their voices not only to act but also to lead their country in the Civil War that led to independence from France. Since then, women have been working to sustain and strengthen their roles as leaders in society, a vital credibility in this most recent political, social, and civil crisis. In the Arab world, Algeria is among the countries that have actively endorsed gender equality while being engaged in social, educational, and health programs and the participation of women in national development. Algerian women have actively participated in social developments, political events, and social policies established to lead positive social change. Women were recognized, during the armed struggle, as caretakers, educators, medical workers, and in many different positions. Their neighborliness was recognized and is a part of the governmental programs that have been active even today.

2.3. Obstacles Confronting Women Activists

An attack on an ordered system is unloaded against women activists. It is an argument of sapping the very foundation of Algerian society by removing the women's role from the private sphere and thus defeating the purpose of the women's rights movement. With a close link between political events and the image of Algeria as a nation, the perceived threat to Algerian identity and masculinity through the role of women in the public sphere magnifies the social constraints which women activists are trying to affect.

Finally, the defamation of women's rights movements as a Western crusade for feminism closes off channels of political discussion and often creates an atmosphere of harassment or intimidation against women activists, particularly those connected with NGOs funded by Western organizations. The family as an ordered system explains the attitudes of men and

women. The attitudes held by the family are inextricably linked to the standard of living. Thus, the Algerian family operates by tradition and retains a lot of its pre-colonial attitudes and values. Nonetheless, the most important attitudes held by the family are those concerning men's relationship with the outside world and their relationship with the family. It is here that Bennabib's writings are most relevant. Despite being written nearly a century afterwards, they have a lot of relevance to Algeria's colonial and post-colonial periods. Because these rules of conduct are determined within the family by the men, they carry the force of collective power and tradition. Consequently, when women advocate for women's rights, they are seen as attacking that power and tradition. Many Algerians, male and female, have internalized these attitudes, which greatly exacerbates the difficulties facing women activists. In turn, the label of defiance pinned on women wishing to promote gender-egalitarian policies or to challenge Malek Bennabi referred to the trend of events in history as a succession of ideas which alternate between periods of ascent and descent.

2.4. Accomplishments and Impact of Women's Activism

Women activists have made a measurable impact on their society over the past two decades, even though they faced severe obstacles that limited their participation. Through media outlets and women's organizations, activists were able to educate Algerian society about women's rights under the Family Code. They mobilized a network of supporters and informed women of their rights, utilizing education to organize mass protests against oppressive legislation. In 1989, the government passed the Family Code, which eradicated some of the most discriminatory laws against women, serving as a major victory for women activists. These laws would never have been changed without the persistent pressure applied by women's organizations and their ability to mobilize support. The victory of altering the Family Code gave women activists confidence that they could effect change in their society, no matter how difficult the obstacles may be. It also led to a more lenient interpretation of Sharia law in Algerian courts, allowing women to retain custody of their children and keep

their homes after divorce.

Women activists campaigned against Algeria's growing Islamic fundamentalism throughout the 1990s, which was a reaction to economic insecurity and massive repression. The Islamists' vision of creating an Islamic state and society ran counter to the ideals of many Algerian women and even withstood an attempt by the "*Groupe de Recherche sur la Condition Féminine to dialogue with Islamist women*". The Islamists overall were not receptive to women activists, and both verbally and physically assaulted them, claiming that women's organizations were tools of Westernization and that feminism was a manipulation of the West to weaken Muslim societies. The most appalling actions were a series of assassinations and mass rapes of women that continued until the end of the decade. Despite the lack of understanding and support for their cause, women activists were one of the few groups that openly and consistently challenged the Islamist movement.

3. Women's Activism after the Arab Spring

3.1. Changes in Political Landscape

In the aftermath of the Arab Spring, Algeria experienced significant changes in its political landscape, particularly about women's activism. The lifting of the state of emergency in 2011 provided an opportunity for greater political participation, and women's groups seized this moment to advocate for their rights and push for gender equality. As a result, there was a noticeable increase in the visibility and influence of women in the political sphere. Women's organizations and activists became more assertive in their demands for increased representation in decision-making processes and for the implementation of policies that address their specific needs. The changing political landscape also witnessed the emergence of new alliances and coalitions among different women's groups, as well as collaborations with other civil society organizations. These partnerships proved to be crucial in amplifying women's voices and in effectively challenging traditional power structures. Furthermore, the

shift in political dynamics created opportunities for women to engage in grassroots mobilization, public demonstrations, and other forms of collective activism. The changing political landscape in Algeria following the Arab Spring provided a platform for women to assert their rights and actively participate in shaping the country's future. For instance, *“Women’s participation in Algerian politics cannot be improved through laws alone. It will require a substantial political process, and ongoing societal work to change negative stereotypes about women.”*¹³

Algeria was not immune to the phenomenon which initiated at the end of 2010 and is widely referred to as the Arab Spring. However, unlike some of the neighboring countries, Algeria did not undergo a revolutionary process due to the events of the Arab Spring, at the same time, the changes that occurred in political relations in the aftermath of the Arab Spring had a remarkable impact on the activation of the female population. Another major shift that was realized in the political arena was in the participation of women in the political systems. In late 2010, similar to many other nations in the Arab world, the nation of Algeria embraced and began experiencing the effects of the Arab Spring movement as women's activism in the country came to the forefront and gained new impetus. During this period, the women increase their participation in protests, political rallies, and civil society organizations in advocating for democratization and social justice. Due to the calls for change and new activism, the Algerian authorities began to adopt legislative changes to strengthen women's political activities.

In 2012, Algeria adopted this code of regulation on political parties that the political parties had to ensure that there was a minimum of women in the candidates they produced for the parliamentary seats that had been set aside for the election. Such legislative amendment in amplification of women representative in the National People's Assembly has made Algeria to rank among the top formulated nations in the Arab world about the proportion of women in

¹³ Ahmed Marwane (2021), “Women and Politics in Algeria: One Step Forward, Two Steps Back”, The Washington Institute, 15.09.2021, Date of Accession: 26.10.2024 from <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/women-and-politics-algeria-one-step-forward-two-steps-back>.

parliament. It also appeared that the emergence of women in political and public fields changed the views of Algerian society on their position progressively. Women played an energetic role in the Arab Spring protests and following political activities for change, which compelled society to alter its perception of women's leadership and engagement in politics. This change has been very useful in persuading more women to seek positions within the political realm, thereby fostering a more inclusive political environment.

Nonetheless, as it will be discussed throughout this research, there are still key impediments to Algerian women's political participation. Patriarchal attitudes and mentalities, cultures, and politics still pose a significant challenge to women's equality in the contemporary world. Moreover, while there has been passage of legislations that espouse the core principles of women's empowerment, the practical application of these laws remains worrisome in most cases since they are often compromised. Several civil society organizations and grassroots movements have also supported women's activism and ensured that the rights of women are fought for the continuation of political reforms. These organizations have been useful in creating awareness, offering training and encouragement to women candidates as well as initiating changes to the policies in a bid to improve the plight of women. Women by their efforts have contributed to the continuation of feminism and women's participation in political activities and coming up with the decisions.

3.2. Success Stories and Best Practices of Women's Activism in Algeria

Analyzing women's activism in Algeria, one can conclude that its development with an increase of problems still existing. Judicial and political developments concern changes to the family code that since 2005 improved women's status in such matters as divorce and housing rights, reduced male guardianship and women's ability to pass on citizenship to their children. The fulfillment of higher quotas for women representatives within legislative assemblies also testifies to a strengthening of measures concerning women's political engagement. Further,

Femmes Algériennes Revendiquant leurs Droits (FARD) is another strategy in place to fight gender violence. Social and educational developments are observable as Algerian women record higher pass rates in secondary school mostly in urban areas than men despite the traditional attitudes towards women.¹⁴ They are still being implemented to enhance the share of the labor force, especially women, with paid employment and to narrow the wage gap. Activism through civil society by struggling and survivor-centered, more or less feminist organizations that call against violations of women's rights, demand shifts of laws, and fight violence against women are apparent at the civil and grassroots level and especially, they use social media to mobilize their movement. There are still issues such as society's continuing to give religious rationales to counter liberal legal developments, violence against women, and fundamental bureaucracy and funding hurdles that feminist organizations endure. To deal with these problems, recommendations include encouraging women to attain leadership positions in various governmental organizations and institutions, educating women about their rights through public campaigns, housing policies focusing on women's demands mainly for women in desperate situations, legal knowledge and aware movements for women rights to struggle against prejudices against women.

It is important to note that these successes and difficulties illustrate the constant fight for women's rights in Algeria since legal improvements are constantly counterbalanced by new barriers. The regions of Algeria, in general, and the northeast in particular, have the highest level of violence against women. A guide on where to go for legal aid before the Divorce Question was distributed to 3000 families in poor communities in 2002. The silver medal awarded to the Algerian League for the Defense of Human Rights (LADH), for *“tenacity and sacrifice in defense of the cause of equality and citizenship in Algeria speaks volumes about the spirited contest of how and why a qadi becomes the implementer of his party's policy and*

¹⁴ IEMed (2017), “Violence Against Women in Algeria – Focus on Oran”, 01.04.2017, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.iemed.org/publication/violence-against-women-in-algeria-focus-on-oran/?lang=fr>.

the interpreter of anachronistic Islamic obligations".¹⁵ For instance, "*Liens de l'Amour: A Story of Love, Trial, and Monopolized Surnames*" discussed how challenging Algerian women's status of political rights' abjection and the threats that weigh over the female vote again involved publicizing another category of private sufferings and the public transliteration of the familiar Western feminism concepts of equality and rights into the Algerian idiom of the universal for de-victimization, to come into their own.

Some of the Algerian women's rights organizations and advocacy groups have played a great role in shaping the fight against violence towards women in Algeria. Feminist movements have vigorously worked for their establishment onto the national platform to fight against patriarchal violence by defining its mechanisms and supporting the victims of abuse. These are organizations that, most of the time operate as a team, and whose goal is to provide the women with safe spaces, legal counsel, and advocacy. Coalitions of women's NGOs have come together to represent victims and turn the spotlight to gender equality. Despite that, their overall goal is to fight gender-based violence and to promote women's rights in Algerian society. In the spring of 1999, the LADH¹⁶ lauded the case of "*Liens de l'Amour*", whereby the principle of sex discrimination was invoked by an Algerian judge to grant women the right to discard surnames associated with their ethnic-confessional community and select their surnames. The association attached great importance to this decision, which they considered a blow to the static and preconceived conception of the person that is imposed upon individuals. The women's movements of Algeria are also more broadly concerned with tackling legal pluralism and its impacts on women's rights, more than simply the issue of violence, as being a second space involves such a double space. Activists have fought for years to overturn the

¹⁵ Khadidja Kelalech (2024), "Women's Rights in Algeria: Women Stand Up Against Femicide", D + C - Development and Cooperation, 16.01.2024, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.dandc.eu/en/article/after-several-brutal-cases-femicide-many-women-algeria-no-longer-want-put-discrimination>.

¹⁶ Arab.org, "Ligue Algérienne pour la défense des droits de l'homme", 19.07.2017, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://arab.org/directory/ligue-algerienne-pour-la-defense-des-droits-de-lhomme/#:~:text=The%20mission%20of%20the%20LADHD,apart%20from%20any%20partisan%20action.>

misuse of “*honor*” to justify acts of violence.

Following these efforts, this has been setting important precedents in the region and contributing to conversations in the region as well as internationally on human rights and gender equality issues. These movements continue to advocate, lawsuit, and take part in public awareness campaigns to foster change in Algeria’s ever-dynamic women’s societal rights. The case of “*Liens de L’Amour*” can be considered a turning point in Algeria’s legal and social situation since it put an end to the tradition of non-punishment and cooperation between the judiciary system and the powers that be in the country for 18 years. Whereas other cases blame structural problems on the immoral and primitive culture of a certain society or refer to some charismatic local personality such as Madame Rachida Dati, this case looked at the urgent challenge of creating the appropriate culture of combating for human rights of equal citizenship and individual freedoms.

Other calls for change included the ones coming from organizations such as the Algerian League for the Defense of Human Rights (LADH), pointing out the need to adjust the practices on the ground toward the values inscribed into the Algerian Constitution and the international treaties signed by the country. It impacts a lot more than legislation; It involves and changes the perception of society to what citizenship includes both legal and positive awareness. The case also concerned the psychological and social consequences of years of war and Apartheid that affected the existence and lives of people and tried to bring changes to building the society with freedom for the rights of individuals. In conclusion, *Liens de L’Amour* case epitomizes the Algerian fight for justice and gender equity, to reform the social justice order of the society and liberally transform the Algerian state that the women’s associations and human rights organizations are trying to achieve.

3.3. Continuation of Women’s Activism

The women of Algeria who have moved beyond the perceptions of legal and ideological

construction of men as privileged in career and marriage selection, doing so with the rights of women are not only reshaping society's perception of women but are transforming themselves as well. Such changes signify a shift that is occurring within society as a whole and introduce into civil sector activism the ability to create considerable political transformative power.¹⁷ The activism women have embraced, especially the female youth, who make up 70 % of the society, represents changes that may open for all Algerians fresh opportunities for practicing solidarity in the processes of rebuilding their society, though it has tensions, contradictions, and radiant moments. Women have remained active and assertive in the liberation struggles within the politico-social context of the Algerian nation-state.

In the course of decades, women strived to change the family code and have aimed at the legal alteration of the personal laws to achieve equality. Although at first women spoke out only to protest the disappearance of loved ones, they later engaged themselves in the struggle to seek answers to the otherwise normal problems in society such as the horrendous civil war that was taking place in the 1990s. Such women as Zohra Drif, who played a vital role in Algeria's struggle for liberation, serve as role models for contemporary female Algerians. Activism has also resulted in policy changes for instance the Family Code of 2005, enhanced protection of women and introduction of quotas that enabled women representation in political institutions in 2012. Speaking about Algeria's laws appears ideal. The Constitution clearly states: "*All citizens are equal before the law. No discrimination shall prevail because of birth, race, or sex*".¹⁸ But the concern for equity and equality in legal status has slowly regressed for more than twenty-two years because of poverty, femicide, domestic and sexual violence, and social inequalities that women endure constantly. These problems stem

¹⁷ Jackson Lebedun (2020), "5 Things to Know About Women's Rights in Algeria", The Borgen Project, 08.12.2020, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://borgenproject.org/womens-rights-in-algeria/>.

¹⁸ Kahina Bouagache (2021), "Gender Equality in Algeria Requires an Immediate End to Violence Against Women", Wilson Center, 08.03.2021, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/gender-equality-algeria-requires-immediate-end-violence-against-women>.

from cultural norms that give men dominion over women, and shun women into submission to be abused. When women fight for equality and claim their rights it shuts the door for them in economic participation as well as excludes them from social lives, all these deceptions notwithstanding the legal reforms and the revolutionary acts that have been passed in the given societies.

Future vision and direction towards maintaining women's activism in Algeria may be a little far but has every tendency to succeed. Blending with or stemming from accomplishments made, women's organizations and civil society organizations must maintain pressure for radical legal changes and political participation. It is important to highlight that the Arab Spring was significant for the persistence and escalation of women's activism in Algeria. Algeria did not experience the exact kind of revolution as some other countries in the Arab region during the Arab Spring, but the period following the Arab Spring was marked by an active participation of Algerian women in political and societal matters. Being able to speak up and mobilize, the women of Algeria benefit from this newfound confidence in their fight against a patriarchal society and the lasting discrimination it has put into place. This period saw the formation of various women's organizations and other civil society societies that helped in the lobbying for legislation change as well as increased participation in the decision-making process. Algerian women after the Arab awakening had some accomplishments for instance the modification of the Algerian Family code in 2015. This was not an ideal revolutionized code but at least it posed to be a small improvement in offering women better protection. In addition, women take an active part in protests and political campaigns, and this is testimony of the changing society whereby gender issues are being highly acknowledged. The Hirak movement that started in 2019 also provided a chance for women's engagement where women protested for political change free from corruption status again underlining the importance of women for a better future of the country.

However, the women in Algeria still suffer from tremendous hurdles even in the current

society. Patriarchal culture, tradition, and politics constitute a major challenge today. Nonetheless, Algerian women activists have not relented in their fight for a better future. They continue to strive for change with an emphasis on the development of a society that is free of prejudices and discrimination, thus employing the outcome of the Arab Spring to inspire people to call for a greater change. The continuation of women in this case will not only indicate their fighting spirits despite all the hardships they undergone but also elaborate them part of the fight towards addressing democracy, human rights, and social justice in Algeria. Their permanent work proves the closeness of the gender approach to the development of Algerian society as a whole. Despite the small number of senior positions held today, Algerian women are the pioneers of women who are gradually breaking the chains and opening paths to new opportunities to ensure that future generations of women have more freedoms and opportunities than today.

4. Impact of Women's Participation in Promoting Democracy and Human Rights

4.1. Women's Role in Promoting Democracy

There have been both strong contributions and strong challenges, as we would say in Algeria, to women helping to promote democracy in Algeria. Yet, for generations since Algeria's independence in 1962, women have been at the heart of Algeria's political development, even though systemic barriers persist that limit women's participation. The Algerian Constitution guarantees that women have the same rights as men, but low levels of implementation are due to outdated legal frameworks and suffocating social resistance. For example, the Family Code of 1984 in turn, is a key piece of legislation which has all too often reflected a patriarchal reading of Islamic law, constraining women's rights and reinforcing gender inequality. Algeria ratified the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)¹⁹ in 1997 but reserves that prevent full consonance with

¹⁹ Un.org, "CEDAW Country Report – Algeria", Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw20/algeria.htm>.

international standards on women's rights. An initial progressive step, the introduction of gender quotas following the Arab Spring saw women's parliamentary representation rise from 8 % before 2011 to 32 % come the moment the quota system was enacted.

Finally, this was out of short-lived progress as recent electoral reforms have rolled back these gains. With the entry into force of the 2021 electoral law, which abolished the gender quota system, female representation fell dramatically, from 145 seats in 2012 to 34 seats (8 percent) in the latest elections.²⁰ More importantly, however, this regression reveals how easily political reforms might unravel, and that there are centuries-old societal attitudes that see women's political participation as derivative. In many cases, the sentiments regarding these attitudes set a precedent of women as unqualified for leadership positions and even outright discourage women from participating in politics. The major obstacle in the way of women in Algeria is the cultural perception of gender roles. The media and political discourse generally reinforce such norms that regard women's public life as inappropriate or shameful and traditional views often paint women's engagement in public life as inappropriate or shameful. Negative pictures of female politicians especially when they challenge the patriarchy contribute to attitudes that women just are not capable of governing. As a result, there is very little that competent women can achieve in matters of public support during elections. The open-list voting system, where voters can choose from party lists of candidates, often favors male candidates, and this puts many women's chances of winning certainly off limits. Despite these setbacks, Algerian women have taken a major role in civil society in promoting the goals of democratic reform and pursuit of gender equality. Notable about the Hirak movement that started in 2019 was its inclusivity: women at the center of protests both local and patriarchal corruption. Protests included women who belonged to different socio-economic backgrounds who joined the protests demanding not just political reforms but gender equality. While they played an important, if minor, role in the movement overall, their

²⁰ *Ibid.*

policy demands frequently encountered peripheral status within the movement, which underscores the difficulties of bringing gender concerns into the national political arena.

4.2. Political Participation

In Algeria, human rights are indicators of democracy that represent the unity, pluralism, and participation of all Algerian men and women while preserving the national identity reinforcing the principles of citizenship and striving for human development for all. Hence, placing human rights and democracy within the heart of the Algerian Constitution was aimed at lifting the symbol of national reconciliation to the rank of rights and duties that guarantees to every individual whether female or male the possibility of existing within a context that respects human rights. In June 1990, a unique political event occurred which could not pass without appropriate assessment and consideration. In the parliamentary elections, women were allowed to vote, for the first time in the history of independent Algeria where the society was mostly rural, and half of the voters came from urban areas (50.03 %).²¹ This marked the start of a process of democratization in Algeria with a particular aspect fighting for the rights of women.

The percentage of votes cast for women was on the rise but at a slow pace as it reached 34.8 % in February 1992 and 35 % in June 1997 against 35 % in June 1990 and 18.33 % in April 1997 bringing the total number to 32 leading to a decrease in the number of seats won.²² Women representatives carried out intense work to defend and promote women while adjusting themselves to the grand council of the nation after experiencing the national consultative council and the national people's assembly and while taking seats allocated for women within the framework of the Constitution.

²¹ Wikipedia, "Women in Algeria", Date of Accession: 26.10.2024 from https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_Algeria.

²² Ahmed Marwane (2021), "Women and Politics in Algeria: One Step Forward, Two Steps Back", The Washington Institute, 15.09.2021, Date of Accession: 26.10.2024 from <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/women-and-politics-algeria-one-step-forward-two-steps-back>.

4.3. Advocacy and Activism

As many women's actions are happening under the religious-Muslim umbrella, research on the religious aspect as a source of hindering women's progress (Muslim on Muslim discriminatory practices) and boosting women's advancement is necessary. Only legal prescriptions explained and analyzed thoroughly list the acquired rights and the rights to be acquired in all particular situations, thus providing an overview of the evolution of this fundamental document for the country and the women through the years. Two years of investigation followed where the themes of Advocacy and Activism, Legal and Religious Base, Communications, and their understanding were deeply studied. Women for Development resulted as a natural addition needed to complement the movement's "*life women in particular*". Some of the analyzed movements are not specific and they do not advocate the extension of rights only for women. Therefore, for an eventual extension of the circle of women's organizations, this document is needed to reveal in detail the women's involvement in the feminist struggle as women in a Muslim country for the period (1991-2011), where these movements and organizations acquired legitimacy.

4.4. Leadership and Decision-Making

In preventing the implementation of all the existing tools to ensure preferential access of women to all decision-making bodies, these blockages give the impression that they reflect either will or negligence from male leaders, either of the society, in their will to ensure stable development, including access to absolutely equal power between men and women, to establish a solid, developed, and democratic rule-of-law with respect for human rights, and to fully operate the emancipation and awareness of his society. The problems engendered by the restrictive conception of women's leadership and decision-making power are related to the management of Algerian society, characterized by certain blockages, among which one can list: the predominance of male leadership in all decision-making bodies both in the state and

the party; a lack of understanding of the importance of women's presence in state bodies, since even the recent institutions set up by His Excellency the President of the Republic only have 5 women out of 363 members; the perpetuation of the belief in the inability of women to access power and the acceptance of relegating women to the decision support and decision-making sectors instead of paying, including by the means of numerical parity, a real and significant contribution within decision-making bodies; and finally, the difficulties of combining family and professional life which are always heavier than those of men and which considerably slow down the natural career development of women.

5. Challenges and Opportunities

5.1. Legal and Policy Framework

The holding of free and regular elections allows the people, whether women or men, to appoint their legitimate ruler. Thus, democracy, which is the exercise of power by the people represented by elected officials, is established. In Algeria, women can easily occupy this role, albeit in smaller quantities than men. Although the constitutional and legal texts do not contain specific quotas for women, the latter manage to obtain significant access to this practice of democracy which is an impressive example of their involvement in the political administration of the country. The legal and policy framework relating mainly to the promotion of women's participation in democracy in this important political process is so focused on giving women the necessary tools to guarantee access to the most important of these freedoms, allowing them to fully realize their participation in the development of their country. This legal situation of the democracies of the Algerian woman allows us to draw their role at the level of the two indicators which are universal suffrage and the holding of free and regular elections.

Table 1. Situation of Algerian women²³

Statistic	Year	Value
Population Composition (Women as % of Total)	2021	50.5 %
Economic Participation (Women as % of Labor Force)	2021	19.5 %
Educational Attainment (Women over 25 with Secondary Education)	2021	79.3 %
Political Representation (Women in Parliament)	2021	8.11 %
Literacy Rates (Women vs. Men)	2005	59.6 % vs. 78 %
Gender Inequality Index (Global Ranking)	2021	0.499 (126 th)
Participation in Social Movements	2019-2021	Active in Hirak protests

First of all, the democratic process includes several stages such as access to fundamental freedoms, universal suffrage, and the holding of free and regular elections. From a legal point of view, the Algerian Constitution grants certain fundamental freedoms to all its citizens, while in international texts, women have the same rights as men to all the fundamental rights mentioned in the various United Nations conventions. Data shows that, in Algeria, as in the rest of the world, more than half of the population is made up of women who make a

²³ United Nations (1998), “CEDAW Country Report—Algeria”, 01.09.1998, Date of Accession: 26.10.2024 from <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw20/algeria.htm>; Feriel Lalami (2017), “Women in Algeria: A Picture of Contrasts”, *Les Cahiers de l’Orient*, 2017/4, pp. 83-90; Seréna Nilsson Rabia, “Women and the Algerian Hirak: Resistance and Negotiation”, Project on Middle East Political Science, Date of Accession: 27.10.2024 from <https://pomeps.org/women-and-the-algerian-hirak-resistance-and-negotiation>.

significant contribution to social, economic, and democratic change, and whose full participation in this process is to be sought. In this study, the legal and policy framework in Algeria has been explored, focusing on identifying the privileged legal tools and the place of these women in the two areas for which the symposium is held: democracy and human rights.²⁴

5.2. Gender Discrimination Laws

The Family Code (FC), which follows the principles of the Maliki School, was changed in July 1984, and the unfair provisions were augmented and intensified, while the minorities received new penalties in the face of new signs of androgynous equality between men and women. The ‘beastling’ of women and their ‘rightlessness’ signified a reversal of a woman’s dignity; they were likened to a minor in a perpetual minority continuously hunted without cease. Essentially, in the succession, the daughters receive only half of what their brothers do; in the marriage law, the woman is a minor, unable to contract and conclude contracts; in her capacity as a wife, she has no right to manage property during the marriage; while polygamy is permitted to the man in question if the first wife agrees, the rules are relaxed and turned into ones that favor the man. In Algeria, the dominance of traditional culture is far from being a reaction to the requirements that the principles provided by the 1989 CEDAW Convention or the Beijing Declaration can be met. It goes without saying that there is a mineral called institutional discrimination against women. For example, this is quite evident in the Constitution which sees a man and his gender as demeaned by the amendment that was made in 2016, the Family Code that continues to uphold discriminated situations. At the moment, no rule in Algeria’s legislation would answer the question of gender inequality or provide a guarantee for women’s rights and equal rights for men and women in general, which, according to the fundamental principles of the country’s national legislation, must be protected and provided. The debate on gender equality, women’s rights, and quotas for

²⁴ Meriem Aissa (2023), “Gender Quotas, Constituency Service, and Women’s Empowerment”, in Francesco Cavatorta & Valeria Resta (eds) *Routledge Handbook on Elections in the Middle East and North Africa*, London: Routledge, pp. 222-234.

political representation often involves the democratization process. A growing number of developing countries have adopted affirmative action policies which require a minimum number of parliamentary seats to be reserved for women. Women's quotas imply an obligation, an incentive, or an encouragement to the government to encourage women's participation in political, social, and economic life and eradicate gender discrimination. Despite the impetus gained by gender quotas in promoting women's political empowerment and advancing their gender rights, gender quotas have led to mixed results. Nonetheless, gender quotas continue to be an important strategy to promote women's participation in political life, especially in emerging democracies like Algeria.²⁵ The political representation of women is necessary to ensure that their rights are promoted and protected, so the effective participation of women in political life is one of the essential conditions for promoting democratic systems. Women's representation in the political decision-making process is essential to achieving the genuine empowerment of women through democratic values. Therefore, in the case of the Empty Quarter (the Arab countries) and many other countries, feminist activists have paid special attention to the issue of women's quotas in all decision-making bodies. This women's presence can be interpreted as an alternative means of promoting women's rights in fields where they are less involved or even absent. The question is whether women's presence can ensure the promotion of women's rights in general.

Conclusion

In conclusion, the indispensable role of Algerian women in promoting democracy and human rights cannot be overstated. As agents of change and champions of equality, Algerian women have been at the forefront of efforts to advance democratic governance, social justice, and human rights within their country. Their resilience, courage, and unwavering commitment to principles of equality and justice have made invaluable contributions to the fabric of Algerian

²⁵ OECD/CAWTAR (2014), *Women in Public Life: Gender, Law and Policy in the Middle East and North Africa*, Paris: OECD Publishing, pp. 125-156.

society, shaping its past, present, and future. Restating the thesis, it is clear that the empowerment and inclusion of women are not only imperative for advancing gender equality but are also intrinsic to the consolidation of democracy and the promotion of human rights in Algeria.

Throughout this case study, we have explored the myriad ways in which Algerian women are involved in promoting democracy and human rights, from their participation in civil society organizations, politics, journalism, and activism to their significant contributions to the struggle for social justice and political reform. Summarizing the main points, we have highlighted the multifaceted roles played by Algerian women in advancing democracy and human rights, drawing upon examples of key figures and movements within the country. Despite facing numerous challenges, including barriers to participation, violence, discrimination, and societal norms, Algerian women continue to defy the odds and push for progress toward a more inclusive and equitable society. Looking toward the future, some promising developments and trends suggest potential advancements in women's roles in Algerian democracy and human rights. As Algeria undergoes political transitions and societal transformations, there is an opportunity to build upon the gains made by women thus far and to further amplify their voices and agency in shaping the nation's future. This may entail reforms to legal frameworks, institutional mechanisms, and societal attitudes to ensure greater gender equality and women's empowerment across all spheres of life. In light of these opportunities, we must heed the call to action and prioritize support for women's rights and empowerment as a cornerstone of its democratic aspirations. This requires concerted efforts by the government, civil society, and international partners to enact policy reforms, allocate resources, and create enabling environments that foster gender equality, protect women's rights, and promote inclusive participation in decision-making processes.

In conclusion, the journey towards democracy and human rights in Algeria is intrinsically linked to the empowerment and inclusion of women. By embracing the leadership and

contributions of Algerian women, the nation can chart a path towards a more just, equitable, and democratic future for all its citizens. The enhancement of the role of the Algerian women shows that radical changes in Algerian society have taken place which opens new possibilities to align new efforts towards the rebuilding of Algerian society. These continuous activities are crucial to shaping the process of democratization and promotion of human rights as well as social justice which are the realities in shaping society. Despite this, Algerian women are determined to open a new world for future generations of women and keep on working and fighting for change. It is time for Algeria to recognize the vital role of women in its democratic journey and to take decisive action to support their rights and agency in shaping the nation's destiny. Nevertheless, the independence achievement has been accompanied by other aspects of Algerian women's lives such as gender role socialization regulation, legal barriers, and politics that hinder their democratic engagement. The relative period following the Arab Spring has revealed directions towards and obstacles to democratic government and gender equity. In the process, the role of women will continue to be crucial in the creation of a better society with concrete attempts at social justice in North Africa. Together with such actions, more contributions from the international community towards the reinforcement of human rights and democracy will prove vital in sustaining improvement. Algeria and the region can nurture more stable, more egalitarian, and more democratic societies for every woman and man to exercise her/his rights and responsibilities in democracy. It is not too far to imagine a future where Algeria and the whole of the Middle Eastern and North African region embrace democracy and respect rights of one's own gender and sexual orientation as many Arab Spring activists were actively fighting for these values. It is because of this that they will be able to call for such a future where democratic values are institutionalized, and human rights are respected resulting in societal justice for equality.

BIBLIOGRAPHY

- Aissa, Meriem (2023), “Gender Quotas, Constituency Service, and Women’s Empowerment”, in Francesco Cavatorta & Valeria Resta (eds) *Routledge Handbook on Elections in the Middle East and North Africa*, London: Routledge, pp. 222-234.
- Arab.org, “Ligue Algérienne pour la défense des droits de l’homme”, 19.07.2017, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://arab.org/directory/ligue-algerienne-pour-la-defense-des-droits-de-lhomme/#:~:text=The%20mission%20of%20the%20LADDH,apart%20from%20any%20partisan%20action.>
- Bouagache, Kahina (2021), “Gender Equality in Algeria Requires an Immediate End to Violence Against Women”, Wilson Center, 08.03.2021, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/gender-equality-algeria-requires-immediate-end-violence-against-women>.
- Bouatta, Cherifa (2020), “Are Algerian Women Full Citizens?”, in Maurice Blanc & Julia Droeber & Tom Storrie (eds.) *Citizenship and Religion: A Fundamental Challenge for Democracy*, Cham: Palgrave Macmillan, pp. 75-96.
- Bouguesri, Imene (2021), “Algerian Working Women’s Position Between Social Dynamics and Culture: A Case Study of Married Female Breadwinners”, Ph.D. dissertation, Abdelhamid Ibn Badis University of Mostaganem, Algeria, Date of Accession: 10.09.2024 from http://e-biblio.univ-mosta.dz/bitstream/handle/123456789/23012/doctorat_thesis.pdf?sequence=1.
- Charrad, Mounira (2001), *States and Women’s Rights: The Making of Postcolonial Tunisia, Algeria, and Morocco*, Berkeley: University of California Press.
- Hanafi, Djamilia (2016), “The Association of Algerian Muslim Ulama and Women”, *Dirassat*, Vol. 19, no: 19, Article 10, pp. 127-136.
- IEMed (2017), “Violence Against Women in Algeria – Focus on Oran”, 01.04.2017,

Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.iemed.org/publication/violence-against-women-in-algeria-focus-on-oran/?lang=fr>.

- Kelalech, Khadidja (2024), “Women’s Rights in Algeria: Women Stand Up Against Femicide”, D + C - Development and Cooperation, 16.01.2024, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.dandc.eu/en/article/after-several-brutal-cases-femicide-many-women-algeria-no-longer-want-put-discrimination>.
- Laïssaoui, Sonia, “Code de l’Indigénat : Textes de Loi pour les Inégalités de Droit”, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://www.asjp.cerist.dz/en/downArticle/77/3/2/146662>.
- Lalami, Feriel (2017), “Women in Algeria: A Picture of Contrasts”, *Les Cahiers de l’Orient*, 2017/4, pp. 83-90.
- Lebedun, Jackson (2020), “5 Things to Know About Women’s Rights in Algeria”, The Borgen Project, 08.12.2020, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://borgenproject.org/womens-rights-in-algeria/>.
- Marwane, Ahmed (2021), “Women and Politics in Algeria: One Step Forward, Two Steps Back”, The Washington Institute, 15.09.2021, Date of Accession: 26.10.2024 from <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/women-and-politics-algeria-one-step-forward-two-steps-back>.
- Moghadam, Valentine M. (2003), *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*, Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Moghadam, Valentine M. (2020), “Gender Regimes in the Middle East and North Africa: The Power of Feminist Movements”, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, Vol. 27, no: 3, pp. 467-485.
- Moussa, Nedjib Sidi (2016), “Algerian Feminism and the Long Struggle for Women’s Equality”, *The Conversation*, 04.10.2016, Date of Accession: 10.09.2024 from <https://theconversation.com/algerian-feminism-and-the-long-struggle-for-womens->

equality-65130.

- OECD/CAWTAR (2014), *Women in Public Life: Gender, Law and Policy in the Middle East and North Africa*, Paris: OECD Publishing, pp. 125-156.
- Ourahmoune, Nacima & El Jurdi, Hounaida (2023), “The march for gender equality of Algerian women: The struggle for spatial and historical recognition”, *Gender, Work & Organization*, Vol. 31, no: 3, pp. 1012-1030.
- Rabia, Seréna Nilsson, “Women and the Algerian Hirak: Resistance and Negotiation”, Project on Middle East Political Science, Date of Accession: 27.10.2024 from <https://pomeps.org/women-and-the-algerian-hirak-resistance-and-negotiation>.
- Şentürk, Selçuk (2023), “Decentring Western Feminism and Manly Nationalism”, *İmgelem*, Vol. 7, no: 13, pp. 391-408.
- United Nations (1998), “CEDAW Country Report—Algeria”, 01.09.1998, Date of Accession: 26.10.2024 from <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw20/algeria.htm>
- Wikipedia, “Women in Algeria”, Date of Accession: 26.10.2024 from https://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_Algeria.

SURİYE İÇ SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'YE GELEN SURİYELİLERİN AB- TÜRKİYE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Erol NAGAŞ¹

Öz: Bu çalışmanın temel amacı, Suriye İç Savaşı sonrası Türkiye'ye gelen Suriyelilerin Türkiye-Avrupa Birliği (AB) diplomatik ilişkilerine etkileri olup olmadığını ve varsa bu etkilerin ne yönde olduğunu incelemektir. Bu çerçevede literatür taraması yapılmış, raporlardan yararlanılmış ve vaka analizi yöntemi kullanılmıştır. Türkiye'ye gelen Suriyelilerin Türkiye-AB diplomatik ilişkilerine etkilerini inceleyebilmek için Suriye İç Savaşı'nın başladığı 2011'den sonraki Türkiye-AB ilişkileri ile 2011 öncesi Türkiye-AB ilişkileri karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'ye gelen Suriyelilerin demografik bir güç olarak görülüp, bu açıdan Türkiye ve AB diplomatik ilişkilerine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu etki, AB ve Türkiye tarafından, Türkiye'deki Suriyelilerin çıkarlar ve reel politik bağlamında değerlendirilmeleri doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Daha net ortaya koymak için durum çalışması yapılmış, Geri Kabul Anlaşması ve vize serbestisi gibi konularda tarafların tutumları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye-AB İlişkileri, Suriyeliler, Ulusal Çıkar, Reel Politik, Geri Kabul Anlaşması.*

Article Category: Political Science / International Relations

Date of Submission: 01.10.2024

Date of Acceptance: 20.12.2024

¹ Bağımsız araştırmacı.
Email: nagaserol@gmail.com.
ORCID: [0000-0002-3028-007X](https://orcid.org/0000-0002-3028-007X).

THE IMPACT OF SYRIAN REFUGEES ARRIVING IN TÜRKİYE AFTER THE SYRIAN CIVIL WAR ON EU-TÜRKİYE DIPLOMATIC RELATIONS

Abstract: The main purpose of the study is to examine whether Syrians who came to Türkiye after the Syrian Civil War had an impact on Türkiye-EU diplomatic relations, and if so, in what direction these effects were. In this context, literature review was conducted, reports were used, and case analysis method was used. In order to examine the effects of Syrians coming to Türkiye on Türkiye-EU diplomatic relations, Türkiye-EU relations after 2011, when the Syrian Civil War started, were compared with Türkiye-EU relations before 2011. As a result of the research, it was concluded that Syrians coming to Türkiye are seen as a demographic force and in this respect, they affected the diplomatic relations between Türkiye and the EU. This impact emerges in line with the evaluation of Syrians in Türkiye by the EU and Türkiye in terms of their interests and realpolitik. To make it clearer, a case study was conducted and the attitudes of the parties on issues such as the Readmission Agreement and visa liberalization were examined.

Keywords: *Türkiye-EU Relations, Syrians, National Interest, Realpolitik, Readmission Agreement.*

Giriş

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, her zaman Türk dış politikasının en önemli konularından birisi olmuştur. AB üyesi olma çalışmaları, Türkiye'yi ekonomi ve insan hakları başta olmak üzere birçok konuda ileri taşıma çabasının önemli bir aşaması olagelmıştır. AB açısından da, Türkiye gibi yüksek nüfuslu bir ülkenin AB'ye katılması her zaman Birlik içinde çeşitli tartışmalara neden olmuştur. 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye-AB ilişkileri, her zaman çıkarlar ve reel politik çerçevesinde ilerlemiştir. Dönem dönem reel politik gerçekler değişse de, bu ilişkide Türkiye her zaman ulusal çıkarları, AB ise Birlik çıkarları çerçevesinde hareket etmiştir. Özellikle 1999 Helsinki Zirvesi ile beraber Türkiye'nin aday devlet statüsüne yükselmesinin ardından Türkiye-AB ilişkileri Kıbrıs konusu çerçevesinde şekillenmiş, 2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlaması ve buna bağlı olarak göçmen akınının ortaya çıkmasıyla ise Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs konusu ağırlığını kaybederek yerini göçmen akını konusuna bırakmış, ilişkiler de daha çok bu temelde şekillenmiştir.

Araştırma, Suriye'de 2011'de başlayan iç savaşın bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Türkiye'de yoğunlaşan Suriyeli göçlerinin AB ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilere etkisini, her iki tarafın da göçü hangi stratejiler çerçevesinde ele alarak diplomatik ilişkilerde ne tür avantajlar elde etmeye çalıştığını ortaya koyarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Elbette ki, farklı dönemler ve farklı koşullar, ilişkilerin yönetimi sürecinde tarafların çıkarlarını ve reel politik gerçeklerini değiştirmiş; bu nedenle taraflar her dönemde farklı öncelikler ve farklı çıkar hesapları yaparak politikalarını değiştirmek durumunda kalmışlardır. Türkiye-AB ilişkileri incelendiğinde, Türkiye'nin 2005 Lüksemburg Hükümetler Arası Konferansı'nda üyelik müzakerelerine başlaması ve 2011'de Suriye İç Savaşı'nın patlak vererek Türkiye'ye göçmen akınının ortaya çıkması arasında, Türkiye-AB ilişkilerinin daha ziyade Kıbrıs konusu etrafında şekillendiği görülmüştür. Bu makalenin savunduğu iddia, 2011

Suriye İç Savaşı ve bunun bir sonucu olan göçmen akınının ardından Türkiye-AB ilişkilerinin merkez noktasını göçmen akınının oluşturmuş olduğudur. Hem var olan literatür, hem de söylem ve raporlar incelendiğinde, dönemler bazında mevcut durum ve politik gerçekler değiştikçe, her iki tarafın da çıkarlarını ve reel politliğini buna göre belirlemekte olduğu, ancak temelde izlenen çıkar politikalarının değişmediği görülmüştür. Bu ilişkide, her iki taraf için de değişmeyen şey çıkarların maksimize edilmesidir. Bu çıkarlar, Türkiye için üyelik müzakerelerinin hızlandırılması ve olumlu bir şekilde sonlandırılması ve vize serbestisi gibi konular olurken, AB için Gümrük Birliği gibi anlaşmalarla ekonomik etki alanını genişletmek, bunu yaparken de ekonomik ve siyasi nedenlerle Türkiye'nin üyelik müzakerelerini devam ettirmek olarak örneklendirilebilir. Bu bağlamda, her iki taraf da genelde reel politik güdülerle hareket etmektedir.

Bu makalede, reel politik kapsamında, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel süreci ele alınmış ve ilişkilerin gelişimi aşama aşama ortaya konulmuştur. Çalışmanın temel amacı, özellikle 2011 Suriye İç Savaşı ve göçmen akınının Türkiye-AB ilişkilerine etkisinin çıkarlar ve reel politik kavramları çerçevesinde analiz edilmesidir. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk kısmında tanımlar yapılarak ve kavramsal çerçeve çizilerek araştırma yöntemi hakkında bilgi verilmiş, bu sayede hem makalenin teorik altyapısı oluşturulmuş, hem ulus, ulus-devlet, ulusal çıkar, reel politik, Makyavelizm, pragmatizm, sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, geçici koruma statüsü (GKS) ve uluslararası göçmen sözcükleri açıklanmış, hem de çalışmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında, "Türkiye-AB Diplomatik İlişkileri: Başlangıçtan 2000'e" kısmında, Türkiye-AB ilişkileri çıkarlar ve reel politik kapsamında örnek olarak alınmış, ilişkilerin başlangıç noktası olan 1963 Ankara Anlaşması'ndan Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonuna kadar olan dönem analiz edilmiştir. Bu dönem, özellikle Kıbrıs konusunun gündeme gelmeye başladığı ve ileride ilişkileri kökünden etkileyecek olduğunun anlaşıldığı dönem olması itibariyle oldukça önemlidir. Makalenin

üçüncü bölümü olan “2000’ler ve Kıbrıs Konusu” bölümünde, 1999 Helsinki Zirvesi’nin ardından ve 2011 Suriye İç Savaşı’ndan önce Türkiye-AB ilişkileri ele alınmıştır. Bu dönemde özellikle Kıbrıs konusu ilişkilerin merkezine oturmuş, her iki taraf da çıkarlarını ve reel politliğini bu konu çerçevesinde geliştirmiştir. Bu bağlamda, AB tarafı Türkiye’nin AB üyeliği için Kıbrıs konusunun çözülmesini bir ön koşul haline getirmiş, Türkiye ise kendi ulusal çıkarları açısından Kıbrıs konusunda taviz vermekten kaçınmıştır. Özellikle bazı fasılların bloke edilmesi ve açılmaması doğrudan Kıbrıs konusu ile ilişkilidir. Bu bölümde, bu iddialar detaylıca tartışılmıştır. Son bölüm olan “2011 ve Türkiye’deki Suriyeliler: Türkiye-AB Diplomatik İlişkilerinde Odak Kayması” bölümünde ise, çalışmanın ana konusu olan Türkiye-AB diplomatik ilişkilerinde göçmen akınının etki iddiaları önceki bölümlerle ilişkilendirilerek, teori ve ikincil veri destekleriyle (ifadeler, raporlar vb.) ortaya konulmuştur.

Bu makalede, Kıbrıs konusunun Türkiye-AB ilişkilerinde göçmen akınıyla birlikte önceliğini kaybetmiş olduğu savunulmuş, Suriye İç Savaşı’nın ardından Türkiye-AB ilişkilerinde merkez noktasının göçmenler olduğu iddia edilmiş ve önceki bölümlerde bu iddia vurgulanmıştır. Bu bölümde hem Türkiye, hem de AB tarafının özellikle Suriyeli göçmenleri diplomatik ilişkilerinde nasıl kullandığı reel politik teorisi çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmada, Suriyelilerin etkisi bakımından zaman sınırı olarak 2011-2024 dönemi ele alınmıştır. Bunun nedeni, Suriye İç Savaşı’nın 2011 yılında başlaması ve Suriyelilerin Türkiye’ye toplu halde göçünün bu tarihler arasında olmasıdır. Mekân sınırı olarak ise diğer bölgelerden gelen göçler değil, sadece Suriye’den gelen göçler alınmıştır. Mekân sınırı olarak sadece Suriye’nin alınmasının nedeni ise aynı dönemde İran, Afganistan, Pakistan ve Afrika gibi yerlerden de küresel ölçekte göçmen akınları olsa da, Türkiye’de özellikle Suriyeli göçünün yoğunlaşmış olmasıdır. İkincil veri analizi yapılmış olsa da, maddi ve zaman sıkıntısı sebebiyle uzman görüşleri alınamamıştır. Sonraki çalışmalarda, uzman görüşlerinin mülakatlarla alınıp analiz edilerek bu sonuçlarla karşılaştırılması önerilir.

Bu makalenin temel araştırma soruları; “Suriye İç Savaşı sonucunda ortaya çıkan ve Türkiye’de yoğunlaşan GKS kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkiler üzerinde bir etkisi var mıdır?” ve “Eğer varsa bu etki Türkiye ve AB tarafından diplomatik ilişkilerde ne yönde ele alınmaktadır?” şeklindedir.

1. Tanımlar, Kavramsal Çerçeve ve Araştırma Yöntemi

Ülkelere baktığımızda, diplomatik ilişkiler açısından ilişkilerin yönetim sürecinin her aşamasında reel politik kavramı ön plana çıkar. Örneğin, 1963’te Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye-AB ilişkileri, her zaman iki taraf için de çıkarlar gözetilerek devam ettirilmiştir. Çıkarların gözetilmesi, 3 Ekim 2005 tarihindeki Lüksemburg Hükümetler Arası Konferansı’nda Türkiye ile AB arasında üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte kendini iyice belli etmiş; özellikle bu tarihten sonra, fasılların açılması ve sürdürülmesi konusunda da çıkarlar ön plana çıkmıştır. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı sonucu ortaya çıkan göç hareketi, son zamanlarda Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bu makalede, uluslararası göç hareketleri bağlamında Türkiye-AB ilişkileri incelenecek, her iki tarafın da dış politika adımları “*reel politik*” kavramı çerçevesinde analiz edilecektir. Makalenin bu ilk bölümünde, ulus, ulus-devlet, ulusal çıkar, reel politik, Makyavelizm, sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, GKS ve göçmen tanımları tartışılıp çalışmanın yönteminden bahsedilecektir.

1.1. Ulus, Ulus-Devlet, Politika ve Çıkarlar

Ulus, modern zamanlara ilişkin ve yine modern zamanlar ile anlamlandırılabilir bir olgudur. Ulus kavramı, sosyolojik ve siyasal açılardan tanımlanabilir. Tek bir tanım üzerinde anlaşma olmasa da, sosyolojik bakış açısıyla ulus, ortak egemenlik ve kültür alanı üzerinde yer alan ekonomik, siyasal ve kültürel yapıların birbirine kenetlenmesiyle birlikte yerel kültürlerin standart bir hale gelerek merkezi yönetim tarafından destek gören üst bir kültürle bağlanması olarak tanımlanabilir. Siyasal olarak tanımlamak gerekirse ise, ulus, diğer

ulusların bakış açısıyla siyasal bir kişi, aynı zamanda kişiler topluluğu olarak meydana getirilen bir grup olarak ifade edilebilir. Michel Foucault, zaman içerisinde artık devletin kendisini anlatan taraf olmaktan çıktığını, bunun yerine ‘ulus’un tarih anlatısının nesnesi olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir. Sınıf, milliyet ve ırk gibi kavramlar ise ‘ulus’un etrafında kendi kendine ortaya çıkacaktır.²

Modern devlet anlayışını ‘Mutlakiyetçi Devlet’ ve ‘Ulus-Devlet’ olmak üzere iki ayrı döneme ayırmak mümkündür. Mutlakiyetçi dönemde akli esas alma ve meşruiyet ön plana çıkıp gelişim gösterir; ancak mutlakiyetçi devletin ulus-devletten en önemli farkı toplumsal birliğin ulusa değil, Krala sadakat ilkesine dayanması ve kültürel bütünleşme siyasetinin sistematik olmamasıdır. Daha sonra burjuva sınıfının kuvvetlenmesi ve aydınlanma normlarının monarklar tarafından kabul edilmesi, mutlakiyetçi devletin ulus-devlete evrilmesinin önünü açmıştır.³

Ulus-devletlerin ortaya çıkışı ise 1648 tarihli Westphalia Barış Antlaşması ile olmuştur.⁴ 1789 Fransız İhtilali ile cisimleşen ulus-devlet, egemenliğin yurttaşlar adına devlette toplanması şekline bürünmüştür. 1789 Fransız İhtilali’nin ardından monarşinin yıkıldığı, bunun yerine ortak değerleri paylaşan bir topluluk olan ulusun kurduğu ve yetkilerini tanımladığı ulus-devlet modelinin ortaya çıktığı görülmektedir.⁵ Bu anlamda ulus ve ulus-devlet kavramları ayrılmaz ve birbirini besleyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde genel olarak ulus-devlet, refah politikaları ile yurttaşlarını koruyan ve belirli sınırlar dahilinde tüm ilişkileri yasama faaliyetleri kapsamında düzenleyen bir siyasi oluşum

² Rıfat Aydın (2018), “Ulus, uluslaşma ve devlet: Bir modern kavram olarak ulus devlet”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 1, s. 232.

³ H. Gökçe Zabunoğlu (2018), “Günümüzde ulus-devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 1, ss. 547-548.

⁴ Neslihan Sayıcı (2023), “Ulus devlet tarih sahnesine neden geç çıktı?”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 1, s. 63.

⁵ Berrin Koyuncu Lorasdağı “Ulus-devlet”, TÜBİTAK, Erişim Tarihi: 05.06.2024, Erişim Adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/ulus_devlet.

olarak tanımlanabilir.⁶ Ancak özellikle 21. yüzyıldan itibaren, ulus-devletler giderek kamu hizmetlerinde kısıtlamaya gitmekte ve refah devleti görünümünden uzaklaşmaktadırlar. Bilhassa kamu hizmetlerinin en bilinenlerinden olan sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin sağlanmasında, yoğun göç alan ülkelerde yaşanan ve genel olarak nüfusun artmasından kaynaklanan aksamalar, toplum içinde huzursuzluklara neden olabilmektedir. Bu durum, yukarıda yapılan tanımdaki ‘refah politikaları’ kavramıyla ilgili eksiklikler yaşanmasına ve ulus-devletin tanımından sapmaya sebep olur.

Tarihsel süreç içerisinde toplumların dönüşümü, mutlakiyetçi devletlerin ortadan kalkmasını ve ulus-devletlerin ortaya çıkışını desteklemiştir. Literatürde, ulus-devletlerin dış politikalarını belirlerken, gerçekte ya da söylem düzeyinde, ulusal çıkarı esas alıp almadığı üzerine tartışmalar yürütülmektedir. Örneğin, reel politik söylemi, bir ideal ya da teoriden bağımsız, mevcut gerçeklere uygun şekilde politika üretip sonuç alma anlamında kullanılır. Reel politik yaklaşıma göre mevcut gerçekler tektir; ulusal çıkarlar nettir ve politika uygulayıcıları tarafından bilinir ve korunurlar. Bu makalede de reel politik yaklaşım kullanılacak ve ulus-devletlerin dış politika yapım sürecinde ulusal çıkarları koruduğu varsayılarak analizler yapılacaktır.

Örneğin, dış politika sürecini açıklayan teorisyenlerden Hans Morgenthau’ya göre, uluslararası siyasette temel amaç güç mücadelesi ve güç arayışıdır. Morgenthau, ulusal çıkarı ‘güç’ kavramı ile tanımlamıştır ve realist yaklaşımın odak noktasına da bu kavramı koymuştur. Ancak Morgenthau, bu kavramın tam olarak ne anlama geldiğini açıklayamamıştır. Nitekim Holsti, Morgenthau’nun bu kavramı aynı anda bir ilişki çeşidi, uluslararası siyasetteki en temel amaç ve istenilen eylemlerin ortaya çıkarılabilmesi için

⁶ Vedat Eriş & Hasan Yazıcı (2019), “21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği”, *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 4, s. 246.

amaca yönelik her türlü araç gibi birbirinden farklı ve belirgin olmayan yollarla kullanmasını eleştirmiştir.⁷

Henry Kissinger ise, ünlü *Diplomasi* kitabında ‘ulusal çıkar’ kavramının kökenini 17. yüzyıl Fransa’sına kadar götürmektedir. Kissinger’a göre “*raison d’état*” (ulusal çıkar) kavramı, 1624-1642 yılları arasında Fransa Başbakanı olan Armand Jean Du Plessis tarafından ortaya atılmıştır. Aynı zamanda bir Kardinal olan Plessis (Kardinal Richelieu), *raison d’état* kavramını Fransız politikasının geçerli ilkesi haline getirmiş ve Ortaçağ evrensel ahlaki ilkelerinin yerini almasını sağlamıştır. Richelieu’nün bunu yaparken amacı Kutsal Roma İmparatorluğu ve Habsburg Hanedanı’nın Avrupa’ya egemen olmasını engellemektir. Kissinger, koyu Katolik olan ve dış politikasını belirlerken Katolik inancına sıkı sıkıya bağlı kalan Habsburg Hanedanı’na karşı mücadele ederken *raison d’état* kavramının Richelieu’ya çok daha esnek bir hareket alanı sağladığını ifade etmiştir.⁸

Gerek Morgenthau, gerekse Richelieu’nün ulusal çıkar kavramı açıklamaları incelendiğinde, kavramın “*ulusların çıkarlarını, değerlerini ve kimliklerini korumak için gereken şekilde hareket etmesi, gereken ortaklarla ittifak yapması*” şeklinde tanımlanabilmesi mümkündür. Bunu özellikle Roma Kilisesi’nin bir Kardinali olmasına karşın Richelieu’nün Kutsal Roma İmparatorluğu karşısında Protestan prensliklerine yardım etmesi hareketinde görmek mümkündür. Bu örnekte, Richelieu, Fransa’nın ulusal çıkarını Kutsal Roma İmparatorluğu’nun düşmanlarına yardımda bulunarak Habsburg Hanedanı’nı zayıflatmakta görmüş ve bu nedenle kendisi de Katolik olmasına karşın Protestan yönetimlerle ortaklık yapmaktan çekinmemiştir.⁹

Reel politik, “*aktörlerin gerek ulusal çıkarlarını gözetme sürecinde, gerek dış politika üretim süreçlerinde, gerekse de dış politika hedeflerine ulaşma sürecinde ve tüm bunlara ulaşmak*

⁷ Haluk Özdemir (2008), “Uluslararası ilişkilerde güç: Çok boyutlu bir değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 63, Sayı: 3, s. 116.

⁸ Henry Kissinger (2022), *Diplomasi*, Ankara: Panama Yayıncılık, ss. 49-50.

⁹ A.g.e., s. 52.

için gerekli olan araçları kullanırken, ahlaki ve etik değerleri ve kanunları göz ardı ederek hareket etmeleri”¹⁰ şeklinde tanımlanabilir.

Uluslararası ilişkilerin en önde gelen teorilerinden biri olarak kabul edilen ve aynı zamanda reel politik kavramının da temelini oluşturan Realizm (Gerçekçilik) ise, devletlerin, diğer bir deyişle uluslararası ilişkilerin aktörlerinin, kendi doğaları gereği ulusal çıkarlarını maksimize etmek (en üst düzeye çıkarmak) istediğini öne sürmektedir.¹¹ Tanımdaki dikkat çeken noktalar, ulusal çıkarların her şeyin önünde tutulması, ayrıca ulusal çıkarları güderken gerektiğinde etik değerler ve yasaların göz ardı edilebilmesidir. Bu durum, ulusal çıkar ve reel politik kavramlarının aralarındaki sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Örneğin, Henry Kissinger, *Diplomasi* kitabında Otto Von Bismarck’ın 19. yüzyılda Almanya’yı birleştirirken ve Avrupa’da hâkim güç yaparken reel politik kavramını nasıl ustaca kullandığını anlatmaktadır. Bismarck, Metternich felsefesinin devamı olarak liberalizme saldırmış, ancak bunu yaparken bir farklılık göstermiştir. Metternich, Prusya ve Avusturya’nın ‘muhafazakârlık’ bağlamında birbirlerine destek olarak liberal demokratik eğilimleri yenebileceğini savunurken, Bismarck Prusya’nın bunu tek taraflı dayatmalar yoluyla yapabileceğini düşünmüştür. Bunu da sadece Prusya’nın saf gücüne dayanarak yapmıştır. Bu nedenle, Bismarck döneminde Habsburg hanedanı, Richelieu döneminde yaşadığı sorunun aynısını yaşamıştır. Bu sorun, Bismarck’ın da tıpkı Richelieu gibi hiçbir ahlak sistemiyle bağlı olmayan bir politika izlemesidir.¹² Bu durum, reel politik kavramını ustaca kullanan Bismarck’ın, o dönemde bu kavramın doğasını kavrayamayan ve muhafazakâr politikalara saplanan diğer Avrupa ülkelerinin yönetimlerini nasıl felce uğrattığını göstermektedir.

¹⁰ Nilay Tunçarslan (2018), “Uluslararası sorunların çözümünde normatif ve reel politik araçların karşılaştırmalı bir analizi: İran ve Suriye krizinde Türkiye’nin arabuluculuğu”, *International Journal of Political Science and Urban Studies*, Cilt 6, Sayı: 2, s. 77.

¹¹ A.g.e.

¹² Henry Kissinger (2022), *Diplomasi*, s. 109.

Kendisi de reel politik kavramının 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden olan Henry Kissinger, ulusal çıkar (*raison d'état*) kavramının Bismarck döneminde değişim geçirerek reel politik haline geldiğini düşünmektedir. Reel politik, tamamen ulusal çıkarlar ve güç hesabı kavramları üzerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla, reel politik, ülkelerin dış politikalarını belirlerken amaca ulaşmak için her ne gerekiyorsa onu yapmalarını öngören bir kavram haline gelmektedir.¹³

Bunun tarihteki en somut örneklerinden biri de Richelieu'nün hamleleridir. Richelieu, bir Kardinal, yani kilisenin bir Prensi olduğu için, teoride Ferdinand'ın Katolik inancını eski haline getirme girişimini desteklemesi gerekirdi. Buna karşın, Richelieu, ulusal çıkar kavramına sadık kalarak Fransa'nın ulusal çıkarlarını Katolik inancının üzerinde tutmuş ve Habsburg Hanedanı'nın Katolik inancını yeniden resmileştirme girişimini Fransa'nın jeopolitik konumuna bir tehdit olarak görmüştür. Ona göre, bu hamle dini bir eylem değil, Fransa'yı ikincil bir konuma düşürmek için yapılmış stratejik bir hamledir.¹⁴ Bu durum, ulusal çıkarların her şeyin üzerinde tutulmasına bir örnektir.

Ulusal çıkar ve reel politik kavramları ile birlikte ele alınabilecek bir diğer kavram ise Makyavelizm'dir. Makyavelizm, iktidarı ele geçirmeyi, bunun da ötesinde iktidarı elde tutmayı nihai hedef olarak gören bir anlayıştır. Makyavelizm'e göre, halka, devletin devamlılığını ve bekâsını sağlaması için güçlü olması gerektiği, bu amaçlara ulaşabilmek için de her tür yöntemin ve yolun kullanılabileceği anlatılmalıdır. Halkı ikna etmenin yolu, iktidarı kazanmanın ve iktidarda kalmanın yöneticinin çıkarına olmadığı, tersine devletin bekâsını sağlamaya yaradığının halka anlatılmasıdır.¹⁵ Niccolo Machiavelli (Makyavel), uluslararası ilişkiler özelinde bir teori geliştirmemiştir; ancak tutarlı bir akıl yürütme yoluyla uluslararası

¹³ Mücahit Dizman (2024), "Diplomasi", *Tarih Kritik Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, s. 86.

¹⁴ Henry Kissinger (2022), *Diplomasi*, s. 50.

¹⁵ Coşkun Can Aktan (2022), "Makyavelizm, Herestetik ve politik manipülasyon sanatı kamu tercihi perspektifinden 'iyiliksever despot' ve iktidar hırsı", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı: 2, s. 128.

ilişkiler alanında Realizm yaklaşımının ortaya çıkmasında önemli bir yer edinmiştir.¹⁶ Bu anlamda, Makyavelizm, reel politik kavramının temelini teşkil eden Realizm düşüncesinin de kaynaklarından bir tanesidir. Türkiye-AB arasındaki diplomatik ilişkilere bakıldığında, Realizm'in aktörler tarafından etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Uluslararası ilişkilerde kullanılan ve bu makalede de yer edinen bir diğer kavram ise 'pragmatizm'dir. Sözlük anlamıyla, pragmatizm, bir teori veya düşüncenin değerinin onun sağladığı fayda ve işe ne kadar yaradığıyla, diğer bir deyişle teori veya düşüncenin değerinin uygulamadaki sonuçlarıyla değerlendirilmesi gerektiğini öne süren bir düşünce biçimidir. Pragmatizm'in kurucularından Charles Sanders Peirce'a göre, bir düşüncenin anlamı onun uygulamadaki sonuçlarında yatmaktadır. William James, düşüncelerin doğruluğunu uygulamadaki sonuçlar ve sağladığı yararların belirlediğini söylerken, John Dewey Pragmatizm kavramının politika alanına uygulanmasını sağlamıştır. Dewey, toplumun ve demokrasinin pragmatik değerler üzerine kurulmasını gerektiğini söylemiştir. Türkiye-AB ilişkileri açısından bakıldığında, özellikle AB tarafının ilişkilerde pragmatist bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.¹⁷

Bu makalede, ulusal çıkarların ve güç hesabı kavramının günümüzdeki örneklerinden birisinin Türkiye ile AB arasında yapılan pazarlıklarda kendisini gösterdiği iddia edilecek ve durum/vaka çalışması olarak Türkiye-AB ilişkilerine odaklanılacaktır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde, özellikle Türkiye'nin AB'nin vize serbestisi ve katılım müzakerelerinin hızlandırılması konularında verdiği sözleri tutmaması üzerine, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamalarıyla ülke içerisindeki göçmenleri Yunanistan sınırına yönlendirmesi ve açıkça 'demografik bir gücü' pazarlıklarda baskı aracı olarak kullanması reel politik açıdan çok önemli örnekler olarak analiz edilecektir.

¹⁶ İbrahim Kurnaz & Yasin Avcı (2024), "Machiavelli ve realist uluslararası ilişkiler teorisi", *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 1, s. 107.

¹⁷ İstanbul Gedik Üniversitesi, "Pragmatizm nedir?", Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: <https://uzemigunsem.gedik.edu.tr/pragmatizm-nedir>.

1.2. Sığınmacı, Mülteci, Şartlı Mülteci, GKS ve Uluslararası Göçmenler

Sığınmacı, mülteci, şartlı mülteci, GKS ve uluslararası göçmen tanımları, sıklıkla birbirine yerine kullanılarak anlam karmaşasına yol açmaktadır. Bu tanımların her biri farklı yasal statülere ve dolayısıyla farklı yasal sonuçlara sahiptir. Bu nedenle, sözcüklerin doğru kullanımı açısından her biri ayrı ayrı tanımlanacaktır.

Sığınmacı; gerekli ulusal ve uluslararası belgeleriyle bir ülkeye mültecilik statüsü için başvuru yapmış ve bu başvurusunun sonucunu bekleyen kişilerdir. Eğer mültecilik başvuruları olumsuz sonuçlanırsa, sığınmacı statüsündeki kişiler ülkeden ayrılmak durumundadırlar. Ayrıca kendilerine insani nedenler ya da diğer nedenlerle ülkede kalmaları için izin verilmemişse, söz konusu kişiler ülkede düzensiz bulunan diğer yabancılarla aynı statüde görülecek ve sınır dışı edilebileceklerdir.¹⁸

Mülteci tanımı ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'nin 61. maddesinde şöyle yapılmaktadır: *“Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan olaylar sebebiyle; dini, ırkı, uyruğu, politik düşünceleri ya da belli bir toplumsal gruba mensubiyeti nedeniyle eziyete uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı bulunduğu ülkenin dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin korumasından faydalanmayan ya da faydalanmak istemeyen yabancılarla bu tür olaylar neticesinde önceden hayatını sürdürdüğü ikamet ülkesinin dışında yer alan, bu ülkeye dönemeyen ya da dönmek istemeyen vatansızlar.”*¹⁹

Bu noktada şartlı mülteci ve mülteci tanımları iç içe geçmektedir; çünkü şartlı mülteci de ırkıdan, tabiatından, belli bir gruba üye olması veya dini/politik düşüncesi nedeniyle kötü muameleye maruz kalabilecek ve bu nedenden korku yaşayan yabancılara verilecek statü olarak tanımlanmaktadır. Şartlı mülteci ile mülteci arasındaki fark ise, bahsedilen olayın

¹⁸ Bülent Çiçekli (2009), *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü, s. 49.

¹⁹ *T.C. Resmî Gazete* (2013), “KANUN: YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU”, No: 28615, 11.04.2013, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.

Avrupa ülkeleri dışındaki bir ülkede gerçekleşmiş olmasıdır. YUKK 62. maddede düzenlenen şartlı mülteci tanımına göre, şartlı mülteci üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de bulunmasına izin verilmektedir.²⁰ Türkiye, YUKK 62. madde gereği, “*Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle*” gelen kişileri “*şartlı mülteci*” olarak değerlendirmektedir.

GKS ise YUKK 91. maddede tanımlanmaktadır. Buna göre; ülkesini terk etmeye zorlanmış, terk ettiği ülkeye geri dönüş yapamayan, geçici ve acil koruma edinmek için kitlesel şekilde sınırlarımıza gelen ya da sınırlarımızdan giren yabancı kişilere geçici koruma sağlanabilir. Söz konusu şahısların Türkiye’ye kabul edilmesi, Türkiye’de kalması, yükümlülük ve hakları, Türkiye’den çıktıklarında izlenecek prosedürler, kitleler halindeki hareketler karşısında alınacak önlemlerle ulusal kurum ve kuruluşlar ile bunların uluslararası benzerleri arasındaki iş birliği ve eşgüdüm, taşra ve merkezde görev yapacak kurum ve kuruluşların vazife ve yetkilerinin belirlenmesi gibi konular Cumhurbaşkanı eliyle çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenecektir.²¹ Bu tanımdaki en dikkat çekici kısım ‘kitlesel hareketler’ kısmıdır. Buna göre, ancak kitlesel hareketler halinde gelen kişiler GKS’ye kabul edilecek, bireysel gelişler bu statüde değerlendirilmeyecektir.

Göçmen tanımının ise uluslararası ölçekte kabul edilmiş evrensel bir karşılığı bulunmamaktadır. Birleşmiş Milletler (BM), göçmen tanımını, “*nedeni olsun ya da olmasın, gönüllü ya da gönülsüz olarak, düzenli ya da düzensiz göç yollarıyla, bir yıldan uzun süreyle yabancı bir ülkede ikamet eden kişi*”²² şeklinde yapmaktadır. Bu makalede Suriye’den gelenler için Geçici Koruma Sağlanan Suriyeliler (GKSS) tanımı kullanılacaktır.²³

²⁰ A.g.e.

²¹ A.g.e.

²² Mehmet Fansa (2021), “Kimim ben? Göçmen, sığınmacı, mülteci, yabancı, vatansız ve geçici koruma: Türkiye’deki Suriyeliler”, *Antakiyat*, Cilt 4, Sayı: 2, s. 296.

²³ ILO (2023), “Hayata fırsat”, Erişim Tarihi: 26.03.2024, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_867026.pdf.

1.3. Araştırma Yöntemi

Bu makalede nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada, literatürde yer alan teoriler ve çalışmalardan, ayrıca beyanlar ve konuyla ilgili raporlardan yararlanılarak, Türkiye'deki Suriyelilerle Türkiye-AB diplomatik ilişkileri arasındaki bağlantı analiz edilmiştir. Analiz içinse, önemli dönüm noktaları odak noktalar olarak seçilmiş ve bu odaklar çevresinde, liderlerin açıklamaları/beyanları reel politik çerçevesinde kullanılmıştır. Böylece, Türkiye'deki GKSS'nin Türkiye-AB arasındaki diplomatik ilişkilere etkileri olup olmadığı ve varsa nasıl etkileri olduğu reel politik teorisi ışığında analiz edilebilecektir.

Türkiye'de bulunan Suriyeliler GKS'ye sahiptir. Suriye İç Savaşı, 15 Mart 2011 tarihinde, Baas Partisi iktidarına karşı Suriye muhalefeti tarafından başlatılan gösterilerle patlak vermiştir.²⁴ GKSS'nin Türkiye'ye göçü ise, 29 Nisan 2011 tarihinde, 252 kişilik Suriyeli bir grubun Hatay ili Yayladağı ilçesine giriş yapmasıyla başlamıştır.²⁵

İlk dönüm noktası olarak, (Suriyelilerin Türkiye'ye gelmeye başlamasından yaklaşık 11 ay sonra), 30 Mart 2012 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından “*Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge*”nin yürürlüğe sokulması ele alınmıştır.²⁶ İkinci dönüm noktası, 16 Aralık 2013 tarihinde, düzensiz göçle daha etkin mücadele etmek amacıyla Türkiye ile AB arasında imzalanan “*Türkiye Cumhuriyeti ile AB Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*” olarak seçilmiştir.²⁷ Üçüncü dönüm noktası, 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile AB arasında

²⁴ Asiye Bekarca Şen & Cem Vural (2014), “Suriye İç Savaşında göç ve kadın”, *Yaratıcı Drama Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 17, s. 29.

²⁵ Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Uygulama ve Araştırma Merkezi (2020), “Türkiye'deki Suriyeliler ile 9 yılın özeti: 29 Nisan 2011 – 29 Nisan 2020”, 29.04.2020, Erişim Tarihi: 28.02.2024, Erişim Adresi: <https://tagu.tau.edu.tr/turkiye-39-deki-suriyeliler-ile-9-yilin-ozeti-29-nisan-2011-29-nisan-2020>.

²⁶ İbrahim Ethem Taş & Sadegül Durgun & Murat Bal (2023), “Türkiye'de Suriyeli göçü sonrası geliştirilen politikaların kriz yönetimi bağlamında değerlendirilmesi”, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, Sayı: 3, s. 1246.

²⁷ İlke Göçmen (2014), “Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının hukuki yönden analizi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 2, s. 22.

düzensiz göçle mücadele konusunda yayımlanan “Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”dir²⁸. Son olarak, 2 Mart 2020’de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “*Bitti o iş, artık kapılar açılmıştır. Şu anda sizler bu yükten nasibinizi alacaksınız.*”²⁹ açıklaması bu konudaki önemli dönemeçler olarak ele alınacaktır.

Bundan sonraki bölümde, Türkiye-AB ilişkilerini başlatan 1963 Ankara Anlaşması’ndan hareketle, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel gelişimine reel politik açılarından yaklaşılabilecek ve analiz edilecektir. Bundan sonraki ilk bölümde, Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi açıklanacaktır. 1963 Ankara Anlaşması’nın önemi, Türkiye-AB ilişkilerinin başlangıç noktası olmasıdır. 1999 Helsinki Zirvesi ise, Türkiye’nin aday olarak kabul edildiği zirve olması açısından ilişkilerde çok büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, 2005 yılında Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerinin başlamasına kadar olan süreçte Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi en önemli tarihler olarak görülebilir.

2. Başlangıçtan 2011’e Türkiye-AB Diplomatik İlişkileri

Başlangıcından Suriye İç Savaşı’nın ve dolayısıyla göçmen akınının başladığı 2011 yılına kadar Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkileri iki ayrı safhada incelemek doğru olacaktır. İlk safhada, Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkileri başlatan Ankara Anlaşması ve Türkiye’nin aday devlet konumuna yükseldiği Helsinki Zirvesi incelenecektir. İkinci safhada ise, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin Kıbrıs odağında şekillendiği ve Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başladığı dönem olan 2000-2011 arası dönem incelenecektir.

²⁸ Hüseyin Akif Karaca (2020), “Türkiye - Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması ve 18 Mart 2016 tarihli Türkiye - Avrupa Birliği Zirve Bildirisi uyarınca düzensiz göçle mücadele ve bazı sorunlu alanlar”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı: 4, s. 162.

²⁹ *TRT Haber* (2020), “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kapılar açılmıştır, bu yükten nasibinizi alacaksınız”, 02.03.2020, Erişim Tarihi: 28.02.2024, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kapilar-acilmistir-bu-yukten-nasibinizi-alacaksiniz-464262.html>.

2.1. Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi

Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkiler 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış olan Ankara Anlaşması ile başlamış, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi ile farklı bir aşamaya taşınmıştır. Makalenin bu bölümünde, Ankara Anlaşması ve Helsinki Zirvesi süreçleri incelenecek ve Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin bu süreçte gelişimi analiz edilecektir. Burada kıstas olarak 2000 yılının alınma nedeni, 1999 Helsinki Zirvesi ile birlikte Kıbrıs konusunun çözüm odaklı şekilde gündeme gelmesi ve Türkiye-AB ilişkilerinde ve Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde çok önemli bir konuma yerleşmesidir. Dolayısıyla, 2000 yılı, Türkiye-AB ilişkilerinin Kıbrıs konusu ekseninde gelişmeye başladığı tarih olması nedeniyle önemlidir. Bu durum 2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlaması ve göçmen akınına kadar sürecek, bu tarihten sonra ise Türkiye-AB ilişkileri göçmen akını ekseninde gelişmeye başlayacak ve Kıbrıs konusu eski önemini kaybedecektir.

Henry Kissinger, tüm uluslararası sistemlerin kaçınılmaz bir simetrisi olduğunu söylemektedir. Bir uluslararası sistem ilk kez kurulduğunda yapabileceği pek çok tercih vardır. Buna karşın, yapılan ilk tercih geriye kalan seçenekler evrenini daraltır. Bu nedenle, ilk tercih özellikle önemlidir. Kissinger'a göre, bir uluslararası düzenin istikrarlı mı yoksa istikrarsız mı olacağı, o düzeni kuran toplumların adil kabul ettikleri düzende kendilerini güvende hissetmelerine olanak tanıyan şartları ne ölçüde uzlaştırabildiğine bağlı olacaktır.³⁰ Türkiye ve AB, Türkiye'nin AB gibi uluslararası bir sisteme katılmasıyla ilgili olarak 1963 Ankara Anlaşması'ndan beri şartlarını uzlaştırmaya çalışmışlardır. Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerde zaman zaman farklı parametreler söz konusu olsa da, özünde ilişkiler tamamen çıkarların uzlaştırılabilirliği üzerine kuruludur ve bunu yaparken iki taraf da kendi çıkarını maksimize etme peşindedir. 1963 Ankara Anlaşması ile gerek Türkiye, gerekse de

³⁰ Henry Kissinger (2022), *Diplomasi*, s. 20.

AB, Kissinger'ın bahsettiği ilk tercihi yaparak bir ilişki kurmuşlar; dolayısıyla bundan sonraki tüm hamleleri bu çerçevede gerçekleştirmişlerdir.

Ankara Anlaşması, Türkiye ile AB arasında, tam üyelik koşulları oluşuncaya kadar bir 'ortaklık' kurulması amacı taşımaktadır. Anlaşma, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış, 1 Aralık 1964 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması'nın ikinci maddesinde Anlaşma'nın amacı belirtilmiştir. Anlaşmanın amacı, taraflar arasında ticari ve iktisadi ilişkileri dengeli ve aralıksız olarak güçlendirmeyi teşvik etmek, bunu yaparken de Türk ekonomisinin hızlandırılmış bir şekilde kalkınmasını, Türk halkının yaşam standartlarının yükseltilmesini ve Türk halkının istihdam oranının yükseltilmesini göz önünde bulundurmaktır.

Ankara Anlaşması ile Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında üç evrede tamamlanacak bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Bu evreler; hazırlık, geçiş ve son dönem olarak adlandırılmıştır.³¹ 'Geçiş dönemi', Ankara Anlaşması'nın Katma Protokol'ü ile düzenlenmiş, bunu izleyen dönem ise 'son dönem' olarak adlandırılmıştır. Son dönem, Türkiye ve AET arasındaki Gümrük Birliği'ni içermektedir. Türkiye ve AB arasında müzakereler iki yıl sürmüş, 5 Mart 1995 tarihli Ortaklı Konseyi Toplantısı sonunda alınan 1/95 numaralı Ortaklık Konseyi Kararı gereğince, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Türkiye-AB Gümrük Birliği yürürlüğe girmiştir.³²

Aslında, Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde, yukarıda bahsedilen ve Ankara Anlaşması'nda belirlenen dönemlerin sonlanmasını beklemeksizin AET'ye üyelik için başvurmuştur.³³ Komisyon, 18 Aralık 1989 tarihinde söz konusu başvuru ile ilgili görüşünü açıklamış, bu

³¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Türkiye-AB ilişkileri", Erişim Tarihi: 28.06.2024, Erişim Adresi: <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22147/avrupa-birligi.html>.

³² Ticaret Bakanlığı (2020), "Türkiye – AB ortaklık ilişkisinin kurulması, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol", Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/turkiye-ab-ortaklik-iliskisinin-kurulmasi-ankara-anlasmasi-ve-katma-protokol>.

³³ Süleyman Yaman Koçak (2009), "Ankara Anlaşması'ndan müzakerelere Avrupa Birliği mali yardımları", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 16, Sayı: 2, s. 135.

görüŖte de Topluluğun önce kendi iç bütünleŖmesini sağlaması gerektiğini ve bunu gerekleŖtirmeden yeni bir üye kabul edemeyeceğini söylemiŖtir. Buna karŖın, Türkiye'nin Topluluğa katılma kabiliyeti olmakla birlikte, öncelikle siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda geliŖmesi gerektiğini ifade etmiŖtir. Bundan dolayı, o an için iliŖkilerin Ortaklık AnlaŖması çerevesinde geliŖtirilmesini, üyelik müzakereleri içinse bir tarih belirlenmemesini tavsiye etmiŖtir. 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesinin ardından, 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerekleŖtirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Türkiye-AB iliŖkileri için esas dönüm noktasını teşkil etmiŖtir. Zirve'de, Türkiye'nin adaylık statüsü resmen onaylanmıŖtır. Ayrıca Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eŖit konumda olacağı Helsinki Zirvesi'nde açık ve net bir Ŗekilde ifade edilmiŖtir.³⁴

Helsinki Zirvesi'nden birkaç ay önce, Eylül 1999'da, dönemin Türkiye Cumhuriyeti DıŖiŖleri Bakanı İsmail Cem, New York'ta BM Genel Kurulu'na katılmıŖtır. İsmail Cem, Genel Kurul'un ilk gününde Belçika, İspanya ve Lüksemburg DıŖiŖleri Bakanları ile görüŖmüŖ ve üç Bakan'a da Türkiye-AB iliŖkilerinin geleceğiyle ilgili 'ihtiyatlı bir iyimserlik' taşıdığını iletmiŖtir. Buna karŖın, üç Avrupalı Bakan da olumlu ya da olumsuz bir tavır göstermemiŖtir.³⁵ Helsinki Zirvesi'nden sadece birkaç gün önce ise, İsmail Cem, Boğaziçi Üniversitesi Avrupa alıŖmaları Merkezi'nde düzenlenen 'Türkiye'nin AB'deki rolü: İmaj mı, yönetim sorunu mu?' adlı konferansa katılmıŖ ve bu etkinlikte Türkiye'nin AB olmazsa geri kalmayacağını, AB üyeliğinin bir saplantı değil amaç olması gerektiğini söylemiŖtir. Yine aynı etkinlikte, İsmail Cem, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerinin çoğunu yerine getirdiğini, bu nedenle adaylık için Türkiye'nin önüne ön Ŗart konularak ayrımcılık yapılmasını kabul

³⁴ Avrupa Birliği Başkanlığı (2023), "Türkiye – AB iliŖkilerinin tarihesi", EriŖim Tarihi: 03/01/2024, EriŖim Adresi: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html#:~:text=T%C3%BCrkiye%20AB%20ili%C5%9Fkilerinin%20d%C3%B6n%C3%BCm%20noktas%C4%B1,kesin%20bir%20dille%20ifade%20edilmi%C5%9Ftir.

³⁵ *Milliyet* (1999), "Cem'den 'adaylık' temennisi", 22.09.1999, EriŖim Tarihi: 03.01.2024, EriŖim Adresi: [https://www.milliyet.com.tr/dunya/cemden-adaylik-temennisi-5238452.](https://www.milliyet.com.tr/dunya/cemden-adaylik-temennisi-5238452)

etmeyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca AB ve Kıbrıs konularını ayrı tuttuklarını ve bunun asla bir pazarlık konusu olamayacağını da belirtmiştir.³⁶

Helsinki Zirvesi sonrası ise bazı önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ana hatları ile belirtmek gerekirse:

- ✓ Türkiye'nin, diğer aday devletlerle birlikte, aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya mukadder bir aday devlet olduğu ilan edilmiştir.
- ✓ Müktesebatın benimsenmesi için bir ulusal programla birlikte, önceki Konsey sonuçları esas alınarak, ekonomik ve politik ölçütler ve üye bir devletin mükellefiyetleri doğrultusunda, üyelik hazırlıkları için gerekli öncelikleri haiz bir Katılım Ortaklığı Belgesi imzalanacak ve uygun izleme mekanizmaları kurulacaktır denilmiştir.
- ✓ Genişleme süreciyle ilgili, aday devletlerin eşit bir temelde üyelik sürecine katıldıkları vurgulanmıştır.
- ✓ Avrupa Konseyi (AK), üyelik müzakerelerinin açılması için ön şartın Kopenhag kriterlerine uyum olduğunu belirtmiştir.
- ✓ AK, 3 Aralık 1999 tarihinde, Kıbrıs konusunun çözümüyle ilgili New York'ta başlatılan görüşmeleri hoşnutlukla karşıladığını belirtmiş, BM Genel Sekreteri'ne bu konunun çözümüyle ilgili desteğini açıklamış ve politik düzlemde bir sonucun, Kıbrıs'ın AB'ye üyeliğini kolaylaştıracağını ifade etmiştir.³⁷

Helsinki Zirvesi'nin ardından Türkiye sıkı bir reform süreci başlatmış ve AB siyasi ölçütlerine uyum sağlamak amacıyla 8 Uyum Paketi ve 2 Anayasa Değişikliği Paketi'ni kabul etmiştir. AB, 8 Mart 2001 tarihinde, Türkiye için hazırladığı ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'ni

³⁶ *Hürriyet* (1999), "AB'siz de büyürüz", Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ab-siz-de-buyuruz-39117159>.

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Helsinki Zirvesi (10 - 11 Aralık 1999)", Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>.

kabul etmiştir. Bu Katılım Ortaklığı Belgesi, 19 Mayıs 2003 tarihinde, Türkiye'nin gösterdiği ilerlemeler nedeniyle revize edilmiştir. İlk Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer almış olan önceliklerin nasıl takvimlendirileceği ve nasıl gerçekleştirileceğini gösteren ilk Ulusal Program 24 Mart 2001 tarihinde, ilk Ulusal Program'ın revize edilmiş hali ise 24 Temmuz 2003 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³⁸ 20 Haziran 2000 tarihinde Feira'da yapılan Zirve'de, AK, Türkiye'nin kriterleri karşılama çabasını not ettiğini ifade etmiş; bunun yanında yargı, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında ilerleme kaydedilmesi konusunda beklentisini belirtmiştir.³⁹ 7-8 Aralık 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Nice Zirvesi'nde ise, 'AB'nin Genişlemesi Hakkında Bildiri' adıyla yayımlanan ekte, tüm aday ülkelerin AB organlarında yer alacak temsilci sayıları öngörülmüş ancak burada Türkiye'ye yer verilmemiştir. Bunun nedeni, diğer aday ülkelerle üyelik müzakereleri başlamasına karşın Türkiye ile üyelik müzakerelerinin henüz başlamamış olmasıdır.⁴⁰

14-15 Aralık 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Laeken Zirvesi'nde yine Türkiye'nin özellikle siyasi kriterlere uyumda gösterdiği ilerlemelerin altı çizilmiştir.⁴¹ Haziran 2003 tarihli Selanik Zirvesi'nde ise, Konsey, Türk Hükümeti'nin devam eden mevzuat çalışmalarını 2003 sonuna kadar bitirmek istemesi ve reform sürecini takip etme konusundaki isteğinden dolayı memnuniyetini dile getirmiştir.⁴² Nihayetinde, AB Devlet ve Hükümet Başkanları, Türkiye'nin siyasi ölçütleri yerine getirdiğine karar vermişler ve Avrupa Komisyonu'nun 6 Ekim tarihli ve katılım müzakerelerinin açılmasını tavsiye eden kararına istinaden, 3 Ekim

³⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Adaylık süreci", Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi:

https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=446.

³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Feira Zirvesi (20 Haziran 2000)", Erişim Tarihi: 25.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/feira-zirvesi-20-haziran-2000.tr.mfa>.

⁴⁰ Özlem Demirkıran & Eda Çiçek & Havva Eltet Sarıçioğlu (2010), "Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerinde "son dönem"", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 1, s. 64.

⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Laeken Zirvesi (14 – 15 Aralık 2001)", Erişim Tarihi: 25.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/laeken-zirvesi-14-15-aralik-2001.tr.mfa>.

⁴² T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2003), "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu", Aralık 2003, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Turkiyenin_Avrupa_Birligine_Katilim_Surecine_Iliskin_2003_Yili_Ilerleme_Raporu.pdf.

2005 tarihinde Türkiye ile müzakerelerin başlatılması kararını vermişlerdir. Türkiye, 30 Temmuz 2005 tarihinde, Ankara Anlaşması'nı, 2004 yılında AB'ye katılmış olan 10 ülkeyi de içine alacak şekilde genişleten 'Ek Protokol'ü imzalamış, buna karşın aynı gün bir deklarasyon yayımlayarak bu durumun Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'ni tanımak anlamına gelmediğini belirtmiştir.⁴³

Gelişmeler incelendiğinde, 1999'dan 2005'e kadar olan süreçte Türkiye ile AB arasında birçok konuda ilerleme kaydedildiği, buna karşın Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki ulusal hassasiyetini koruduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin bu süreçte, AB ile olan ilişkilerinde ulusal çıkar kavramı üzerinden politika üretmeye devam ettiği şeklinde yorumlanabilir.

2.2. 2000-2011 Arası Türkiye-AB Diplomatik İlişkileri

1999 Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs konusunun ön plana çıktığı tarih olarak görülmektedir. Dolayısıyla, 2000 yılından 2011 Suriye İç Savaşı'na kadar Türkiye-AB ilişkilerinde Kıbrıs konusu bir reel politik gerçek ve pazarlık konusu olarak çok önemli bir yere sahip olmuştur. 2011 yılından sonra ise, Kıbrıs konusu yerini göçmen akını konusuna bırakacaktır. Makalenin bu bölümünde, 1999 Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye ile AB arasında gerçekleşen zirveler, açıklamalar ve diplomatik ilişkilerin şekil ve dönüşümü ele alınacaktır. Özellikle üyelik müzakerelerinde yeni fasılların açılması, müzakerelerde Kıbrıs konusunun ele alınışı, Türkiye-AB ve GKRY'nin müzakereleri reel politik çerçevesinde ele alışları irdelenecektir.

24-25 Ekim 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen Brüksel Zirvesi'nde, Komisyon'un İlerleme Raporu'nda da belirtildiği gibi, Türkiye'nin gerek Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirme konusunda, gerek ekonomik kriterleri yerine getirme konusunda, gerekse de

⁴³ İktisadi Kalkınma Vakfı, "Adaylık süreci", Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=446.

mevzuatın uyumlandırılması konusunda ilerleme kaydettiği belirtilmiştir. Brüksel Zirvesi'nde, Birlik, Türkiye'yi reform sürecini devam ettirmesi ve uygulama konusunda ilave adımlar atması yönünde teşvik etmiştir. Tüm bunların yanında, AB Konseyi, 2002 Aralık ayında yapılacak Kopenhag Zirvesi'ne kadar, Türkiye'nin adaylıktaki bir sonraki aşamasıyla ilgili olarak, Sevilla, Laeken ve Helsinki AK sonuçları doğrultusunda ve Komisyon'un Strateji Kağıdı'nı temel alarak karar almak için hazırlık yapmaya davet edilmiştir.

Kıbrıs konusu ise Brüksel Zirvesi'nin en önemli konularından bir tanesidir. Zirve'de, 'birleşik bir Kıbrıs'ın' Birliğe üye olmasının tercih edildiği vurgulanmış ve Türk ve Rum tarafı liderlerinin katılım müzakereleri 2002 yılında tamamlanmadan önce bir anlaşmaya varmaları istenmiştir. Kıbrıs konusunda, AB, BM Genel Sekreteri'nin ve yine BM Güvenlik Konseyi kararlarını temel alan bir çözümü destekleyeceğini belirtmiştir. Birlik, tüm bunlara karşın soruna çözüm bulunamaması durumunda, Aralık 2002 tarihinde Kopenhag'da gerçekleştirilecek AB Konseyi'nde Kıbrıs konusunda alınacak kararların 1999 Helsinki AB Zirvesi sonuçlarını esas alacağını belirtmiştir.⁴⁴

5 Haziran 2003 tarihinde, Hıristiyan Demokrat parlamenter Arie Oostlander tarafından Türkiye ile ilgili hazırlanmış olan ve 'Arie Oostlander Raporu' olarak da bilinen 'Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni' 216 lehte ve 75 aleyhte oyla kabul edilmiştir. Oylamada 38 adet de çekimser oy kullanılmıştır.⁴⁵ Raporla, genel hatlarıyla, Türkiye'de yapılan demokratikleşme ile ilgili reformlar ve çıkarılan AB uyum yasaları memnuniyet verici olarak nitelendirilmekle birlikte, bunların çoğunun pratikte uygulanamıyor olduğu belirtilmiştir. Pratikte uygulama olmadığı sürece Kopenhag

⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Brüksel Zirvesi (24 – 25 Ekim 2002)", Erişim Tarihi: 17.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi-24-25-ekim-2002.tr.mfa>.

⁴⁵ Avrupa Birliği Başkanlığı (2007), "2003-06-05 AP, Türkiye raporunu kabul etti – Ntvmsnbc", Erişim Tarihi: 20.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=27704>.

kriterlerinin yerine getirilmiş sayılmayacağı da belirtilmiştir.⁴⁶ Raporda, ayrıca, Türkiye'nin Müslüman nüfusunun tam üyelik için bir engel olamayacağı ifade edilmiştir.⁴⁷

Arie Oostlander raporunun en önemli kısımlarından biri de ordu (Türk Silahlı Kuvvetleri) ile ilgili yorumlarıdır. Raporda, ordunun toplum ve devlet üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olduğu, bu durumun da Türkiye'de çoğulcu sistemin ve demokrasinin gelişmesine engel teşkil ettiği belirtilmiştir. Bu durumun bir uzantısı olarak Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nun uzun vadede kaldırılmasının gerekli olabileceği söylenmiştir. Yine Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ve Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) bünyesinde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) temsilcilerinin yer almaması gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁸ Raporda, esas sorunun Türkiye'nin devlet yapılanması olduğu ifade edilirken, laik devlet ve ulus-devlet bağlamında daha hoşgörülü ve içselleştirici bir yapı kurulması tavsiye edilmiştir.⁴⁹

Dini örgütler konusunda ise, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) üyesi olduğu hatırlatılarak, buna göre uyarlamalar yapması gerektiği⁵⁰, ayrıca Türkiye'nin Avrupa standartlarında yeni bir anayasa yapması gerektiği ifade edilmiştir.⁵¹ Yine raporun en önemli kısımlarından biri olan Kıbrıs konusunda ise, Kıbrıs'taki sorunla ilgili olarak Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) sorumlu olarak gösterilmiştir.⁵²

Arie Oostlander raporunda en önemli kısımlar, devlet ve toplum üzerindeki askeri etki ve Kıbrıs konuları olmuştur. Rapor, açıkça ordunun Türkiye'deki etkisinin, ülkenin demokratikleşmesi ve sivil gücün etkisinin artışının önündeki en önemli engel olduğu görüşünü savunmuştur.

⁴⁶ Arie Oostlander (2004), *Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni*, Brüksel: Avrupa Toplulukları Komisyonu, s. 147.

⁴⁷ A.g.e., s. 37.

⁴⁸ A.g.e., s. 12.

⁴⁹ A.g.e., s. 7.

⁵⁰ A.g.e., s. 11.

⁵¹ A.g.e., s. 157.

⁵² A.g.e., s. 4.

19-20 Haziran 2003 tarihlerinde Selanik Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Sonuç bildirisinde, Kıbrıs konusu ile ilgili olarak da bir kez daa BM Genel Sekreteri'nin çalışmalarının desteklendiği belirtilmiştir. AB Konseyi, Türkiye ve KKTC yetkililerini, BM Genel Sekreteri'nin önerileri çerçevesinde müzakerelere yeniden başlaması için davet etmiştir.⁵³

11 Aralık 2006 tarihinde, AB üye ülkeleri Dışişleri Bakanları, AB Genel İşler Konseyi'nde bir araya gelmişlerdir. AB Dışişleri Bakanları, 29 Kasım 2006 tarihli Komisyon tavsiyesini dikkate almışlar ve 8 başlıkta müzakerelerin askıya alınmasını kabul etmişlerdir. Sonuç olarak, Komisyon, Türkiye'nin Ankara Anlaşması Ek Protokolü'nden kaynaklanan taahhütlerini yerine getirdiğini onaylayana kadar, Türkiye'nin GKRY'ye ilişkin kısıtlamalarını içeren politika alanlarıyla ilgili 8 başlığın açılmayacağı ve geçici olarak kapatılmayacağı kararını vermiştir.⁵⁴ Söz konusu başlıklar şunlardır:

- Malların serbest dolaşımı,
- Yerleşim hakkı ve hizmet sunma serbestisi,
- Mali hizmetler,
- Tarım ve kırsal kalkınma,
- Balıkçılık,
- Ulaştırma politikası,
- Gümrük birliği,
- Dış ilişkiler.⁵⁵

⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Selanik Zirvesi (19 – 20 Haziran 2003)", Erişim Tarihi: 29.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/selanik-zirvesi-19-20-haziran-2003.tr.mfa>.

⁵⁴ Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (2023), "Türkiye – Avrupa Birliği (AB) ilişkilerine ait bazı önemli tarihler", Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: <https://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2023/09/turkiye-ab-iliskileri-kronolojisi.pdf>.

⁵⁵ Avrupa Birliği Başkanlığı (2024), "Vize serbestisi diyalogu", Erişim Tarihi: 01.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.ab.gov.tr/51819.html>.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, konuyla ilgili bir açıklama yaparak, katılım müzakerelerinin kısmen dondurulmasının adil olmadığını ve Türkiye'nin Kıbrıs konusunda herhangi bir politika değişikliğine gitmeyeceğini belirtmiştir. Erdoğan, Kıbrıs'la ilgili kapsamlı çözümün BM zemininde olması gerektiğini belirtmiş, ayrıca reformların kararlılıkla devam edeceğini ifade etmiştir.

8 Aralık 2009 tarihinde, GKRY, tek taraflı olarak 6 faslı bloke edeceğini açıklamış, söz konusu fasılların açılmasını ise 'ilişkilerin normalleştirilmesi' şartına bağlamıştır. GKRY'nin tek taraflı olarak bloke ettiği fasıllar şunlardır:⁵⁶

- Eğitim ve kültür,
- Dış, güvenlik ve savunma politikası,
- Yargı ve temel haklar,
- Adalet, özgürlük ve güvenlik,
- İşçilerin serbest dolaşımı.
- Enerji.

Sonuç olarak, 1999 Helsinki Zirvesi'nden itibaren Türkiye-AB diplomatik ilişkilerine Kıbrıs konusunun damga vurduğu görülmektedir. AB'nin Türkiye'nin üyeliğini Kıbrıs konusunun çözümüne bağlayan tavrı ise Türkiye'nin karşı hamleleri ile karşılaşmıştır. 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı'ndan sonra da Türkiye-AB diplomatik ilişkilerinde odak noktasının Kıbrıs konusundan göçmen sorununa doğru kaydığı görülecektir.

⁵⁶ *Anadolu Ajansı* (2017), "AB ile müzakerelerde fasıllar siyasi engellere takıldı", 03.05.2017, Erişim Tarihi: 27.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ab-ile-muzakerelerde-fasilllar-siyasi-engellere-takildi/810289>.

3. 2011 ve Türkiye'deki Suriyeliler: Türkiye-AB Diplomatik İlişkilerinde Odak Kayması

1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan ve 2005 yılında Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerinin başlaması ile devam eden sürece Kıbrıs konusu damga vurmuş ve Türkiye-AB diplomatik ilişkileri daha ziyade Kıbrıs konusu etrafında şekillenmiştir. 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ve bunun sonucunda oluşan göçmen akını ise Türkiye-AB ilişkilerinde 2011 yılını bir dönüm noktası haline getirmiş, bu tarihten sonra da Kıbrıs konusu eski önemini yitirerek, ilişkilerin odağı göçmen akını olmuştur.

2011 sonrası Türkiye-AB diplomatik ilişkilerine bakıldığında, ilişkilerde bir tür odak kayması olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu odak kayması, Türkiye ile AB arasında reel politikten vazgeçme bağlamında değildir. Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, 1963 Ankara Anlaşması'ndan 2011'e olduğu gibi, 2011 sonrasında da büyük ölçüde reel politik bağlamında şekillenmiştir. Buradaki odak kayması, her iki tarafın da güç ve çıkar hesaplarını yaparken merkezlerine aldıkları konularda olmuştur. Türkiye ile AB, özellikle 1999 Helsinki Zirvesi'nden 2011 Suriye İç Savaşı'na kadar ilişkilerinin odağına Kıbrıs konusunu yerleştirmiş, ancak 2011 yılından sonra ilişkilerin odağı Kıbrıs konusundan göçmen akınına kaymıştır.

2011 sonrası Türkiye-AB ilişkileri incelenirken, bu çalışmada yazar tarafından bazı dönüm noktaları seçilmiştir. Böyle yapılmasının nedeni, değişen şartlarla birlikte ilişkilerin hangi yönde ilerlediğini daha rahat inceleyebilmektir. Makalenin bu bölümünde, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin Türkiye-AB diplomatik ilişkilerine etkileri incelenecek, inceleme yapılırken de dönüm noktaları üzerinden analiz yapılacaktır. Burada 4 kritik dönüm noktası üzerinden hareket edilecektir. İlk dönüm noktası, 30 Mart 2012 tarihinde, İçişleri Bakanlığı tarafından "*Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge*"nin yürürlüğe sokulması olacaktır. İlgili yönergenin önemi,

göçmen akınının kontrol altına alınması çalışmalarının ilk adımı olmasıdır. İkinci dönüm noktası olarak, 16 Aralık 2013 tarihinde, Türkiye ile AB arasında imzalanan “*Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması (GKA)*” olacaktır. Bu anlaşma, Türkiye’de bulunan Suriyelilerin Türkiye-AB ilişkilerine etkilerinin ortaya çıkmaya başlaması açısından önemlidir. Üçüncü dönüm noktası, 18 Mart 2016 tarihinde yayımlanan “*Türkiye-AB Zirve Bildirisi*”dir. Dördüncü dönüm noktası olarak ise, 2 Mart 2020 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sınır kapılarının açılacağını açıklaması alınacaktır. Bu açıklama, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde, Suriyelilerin bir reel politik gerçek olarak kullanılmasının en sert örneklerinden birisi olması açısından son derece önemlidir ve kritik bir dönüm noktasıdır.

Bu bölümde, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde, tarafların çıkarlar bağlamında hareket ettiği iddia edilecek, bahsi geçen çıkarlar da özellikle vize serbestisi ve Suriyelilerin demografik etkileri açısından incelenecektir. Türkiye, ulusal çıkarları doğrultusunda, Suriyelilerin Türkiye’de kalması karşılığında vize serbestisi sağlanmasını talep etmekte, AB tarafı ise Suriyelilerin yaratacağı demografik ve ekonomik etkilerden korunmak amacıyla, kendi çıkarlarına uygun şekilde Suriyelilerin Türkiye’de kalmasını sağlamaya çalışmaktadır.

1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin aday devlet statüsüne yükselmesi ve 2005 yılında Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerinin başlamasını takiben, Türkiye ile AB arasındaki müzakereler Kıbrıs konusu çerçevesinde şekillenmiştir. Özellikle GKRY’nin 2004 yılında AB’ye katılmasının ardından birçok fasıl Yunanistan ve GKRY tarafından bloke edilmiştir. Bu konuda yine bütün tarafların reel politik çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. GKRY, AB içerisindeki üye pozisyonunu adanın tamamına hâkim olmak ve bu hâkimiyetin Türkiye tarafından kabulü için kullanmak istemiş; bu amaçla da Türkiye’nin AB üyeliği için gerekli olan fasılların bir kısmının açılmasını bloke etmiştir. Yunanistan da bu konuda Lefkoşa’yı desteklemiştir. Türkiye ise, kendi jeopolitik gerçeklerine ve dış politikasına bağlı olarak, GKRY’nin ve AB’nin bu konudaki taleplerini reddetmiş, hatta

Ankara Anlaşması'na yaptığı eklerde bu durumun GKRY'yi tanımak anlamına gelmediğini de ifade etmiştir.

2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlamasıyla ve düzensiz göçmen sorununun ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye-AB ilişkilerine göçmen sorunu hâkim olmuştur. Olay örüntüsünü daha iyi takip edebilmek ve tarafların gelişen olaylar karşısındaki hamlelerini daha iyi analiz edebilmek amacıyla bu bölümde kronolojik bir sıra ve mantıksal bir silsile takip edilecektir.

Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihine bakıldığında; 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg Hükümetler Arası Konferansı'nda alınan karara istinaden 20 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile AB arasında başlayan AB katılım müzakereleri, ilerleyen süreçte fasılların açılması ve buna karşın özellikle Yunanistan ve GKRY'nin bazı fasıllara koyduğu blokeler çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak ilişkiler 2011 yılında Suriye İç Savaşı'nın başlaması ve Suriye'den göçlerin artmasının ardından, özellikle 16 Aralık 2013 tarihinde Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA'nın imzalanmasıyla birlikte daha çok vize serbestisi sağlanması, üyelik müzakerelerinin hızlandırılması, AB tarafından GKSS için Türkiye'ye yapılacak ödemeler ve GKSS'nin Türkiye'de kalması çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır.

Bu makalede, Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerin reel politik çerçevesinde geliştiği iddia edilmektedir. Bu bağlamda reel politığın tanımının tekrar hatırlanması ve her iki tarafın da bu çerçevede güç ve çıkar ilişkisinin bir kez daha irdelenmesi yararlı olacaktır. Reel politik ve Realizm kavramları iç içe geçmiş olgulardır. Buna karşın, reel politik, karar alıcıların iç ve dış politika oluşturma sürecindeki uygulamalarıyken, Realizm bu uygulamaların nedenlerini inceleyen bir teoridir.⁵⁷ Reel politik; uluslararası ilişkiler sürecinde, devlet hareketlerinin uluslararası politikaya pratiği açısından en yüksek öngörü kapasitesine

⁵⁷ Onur Okyar & İsmail Dinçer Güneş (2016), "Reel politiki sınırlandıran kamuoyu: Nükleer İran örneği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 50, s. 79.

sahip teoridir ve ‘güç ve hayatta kalma’ amacına yönelik olarak siyaset üretme teorisi olarak ifade edilebilir. Almanca kökenli bir kavram olan reel politik, etik veya teorik amaçlardan daha çok maddi faktörler ve uygulamaya dayanan bir politika olarak da tanımlanabilir.⁵⁸

Bu makalede, hem Türkiye, hem de AB açısından ilişkilerin yönetim sürecinin her aşamasında reel politik kavramının ön plana çıktığı savunulmaktadır. Örneğin, dış politikayı uygularken etik ve yasal kaygılar taşımadan, sadece mevcut gerçekler ve güç üzerinden hareket edilmesini öngören reel politik yaklaşım ile reel politik yaklaşımın öncüsü kabul edilen, ulusal çıkarların her şeyin üzerinde olduğunu savunan ve dış politikanın güç ve ulusal çıkarlar çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini söyleyen Richelieu, Türkiye-AB ilişkilerinin tamamında kendisini göstermiştir.⁵⁹ Reel politığın diğer tanımlarıyla beraber ele aldığımızda, reel politik; devletlerin uluslararası ilişkilerde sahip oldukları gücü (ekonomik güç, askeri güç, siyasi güç, demografik güç vb.) kullanarak çıkarlarını maksimize etmeye çalışması, bunu yaparken de ahlaki ilkeler ve kanunları göz ardı ederek tamamen sonuç odaklı ve faydacı bir şekilde hareket etmesi şeklinde tanımlanabilir.

2011 sonrası Türkiye-AB ilişkileri özelinde bakıldığında, her iki tarafın da sahip olduğu veya olduğuna inandığı güç ve çıkarları söz konusudur. Türkiye açısından bakıldığında, 2011 Suriye İç Savaşı’nın ardından Türkiye’ye gelen ve GKS kapsamında bulunan Suriyeliler bir demografik güç olarak tanımlanabilir. Türkiye, bu demografik gücü kullanarak vize muafiyeti ve üyelik müzakerelerinin hızlandırılması gibi çıkarlar elde etmeye çalışmaktadır. Reel politığın güç-çıkâr ilişkisi, Türkiye açısından bu şekilde kurulmaktadır. AB açısından bakıldığında ise, Birliğin sahip olduğu güç, Türkiye’nin uzun zamandır elde etmek istediği vize muafiyeti ve üyelik müzakerelerinin hızlandırılması gibi konulardır. AB, Türkiye’nin bu konulardaki isteklerini bir güç faktörü olarak kullanmaktadır. AB’nin bu durumda elde etmeye çalıştığı çıkar ise göçmen akınını Türkiye’de tutarak kendi ekonomik ve demografik

⁵⁸ A.g.e.

⁵⁹ Henry Kissinger (2022), *Diplomasi*, s. 52.

yapısını korumaktır. Bu bağlamda, tıpkı Türkiye için olduğu gibi, AB için de reel politik çerçevesinde bir güç-çıkar ilişkisi söz konusudur. Her iki taraf da sahip olduğu/olduğuna inandığı gücü kullanarak maksimum çıkar elde etmeye çalışmaktadır.

Türkiye, tarihsel bir bağının bulunduğu Suriye’de iç savaş çıkmasının ardından, kendisine sığınan Suriyelilere yardım etmeyi tarihi bir görev olarak kabul etmiş ve Suriye’de yaşanan olaylara kayıtsız kalmamıştır. Bu bağlamda, Türkiye, hem Türkiye, hem de Suriye sınırları içerisinde, geçici barınma merkezleri ve yerleşim yerlerinde Suriye vatandaşlarına insani yardım sağlamıştır.⁶⁰ Bununla birlikte, Türkiye, Suriyelileri farklı motivasyonlarla (insani nedenler, tarihi misyon, dini ve mezhepsel yakınlık vb.) kabul etmiş olsa da, bu durum Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde Suriyelileri demografik bir güç olarak kullandığı gerçeğini değiştirmemektedir. Bu makalede, Türkiye-AB ilişkilerinde Suriyelilerin rolünün incelenmesi nedeniyle GKS kapsamındaki Suriyeliler bu bağlamda değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye Suriyelileri hangi motivasyonla almış olursa olsun, ortada reel bir durum –Türkiye’de bulunan milyonlarca GKS kapsamında Suriyel– vardır ve Türkiye de AB ile olan diplomatik ilişkilerinde reel politik bağlamda bu durumu bir pazarlık aracı olarak kullanmaktadır.

AB, ne kadar Türkiye ile beraber hareket etmek istese de, farklı çıkarlara sahip olması nedeniyle göçmen akını karşısında Türkiye’den farklı bir tavır takınmıştır. AB, kendisi açısından bir “*Kale Avrupası*” yaratmak istemekte, bu açıdan Türkiye’de bulunan Suriyelilerin AB’ye geçişini engellemek amacıyla da politikalarını güvenlik perspektifiyle oluşturmaktadır. Türkiye, en çok göçmen barındıran ve bu anlamda en çok sorumluluk alan ülke olarak AB’den daha çok yardım talep etse de, AB tarafı buna da sıcak bakmamaktadır. Türkiye-AB ilişkileri bu nedenle zaten gerginken, AB tarafının vize serbestisi konusunda

⁶⁰ Göç İdaresi Başkanlığı, “Geçici korumamız altındaki Suriyeliler”, Erişim Tarihi: 19.08.2024, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>.

verdiği sözleri tutmaması ilişkileri daha da kötü hale getirmiştir.⁶¹ Buradan, Türkiye ve AB'nin Suriyeli göçmenlerle ilgili farklı bakış açlarına sahip oldukları sonucu çıkarılabilir. Yine de, buradaki anlaşmazlığın AB'nin istediği çıkarı elde ederken, Türkiye'nin istediği çıkarı elde edememesinden kaynaklandığı söylenebilir.

İlk bakışta Suriye İç Savaşı'nı Arap Baharı'nın bir uzantısı gibi görmek mümkünse de, tek neden bu değildir. Suriye İç Savaşı, bizatihi Suriye tarihinin ve Suriye'deki sosyo-politik durumun yanı sıra, dış etkenlerin de ortaya çıkardığı bir durumdur. Sosyo-politik nedenler denildiğinde ilk olarak akla ekonomik nedenler ve mezhep farklılıkları geliyor olsa da, en az bunlar kadar etkili olan bir diğer etken de baskıcı politik ortamdır. Suriye tarihinde baskıcı yönetimler birbirini izlemiş, özellikle Hafız Esad döneminde zirveye ulaşan bu baskıcı siyasi ortam da ülke içerisinde güçlü bir muhalefetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu muhalefetin en önemli parçalarından biri ise Müslüman Kardeşler (İhvan) hareketi olmuştur. Hafız Esad'ın oğlu Beşar Esad döneminde ise özellikle entelektüel kesimin öncülüğünü yaptığı 'Şam Baharı' hareketi zor kullanılarak bastırılmış, ancak Arap Baharı ile birlikte halk ayaklanmaları ülke geneline yayılmıştır.⁶²

Bu ortamda, uzun zamandır Suriye üzerinde etkili olan dış güçler de devreye girmiş ve Rusya ve İran, Beşar Esad yönetimine destek vererek ayakta kalmasını sağlamıştır. Bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batılı güçler ise muhalefeti desteklemiştir.⁶³ Kısacası, olaylarda özellikle ülke içerisindeki dinamiklerin yanı sıra dış güçlerin etkilerine de dikkat etmek gerekmektedir. Karışıklık ortamında Batılı güçlerin bölgedeki etkisini arttırmasından endişe eden Rusya ve İran'ın Beşar Esad yönetimine destek vermesi ve bölgedeki çıkarlarını korumaya çalışması yine bir reel politik refleksi olarak analiz edilebilir. Batılı güçler ise,

⁶¹ Tolga Öztürk & Ece Boyacı (2022), "Suriyeli mülteci krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkisine yansımaları: Dünya sistemleri analizi üzerinden bir değerlendirme", *Alanya Akademik Bakış*, Cilt 6, Sayı: 1, s. 1819.

⁶² Çağatay Özdemir (2016), "Suriye'de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi?", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, ss. 96 -97.

⁶³ A.g.e., s. 97.

tamamen benzer bir refleksle, Suriye'deki muhalefet aracılığıyla bölgedeki etkilerini arttırmayı amaçlamışlardır. Ayaklanma, bu uluslararası çıkar hamleleri için gerekli ortamı hazırlamıştır.

2011 Mart ayında, Suriye'nin Dera şehrinde bir grup lise öğrencisi duvara 'Senin sıran da geldi, doktor' yazmış ve asıl mesleği göz doktorluğu olan Beşar Esad'a gönderme yapmıştır. Bunun üzerine, Arap Baharı'ndan etkilenerek bu yazıyı yazan lise öğrencileri gözaltına alınmış ve öğrencilerin ailelerine şiddet uygulanmıştır. Ardından, 15 Mart 2011 tarihinde, Şam ve Dera kentlerinde Cuma namazı çıkışı gösteriler düzenlenmiştir. Beşar Esad'ın gösterilere sert karşılık vermesiyle birlikte protestolar ülke geneline yayılmıştır.⁶⁴ Lise öğrencilerinin bir duvara yazdığı bu yazı tek başına gösterilerin başlaması için yeterli gibi gözükmesine de, Beşar Esad yönetiminin Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçramaması için en küçük bir itaatsizliğe bile göz açtırmayı düşünmediği ve ayaklanmaya dair en ufak işarete dahi çok sert müdahale ettiği görülmektedir.

Suriye'de başlayan bu hareketlilik sonucu Suriye'den Türkiye'ye bir insan hareketliliği oluşmuş ve 29 Nisan 2011 tarihinde 300-400 kişilik bir Suriyeli grup Hatay ili Yayladağı ilçesine doğru harekete geçmiştir. Bu olay, Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen ilk toplu nüfus hareketi olmuştur. Bu 300-400 kişilik gruptan 252 Suriyeli Türkiye sınırından içeri alınmış ve Hatay'daki bir spor salonunda gıda ve geçici konaklama ihtiyaçları sağlanmıştır.⁶⁵ Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen bu insan hareketinin toplu halde olması, YUKK'da yapılan GKS tanımında "kitlese olarak sınırlarımıza gelen ya da sınırlarımızı geçen" ibaresiyle birlikte düşünüldüğünde özellikle anlamlı hale gelmektedir.

Zaman içerisinde Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen insan hareketliliğinin artması nedeniyle, Türkiye bu konuda yasal düzenlemeler yapma ihtiyacı hissetmiştir. Nitekim T.C. İçişleri

⁶⁴ *BBC News Türkçe* (2021), "Suriye'de savaşın 10 yılında 10 kritik dönüm noktası", 15.03.2021, Erişim Tarihi: 04.0.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932>.

⁶⁵ Göç İdaresi Başkanlığı, "Türkiye'de geçici koruma", Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>.

Bakanlığı, 30 Mart 2012 tarihinde “*Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti’nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge*”yi çıkartarak ortaya çıkan söz konusu kitlesel göç akınına yönetmek için esaslar belirlemiştir.⁶⁶ Aynı zamanda sürecin yönetilebilmesi amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Suriyeli Sığınmacılar Genel Koordinatörlüğü kurulmuştur. 20 Eylül 2012 tarihinde ise, Başbakanlık genelgesiyle “*Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacılar konusunda kamu kurumları arasında her türlü konunun koordinasyonu ile ilgilenmek üzere*” bir Koordinatör Vali atanmış ve söz konusu Valinin Gaziantep’te görev yapacağı belirtilmiştir.⁶⁷ Bu yasal düzenlemeler Türkiye’nin Suriye’den gelen göçle ilgili yaptığı ilk yasal düzenlemeler ve çalışmalar olması açısından oldukça önemlidir. Görüldüğü gibi, ilk yasal düzenlemeler Suriye’den Türkiye’ye göçlerin başlamasını izleyen bir yıl dahi dolmadan yapılmaya başlanmıştır. Bu durum, Türk Devleti’nin Suriye’den gelecek kitlesel göçün yoğunluğunu ve ciddiyetini kavrayarak bu durumu idare edebilmek için yasal bir zemin oluşturmak zorunda olduğunu anlaması şeklinde de yorumlanabilir.

Bu yönerge ve düzenlemenin ardından, 4 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı YUKK, 11 Nisan 2013 tarihinde yayımlanmıştır. Teşkilata dair hükümlerin yayım zamanı, diğer hükümlerin ise 11 Nisan 2014 tarihinde, yani kanunun yayımlanmasından bir yıl sonra yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. YUKK’nın hazırlanmasında amaç, öncelikle AİHM kararlarına ve AB Müktesebatına uyum sağlamaktır. YUKK, Türk hukukunda birçok değişiklik ve yenilik getirirse de, yabancılarla ilgili bütün konuları içeren bir düzenleme değildir.

YUKK, teşkilat, yabancılar ve uluslararası koruma başlıklarından oluşmaktadır. Kanun incelendiğinde, idari teşkilatlanma, uluslararası koruma, vatansızların statüsü gibi konuların

⁶⁶ Oğuzhan Aslantürk & Yusuf Erdem Tunç (2018), “Yabancıların Türkiye’de kayıt dışı istihdamı”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 4, s. 14.

⁶⁷ Hakan Ömer Tunca & Ahmet Karadağ (2018), “Suriye’den Türkiye’ye göç: Tehditler ve fırsatlar”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt 28, Sayı: 2, s. 52.

yanında yabancıların ülkeye girişi, ikametleri, çalışma hakları, idari gözetim ve sınır dışı edilmeleri gibi düzenlemeleri kapsadığı görülmektedir.⁶⁸ Burada özellikle YUKK'nun hazırlanmasındaki öncelikli amaçların AİHM kararlarına ve AB müktesebatına uyum olduğunu düşünürsek, 2013 yılında YUKK'nun hazırlanmasının göç yükünün AB ile ortaklaşa paylaşılabilmesi için bir çalışma olduğunu ve uygulama açısından bir uyumlaştırma çalışması olduğunu varsayabiliriz. Yine Suriye'den kitlesel göçlerle ortaya çıkan bu durumun yasal bir zemine oturtulabilmesi için GKS tanımının da YUKK 91. maddede yapıldığını göz önüne almak gerekmektedir. Nitekim GKS tanımı, bu duruma özel oluşturulmuş bir tanımdır.

16 Aralık 2013 tarihinde, Ankara'da, Türkiye-AB diplomatik ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA imzalanmıştır. İmza töreni öncesinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı, AB Bakanı, İçişleri Bakanı ve AB İçişleri Komiseri Cecilia Malmström bir toplantı yapmıştır.⁶⁹ İmzanın ardından dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi açıdan Avrupa'nın bir parçası olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Davutoğlu, Türkiye-AB ilişkileriyle ilgili önlerinde 3 aşama olduğunu belirtmiştir: İlk aşama olan psikolojik devrim aşaması, algıların değişmesini ve Türkiye ile AB halkları arasında iletişimde vize serbestisi ile başlayacak yeni dönemi kapsayacaktır. İkinci aşama, 3-3,5 yıllık süre içerisinde kurumlar arasındaki çalışmaların hızlanması ve kapasite artışını kapsamaktadır. Üçüncü ve en önemli aşama ise, uzun vadede Türk halkı ve Avrupa halklarının yoğun bir etkileşim içine girmeleri olacaktır.⁷⁰

Burada Davutoğlu'nun bahsettiği ilk aşama, vize serbestisinin yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye'den AB'ye daha çok kişinin gitmesi, AB ülkelerindeki Türkiye ve Türk imajının buna bağlı olarak olumlu bir şekilde değişmesi ve bu yolla iletişimin güçlendirilerek

⁶⁸ Rifat Erten (2015), "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında genel bir değerlendirme", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı: 1, s. 3.

⁶⁹ *Anadolu Ajansı* (2013), "AB ile tarihi anlaşma imzalandı", 16.12.2013, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ab-ile-tarihi-anlasma-imzalandi/197368>.

⁷⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması imzalandı", Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa>.

'psikolojik bir devrim' yaratılmasıdır. İkinci aşama, Türkiye ve AB arasında, kurumlar bazında –özellikle müktesebatların uyumlandırılması ile– iş birliği ve çalışmaların arttırılarak kapasite artırımı sağlanmasıdır. Üçüncü aşama ise, birinci aşamayla ilişkili olarak, uzun vadede Türk ve AB vatandaşlarının seyahatler aracılığıyla birbirlerini daha yakından tanımaları ve önyargıları kırarak daha yoğun bir etkileşim içine girmeleri anlamına gelmektedir.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, imza sonrasında vize muafiyetinin sağlanmasını teminen GKA'nın uygulanacağını, vizelerin kalkmasının hiçbir olumsuzluğa yol açmayacağını, tam tersine sporcular, sanatçılar, iş adamları ve sivil toplum kuruluşu üyelerinin Avrupa'ya daha rahat yolculuk edeceğini ve bu durumun AB'ye katkı sağlayacağını söylemiştir. Ayrıca, Erdoğan, "*Yük olmaya değil, yük almaya gidiyoruz*" demiştir. Ek olarak, dönemin AB İçişleri Komiseri Cecilia Malmström de paralel olarak iki önemli girişim başlattıklarını ve bu durumun ilişkilere çok önemli ve pozitif etkileri olacağını söylemiştir.⁷¹ Burada, Erdoğan, Davutoğlu'nun da bahsettiği konuların altını çizmiş ve vize serbestisi sonrasında, özellikle kültürel alanda ve iş dünyasında yapılacak seyahatler ile Türkiye ile AB arasında iletişimin ve etkileşimin artacağını ifade etmiştir. "*Yük olmaya değil, yük almaya gidiyoruz*" ifadesi ise, açıkça, vize serbestisi kararının AB'ye bir yük getirmeyeceği, tam tersine Türkiye'nin AB'ye yapacağı katkıyla onun yükünü azaltacağı anlamına gelmektedir. Yine Erdoğan'ın, vize muafiyetinin sağlanmasını teminen GKA'nın uygulanacağını ifade etmesi, bu iki durumun birbirine kesin bir şekilde bağlandığını da göstermektedir. Zira Malmström'ün "*paralel olarak iki önemli girişim başlattıklarını*" ifade etmesi, tıpkı Erdoğan'ın ifadesinde olduğu gibi, vize serbestisi ve GKA konularının beraber ve birbirine bağlı şekilde ele alındığını göstermektedir.

⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması imzalandı", Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa>.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, internet sitesinde Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve GKA ile ilgili bilgilendirmeler yapmıştır. Bakanlık, AB'nin şimdiye kadar vize muafiyeti tanımayı düşündüğü tüm ülkelerle önce GKA imzaladığını belirtmiş ve GKA'nın yürürlüğe girmesinin ardından vize muafiyeti sürecinin gündeme getirildiğini söylemiştir. Örneğin, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Makedonya gibi bazı Balkan ülkeleri de aynı prosedürü izlemiştir. En önemlisi, Dışişleri Bakanlığı, bu sürecin sağlam bir temele oturtulabilmesi ve ileride herhangi bir sorunun ortaya çıkmaması için GKA konusunda atılacak adımların vize serbestisi konusunda atılacak adımlarla eş zamanlı olarak yürütüleceği konusunda ısrarlı olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda, Vize Serbestisi Yol Haritası, AB'nin vize serbestisi için Türkiye'den 'Temel haklar', 'Belge güvenliği', 'Kamu düzeni ve güvenliği' ve 'Göç ve sınır yönetimi' konularında gereken adımları atmasını beklediğini de belirtmektedir.⁷² Burada bahsedilen bu 4 konunun içeriği şu şekildedir:

- **Temel haklar:** Ayrımcılık yasağı, temel hak ve özgürlüklerin muhafaza edilmesi, kimlik ve yolculuk belgelerine erişim ile vatansız ve mültecilerin kimlik belgelerine erişimini ifade etmektedir.
- **Belge güvenliği:** Kimlik kartı, pasaport ve diğer benzer belgelerin belge güvenliğinin sağlanması ve pasaportların AB standartlarına uygun olarak (biyometrik pasaport) hazırlanmasını ifade etmektedir.
- **Kamu düzeni ve güvenliği:** Kişisel verilerin korunması, ceza konularında adli iş birliği yapılması, örgütlü suçlar, terör ve yolsuzlukla mücadele edilmesi, bu tür suçların önlenmesi, bu bağlamda siber suçlar, insan ticareti ve terörizmin finansmanı konularında AB müktesebatına uyumu ifade etmektedir.

⁷² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Vatandaşlarımızın Schengen alanına vizesiz seyahati, Geri Kabul Anlaşması ve Göç Eylem Planı", Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/soru-cevap.tr.mfa#:~:text=Geri%20Kabul%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1%20yasad%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20g%C3%B6%C3%A7menlere,Geri%20Kabul%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1n%20kapsam%C4%B1%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1ndad%C4%B1r.>

- **Göç ve sınır yönetimi:** Sınırlarda yeterli gözetim ve kontrolün sağlanması, uluslararası koruma ve yabancılarla ilgili işlemlerde AB müktesebatına uyum ve etkin bir uygulamanın gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.⁷³

Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA, Türkiye-AB diplomatik ilişkilerinde reel politığın en açık şekilde görülmesini sağlayan belgelerden biri olması açısından son derece önemlidir. Yetkililerin açıklamalarından da açıkça anlaşılacağı üzere, iki taraf da bu anlaşmadan karşılıklı olarak en yüksek düzeyde çıkar elde etme peşindedir. Türkiye tarafı, GKA'yı kabul etmesi karşılığında AB'den vize muafiyeti talep etmiştir. Hatta Dışişleri Bakanlığı, internet sitesinde açıkça “*sorun çıkmaması için vize serbestisi konusunda atılacak adımlar ve GKA konusunda atılacak adımlar eş zamanlı olacaktır*” ifadesine yer vermiştir. Türkiye, kendi reel politikasına uygun olarak AB'nin istemediği göçmenleri bünyesinde tutmak, hatta Türkiye üzerinden yasadışı yollarla AB'ye giren düzensiz göçmenleri geri almak karşılığında maksimum ulusal çıkarı elde etmeye çalışmıştır. Burada en dikkat çekici nokta, Dışişleri Bakanlığı'nın bunu açık bir şekilde internet sitesinden ifade etmesidir. AB ise, kendi reel politikasına uygun davranarak vize serbestisi gibi bir taviz karşılığında göçmen akını Türkiye'de tutmayı amaçlamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, vize serbestisi için dahi AB'nin Türkiye'den ‘Temel haklar’, ‘Belge güvenliği’, ‘Kamu düzeni ve güvenliği’ ve ‘Göç ve sınır yönetimi’ konularında adımlar atmasını beklemesidir. Yani AB açısından Türkiye'nin GKA'yı uygulaması yeterli olarak görülmemektedir. Vize serbestisi konusu ve GKA'nın günümüzdeki durumuna baktığımızda bu iki durumun eş zamanlı olarak uygulanmadığı tartışmaya açıktır.

Tüm bunlar yaşanırken, Eylül-Ekim 2014 tarihlerinde Irak Şam İslam Devleti (İŞİD/DEAŞ) adlı köktendinci terör örgütü Suriye'nin Kobani (Ayn el-Arap) bölgesine saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Saldırıların başladığı Eylül 2014'ten Aralık 2014'e kadar İŞİD/DEAŞ

⁷³ Avrupa Birliği Başkanlığı (2024), “Vize serbestisi diyalogu”, Erişim Tarihi: 01.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.ab.gov.tr/51819.html>.

350'den fazla köyü ele geçirmiştir. Saldırlardan kaçan 150.000 civarı Ayn el-Arap sakini ise Türkiye'nin Suruç ilçesine sığınmıştır.⁷⁴ UNICEF verilerine göre, 19 Eylül 2014 tarihinde başlayan göçte Türkiye'ye sığınan 150.000 kişinin yaklaşık % 60'ı çocuklardan oluşmaktadır.⁷⁵ DEAŞ'ın Ayn el-Arap saldırıları sonrası yaşanan 150.000 kişilik göç Türkiye'de bulunan GKSS'nin sayısı açısından bir fikir vermektedir. Suriye'nin kuzeyinde yaşanan olaylardan kaçan kişilerin sığındıkları ilk yer Türkiye olmaktadır. Daha sonra insani amaçlarla yardım edilen bu kişiler, bir süre sonra Türkiye ile AB arasındaki reel politığın bir parçası haline de gelmektedir.

Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA'yı izleyen süreçte, Türkiye'den AB'ye 2015 yılı içerisinde yaklaşık 885.000 göçmen geçiş yapmıştır.⁷⁶ 17 Aralık 2015-31 Ocak 2016 tarihleri arasında ise bu sayı 110.000 kişiyi aşmıştır. 18 Mart 2016 tarihinde yapılan Türkiye-AB zirvesinden önce bu durum yine reel politik çerçevesinde gündeme gelmiştir. Türkiye, Yunan adalarına Türkiye üzerinden geçen düzensiz göçmenleri geri kabul edeceğini iletmiş, buna karşın Yunan adalarından geri kabul ettiği her Suriyeli için Türkiye'den bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesini teklif etmiştir. Ayrıca, Türkiye, Türkiye'deki Suriyeliler için AB'nin göndermesi gereken 3 milyar Euro değerindeki fonun akışının hızlandırılmasını, 2018 yılı sonuna kadar da 3 milyar euro (avro) daha gönderilerek toplamda 6 milyar euro değerinde yardım yapılmasını talep etmiştir. AB ise, Türkiye üzerinden geçen Batı Balkan göç güzergahının kapatılmasını ve Suriyelilerin Türkiye'ye entegre edilmesini talep etmiştir. 4 Mart 2016 tarihinde ise Türkiye'nin talep ettiği vize serbestisi konusunda ikinci ilerleme raporu yayımlanmış, raporda hâlâ Türkiye'nin yerine getirmesi gereken kriterler olduğu

⁷⁴ *BBC News Türkçe* (2021), "Kobani (6 – 8 Ekim) olayları 2014'te nasıl başladı, sonrasında neler yaşandı?", 23.09.2024, Erişim Tarihi: 05.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54292879>.

⁷⁵ UNICEF (2014), "Kobani'den Türkiye'ye gelen Suriyeliler'e UNICEF'ten acil yardım", 23.09.2014, Erişim Tarihi: 05.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/kobaniden-t%C3%BCrkiye-gelen-suriyelilere-uniceften-acil-yard%C4%B1m>.

⁷⁶ Song Niu & Bing Fan (2016), "An overview of the Middle East immigrants in the EU: Origin, status quo and challenges", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, s. 66.

belirtilmiştir. Türkiye tarafı ise en geç 2016 Haziran sonuna kadar vizelerin kaldırılmasını öngörmüştür.⁷⁷

Buradan anlaşılan; Türkiye ile AB arasındaki reel politik durum devam etmiş, Türkiye vize serbestisi yanında AB'den 3 milyar euro değerindeki fonun aktarılmasını da talep etmiştir. Buna karşın, AB tarafı ise göçün durdurulmasını talep etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Türkiye'nin Yunan adalarından geri alacağı her Suriyeli göçmen karşılığında AB ülkelerine bir Suriyeli gönderilmesi talebidir. Türkiye, GKA dolayısıyla ülkedeki göçmen sayısının artmasını istememiştir. Bununla birlikte, her iki taraf da göçmenler üzerinden politik hamleler yapmaya devam etmiştir.

Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilen 18 Mart 2016 tarihli Brüksel Zirvesi'nde amaç insan kaçakçılığının önlenmesi, düzensiz göçün yerine yasal göçün ikame edilmesi ve Ege Denizi'nde insan ölümlerinin önüne geçilmesi olmuştur. Zirve'de, Türkiye'nin Yunan adalarından geri kabul edilen her Suriyeli göçmene karşılık Türkiye'den bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi teklifinin yanı sıra, GKA'nın üçüncü ülke vatandaşları açısından uygulanması tarihinin öne çekilmesiyle ilgili görüşmeler yapılmıştır. Zirve sonucunda ise bir metin yayımlanmıştır.⁷⁸ Zirve metninde yer alan en önemli kısımlar şunlardır:

- 20 Mart 2016'dan itibaren Türkiye'den Yunan adalarına geçen düzensiz göçmenlerin tamamı Türkiye'ye geri gönderilecektir.
- BM'nin korunmaya muhtaç gruplara dair ölçütleri dikkate alınarak, Yunan adalarından Türkiye'ye geri gönderilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir Suriyeli AB ülkelerine yerleştirilecektir.

⁷⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı (2016), "5 soruda Türkiye – AB zirvesi", 09.03.2016, Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=2049&id=1307.

⁷⁸ Nuray Ekşi (2017), "18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin hukuki niteliği", *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, Cilt 1, Sayı: 1, s. 57.

- Türkiye, Türkiye'den AB'ye düzensiz göçle ilgili yeni kara ve deniz rotalarını engellemek için gerekli her tür önlemi alacak ve gerektiğinde komşularıyla iş birliği yapacaktır.
- Türkiye-AB arasında düzensiz göç büyük ölçüde azaldığı veya sona erdiği zaman Gönüllü İnsani Kabul Planı uygulanacaktır.
- Tüm beklentilerin karşılanması şartıyla, Vize Serbestisi Yol Haritasına hız verilerek en geç 2016 Haziran sonuna kadar Türk vatandaşlarına ilişkin vize zorunluluklarının kaldırılması sağlanacaktır.
- 2016 Mart sonuna kadar AB, GKS kapsamındaki kişilere yönelik projelerin gerçekleştirilmesi için Türkiye'ye 3 milyar euro ödenmesine hız verecektir.
- Hem Türkiye, hem de AB, 29 Kasım 2015 tarihinde ortak bir açıklama yaparak müzakere sürecini canlandırmaya ilişkin kararlılıklarını belirtmişlerdir.⁷⁹

Zirve bildirisi, tarafların Zirve öncesi isteklerine uygun olarak şekillenmiştir. En geç 2016 Haziran sonuna kadar Türk vatandaşlarına vize serbestisi getirilmesi planlanmış, Türkiye 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Yunan adalarına geçen düzensiz göçmenleri geri kabul etmeyi ve her geri kabul ettiği göçmen için Türkiye'deki bir Suriyeliyi AB'ye yerleştirmeyi kabul etmiş, AB tarafı da 2016 Mart sonuna kadar 3 milyar euroluk ödemeyi yapmayı kabul etmiş ve her iki taraf da üyelik müzakerelerini canlandırma çalışmalarında bulunacaklarını teyit etmişlerdir.

Görüldüğü üzere, 2016 Zirvesi'nde de Türkiye-AB diplomatik ilişkilerinde Türkiye'de bulunan Suriyeliler en belirleyici konu olmuş, her iki taraf da taviz ve çıkarlarını bu konu üzerinden belirlemişlerdir. Çıkarlar ve reel politik çerçevesinde baktığımızda, Suriyelilerin bir

⁷⁹ Avrupa Birliği Başkanlığı (2016), "18 Mart 2016 tarihli Türkiye – AB Zirvesi Bildirisi", Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf.

pazarlık aracı olarak kullanılmasının ahlaki yönü bir yana, her iki tarafın da pozisyonu tamamen uygun görünmektedir. Kissinger'ın belirttiği gibi, ulusal çıkar ve reel politik teorisinde, -tıpkı Richelieu'nün taraftarlarının, onun ahlaki kuralları çiğneme gerekçelerini normalleştirmeleri gibi- ulusal çıkarlar en yüksek ahlak yasasını temsil ederler.⁸⁰ Bu durum, her iki tarafın da kendi çıkarlarını korumak için Suriyelilerin insani durumunu göz ardı ederek ahlak yasalarını çiğnemelerini açıklamaktadır.

Benzer şekilde, Machiavelli, insanların ve hükümdarların -günümüzde devletler ve devlet yetkilileri- eylemlerinde sadece sonuca bakıldığını, istenilen sonuç elde edildiği müddetçe araçların her zaman saygıdeğer bulunacağını ve herkesçe övüleceğini, çünkü sıradan insanların hep görünüşle ve bir işin sonucuyla tuzağa düşürüldüğünü söylemiştir.⁸¹ Türkiye-AB arası diplomaside, göçmenler ve pazarlık konusunda tarafların realist bir yaklaşım sergiledikleri, istediklerini almak için ahlaki ya da ahlaki olmayan her yöntemi kullanabildikleri ve sadece sonuca odaklandıkları analiz edilebilir. Bu noktada, ulusal çıkar ve reel politik teorilerinin ahlaki değerleri önemsemeyen yaklaşımının yanında, Machiavelli'nin realist ve sonuç odaklı yaklaşımı, hem Türkiye, hem de AB'nin yaklaşımıyla örtüşmektedir.

2019 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bir genelge yayımlamış ve bu genelgede Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisi sürecinin tamamlanması için Vize Serbestisi Yol Haritasında belirtilen kriterlerin karşılanması çalışmalarına hız verilmesi, ayrıca Avrupa Komisyonu tarafından karşılandığı doğrulanan kriterlerin sürekliliğinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, *Resmi Gazete*'de yayımlanan genelgede, İçişleri ve Adalet Bakanlıkları için de "*Vize Serbestisi Diyalogu süreci çerçevesinde, AB ile yürütülecek müzakerelerin Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı eşgüdümünde, özellikle Adalet ve İçişleri*

⁸⁰ Henry Kissinger (2022), *Diplomasi*, s. 54.

⁸¹ Niccolo Machiavelli (2022), *Prens*, İstanbul: Can Sanat Yayınları, s. 103.

Bakanlıklarının katkılarıyla, kurumlar arasında iş birliği, dayanışma ve süreklilik içerisinde yürütülmesi önem taşımaktadır” demiştir.⁸²

Burada bahsedilen kriterler, 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA kapsamında belirlenen ‘Temel haklar’, ‘Belge güvenliği’, ‘Kamu düzeni ve güvenliği’ ve ‘Göç ve sınır yönetimi’ kriterleridir. Bu durum göstermektedir ki, 2019 yılında Türkiye halen bu kriterleri karşılamamış veya AB kriterlerin karşılandığı konusunda tatmin olmamıştır. Vize serbestisi konusu ve GKA’nın eş zamanlı olarak sürdürüleceği bizzat Dışişleri Bakanlığı tarafından ilan edildiği için, vize serbestisinin halen yürürlüğe girmediği bu tarihte GKA’nın işleyişi sorgulanmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, 2013 yılında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA’nın imzalanmasının ardından dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, vize muafiyetinin sağlanmasını teminen GKA’nın uygulanacağını söylemiştir. Buna karşın, 2019 yılında Türkiye GKA’yı uygulamasına karşın vize serbestisi sağlanmamıştır. Bu durum, Erdoğan’ın ve Dışişleri Bakanlığı’nın resmi olarak belirttiği mütakabiliyete uymamaktadır.

Ocak 2020 tarihinde ise, dönemin Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanı Hakan Fidan ve Suriye İstihbaratı’nın Başkanı Ali Memlük Moskova’da bir araya gelmiştir. Görüşmede özellikle İdlib’teki ateşkes ve Türkiye’nin terör örgütü olarak gördüğü Yekineyen Parastina Gel (YPG)’e karşı ortak mücadele konusu ele alınmıştır. Buna karşın, Suriye İstihbaratı Başkanı Ali Memlük, Türkiye’nin Suriye’nin bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tanımasını ve Suriye topraklarını tamamen terk etmesini talep etmiştir.⁸³

Türkiye, 2 Mart 2020 tarihinde, Türkiye ile AB arasındaki reel politik satrançta önemli ve oldukça sert bir hamle yapmıştır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rıfat

⁸² *Euronews* (2019), “Erdoğan’dan ‘AB ile vize muafiyeti için gerekli kriterlerin karşılanmasını hızlandırın’ genelgesi”, 18.09.2019, Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/09/18/erdogan-ab-ile-vize-muafiyeti-icin-gerekli-kriterlerin-karsilanmasini-hizlandirin-geneli>.

⁸³ *BBC News Türkçe* (2020), “Reuters: MİT başkanı Hakan Fidan ve Suriye istihbaratının başkanı Ali Memlük Moskova’da görüştü”, 14.01.2020, Erişim Tarihi: 05.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51100175>.

Hisarcıkloğlu ve beraberindeki STK temsilcileri, Esenboğa Havaalanı'nda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan burada bazı açıklamalarda bulunmuştur. Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği Bahar Kalkanı Operasyonu ve buna paralel olarak Türkiye'ye yeni göçmen akımları ile ilgili olarak, Erdoğan, Türkiye'nin 9 yıldır 4 milyona yakın mülteciye ev sahipliği yaptığını, şimdi ise 1,5 milyon mültecinin daha Türkiye sınırlarına getirilerek Türkiye'ye ek bir yük getirilmek istendiğini söylemiştir. Erdoğan, daha önce yaptığı açıklamalara da atıfta bulunarak, Batı'yı mülteciler konusunda yük paylaşımına davet ettiğini, Batı bu daveti kabul etmediği için de artık sınır kapılarının açıldığını ve Batı'nın da bu yükten nasibini alacağını belirtmiştir.⁸⁴

Söz konusu açıklamanın Türkiye'nin en üst düzey yöneticisinin ağzından yapılması oldukça dikkat çekicidir. Türkiye, bu açıklama ile iki yönden mesaj vermiştir. Birincisi, Türkiye, 2011 sonrası Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerde en önemli pazarlık konusu olan göçmenler ile ilgili olarak yük paylaşımına gidilmesi, ya da gidilmiyorsa AB'nin Türkiye'ye verdiği vize serbestisi gibi konularda adım atması ile ilgili politik bir gözdağı vermiştir. Bu durumun sözle kalmayıp fiilen göçmenlerin –ileride de görüleceği gibi– Yunanistan ve Bulgaristan sınırına hareketine göz yumulması, Türkiye'nin bu reel politik hamleyi gerekirse uygulamaya geçireceğine ilişkin de bir sinyal vermiştir.

İkinci olarak, Erdoğan'ın 1,5 milyon mülteciyi Türkiye sınırlarına sürerek Türkiye'ye daha fazla yük getirmek istediklerine dair ifadesi oldukça önemlidir. Burada Batı'ya bir gönderme yapılarak, bu göçlerde onların da etkisi olduğu, hatta kasti olarak bu göçe izin verildiğine atıf yapılmıştır. Türkiye, bu açıklama ile Türkiye'nin Suriye'de yaptığı operasyonlar, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve Türkiye ile AB arasındaki göçmenler kaynaklı politik pazarlıklar arasında bir ilişki kurmuş olmaktadır.

⁸⁴ *Anadolu Ajansı* (2020), "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık kapılar açılmıştır", 02.03.2020, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/cumhurbaskani-erdogan-artik-kapilar-acilmistir/1751538>.

Türkiye'nin bu hamlesini ve altında yatan nedenleri iyi irdelemek gerekmektedir. Suriye rejiminin ve Rusya'nın İdlib'e müdahalesinin ardından burada yaşayan 4 milyon kişiden 2 milyonu Türkiye sınırına gelmiştir. Türkiye, yeni bir göç dalgası ile ilgili olarak uluslararası toplumu uyarmasına karşın Avrupa ülkeleri kapılarını göçmenlere karşı kapalı tutmuş ve Türkiye de bu göçmenlerle ilgili Suriye topraklarında güvenli bölge oluşturulması projesiyle ilgili Batılı ülkelere destek görmemiştir. Tüm bunların yanında, Türkiye, 18 Mart 2016 tarihinde AB ile yaptığı göçmen mutabakatına uyulmadığı ve bu mutabakatta göçmenlerle ilgili AB tarafından gönderileceği taahhüt edilen 6 milyar euronun tamamının gönderilmemesi konusunda AB'yi suçlamıştır. Bunun sonucunda, Türkiye, düzensiz göçmenlerin kara ve deniz yoluyla Avrupa'ya gitmesine engel olmamış, Yunanistan'ın sert önlemlerine rağmen 100.000'in üzerinde göçmen de sınırı geçerek Türkiye'den Yunanistan'a ulaşmayı başarmıştır.⁸⁵ Özellikle Pazarkule ve Kastanies sınır kapıları arasında bekleyen göçmenler Yunan polisi tarafından atılan gaz bombaları ile dağıtılmaya çalışılmıştır. Göçmenlerin bir kısmı ise Meriç Nehri üzerinden Yunanistan'a ulaşmaya çalışmıştır.⁸⁶

Tüm bu gelişmelerin ardından dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias, AB Dışişleri Bakanları'nı olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Yunan Devleti, megafonlar ve SMS'ler aracılığıyla göçmenlere sınırların kapalı olduğu ve geçmeye çalışmamaları konusunda uyarıda bulunmuştur. Sınır bölgesinde göçmenlere karşı kullanılan gaz bombalarının bir kısmının Yunan, bir kısmının ise Türk yapımı olduğu görülmüştür. Yunan hükümeti, son 24 saat içerisinde 10.000 kişinin toplu olarak sınırdan geçmeye çalıştığını ve bu kişilerin polis tarafından engellendiğini belirtmiştir. Yunanistan Başbakanı Kiriakos Mitsotakis ise, sınıra yığılan göçmenlerin günden güne artması durumunda sınırların korunmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir. Tüm bu gelişmelerle ilgili olarak, Yunan

⁸⁵ *Anadolu Ajansı* (2021), "Göçmenler Avrupa yolunda: Türkiye kapıları neden açtı?", 12.01.2021, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/gocmenler-avrupa-yolunda-turkiye-kapilari-neden-acti/1754700>.

⁸⁶ *BBC News Türkçe* (2020), "Mülteci krizi: Edirne'de 'sınırdaki' göçmenler", 01.03.2020, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51697215>.

basını, Türkiye'nin hukuk devleti anlayışından uzaklaşmaya başladığını iddia etmiş ve AB'nin göçmenlerle ilgili olarak hem Türkiye, hem de Yunanistan'a karşı umursamaz bir tavır takındığını belirtmiştir.⁸⁷

Erdoğan'ın sınır kapılarının açılacağıyla ilgili açıklamasına giden yol ve sonrasında yaşananlar, göçmenlerin Türkiye-AB arasındaki diplomatik ilişkilerde reel politığın uygulanması açısından nasıl bir koz olarak kullanıldığını göstermektedir. Türkiye, Suriye'de yaşananlar ve bundan kaynaklı göçmen akını konusunu AB ilişkileri ile ilişkilendirmiş, Batı'nın Türkiye'nin Suriye'de yaptığı operasyonlarla hem kendisinin, hem de Suriye'nin toprak bütünlüğüne katkı sağladığını kabul etmesini, aksi halde Suriye'deki iç karışıklıklardan dolayı Türkiye'ye akın eden göçmenlerin Avrupa'ya geçmesine izin vereceği mesajını vermiştir. Yine Türkiye, göçmenlerin Türkiye'de kalması karşılığında AB'nin söz verdiği vize serbestisi, katılım müzakerelerinin hızlandırılması ve 6 milyar euroluk ödeneğin tamamının gönderilmesiyle ilgili edimlerin yerine getirilmesi için ciddi bir uyarıda bulunmuştur.

Bu gelişmelerin ardından, 9 Mart 2020 tarihinde Brüksel'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, dönemin AB Konseyi Başkanı Charles Michel ve AB Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen ile görüşmüştür.⁸⁸ Görüşmede Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen sorunların yanı sıra, aktif göçmen akını ve İdlib'deki insanlık dramı ele alınmıştır. Burada Ursula Von Der Leyen'in -Erdoğan ile görüşmeden önce- Türkiye'nin göçmenleri Yunanistan sınırından çekmesini talep etmesi önemlidir. Leyen, bunu talep etmesinin yanında, düzensiz göçle mücadele için AB tarafından Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik destek sağlanması

⁸⁷ *BBC News Türkçe* (2020), "Yunanistan AB dışişleri bakanlarını olağanüstü toplantıya çağırdı, binlerce göçmen sınırdan", 01.03.2020, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51697213>.

⁸⁸ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020), "Cumhurbaşkanı Erdoğan, Avrupa Birliği Konseyi başkanı Michel ve AB Komisyonu başkanı Von Der Leyen ile görüştü", 09.03.2020, Erişim Tarihi: 30.06.2024, Erişim Adresi: <https://tccb.gov.tr/haberler/410/116976/cumhurbaskani-erdogan-avrupa-birligi-konseyi-baskani-michel-ve-ab-komisyonu-baskani-von-der-leyen-ile-gorustu>.

gerektiğini de belirtmiştir. Hatta AB, görüşmeden önceki hafta Yunanistan'a 'ortak sınırları savunma desteği' adı altında 700 milyon euro tutarında kaynak sağlamıştır. Tüm bunlara karşın, Türkiye ise, AB'nin Suriye'nin kuzeyindeki ihtilaflarla ve göçmen akınıyla ilgili daha fazla sorumluluk almasını istemiş, özellikle Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde güvenli bir bölge oluşturulması fikrine destek olunmasını talep etmiştir.⁸⁹

AB'nin Leyen aracılığıyla Türkiye'den Yunanistan sınırındaki göçmenleri çekmesini talep etmesi, aynı zamanda da Türkiye ve Yunanistan'a bu konuyla ilgili ekonomik yardım yapılması çağrısında bulunması, Türkiye'nin göçmenleri sınıra yönlendirme hareketinin bir ölçüde sonuç verdiğini göstermektedir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, AB'nin Türkiye'ye vermeyi taahhüt ettiği 6 milyar euronun ödemesi geciktirilirken, Yunanistan'a 700 milyon euronun derhal verilmiş olmasıdır. Bu durum, AB'nin göçmen akınının çözümüyle ilgili olarak Türkiye ve Yunanistan'a farklı yaklaşımları olduğunu düşündürmektedir. 6 milyar euroluk ödeneğin verilmemesinin yanında, en geç 2016 Haziran'ında Türk vatandaşlarına getirilmesi gereken vize serbestisinin 2020 yılında hala gerçekleştirilmemiş olması ve katılım müzakerelerinde ilerleme kaydedilmemiş olması da ayrıca dikkat çekicidir.

Erdoğan'ın sınır kapılarının açılacağıyla ilgili yaptığı çıkış, reel politikte güç kullanımına da örnek olarak verilebilir. Nitekim Kissinger, meşru olmayan gücün kuvvetin sürekli sınanmasına yol açacağını, güçten yoksun meşruiyetin de boş kabadayılığa teşvik edeceğini söylemiş; dengenin, ortak değerler üzerindeki mutabakatla desteklenirse en iyi şekilde işleyeceğini belirtmiştir.⁹⁰ Türkiye'nin göçmenler konusunda yük paylaşımına gitme isteği - Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA temelinde- oldukça meşrudur.

⁸⁹ İrfan Kaya Ülger (2020), "Türkiye – AB ilişkilerinde temel anlaşmazlık konuları", *Anadolu Ajansı*, 10.03.2020, Erişim Tarihi: 12.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ab-iliskilerinde-temel-anlasmazlik-konulari-/1760573>.

⁹⁰ Henry Kissinger (2022), *Diplomasi*, s. 67.

AB'nin vize konusundaki tutumu, Machiavelli'nin devlet adamlarının sözlerini tutma konusundaki tutumuyla ilgili söylediklerinde açıklığa kavuşmaktadır. Machiavelli, devlet yöneticilerinin sözlerini tutmalarının ve hileyle değil de dürüstlikle yaşamalarının ne kadar övgüye değer olduğundan bahsetmiş; buna karşın sözlerine sadık kalmayı pek umursamayan ve işlerini kurnazlıkla yürüten yöneticilerin büyük işler başararak sonuçta işlerini dürüstlük temelinde yürüten yöneticilere üstün geldiğini söylemiştir.⁹¹ Realist çerçevede baktığımızda, AB tarafı vize serbestisi ve katılım müzakerelerinin hızlandırılması konularında sözlerini tutmamış, buna karşın Türk tarafına vaatlerde bulunarak GKA'nın işlemesinin devam etmesini sağlamışlardır. Kullandıkları yöntem ahlaki olmasa da, Birliğin çıkarları bağlamında istediklerini almayı başarmışlardır.

Genel olarak AB'nin tutumuna bakıldığında, Birliğin Arap Baharı sürecinde bu hareketten etkilenen halkların demokratik taleplerini görmezden geldiği ve sadece kendi ekonomik ve politik çıkarlarını ön planda tutan pragmatist bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Birlik, 2011 Mart ayında başlayan Suriye İç Savaşı'nın ardından da pasif bir konumda kalarak, savunuculuğunu yaptığı kişi hak ve özgürlükleri ve demokratik değerler konularında kendi değerlerine karşıt bir tutum sergilemiştir. Hatta Suriye İç Savaşı'nın Birlik içerisinde sadece mülteci konusuna indirgenmesi ve topluma da bu şekilde yansıtılması, Avrupa'nın savunduğu demokratik değerlerle pragmatizm arasında sıkıştığını göstermektedir.⁹² AB'nin Türkiye ile olan ilişkisinde de pragmatist bir bakış açısına sahip olduğu, kendi yararına gördüğü konularda taahhütleri uygulamaya koyduğu, yarar sağlamayacağı aksiyonları ise göz ardı ettiği söylenebilir. Bu durum, Machiavelli'nin sözlerini tutan hükümdarlar ve tutmayan hükümdarlar karşılaştırmasında da kendisini göstermektedir. Bu konuda da, Machiavelli,

⁹¹ Niccolo Machiavelli (2022), *Prens*, s. 101.

⁹² Uğur Çil (2016), "Avrupa'nın büyük imtihanı: demokrasi mi, pragmatizm mi?", *Anadolu Ajansı*, 12.08.2016, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/avrupa-nin-buyuk-imtihanı-demokrasi-mi-pragmatizm-mi/615218>.

sözünü tutmayan hükümdarların amaçlarına ulaştıklarını, önemli olanın sonuç olduğunu söylemiş ve bu anlamda pragmatizm ile benzer bir görüş ortaya koymuştur.

Tüm bunlara karşın, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2 Mart 2020 tarihinde sınır kapılarının açılacağı açıklamasının ardından yapılan bazı görüşmeler ve ziyaretler de Türkiye'nin hamlesinin etkisini bir ölçüde göstermesi açısından önemlidir. Açıklamanın hemen ardından, 3-4 Mart 2020 tarihlerinde dönemin AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell Türkiye'yi ziyaret ederek, dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve Savunma Bakanı Hulusi Akar'la görüşmüştür.⁹³ Cumhurbaşkanı Erdoğan da, 4 Mart 2020 tarihinde dönemin AB Konseyi Başkanı Charles Michel'i kabul etmiş ve görüşmeye dönemin T.C. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ve AB Yüksek Temsilcisi Josep Borrell de katılmışlardır.⁹⁴

Görüşmede Türkiye-AB ilişkilerinin yanı sıra, Suriye'deki durum ve göçmen akını ele alınmıştır. 9 Mart 2020 Brüksel Zirvesi'nin ardından, 17 Mart 2020 tarihinde ise, Cumhurbaşkanı Erdoğan, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, dönemin Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Boris Johnson arasında bir video konferans gerçekleştirilmiştir. Görüşmede özellikle Türkiye-AB ilişkileri ve düzensiz göç konuları ele alınmıştır.⁹⁵ Söz konusu ziyaret ve görüşmelerin Türkiye'nin göçmenleri Yunanistan sınırına yönlendirmesi hareketinin ardından gelmesi oldukça anlamlıdır. Görüşme ve ziyaretlerin konularından en önemlilerinin göçmen akını olduğu ise resmi olarak duyurulmuştur. Bu durum, yine Türkiye'nin bu sert hamlesinin bir ölçüde karşılık bulduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

⁹³ European Council (2020), "EU HR Borrell visits Türkiye", Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: <https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20200303-eu-hr-borrell-visits-Türkiye>.

⁹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020), "Avrupa Birliği Konseyi başkanı Charles Michel'in ülkemizi ziyareti", 04.03.2020, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.tccb.tr/basin-aciklamalari/365/116880/avrupa-birligi-konseyi-baskani-charles-michel-in-ulkemizi-ziyareti>.

⁹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Mart 2020", Erişim Tarihi: 12.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/mart2020.tr.mfa>.

AB açısından bakıldığında; şu anda 27 üyesi bulunan Birlik, finansal, ticari ve ekonomik açıdan dünyanın en büyük güçleri arasında yer almaktadır. Birliğin bu gücü ve küresel çaptaki ağırlığı, Birlik üyelerinin dış politika konusunda ortak hareket etmesi ile artmaktadır. AB'nin dış politika kararlarını üye devlet ve hükümet başkanlarından oluşan AB Konseyi almaktadır. Özellikle güvenlik politikaları ve dış politika alanında alınan kararların çok büyük bir kısmı tüm AB üyelerinin onayına ihtiyaç duymaktadır.⁹⁶ Bu açıdan bakıldığında, Birlik üyelerinin ayrı ayrı ulusal çıkarları olmasına karşın, Birlik söz konusu olduğunda dış politika belirlemede Birliğin tek bir ülke gibi davranarak ortak çıkarları ortak bir kararla koruduğu görülmektedir.

Bunun bir yansıması olarak, Türkiye-AB diplomatik ilişkilerindeki göçmen etkisinin yanı sıra, AB içerisinde de göçmenler ve AB ortak çıkarları ilişkisi tartışması yapılmaktadır. 11 Kasım 2022 tarihinde İtalya Başbakanı Giorgia Meloni, düzensiz göçmen akınına karşı ortak bir çözüm olarak “*AB dış sınırlarının korunması gerekliliğinden*” bahsetmiştir. Yine aynı açıklamada, Meloni, doğu rotasındaki göçmen akınlarını yönetme konusuyla ilgili olarak “*Avrupa ölçeğinde bir çözümün inşa edilmesini istediğinden*” bahsetmiştir.⁹⁷ Bu açıklamalar, AB söz konusu olduğunda tek bir ülkenin ulusal çıkarının değil, Birliğin ortak çıkarının tartışma konusu olduğunu göstermektedir.

Göçmen akınıyla ilgili olarak AB içinde yapılan tartışmaların bir parçası da AB Yeni Göç ve İltica Paktı'dır. 23 Eylül 2020 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan Pakt'ın amacı; işlevsiz duruma gelen AB göç politikalarını ortak bir şekilde tekrar oluşturmak, koruma isteklerine uygun şekilde göçmenlerin yerlerini değiştirmek ve kendi ülkelerine geri dönmeleri için üye devletlere destek vermektir. Bununla ülkeler arasında daha güçlü bir

⁹⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı, “Avrupa Birliği – temel politika alanları – dış ve güvenlik politikası”, Erişim Tarihi: 20.07.2024, Erişim Adresi: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=228.

⁹⁷ *Anadolu Ajansı* (2022), “İtalya Başbakanı Meloni'den Fransa ve Avrupa'ya düzensiz göç tepkisi”, 11.11.2022, Erişim Tarihi: 24.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italya-basbakani-meloniden-fransa-ve-avrupaya-duzensiz-goc-tepkisi/2735568>.

dayanışma sağlanması amaçlanmaktadır.⁹⁸ Malta, İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi AB ülkeleri, konumları nedeniyle göçmenlerin Avrupa’da sınırlarına ilk ulaştıkları ülkeler olmaktadır. Mevcut yasal düzenlemeler her iltica başvurusunun, ilgili sığınmacının AB sınırlarından içeri girdiği ve iltica başvurusu yaptığı ilk ülke tarafından değerlendirilmesini gerektirmektedir. Buna karşın, kısa zamanda çok fazla sığınmacının belli bir bölgeye gelmesi, sistemin doğru bir şekilde işleyememesine, ülkelerin sığınmacı başvurularını düzgün bir şekilde alıp değerlendirememelerine ve seyahatlerin kontrolsüz bir şekilde devam etmesine neden olmaktadır. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen, bu konuyu “*Avrupalı çözümler gerektiren bir Avrupa sorunu*” olarak tanımlamıştır.⁹⁹

14 Mayıs 2024 tarihinde, AB Yeni Göç ve İltica Paktı AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Pakt ile beraber, AB’ye giriş yapmak isteyen düzensiz göçmenler için ön tarama uygulaması getirilmiştir. Bunun yanında ‘sınır usulü’ denilen ve sığınma başvurularının hızlı değerlendirilmesini sağlayan, ayrıca daha etkin kimlik tespitini içeren bir sistem oluşturulmuştur. Tüm bunların yanında, Paktla geri göndermelerin hızlandırılması, sığınmacılar konusunda AB içerisinde yük paylaşımının düzenlenmesi ve AB’ye sığınma başvurusunda bulunan sığınmacının başvurusundan hangi ülkenin sorumlu olacağına ilişkin kuralların işletilebilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Pakt ile yapılan düzenlemelerin 2 yıl sonra uygulamaya konulması beklenmektedir.¹⁰⁰

AB Yeni Göç ve İltica Paktı göstermektedir ki, göç akını sadece Türkiye-AB ilişkilerinde etkili olmamakta, aynı zamanda AB içinde de tartışmalara neden olmaktadır. Göçten diğer ülkelere göre daha fazla etkilenen İtalya, İspanya, Yunanistan ve Malta gibi ülkeler

⁹⁸ Cahit Ağaoğlu (2021), “Avrupa Birliği’nin yeni göç ve iltica paktı ve Pakt’ın göçmen çocuk konusundaki düzenlemelerine ilişkin değerlendirmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 27, Sayı: 2, s. 1424.

⁹⁹ İktisadi Kalkınma Vakfı (2023), “Yeni Göç ve İltica Paktı’nda sona doğru: AP ve AB Konseyi, beş önemli başlıkta daha anlaşmaya vardı”, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=13933&id=13935.

¹⁰⁰ Avrupa Birliği Başkanlığı (2024), “Göç ve İltica Paktı kabul edildi”, 16.05.2024, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/goc-ve-iltica-pakti-kabul-edildi_53797.html.

sığınmacılar konusunda yük paylaşımına gitmek istemektedirler. İtalya Başbakanı Giorgia Meloni'nin bu konuyla ilgili olarak *“Avrupa ölçeğinde bir çözümün inşa edilmesini istediğinden”* bahsetmesi yine AB sınırlarının korunması ve yük paylaşımı ile adil bir sistemin kurulmasıyla ilgilidir.

Türkiye ile AB arasındaki göçmen akımı sorununun günümüzdeki durumunu anlamak için daha yakın tarihli açıklamalara bakmak gerekmektedir. 15 Şubat 2024 tarihinde Dışişleri Bakanı Hakan Fidan ve Macaristan Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanı Peter Szijjarto bir araya gelmiştir. Bu görüşmede, Fidan, *“AB'nin stratejik düşünerek artık Türkiye'ye yaklaşımında kimlik siyasetini sona erdirmesi gerekmekte. Aynı zamanda Türkiye-AB ilişkileri bazı ülkelerin siyasi hesaplarına da kurban edilmemelidir. AB'nin ülkemizin üyeliğine yönelik tavrında daha rasyonel düşünmesini ve bölgesel refaha ve istikrara katkı sağlayacak bir tutum benimsemesini bekliyoruz.”*¹⁰¹ demiştir. Peter Szijjarto ise, *“Bugün Avrupa, AB önünde yığılan zorluklarla, Türkiye ile iş birliği olmadan baş edemez. Yasa dışı göçmenlerin Avrupa'ya ulaşmasını engelleyemezsek, Avrupa'yı kaybedeceğiz, biz bunu istemiyoruz.”* demiş ve düzensiz göç akışına karşı Türkiye'yi desteklediğini ifade etmiştir. Ayrıca Szijjarto, vize işlemlerinin kolaylaştırılmasıyla ilgili olarak ilerleme kaydetmek istediklerini belirtmiş ve dönem başkanlıkları sırasında, Türkiye ile AB arasındaki ortaklık konseyinin yeniden toplanmasını arzu ettiklerini söylemiştir.¹⁰²

İki tarafın da açıklamalarına bakıldığında, 2024 yılında pozisyonlarda hâlâ bir değişiklik olmadığı ve göçmenler üzerinden yapılan reel politik hamlelerin devam ettiği vurgulanabilir. Fidan, AB'nin 'Avrupalı' kimliğini oluşturduğuna ve 'Müslüman Türkiye' kimliğiyle Türkiye'yi 'Avrupalı' kimliğinin dışında görerek, tamamen kimlik siyaseti ile dışarıda bırakmak istediğine atıf yapmıştır. Szijjarto ise, Türkiye ile iş birliğine vurgu yapmıştır; ancak

¹⁰¹ NTV (2024), “Bakan Fidan ile bir araya gelen Macaristan Dışişleri Bakanı'ndan vize serbestisi açıklaması”, 15.02.2024, Erişim Tarihi: 12.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakan-fidan-ile-bir-araya-gelen-macaristandisleri-bakanindan-vize-serbestisi-aciklamasi,C9o23vkbdUGgxBXu2zybaw>.

¹⁰² A.g.e.

'iş birliği' olarak kastettiği şey temelde göçmenlerin Türkiye'de tutulmasıdır. Özellikle Sziijarto'nun düzensiz göçmenlerin Avrupa'ya ulaşmasını engelleyemedikleri takdirde Avrupa'yı kaybedeceklerini ve bunu istemediklerini belirtmesi bunu doğrular niteliktedir. Buradan çıkarılabilecek sonuç, AB'nin düzensiz göçmen sorununu çözme konusundaki anlayışı göçmenlerin Avrupa'ya ulaşmasını engelleyerek Türkiye'de tutmaktır. Bunun karşılığında ise, Sziijarto, vize işlemlerinin kolaylaştırılması ile ilgili 'ilerleme kaydetmek istediklerini' belirtmiştir. Buradan anlaşılan şudur ki, iki taraf da kendi pozisyonlarını korumakta ve ellerindeki kartları birbirlerine karşı kullanmaya devam etmektedirler.

Tüm bu analizler ışığında, Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilere bakıldığında, özellikle 2011'de Suriye İç Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Kıbrıs konusu yerine göçmen akınının ilişkilerin merkezine oturduğu söylenebilir. Gerek Türkiye, gerekse AB tarafı, göçmen akınına reel politik çerçevesinde değerlendirmiş ve göçmen kartını karşı taraftan istediklerini elde etmeye çalışmak için kullanmışlardır.

Türkiye, AB'den uzun zamandır istediği vize serbestisi ve katılım müzakerelerinde kolaylık sağlanması gibi konularda taleplerde bulunmuş ve 6 milyar euro değerinde para yardımı karşılığında göçmenlerin Türkiye'de tutulmasını kabul etmiştir. Buna karşın AB ise, göçmenlerin Türkiye'de tutulmasına karşılık vize serbestisi, katılım müzakerelerinde kolaylık ve ekonomik yardım konusunda çalışmalar yapacağını söylemiştir. Burada sorun, Türkiye'nin milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmasına karşın AB'nin söz verdiği ve yazılı anlaşmalarla taahhüt ettiği konularda adım atmaması ya da çok yavaş davranmasıdır. 2016 Haziran'ında Türk vatandaşlarına verilmesi planlanan vize serbestisinin 2024 itibariyle halen gerçekleştirilmemiş olması bunun en açık örneklerinden birisidir. Suriye İç Savaşı sonucunda ortaya çıkan göçmen akını her iki taraf tarafından da reel politik çerçevesinde kullanılırken, tıpkı 2020 Mart ayında göçmenlerin Türkiye tarafından Yunanistan sınırına yönlendirilmesi

ve Yunan polisinin sert müdahalesinde olduğu gibi, göçmenler sadece birer araç olarak görülmektedir.

Dahası, Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin Türkiye-AB diplomatik ilişkilerinin şekillenmesindeki en önemli etken olduğu görülmektedir. Türkiye, elindeki bu demografik gücü AB ile pazarlıklarda etkin bir şekilde kullanmakta, hatta Mart 2020'de olduğu gibi bunu fiili hareketlere de çevirmektedir. Türkiye, Suriyelileri bir demografik güç olarak kullanırken, AB tarafı ise elindeki vize serbestisi ve katılım müzakereleri kartlarını oynamakta ve gücü dengelemeye çalışmaktadır. Tüm bunlara karşın, Türkiye'nin Suriyeliler ve diğer düzensiz göçmenlerin AB tarafına geçmesine göz yumması durumunda, AB tarafının bu akını durdurup durduramayacağı, durduramaması durumunda da bu göçmenlerin AB ekonomisine ve demografik yapısına etkileri ciddi şekilde tartışılmalıdır. Bu etkenler göz önüne alındığında, Türkiye'nin Suriyeliler konusunu ulusal çıkarlar ve reel politik çerçevesinde doğru kullanması durumunda, AB ile ilişkilerinde ciddi avantajlar elde edebileceği öngörülebilir.

Sonuç

Türkiye-AB ilişkileri, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'ndan günümüze yaklaşık 62 yıllık bir süreci kapsamaktadır. İnşili-çıkışlı gelişen bu ilişki, özellikle 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin aday olarak kabul edilmesinin ardından ivme kazanmıştır. Başlangıcından beri her iki taraf için de reel politik teorisinin geçerli olduğu bu ilişkide, dönem dönem ilişkileri etkileyen mevcut gerçeklikler değişmiş, buna karşın her iki tarafın da çıkarlar ve -ahlaki kuralların ve yasaların da ötesinde- mevcut gerçekler çerçevesinde politikalar geliştirme tutumu değişmemiştir.

1999 Helsinki Zirvesi'nden önce dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Türkiye'nin AB adaylığı ve Kıbrıs konusunu ayrı tuttuklarına ve bunun bir pazarlık konusu olamayacağına dair açıklamaları, ilerleyen süreçte, özellikle AB tarafının, Kıbrıs konusunu bir reel politik gerçek olarak kabul ederek ilişkilerin merkezine yerleştireceğine dair Türkiye'nin aldığı ve

karşılık verdiği bir sinyal olmuştur. Nitekim ilerleyen süreçte Türkiye'nin öngörülere gerçekleşmiş; 5 Haziran 2003 tarihinde Hristiyan Demokrat parlamenter Arie Oostlander tarafından Türkiye ile ilgili hazırlanmış olan raporda “*Kıbrıs'ta çözüm Türkiye'nin AB perspektifinin ilerlemesi için vazgeçilmez koşuldur*” ifadesi kullanılmıştır. 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükümetler Arası Konferans'ta alınan kararlar Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerine başlanmasına karar verilmesinin ardından Kıbrıs konusu tamamıyla müzakerelerin odak noktası haline gelmiş, özellikle GKRY, 2004 yılında AB'ye üye olmanın getirdiği avantajla Türkiye'nin katılım müzakerelerine -kendi ulusal çıkarları yönünde- müdahil olmaya başlamıştır.

Türkiye ile AB arasındaki diplomatik ilişkilerde reel politik kavramının en belirgin şekilde kullanılmaya başlandığı bu dönemde, özellikle GKRY tarafı, AB içerisindeki üye konumunu kullanarak Türkiye'yi kendisini adanın tek temsilcisi olarak tanımaya zorlamaya çalışmış, Türkiye ise kendi ulusal çıkarları gereği bunu kabul etmeyerek diplomatik pazarlıklara girişmiştir. Türkiye'nin bu konuda doğru bir politika izlediği, ileride ortaya çıkacak Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları arama konusundaki krizle anlaşılmıştır.

2011 Suriye İç Savaşı sonrası ortaya çıkan göçmen akını ise Türkiye-AB ilişkilerinde reel politik teorisinin en belirgin şekilde uygulandığı dönemin başlangıcı olmuştur. 16 Aralık 2013 tarihinde Türkiye ile AB arasında imzalanan Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA, her iki tarafın da bu yeni dönemde ilişkilerinin temel noktası olarak göçmen akını aldıklarını göstermiştir.

Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve GKA ile Türkiye AB'den Türk vatandaşları için vize serbestisi ve göçmenler için maddi yardım istemiş, AB tarafı ise göçmenlerin Türkiye'de tutulması yoluyla kendi güvenliğini, demografik ve ekonomik yapısını korumayı amaçlamıştır. Her iki tarafın da sadece kendi çıkarlarını düşündüğü bu anlaşma -göçmenlerin haklarını ve durumlarını ikinci planda düşünerek- reel politığın ruhuna uygun olarak

tasarlanmıştır. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi, ulusal çıkar en yüksek ahlaki değerdir ve reel politikte -ulusal çıkarlar dışında- ahlaki kurallar ve yasalar önemli değildir.

Türkiye ile AB arasında yapılan 18 Mart 2016 tarihli Brüksel Zirvesi ise konuyu daha da ileri taşımış, Türkiye Yunan adalarına geçen her düzensiz göçmeni geri almayı kabul etmiş, karşılığında Türkiye'nin geri aldığı her düzensiz göçmen için Türkiye'den AB'ye bir Suriyelinin yerleştirilmesine karar verilmiştir. Bu durum, göçmenlerin sadece bir pazarlık kozu olarak kullanıldığının en büyük göstergesidir. Karşılığında, AB, Türk vatandaşlarına en geç 2016 Haziran sonuna kadar vize serbestisi sağlanacağını belirtmiş, ancak bu zamana kadar bu konu çözülememiştir.

2 Mart 2020 tarihinde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan sınır kapılarının açılacağını belirterek reel politikte güç kullanımına çok önemli bir örnek vermiştir. Kuşkusuz bu harekette Türkiye'nin AB'nin taahhütlerini yerine getirmediği inancı ile kendi ulusal çıkarlarını zorla karşı tarafa dayatma motivasyonu görülebilir.

Sonuç olarak, genel itibariyle Türkiye-AB ilişkilerine bakıldığında, bu makale, ilişkilerin tamamen reel politik teorisi çerçevesinde, yani realist bir bakış açısıyla yönetildiğini iddia eder. Ancak bunun en belirgin şekli, Suriye İç Savaşı sonrası ortaya çıkan göçmen akınının Türkiye-AB ilişkileri üzerindeki etkisinde kendisini göstermektedir. Her iki tarafın da diplomatik hamleleri göstermiştir ki, Türkiye'de bulunan Suriyeliler her iki taraf için de reel politik bir gerçek olarak kabul edilmekte ve ilişkilerde kullanılmaktadır. Türkiye, kendi bünyesinde bulundurduğu Suriyelileri, kendi çıkarlarını -vize serbestisi, üyelik müzakerelerinin hızlandırılması, mali yardım vb.- AB'ye belirtmek için kullanırken, AB tarafı da birtakım tavizler vererek göçmenlerin Türkiye'de kalmasını sağlamaya çalışmakta ve bu yolla kendisini göç etkisinden uzak tutmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Cahit (2021), “Avrupa Birliği’nin yeni göç ve iltica paktı ve Pakt’ın göçmen çocuk konusundaki düzenlemelerine ilişkin değerlendirmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 27, Sayı: 2, ss. 1424-1446.
- Aktan, Coşkun Can (2022), “Makyavelizm, Herestetik ve politik manipülasyon sanatı kamu tercihi perspektifinden ‘iyiliksever despot’ ve iktidar hırsı”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı: 2, ss. 122-145.
- *Anadolu Ajansı* (2013), “AB ile tarihi anlaşma imzalandı”, 16.12.2013, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ab-ile-tarihi-anlasma-imzalandi/197368>.
- *Anadolu Ajansı* (2017), “AB ile müzakerelerde fasıllar siyasi engellere takıldı”, 03.05.2017, Erişim Tarihi: 27.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ab-ile-muzakerelerde-fasillar-siyasi-engellere-takildi/810289>.
- *Anadolu Ajansı* (2020), “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık kapılar açılmıştır”, 02.03.2020, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/cumhurbaskani-erdogan-artik-kapilar-acilmistir/1751538>.
- *Anadolu Ajansı* (2021), “Göçmenler Avrupa yolunda: Türkiye kapıları neden açtı?”, 12.01.2021, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/arastirma/gocmenler-avrupa-yolunda-turkiye-kapilari-neden-acti/1754700>.
- *Anadolu Ajansı* (2022), “İtalya Başbakanı Meloni’den Fransa ve Avrupa’ya düzensiz göç tepkisi”, 11.11.2022, Erişim Tarihi: 24.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italya-basbakani-meloniden-fransa-ve-avrupaya-duzensiz-goc-tepkisi/2735568>.

- Aslantürk, Oğuzhan & Tunç, Yusuf Erdem (2018), “Yabancıların Türkiye’de kayıt dışı istihdamı”, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 4, ss. 13-20.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2007), “2003-06-05 AP, Türkiye raporunu kabul etti – Ntvmsnbc”, Erişim Tarihi: 20.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=27704>.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2016), “18 Mart 2016 tarihli Türkiye – AB Zirvesi Bildirisi”, Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: [https://www.ab.gov.tr/files/AB Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf](https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf).
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2023), “Türkiye – AB ilişkilerinin tarihçesi”, Erişim Tarihi: 03/01/2024, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html#:~:text=T%C3%BCrkiye%2DAB%20ili%C5%9Fkilerinin%20d%C3%B6n%C3%BCm%20noktas%C4%B1,kesin%20bir%20dille%20ifade%20edilmi%C5%9Ftir.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2024), “Göç ve İltica Paktı kabul edildi”, 16.05.2024, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/goc-ve-iltica-pakti-kabul-edildi_53797.html.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2024), “Vize serbestisi diyalogu”, Erişim Tarihi: 01.04.2024, Erişim Adresi: <https://www.ab.gov.tr/51819.html>.
- Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (2023), “Türkiye – Avrupa Birliği (AB) ilişkilerine ait bazı önemli tarihler”, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: https://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2023/09/turkiye-ab_iliskileri_kronolojisi.pdf.

- Aydın, Rıfat (2018), “Ulus, uluslaşma ve devlet: Bir modern kavram olarak ulus devlet”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 1, ss. 229-256.
- *BBC News Türkçe* (2020), “Mülteci krizi: Edirne’de ‘sınırdaki’ göçmenler”, 01.03.2020, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51697215>.
- *BBC News Türkçe* (2020), “Reuters: MİT başkanı Hakan Fidan ve Suriye istihbaratının başkanı Ali Memlük Moskova’da görüştü”, 14.01.2020, Erişim Tarihi: 05.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51100175>.
- *BBC News Türkçe* (2020), “Yunanistan AB dışişleri bakanlarını olağanüstü toplantıya çağırdı, binlerce göçmen sınırdaki”, 01.03.2020, Erişim Tarihi: 11.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51697213>.
- *BBC News Türkçe* (2021), “Kobani (6 – 8 Ekim) olayları 2014’te nasıl başladı, sonrasında neler yaşandı?”, 23.09.2024, Erişim Tarihi: 05.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54292879>.
- *BBC News Türkçe* (2021), “Suriye’de savaşın 10 yılında 10 kritik dönüm noktası”, 15.03.2021, Erişim Tarihi: 04.0.2024, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932>.
- Bekarca Şen, Asiye & Vural, Cem (2014), “Suriye İç Savaşında göç ve kadın”, *Yaratıcı Drama Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 17, ss. 29-40.
- Çiçekli, Bülent (2009), *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü.
- Çil, Uğur (2016), “Avrupa’nın büyük imtihanı: demokrasi mi, pragmatizm mi?”, *Anadolu Ajansı*, 12.08.2016, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/avrupa-nin-buyuk-imtihani-demokrasi-mi-pragmatizm-mi/615218>.

- Demirkıran, Özlem & Çiçek, Eda & Sarıkçıoğlu, Havva Eltet (2010), “Türkiye - Avrupa Birliği ilişkilerinde "son dönem"”, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 1, ss. 57-75.
- Dizman, Mücahit (2024), “Diplomasi”, *Tarih Kritik Dergisi*, Cilt 10, Sayı: 1, ss. 84-91.
- Ekşi, Nuray (2017), “18 Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Zirvesi Bildirisinin hukuki niteliği”, *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, Cilt 1, Sayı: 1, ss. 47-85.
- Eriş, Vedat & Yazıcı, Hasan (2019), “21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği”, *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 4, ss. 244-253.
- Erten, Rifat (2015), “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında genel bir değerlendirme”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 19, Sayı: 1, ss. 3-52.
- *Euronews* (2019), “Erdoğan’dan ‘AB ile vize muafiyeti için gerekli kriterlerin karşılanmasını hızlandırın’ genelgesi”, 18.09.2019, Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/09/18/erdogan-ab-ile-vize-muafiyeti-icin-gerekli-kriterlerin-karsilanmasini-hizlandirin-geneli>.
- European Council (2020), “EU HR Borrell visits Türkiye”, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: <https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20200303-eu-hr-borrell-visits-Türkiye>.
- Fansa, Mehmet (2021), “Kimim ben? Göçmen, sığınmacı, mülteci, yabancı, vatansız ve geçici koruma: Türkiye’deki Suriyeliler”, *Antakiyat*, Cilt 4, Sayı: 2, ss. 289-306.

- Göç İdaresi Başkanlığı, “Geçici korumamız altındaki Suriyeliler”, Erişim Tarihi: 19.08.2024, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler>.
- Göç İdaresi Başkanlığı, “Türkiye’de geçici koruma”, Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>.
- Göçmen, İlke (2014), “Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının hukuki yönden analizi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 2, ss. 21-86.
- *Hürriyet* (1999), “AB’siz de büyürüz”, Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ab-siz-de-buyuruz-39117159>.
- ILO (2023), “Hayata fırsat”, Erişim Tarihi: 26.03.2024, Erişim Adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_867026.pdf.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, “Adaylık süreci”, Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=446.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, “Avrupa Birliği – temel politika alanları – dış ve güvenlik politikası”, Erişim Tarihi: 20.07.2024, Erişim Adresi: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=228.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2016), “5 soruda Türkiye – AB zirvesi”, 09.03.2016, Erişim Tarihi: 06.03.2024, Erişim Adresi: https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=2049&id=1307.
- İktisadi Kalkınma Vakfı (2023), “Yeni Göç ve İltica Paketi’nde sona doğru: AP ve AB Konseyi, beş önemli başlıkta daha anlaşmaya vardı”, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: https://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=13933&id=13935.

- İstanbul Gedik Üniversitesi, “Pragmatizm nedir?”, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: <https://uzemigunsem.gedik.edu.tr/pragmatizm-nedir>.
- Karaca, Hüseyin Akif (2020), “Türkiye - Avrupa Birliği Geri Kabul Antlaşması ve 18 Mart 2016 tarihli Türkiye - Avrupa Birliği Zirve Bildirisi uyarınca düzensiz göçle mücadele ve bazı sorunlu alanlar”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı: 4, ss. 155-194.
- Kissinger, Henry (2022), *Diplomasi*, Ankara: Panama Yayıncılık.
- Koçak, Süleyman Yaman (2009), “Ankara Anlaşması’ndan müzakerelere Avrupa Birliği mali yardımları”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 16, Sayı: 2, ss. 133-146.
- Kurnaz, İbrahim & Avcı, Yasin (2024), “Machiavelli ve realist uluslararası ilişkiler teorisi”, *Toplum Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 1, ss. 102-124.
- Lorasdağı, Berrin Koyuncu, “Ulus-devlet”, TÜBİTAK, Erişim Tarihi: 05.06.2024, Erişim Adresi: https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/ulus_devlet.
- Machiavelli, Niccolo (2022), *Prens*, İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- *Milliyet* (1999), “Cem’den ‘adaylık’ temennisi”, 22.09.1999, Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/dunya/cemden-adaylik-temennisi-5238452>.
- Niu, Song & Fan, Bing (2016), “An overview of the Middle East immigrants in the EU: Origin, status quo and challenges”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 2, ss. 51-72.
- NTV (2024), “Bakan Fidan ile bir araya gelen Macaristan Dışişleri Bakanı’ndan vize serbestisi açıklaması”, 15.02.2024, Erişim Tarihi: 12.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakan-fidan-ile-bir-araya-gelen-macaristandisisleri-bakanindan-vize-serbestisi-aciklamasi,C9o23vkbdUGgxBXu2zybaw>.

- Okyar, Onur & Güneş, İsmail Dinçer (2016), “Reel politiği sınırlandıran kamuoyu: Nükleer İran örneği”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 50, ss. 77-100.
- Oostlander, Arie (2004), *Türkiye'nin AB'ye Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu ve Tavsiye Metni*, Brüksel: Avrupa Toplulukları Komisyonu.
- Özdemir, Çağatay (2016), “Suriye’de iç savaşın nedenleri: Otokratik yönetim mi, bölgesel ve küresel güçler mi?”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, ss. 81-102.
- Özdemir, Haluk (2008), “Uluslararası ilişkilerde güç: Çok boyutlu bir değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 63, Sayı: 3, ss. 113-144.
- Öztürk, Tolga & Boyacı, Ece (2022), “Suriyeli mülteci krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkisine yansımaları: Dünya sistemleri analizi üzerinden bir değerlendirme”, *Alanya Akademik Bakış*, Cilt 6, Sayı: 1, ss. 1809-1823.
- Sayıcı, Neslihan (2023), “Ulus devlet tarih sahnesine neden geç çıktı?”, *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 9, Sayı: 1, ss. 62-87.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2003), “Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu”, Aralık 2003, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Turkiyenin_Avrupa_Birligine_Katilim_Surecine_Iliskin_2003_Yili_Ilerleme_Raporu.pdf.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, “Türkiye-AB ilişkileri”, Erişim Tarihi: 28.06.2024, Erişim Adresi: <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22147/avrupa-birligi.html>.
- T.C. Resmî Gazete (2013), “KANUN: YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU”, No: 28615, 11.04.2013, Erişim Tarihi: 18.08.2024, Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.

- Taş, İbrahim Ethem & Durgun, Sadegül & Bal, Murat (2023), “Türkiye’de Suriyeli göçü sonrası geliştirilen politikaların kriz yönetimi bağlamında değerlendirilmesi”, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt 14, Sayı: 3, ss. 1238-1255.
- Ticaret Bakanlığı (2020), “Türkiye – AB ortaklık ilişkisinin kurulması, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol”, Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/turkiye-ab-ortaklik-iliskisinin-kurulmasi-ankara-anlasmasi-ve-katma-protokol>.
- TRT Haber (2020), “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kapılar açılmıştır, bu yükten nasibinizi alacaksınız”, 02.03.2020, Erişim Tarihi: 28.02.2024, Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kapilar-acilmistir-bu-yukten-nasibinizi-alacaksiniz-464262.html>.
- Tunca, Hakan Ömer & Karadağ, Ahmet (2018), “Suriye’den Türkiye’ye göç: Tehditler ve fırsatlar”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt 28, Sayı: 2, ss. 47-68.
- Tunçarslan, Nilay (2018), “Uluslararası sorunların çözümünde normatif ve reel politik araçların karşılaştırmalı bir analizi: İran ve Suriye krizinde Türkiye’nin arabuluculuğu”, *International Journal of Political Science and Urban Studies*, Cilt 6, Sayı: 2, ss. 73-89.
- Türk-Alman Üniversitesi Göç ve Uyum Uygulama ve Araştırma Merkezi (2020), “Türkiye’deki Suriyeliler ile 9 yılın özeti: 29 Nisan 2011 – 29 Nisan 2020”, 29.04.2020, Erişim Tarihi: 28.02.2024, Erişim Adresi: <https://tagu.tau.edu.tr/turkiye-39-deki-suriyeliler-ile-9-yilin-ozeti-29-nisan-2011-29-nisan-2020>.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020), “Avrupa Birliği Konseyi başkanı Charles Michel’in ülkemizi ziyareti”, 04.03.2020, Erişim Tarihi: 26.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.tccb.tr/basin-aciklamalari/365/116880/avrupa-birligi-konseyi-baskani-charles-michel-in-ulkemizi-ziyareti>.

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2020), “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Avrupa Birliği Konseyi başkanı Michel ve AB Komisyonu başkanı Von Der Leyen ile görüştü”, 09.03.2020, Erişim Tarihi: 30.06.2024, Erişim Adresi: <https://tccb.gov.tr/haberler/410/116976/cumhurbaskani-erdogan-avrupa-birligi-konseyi-baskani-michel-ve-ab-komisyonu-baskani-von-der-leyen-ile-gorustu>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Brüksel Zirvesi (24 – 25 Ekim 2002)”, Erişim Tarihi: 17.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi-24-25-ekim-2002.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Feira Zirvesi (20 Haziran 2000)”, Erişim Tarihi: 25.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/feira-zirvesi-20-haziran-2000.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Helsinki Zirvesi (10 - 11 Aralık 1999)”, Erişim Tarihi: 03.01.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Laeken Zirvesi (14 – 15 Aralık 2001)”, Erişim Tarihi: 25.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/laeken-zirvesi-14-15-aralik-2001.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Mart 2020”, Erişim Tarihi: 12.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/mart2020.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Selanik Zirvesi (19 – 20 Haziran 2003)”, Erişim Tarihi: 29.06.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/selanik-zirvesi-19-20-haziran-2003.tr.mfa>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyalogu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması imzalandı”, Erişim Tarihi:

06.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa>.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Vatandaşlarımızın Schengen alanına vizesiz seyahati, Geri Kabul Anlaşması ve Göç Eylem Planı”, Erişim Tarihi:

06.03.2024, Erişim Adresi: <https://www.mfa.gov.tr/soru-cevap.tr.mfa#:~:text=Geri%20Kabul%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1%20yasad%C4%B1%C5%9F%C4%B1%20g%C3%B6%C3%A7menlere,Geri%20Kabul%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1n%C4%B1%20kapsam%C4%B1%20d%C4%B1%C5%9F%C4%B1ndad%C4%B1r>.

- UNICEF (2014), “Kobani’den Türkiye’ye gelen Suriyeliler’e UNICEF’ten acil yardım”, 23.09.2014, Erişim Tarihi: 05.03.2024, Erişim Adresi:

<https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/kobaniden-t%C3%BCrkiye-ye-gelen-suriyelilere-uniceften-acil-yard%C4%B1m>.

- Ülger, İrfan Kaya (2020), “Türkiye – AB ilişkilerinde temel anlaşmazlık konuları”, *Anadolu Ajansı*, 10.03.2020, Erişim Tarihi: 12.03.2024, Erişim Adresi:

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ab-iliskilerinde-temel-anlasmazlik-konulari-/1760573>.

- Zabunoğlu, H. Gökçe (2018), “Günümüzde ulus-devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı: 1, ss. 535-559.

STRATEGIC LEADERSHIP IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCEYavuz TÜRKGENCİ¹Ufuk AYHAN²Murat TINAS³

Abstract: The more unpredictable the environment is, the greater the opportunity has received attention in leadership literature. It is a well-known fact that developing strategic leadership skills is a difficult task. In addition, the challenges of the artificial intelligence era and the use of technology may exacerbate these challenges. Within this framework, this paper attempts to explain some of the leadership skills and tasks of strategic leaders in the age of artificial intelligence. In doing so, the research not only bases its arguments on the literature but also shares the insider researchers' experience to provide a better understanding of the topic and contribute to the literature. In the age of artificial intelligence, simply defining a vision is not enough to describe the tasks of a strategic leader. This paper argues that strategic leadership requires fulfilling five main tasks. These are: strategic-level information gathering and situational awareness, strategy formulation and strategic planning, assessment of the strategy, risk and crisis management, and implementation of strategy.

Keywords: *Strategic leadership, Strategic thinking, Strategic logic, Artificial intelligence, Big Data.*

Article Category: Political Science

Date of Submission: 01.10.2024

Date of Acceptance: 20.12.2024

¹ Dr., Guest Lecturer, Police Academy.
Email: dijitalstrateji02@gmail.com.
ORCID: 0009-0002-7656-1421.

² Associate Professor, Police Academy.
Email: ufukayhan2000@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-2673-8308.

³ Associate Professor, Police Academy.
Email: muratinas@gmail.com.
ORCID: 0000-0001-5844-0808.

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA STRATEJİK LİDERLİK

Öz: Ortam ne kadar öngörülemez olursa fırsatların da o kadar büyük olacağı gerçeği liderlik literatüründe dikkat çekmiştir. Stratejik liderlik becerilerini geliştirmenin zor bir iş olduğu bilinen bir gerçektir. Buna ek olarak, yapay zekâ çağının zorlukları ve teknoloji kullanımı bu zorlukları daha da arttırabilir. Bu çerçevede, bu makale, yapay zekâ çağında stratejik liderlerin bazı liderlik becerilerini ve görevlerini açıklamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken, araştırma, argümanlarını sadece literatüre dayandırmakla kalmıyor, aynı zamanda konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve literatüre katkıda bulunmak için içeriden araştırmacıların deneyimlerini de paylaşıyor. Yapay zekâ çağında, stratejik liderin görevlerini tanımlamak için sadece bir vizyon belirlemek yeterli değildir. Bu makale, stratejik liderliğin beş ana görevi yerine getirmeyi gerektirdiğini savunmaktadır. Bunlar; stratejik düzeyde bilgi toplama ve durumsal farkındalık, strateji formülasyonu ve stratejik planlama, stratejinin değerlendirilmesi, risk ve kriz yönetimi ve stratejinin uygulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Stratejik liderlik, Stratejik düşünme, Stratejik mantık, Yapay zekâ, Büyük veri.*

Introduction

In leadership studies, the correlation between environmental unpredictability and the emergence of new opportunities and challenges has always been a significant area of interest. Enhancing strategic leadership skills used to be a traditional challenge, yet particularly in the face of the complexities brought by the era of artificial intelligence (AI) and technological advancement, it became more challenging. The strategic-level is a bridge between the political level and the execution level. In other words, strategic leaders need to translate political decisions into executable objectives. Yet, the formulation of a strategy is not a plan. Strategy would set up the foundation of planning and plans. Therefore, strategic leaders should have some knowledge of political and execution levels.⁴

Against this backdrop, this paper endeavors to explain the intricacies of strategic leadership skills and responsibilities in the era of AI. In doing so, the research not only draws insights from the existing literature but also integrates firsthand experiences of insiders to offer a comprehensive understanding of the subject matter.

In the AI age, the conventional act of outlining a vision falls short of fulfilling strategic leadership which requires multifaceted responsibilities. Therefore, in the first part, the article tries to explain the opportunities and challenges that arise with the rapid advancement of technology in terms of strategic leadership. Then, it discusses how AI tools can be used to meet the current leadership demands with competence and foresight in the five main functions of strategic leadership respectively: strategic-level information gathering and situational awareness, strategy formulation and strategic planning, assessment of strategy, risk and crisis management, and implementation of strategy.

⁴ Yavuz Türkgenci (2023), "Thoughts on Strategy Formulation", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Vol. 19, no: 45, p. 515.

1. Navigating Current Challenges in Strategic Leadership

Strategic leadership skills are difficult to develop and utilize. With the new challenges and opportunities brought by the artificial intelligence era, the development and utilization of strategic leadership skills have become even more difficult. In this context, big data (BD) and AI are recognized as the most important technologies that can influence and, when used well, support strategic leadership skills.

Some elements of decision-making processes have traditionally been challenging for decision-makers at the strategic-level but have become even more complex in the age of artificial intelligence. First, it might be a good idea to explain the importance and challenge of strategic leadership by referring to the levels of war.⁵ The levels of war are political, strategic, operational, and tactical. While all levels have some commonalities in leadership skills and characteristics, there are important differences that distinguish strategic leadership from other levels. Since the strategic-level is a bridge between the political level and the executive levels (operational and tactical), strategic leaders need to know both levels.⁶ This will help strategic leaders translate political guidance into strategic directives, which in turn will pave the way for the executive echelons to formulate their game plans. In this context, strategic leaders must be able to answer questions, make some unknowns known, and make critical decisions. These answers and decisions will link the political and executive branches. It is important to emphasize that sometimes strategic leaders will not get enough support and guidance from the higher echelons and will have to fill the gap. Naturally, he/she will become a scapegoat if something goes wrong. As a result, strategic leaders will be under heavy psychological pressure and will have to make decisions and manage the organization with this psychology.

⁵ Robert Bateman (2015), "Understanding Military Strategy and the Four Levels of War: When 'Strategy' Gets Thrown Around by Politicians and the Media, You Can Bet It's Being Misused", *Esquire*, 25.11.2015, Date of Accession: 01.03.2024 from <https://www.esquire.com/news-politics/politics/news/a39985/four-levels-of-war/>.

⁶ Colin S. Gray (2011), *The Strategy Bridge: Theory for Practice*, Oxford: Oxford University Press.

Second, strategic leaders will always need to make decisions in a VUCA (volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity) environment to which AI and BD have greatly contributed.⁷ In a VUCA environment, the situation will be unclear, and the level of risk will be very high. The situation will not be black and white. Strategic leaders need personal integrity and resilience to make decisions and take responsibility under these conditions. BD is an important characteristic of the artificial intelligence era. About 62.5 % of the world's population uses the internet, 58.4 % uses social media, and 67.1 % uses mobile phones, and these rates are increasing very rapidly.⁸ In addition, there are various data sources such as cameras, different sensors, media organizations, satellites, and unmanned systems, and the number of these sources is also increasing very rapidly. Naturally, the amount of data generated in the world continues to grow exponentially. In this context, one of the most important features of the artificial intelligence era is data generation. This data production, which can be defined as BD, has three important and fundamental characteristics. These are volume, speed, and variety.⁹ High-volume and diverse data continuously flows very fast. The concept of BD primarily conveys the scale of the data, which is accurate to an extent. However, it fails to encompass the entirety of its implications because it is also a sea of data continuously collected from various sources in different formats.

Strategic leaders will inevitably face some challenges arising from the characteristics of the BD. First, the ever-flowing BD will constantly change the situation; therefore, strategic leaders may find it difficult to correctly understand the ever-changing environment and the problem at hand. Second, BD will cause uncertainty and ambiguity. Since strategic leaders or staff will not have enough time to verify and work on the data; strategic decision-makers

⁷ Nathan Bennett & James Lemoine (2014), "What VUCA Really Means for You", *Harvard Business Review*, Vol. 92, no: 1/2, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://hbr.org/2014/01/what-vuca-really-means-for-you>.

⁸ Simon Kemp (2022), "Digital 2022: Global Overview Report", Datareportal, 26.01.2022, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>.

⁹ Manoj Debnath (2019), "Understanding the 3 Key Characteristics of Big Data", Developer, 07.05.2019, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://www.developer.com/design/understanding-the-characteristics-of-big-data/>.

should get used to working in a VUCA environment. Naturally, strategic leaders will face more challenges in the AI era than in the industrial era. Additionally, in the era of AI, the “*post-truth environment*” emerges as a significant factor.¹⁰ Strategic leaders must recognize this landscape, where perception often shapes reality. Navigating this reality demands a strategic leader to exert additional efforts in understanding the situation with a realistic lens.

Along with BD, AI will also pose some challenges for strategic leaders. In short, AI is about creating some models to enable computers to mimic the human brain.¹¹ Mathematical models facilitate the extraction of pertinent information from big data (BD). Undoubtedly, AI serves as a force multiplier across various domains, including science, defense, education, and health. Similar to how steam engines amplified human muscle power in the industrial age, computers equipped with AI algorithms enhance the capabilities of the human brain. It is like using binoculars to increase the power of the human eye. There are three types of artificial intelligence. They are narrow, broad, and super AI. Currently, important instances of narrow AI are being observed. AI can generate scripts, write articles, and create paintings. It is foreseeable that AI will permeate every aspect of our lives, with its ubiquitous usage on the horizon. Consequently, the widespread adoption of artificial intelligence will lead to an enhancement of cognitive abilities, resulting in accelerated thought processes for individuals. Therefore, everyone will be smarter, including strategic competitors, and the organization’s staff. Of course, this will have positive and negative impacts that strategic leaders need to be aware of.

The most important and widely recognized task of a strategic leader is to set a clear direction for an organization. A clear direction, and a vision, are essential for an organization to focus its energy on important tasks, to use its energy efficiently and to increase its organizational

¹⁰ Lee McIntyre (2018), *Post Truth*, Cambridge, MA: The MIT Press.

¹¹ Michael Megarit (2021), “How Does AI Technology Mimic the Human Brain?”, Medium, 10.10.2021, Date of Accession: 01.08.2024 from https://medium.com/@Cebtron_Group/how-does-ai-technology-mimic-the-human-brain-906a50c2a4dc.

effectiveness. Based on this vision, strategic leaders assume the responsibility of effectively navigating organizational change. Neither of these two tasks is easy. Creating the right vision requires creativity, critical thinking, risk-taking, strategic thinking, flexibility, realism, and an accurate and realistic understanding of yourself and your organization. Having all these qualities is quite challenging.

In addition to BD and AI, other technologies such as quantum computing, autonomous systems, 3D printing, biotechnology, and advances in space, will impact strategic leadership skills.¹² Naturally, all these technologies will cause significant changes in professional life, impacting organizations in both the private and state sectors. Therefore, a strategic leader must be able to understand this ever-changing environment and learn how to lead change in the organization.

Within these circumstances, strategic leaders in the AI era must not only set the mission and vision but also consider five main tasks.¹³ These are:

- Strategic-level information gathering and situational awareness,
- Strategy formulation and strategic planning,
- Assessment of the strategy,
- Risk and crisis management,
- Implementation of the strategy.

At the strategic-level, information gathering and maintaining situational awareness serve as foundational pillars for effective decision-making. Strategy formulation and strategic planning follow, where insights gleaned from information gathering inform the creation of

¹² NATO Science and Technology Organization (2023), *Science & Technology Trends 2023-2043: Across the Physical, Biological, and Information Domains*, Brussels.

¹³ Mike Freedman & Benjamin B. Tregoe (2003), *The Art and Discipline of Strategic Leadership*, New York: Mc Graw-Hill.

comprehensive strategies. However, strategy formulation cannot be considered as the final phase, especially within the era of AI, therefore, continuous assessment of the strategy is imperative to ensure its relevance and adaptability to rapidly evolving circumstances. Risk and crisis management play integral roles in this process, as strategic leaders must anticipate and mitigate potential threats that may undermine strategic objectives.

Finally, the true test lies in the implementation of the strategy, where careful planning meets real-world execution. In other words, this means that effective implementation requires proficient leadership, clear communication, and the ability to navigate unforeseen challenges. Thus, the integration of these tasks forms the bedrock of strategic leadership, driving organizational success and resilience in a very dynamic environment. In order to fulfill each of the above tasks, leaders and staff trained and educated in strategic tasks will be needed. Given these tasks, the development and application of strategic leadership skills will be even more challenging.

1.1. Strategic-Level Information Gathering and Situational Awareness

A strategic leader needs to establish an effective information-gathering system for two main reasons. First, he/she should be able to keep track of day-to-day developments inside and outside the organization. Second, he/she should be able to monitor the implementation of a particular strategy or plan. Organizations can set up separate situation centers to monitor developments, or alternatively, staff can keep leaders informed through routine meetings.

One of the primary problems with information gathering and informing strategic leaders is the level of information provided or the quality and quantity of information. The level of information is often tactical or not sufficient for a strategic leader to make strategic decisions. Additionally, staff members tend to present both essential and non-essential information to strategic leaders indiscriminately. Naturally, a strategic leader will face an information

overflow, which is very dangerous because the information overflow will paralyze strategic leaders, prevent him/her from making decisions and divert his/her focus in the wrong direction. Therefore, a strategic leader, together with the staff, must define the area of interest and information priorities. The information provided should answer the question “*so what*”, indicating its relevance at the strategic-level. In other words, if the answer is at the strategic-level and of interest, it can be concluded that it is useful for strategic leaders. Developing a critical information list, regularly reviewed by strategic leaders, stakeholders, and staff, can prove highly beneficial in managing information effectively.

Figure 1. Data-Information-Knowledge-Wisdom (DIKW) Pyramid¹⁴

The Data-Information-Knowledge-Wisdom (DIKW) pyramid model (See **Figure 1**) can help explain how strategic leaders can manage information in the age of AI. Each stage of the pyramid builds on the previous one. For example, a strategic leader might ask staff to collect data on a country. Staff may collect raw data on a country such as population, armed forces’ structure, ethnicity, and political profile. When staff prepares a graph and tables, the data becomes information. Comparing armed forces structure with the country’s land size and concluding that armed forces cannot provide enough protection, information becomes

¹⁴ Egor Okrepilov (2023), “What is the Data, Information, Knowledge, Wisdom (DIKW) Model?”, Weje, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://weje.io/blog/data-information-knowledge-wisdom>.

knowledge. Based on these processes, a leader or analyst may start to guess the next moves of the country intuitively. Then this can be called wisdom.

Regarding the private sector, on the other hand, a strategic leader might ask staff to collect data on the number of products sold each month. When staff analyze which products are selling well and show them on a graph, the data becomes information. Based on this information, it becomes knowledge to decide which products to continue producing and which products to reduce production of. Strategic leaders can make a more strategic decision to focus on the products of this sector while reducing the products of another sector in order to increase the total profit of the company, which can also be called wisdom.

Strategic leaders need to establish an effective system for collecting data and creating appropriate situational awareness. They need to give their staff guidance that defines their area of interest and priorities. Based on this guidance, staff can design a DIKW-based system using BD and AI. Data scientists and data analysts can help design and manage the system. Strategic leaders should oversee the design and manage the system. They need to question the data sources and the structure of the information. Data sources need to be reliable and the information structure needs to be useful at the strategic-level. Dashboards are useful and widely used tools that allow information to be displayed appropriately. Extracting features and getting some results from BD using artificial intelligence algorithms such as pattern analysis, trend analysis, anomaly detection, etc. will provide strategic leaders with the necessary information. The system can also provide strategic-level predictions and recommendations for strategic decisions to support strategic leaders in using their wisdom. It is quite difficult to design the desired system on the first attempt. Therefore, strategic leaders need to work with staff and continue to provide guidance. They should remember that AI algorithms may also have some biases and are only as good as the training data and the logic

of the algorithm. After setting up the system, strategic leaders are ready to work on the game plan including formulating a strategy.

1.2. Strategy Formulation and Strategic Planning

Strategy formulation represents a strategic leader's systematic approach to orchestrating organizational change in alignment with a defined vision. It is paramount to note that strategy transcends mere planning¹⁵; rather, it serves as a pivotal link between the political echelon and the realm of implementation. Therefore, strategic leaders must adeptly address problems and offer resolutions at every level, namely political, tactical, and implementation. Formulating a robust strategy often involves a five-step process: strategic analysis, defining the end state, identifying means, designing ways, and assessing costs and risks.¹⁶ However, in the era of AI, the landscape of strategy formulation demands augmentation with two additional critical steps: assessing and managing the strategy.¹⁷ As a result, a strategic leader can leverage a refined seven-step approach to articulate and implement a strategy in the AI-dominated milieu.

Every successful strategy has a good strategic logic which can be considered as the main element of strategic thinking. Strategic logic may be based on two parameters. These are harmony and balance among the main elements of the strategy and interest-threat/opportunity-objective triangle. The main elements of a classic strategy are ends, ways and means. Therefore, strategic logic dictates harmony and balance among the elements like the three legs of a stool.¹⁸ If the legs are in imbalance, this will constitute a risk (See **Figure 2**). Imbalance may indicate that resources or ways may not be sufficient to achieve the

¹⁵ Roger Martin (2021), "Strategy vs. Planning: Complements Not Substitutes", Medium, 15.02.2021, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://rogermartin.medium.com/strategy-vs-planning-complements-not-substitutes-ea08e56809d6>.

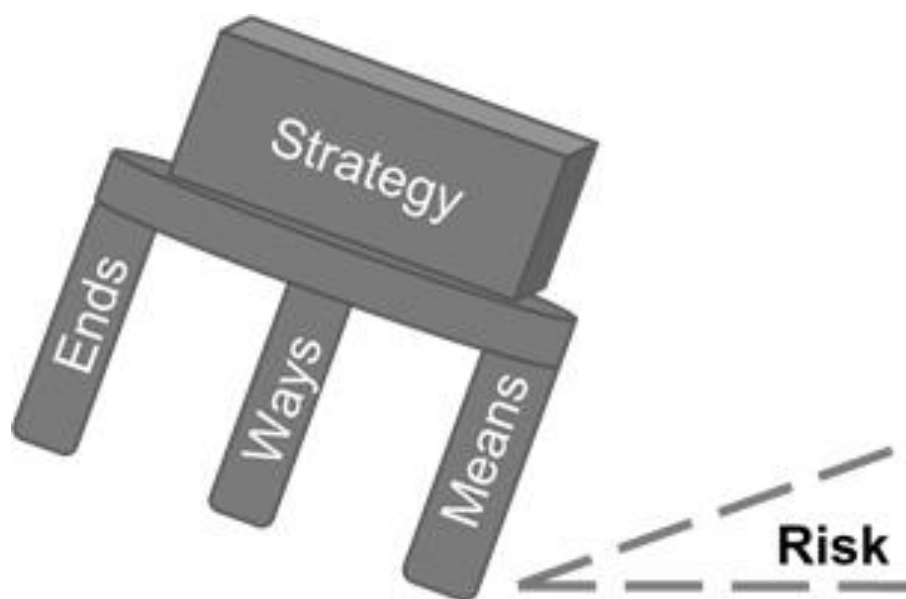
¹⁶ Steven Heffington & Adam Oler & David Tretler (2019), *A National Security Strategy Primer*, Washington DC: National Defence University Press, p. 51.

¹⁷ Yavuz Türkenci (2023), "Thoughts on Strategy Formulation", p. 525.

¹⁸ Arthur F. Lykke (1989), "Defining Military Strategy= E+W+M", *Military Review*, Vol. 69, no: 5, p. 5.

defined end state. Strategic leaders should take this factor into account when setting up a game plan. Additionally, he/she should consider the interest-threat/opportunity-objective triangle. Interest is a guiding principle for an organization or a nation. National interest can be understood as the fundamental long-term needs or aspirations of a state that, when pursued, enhance its prosperity and guide its behavior. This definition can also be applied to a company. Naturally, the main focus is on economic benefit, which is easier for a company to define than national interest. Strategic leaders must be able to see or sense the threat to the interest or the opportunity that could lead to its improvement. Finally, he/she should define tangible. Strategic objectives to eliminate the threat or improve interest.

Figure 2. Three-Legged Stool Risk Indication¹⁹

In addition to strategic logic, there are other characteristics of strategic thinking which is very important for the success of a strategic leader. Setting up a proper vision is the most prominent one and the cornerstone of strategic leadership. A strategic leader should have a good knowledge of the organization and the staff, a strategic environment with the trends, critical relations, and challenges in it. Additionally, he/she has to have good experience and education in order to set up a proper vision. Naturally, information converted to knowledge

¹⁹ *Ibid.*

and visualized with AI tools would help him tremendously. However, creating a vision should be considered predominantly as an art. Nevertheless, AI-powered simulations may alter this perspective. Moreover, a properly designed digital twin of the system, business, or organization may help a strategic leader make informed strategic decisions while continuously supporting the staff and himself/herself. Given the natural tendency of the human brain to think tactically, educated and experienced leaders can cultivate strategic thinking abilities. In this context, strategists usually have a hard time visualizing the events in the long time frame while formulating a strategy. AI-powered digital twins would solve this problem and augment the human brain. However, there exists a potential danger: if a strategic leader starts to use AI tools without proper education and experience, then his/her strategic leadership skills can be blunted. It is like using navigation tools without having enough knowledge of the city streets. Consequently, the leader's ability to navigate effectively may be compromised, and they may struggle to discern the accuracy of directions provided by an AI-powered navigation system.

The ability to align current tactical events with the strategic end state or vision is a critical aspect of strategic thinking. In the era of AI, advanced sensors provide detailed insights into the current landscape or situation. However, the clarity offered by AI-enabled technologies, such as imagery from Unmanned Aerial Vehicles (UAVs), may inadvertently tempt strategic leaders to make decisions at the tactical level, potentially neglecting broader strategic implications. Since strategic leaders have the highest rank in the organization, they may face minimal scrutiny or check over their decisions from subordinates, which may foster wrong decisions and disrupt organizational hierarchy. Additionally, in this context, subordinates who are responsible for making tactical decisions may not fulfill their responsibilities. On the other hand, if a strategic leader cannot make any decisions at all may also cause problems. He/she must realize that the worst decision is better than no decision at all. In other words,

recognizing that even the least favorable decision is preferable to indecision, leaders must act decisively because even the worst decision can be corrected, but having no decision may cause more damage. At the end of the day, a snowball effect will be created. Because a strategic leader fails to make timely strategic decisions, problems that could have been easily avoided earlier will create a snowball effect. It would have been very difficult and costly to solve the strategic problem in a short time frame.

Strategic leaders often define visions, formulate strategies, and make decisions intuitively based on their experience and tacit knowledge they have. In the age of AI, strategic leaders should get used to defining their visions, making decisions, or formulating strategies based on the DIKW pyramid with the logic of BD and AI. This represents a novel approach to conducting business, necessitating rapid adaptation from strategic leaders.

Another fundamental part of strategic thinking is the ability to simplify the problem. Very often strategic leaders have to make decisions, and give directives and guidance to the staff in a very complex, ambiguous, uncertain situation. He/she should keep his calmness, define the problem in a simple format, and come up with a simple solution which can be executed. Otherwise, he/she would make everything more difficult to deal with. In this respect, while BD causes the situation to change rapidly, which may prevent strategic decisions from being made promptly, AI may help strategic leaders to compensate for this challenge and offer some recommendations for strategic decision-making. Strategic decision-makers should consider this issue and use AI in that respect and formulate the strategy accordingly. In this context, an AI-powered digital twin or even a simple model of the environment would be very useful. Strategic modelling would also support strategic-level war gaming or setting up

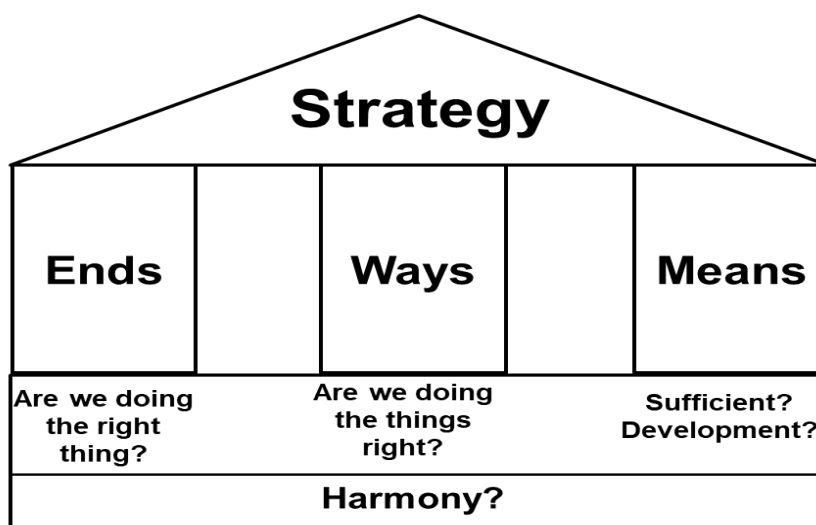
an exercise for strategic analysis. In this context, business war games are becoming increasingly common.²⁰

Following the strategy formulation, a strategic plan may be prepared for its proper execution. While strategy formulation sets up the stage, a strategic plan explains the execution of the strategy. The plan takes the strategic choices and converts them into actionable steps. Actionable steps may include parameters such as timelines, responsibilities, division of labor, and performance measures.

1.3. Assessment of the Strategy

Assessment of the strategy is the most important part of strategy formulation in the age of AI. It is a very well-known fact that a plan or strategy cannot be implemented as planned or formulated. Continuous data production has made this fact more visible in the AI era. Establishing an effective assessment system can be a solution to the problems posed by the rapidly changing situation caused by the constant flow of BD. In fact, an effective assessment system may be the only solution to an ever-changing strategic situation that makes the formulation of a long-term strategy ineffective. Technological capabilities of the AI era offer significant opportunities to build an effective assessment system. An effective assessment system would support a strategic leader's ability to adapt to the continuously changing situation, which is one of the most important strategic leadership skills in the age of AI.

²⁰ Daniel F. Orišek & Jan Oliver Schwarz (2008), *Business Wargaming: Securing Corporate Value*, London: Routledge.

Figure 3. Strategy Assessment

The strategist should start thinking about an assessment system right at the beginning of strategy formulation. The system may consist of Measurement of Effectiveness (MOE), Measurement of Performance (MOP), data collection plan, data evolution methodology, and dissemination of results. As demonstrated in **Figure 3**, MOE indicates “*Are we doing the right things?*”, and MOP indicates “*Are we doing the things right?*”. Namely, while MOE helps to assess the strategic objectives, MOP helps to assess the ways to achieve these objectives. Means have to be questioned also. These are some of the examples of questions in that respect: “*Do we have enough resources, and Do we have to develop them?*”. Lastly harmony of the three elements may be questioned altogether.²¹

Strategic leaders should periodically assess the indicators discussed above. The periods can be adjusted in line with the pace of change. Again, staff can use dashboards to present the assessment results to strategic leaders. However, strategic leaders should always look ahead. They should constantly question the challenges, threats, opportunities and crises that the organization may face in the future and try to take necessary measures while the problems are more easily solvable.

²¹ Yavuz Türkgenci (2023), *Yapay Zeka Çağında Güvenlik Stratejilerinin Tasarımı ve Yönetimi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, p. 189.

It is not easy to look ahead and identify challenges, threats, opportunities, and crises at the strategic-level are not easy. Technological developments such as BD and AI offer good solutions to this problem. Engineers can design a digital twin for the simulation model and make it available to strategic leaders. Strategic leaders and their staff can use this tool to visualize and understand future developments. Tools such as red teaming, tabletop exercises, and business war gaming are also very valuable for strategic analysis.

Strategic leaders should develop skills for a “*coup d’œil*”.²² “*Coup d’œil*” is the ability of a leader to understand the situation and see the most critical point. A strategic leader may have this ability naturally as a gift or develop it with experience and education. Technological developments also present solutions for this problem. A strategic leader should get used to analyzing data, see the most critical part or point, and guide the staff accordingly.

1.4. Risk and Crisis Management

There can be two types of risk.²³ These are risks to the strategy and risks arising from the strategy. Risks to the strategy may have a negative impact on the strategy and can prevent it from achieving its end state. Risks arising from the strategy may have adverse effects on other strategies or plans and prevent them from achieving their end state.

On the other hand, five categories of risk can be considered for the probability of occurrence: very low, low, medium, high, and very high. The amount of impact can be categorized into five categories: very light, light, medium, high, and very high. The result of the evaluation can be determined by multiplying the numbers in rows and columns (See **Table 1**). AI algorithms can be useful to monitor and indicate the level of risk in the matrix. Yet, strategic leaders need to know that the indication would show the current situation. Therefore, he/she

²² Carl Von Clausewitz (1989), *On War*, Edited and translated by Michael Howard & Peter Paret, New Jersey: Princeton University Press, p. 102.

²³ Steven Heffington & Adam Oler & David Tretler (2019), *A National Security Strategy Primer*, p. 44.

has to consider the long-term implications and act accordingly. Moreover, AI prediction algorithms can be useful.

Table 1. Risk Assessment Matrix²⁴

	Impact				
Probability	1 (Very	2 (Light)	3 (Medium)	4 (High)	5 (Very
1 (Very	Low	Low	Low	Low	Low
2 (Low)	Low	Low	Low	Medium	Medium
3(Medium)	Low	Low	Medium	Medium	High
4 (High)	Low	Medium	Medium	High	High
5 (Very	Low	Medium	High	High	Very High

Four strategies can be proposed to minimize the impact of risks on the overall strategy: avoidance, transfer, mitigation (management), and acceptance. For instance, if a risk can be identified during the design stage, it can be avoided through design alterations. Transfer refers to the involvement of another entity to handle the risk. In addition, risk can also be mitigated by taking additional measures like developing contingency plans. Finally, accepting the risk while implementing requisite precautions is also a viable option.

AI algorithms may also help with assessment and risk management. In this respect, AI-powered algorithms such as predictive, anomaly detection, pattern reconditioning, and trend analysis algorithms can be used very effectively. Another example can be to create a rival actor or actors by using AI algorithms. Monitoring the behavior of a rival and obtaining

²⁴ Fatih Özdemiroğlu (2021), "Risk Matrisi Nedir?", İş Hayatı ve Denetim, 26.03.2021, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://ishayativedenetim.com/2021/03/26/risk-matrisi-nedir/>.

necessary data would make it possible to create a digital model of a rival actor. This model can be used to make analyses and predictions at the strategic-level.

In addition to risk management, crisis management is also very important. Strategic leaders may face four different situations in crisis management. These situations are: normal situations or business as usual, pre-crisis, crisis, and post-crisis. One of the most critical situations is pre-crisis because it requires a strategic leader or staff to identify the looming crisis or acknowledge that one has already started. AI technologies can help strategic leaders and staff recognize when a crisis is approaching. Strategists should identify crises during the formulation of a strategy and create an assessment system with a plan for collecting the necessary BD to recognize a crisis. In addition, strategic leaders should always look to the future for possible crises by evaluating the BD. Evaluation of BD is also important during crisis management for two reasons. Firstly, BD can provide important data to evaluate the effectiveness of measures taken during a crisis and the course of the crisis. Moreover, BD may also indicate the end of a crisis. In short, BD and AI algorithms can be used in every phase of crisis management.

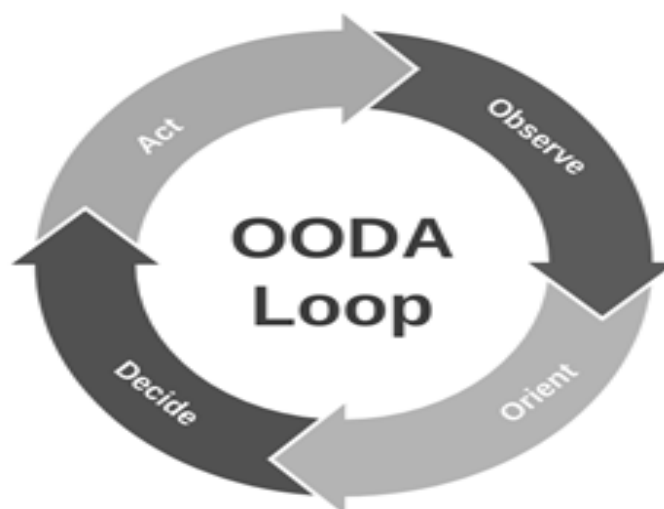
In the AI age, crises can turn into strategic shocks. In a rapidly evolving environment, shocks can occur without warning, reach disaster proportions, and spread over a large area in a very short time. The COVID-19 pandemic is a very good example of this type of crisis. Strategic leaders must recognize this as a reality of the AI era and react quickly. They should start a crisis organization and start collecting data. Monitoring developments and taking necessary measures for immediate threats can be the best response. However, strategic leaders should be able to start looking ahead and anticipate future developments as soon as possible. This will be the best indication that the leader is thinking strategically. Otherwise, the organization may remain reactive rather than in a proactive stance. Naturally, the crisis can be more damaging and last longer.

1.5. Implementation of the Strategy

When formulating a strategy, strategic leaders must also consider its implementation. A strategy that cannot be implemented will be a waste of time and energy. Therefore, it would be a good idea to work together and cooperate with the staff who will be responsible for its implementation. One may take into account four basic activities for a seamless implementation: monitoring, assessing, deciding, and acting.

The Observe, Orient, Decide, and Act (OODA) loop²⁵ can be a very good reference for implementing a strategy with AI-powered (See **Figure 4**). Utilizing BD and AI technology in every step of the loop is crucial. The speed of execution of the loop will be a force multiplier. The one who can execute the loop faster than the adversary may cause strategic paralysis of the adversary.

Figure 4. Observe, Orient, Decide, and Act (OODA) Loop²⁶

AI can make significant contributions to strategy implementation. In this context, AI algorithms can produce dashboards, early warning systems, pattern and trend analysis, and anomaly detection capability. Dashboard and early warning observation; pattern analysis,

²⁵ Ryan W. Kort (2020), “Contemporary Strategic Theories and Their Influence on Doctrine”, in Nathan K. Finney (eds.) *On Strategy: A Primer*, Fort Leavenworth, KS: Combat Studies Institute Press, p. 71.

²⁶ *Ibid.*

trend analysis, and anomaly detection can help with orientation. AI algorithms can provide alternative options for decision-making. However, strategic leaders should keep in mind that AI is only as good as the training data and algorithm. Therefore, it would be a good idea to keep the human in the loop during the implementation of the strategy.

Naturally, the AI will run the loop faster than the adversary. But the opponent can also use the AI to support the implementation of the strategy. In this case, the side with a better AI algorithm may prevail and cause the other side's strategy to be paralyzed. In other words, strategic leaders may witness an algorithmic war.

Conclusion

The fact that the more unpredictable the environment the greater the opportunity has received attention in the leadership literature, and it is a well-known fact that developing strategic leadership skills is a difficult task. In addition, the challenges of the artificial intelligence era and the use of technology may exacerbate these challenges. Within this framework, this paper attempts to explain some of the leadership skills and tasks of strategic leaders in the age of artificial intelligence. This paper started with a discussion on the challenges of strategic leadership with the advancement of AI technology. Then, the article aimed to explain the role of AI and its relevance to the five main tasks of strategic leadership respectively.

Strategic leadership is increasingly important in the AI age. The volume, speed, and diversity of BD present considerable challenges as well as significant opportunities. However, strategic leaders must learn additional skills, such as using AI and BD to support their strategic leadership skills. Indeed, strategic leaders must develop skills to use the technologies of the AI era. Developing strategic leadership skills is already difficult. Developing the skills of using the technologies of the AI era makes a strategic leader's job even more difficult.

Moreover, VUCA and post-truth environments add to the challenges faced by strategic leaders.

The most important and commonly known task of a strategic leader is to set a clear direction for an organization. Setting a clear direction, namely a vision, is a must for an organization to concentrate its energy on important tasks, to use its energy efficiently, and to improve its organizational effectiveness. However, it would not be enough to determine the mission and vision. As emphasized before, strategic leaders should consider five main tasks within the framework of developing technologies. These are strategic-level information gathering and situational awareness, strategy formulation and strategic planning, assessment of the strategy, risk and crisis management, and implementation of the strategy. In each of these tasks, strategic leaders must be creative in exploring and leveraging the technologies of the AI era, such as AI tools. To conclude, strategic leaders who can use these technologies effectively will excel and those who fail to utilize them will have a difficult time. AI literacy will be an important force multiplier for strategic leaders.

BIBLIOGRAPHY

- Bateman, Robert (2015), “Understanding Military Strategy and the Four Levels of War: When ‘Strategy’ Gets Thrown Around by Politicians and the Media, You Can Bet It’s Being Misused”, *Esquire*, 25.11.2015, Date of Accession: 01.03.2024 from <https://www.esquire.com/news-politics/politics/news/a39985/four-levels-of-war/>.
- Bennett, Nathan & Lemoine, James (2014), “What VUCA Really Means for You”, *Harvard Business Review*, Vol. 92, no: 1/2, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://hbr.org/2014/01/what-vuca-really-means-for-you>.
- Clausewitz, Carl Von (1989), *On War*, Edited and translated by Michael Howard & Peter Paret, New Jersey: Princeton University Press.
- Debnath, Manoj (2019), “Understanding the 3 Key Characteristics of Big Data”, Developer, 07.05.2019, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://www.developer.com/design/understanding-the-characteristics-of-big-data/>.
- Freedman, Mike & Tregoe, Benjamin B. (2003), *The Art and Discipline of Strategic Leadership*, New York: Mc Graw-Hill.
- Gray, Colin S. (2011), *The Strategy Bridge: Theory for Practice*, Oxford: Oxford University Press.
- Heffington, Steven & Oler, Adam & Tretler, David (2019), *A National Security Strategy Primer*, Washington DC: National Defence University Press.
- Kemp, Simon (2022), “Digital 2022: Global Overview Report”, Datareportal, 26.01.2022, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>.
- Kort, Ryan W. (2020), “Contemporary Strategic Theories and Their Influence on Doctrine”, in Nathan K. Finney (eds.) *On Strategy: A Primer*, Fort Leavenworth, KS: Combat Studies Institute Press.

- Lykke, Arthur F. (1989), “Defining Military Strategy= E+W+M”, *Military Review*, Vol. 69, no: 5, pp. 2-8.
- Martin, Roger (2021), “Strategy vs. Planning: Complements Not Substitutes”, Medium, 15.02.2021, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://rogermartin.medium.com/strategy-vs-planning-complements-not-substitutes-ea08e56809d6>.
- McIntyre, Lee (2018), *Post Truth*, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Megarrit, Michael (2021), “How Does AI Technology Mimic the Human Brain?”, Medium, 10.10.2021, Date of Accession: 01.08.2024 from https://medium.com/@Cebtron_Group/how-does-ai-technology-mimic-the-human-brain-906a50c2a4dc.
- NATO Science and Technology Organization (2023), *Science & Technology Trends 2023-2043: Across the Physical, Biological, and Information Domains*, Brussels.
- Okrepilov, Egor (2023), “What is the Data, Information, Knowledge, Wisdom (DIKW) Model?”, Weje, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://weje.io/blog/data-information-knowledge-wisdom>.
- Oriesek, Daniel F. & Schwarz, Jan Oliver (2008), *Business Wargaming: Securing Corporate Value*, London: Routledge.
- Özdemiroğlu, Fatih (2021), “Risk Matrisi Nedir?”, İş Hayatı ve Denetim, 26.03.2021, Date of Accession: 01.08.2024 from <https://ishayativedenetim.com/2021/03/26/risk-matrisi-nedir/>.
- Türkgenci, Yavuz (2023), Thoughts on Strategy Formulation, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Vol. 19, no: 45, pp. 513-528.
- Türkgenci, Yavuz (2023), *Yapay Zeka Çağında Güvenlik Stratejilerinin Tasarımı ve Yönetimi*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.

THE IMPACT OF EXCHANGE RATE VOLATILITY ON ECONOMIC GROWTH

Vida BABAZADEH¹

Abstract: The exchange rate is a complex factor that affects the economic progress of a country. It is an important component of international trade, directly affecting export and import costs, and economic growth. In this article, we examine the impact of exchange rate changes on economic growth in Türkiye from a Keynesian perspective. Using quarterly data for the period 1998-2023, we set an empirical model. By rigorously analyzing real exchange rate data, we evaluate the output response with statistical techniques such as the ARDL bound test. Our research reveals that public spending, credit to the private sector and terms of trade positively affect real gross domestic product (GDP). On the other hand, the effect of changes in the real exchange rate on GDP is not statistically significant. Based on those results, an increase in public expenditures and credit support to the private sector to stimulate economic growth. Additionally, appropriate policy measures should be taken to ensure exchange rate stability and prevent fluctuations.

Keywords: *Exchange rate volatility, Economic growth, Turkish economy.*

Article Category: Economics

Date of Submission: 10.03.2024

Date of Acceptance: 07.05.2024

¹ Master Student at Istanbul Aydin University, International Economics (Ms), İstanbul, Türkiye.
Email: vidababazadeh@stu.aydin.edu.tr.

DÖVİZ KURU OYNAKLIĞININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Öz: Döviz kuru, bir ülkenin ekonomik ilerlemesini etkileyen karmaşık bir faktördür. Uluslararası ticaretin önemli bir bileşenidir, ihracat ve ithalat maliyetlerini ve ekonomik büyümeyi doğrudan etkiler. Bu makalede, Türkiye’de döviz kuru değişimlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Keynesyen bir bakış açısıyla incelenmektedir. 1998-2023 dönemi için üçer aylık veriler kullanılarak ampirik bir model kurulmuştur. Reel döviz kuru verilerini titizlikle analiz ederek, ARDL sınır testi gibi istatistiksel tekniklerle çıktı tepkisini değerlendiriyoruz. Araştırmamız kamu harcamalarının, özel sektöre verilen kredilerin ve ticaret hadlerinin reel gayri safi yurtiçi hasılayı (GSYH) pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, reel döviz kurundaki değişikliklerin GSYİH üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuçlara göre, ekonomik büyümeyi canlandırmak için kamu harcamalarının artırılması ve özel sektöre kredi desteği sağlanması gerekmektedir. Ayrıca, döviz kuru istikrarını sağlamak ve dalgalanmaları önlemek için uygun politika önlemleri alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Döviz kuru oynaklığı, Ekonomik büyüme, Türkiye ekonomisi.*

Introduction

Exchange rate volatility in Türkiye between 1990 and 2024 is shaped by a combination of economic and political factors. 1990-2024 covers a period in which Türkiye entered the economic liberalization process and became more integrated into global markets. Adoption of financial liberalization policies exposes to sharp exchange rate fluctuations.² In the early 1990s, contractionary monetary policy and structural reforms implemented by Türkiye played an important role in ensuring exchange rate stability. However, political uncertainties and high inflation rates during this period put pressure on the exchange rate and increased volatility.

The 2001 economic crisis led to a radical change in Türkiye's exchange rate policy, triggering the transition from a fixed exchange rate regime to a floating exchange rate system. Although this change caused significant fluctuations in the value of the Turkish lira, it paved the way for the strengthening of the Central Bank's independence and the introduction of new policy tools such as inflation targeting.

Since the mid-2000s, the Turkish economy has experienced significant growth with low inflation rates and macroeconomic stability. However, the 2008 global financial crisis and subsequent geopolitical developments brought exchange rate volatility back to the agenda. In particular, political tensions and economic uncertainties towards the end of the 2010s led to serious declines in the value of the Turkish lira.

In the early 2020s, two important factors began to fluctuate the exchange rate, the epidemic, which shook the global economy, negatively affected the economic activities of many countries. This increased investors' perception of risk and led to volatility in exchange rates. During this period, political developments in Türkiye and fluctuations in domestic politics

² Achouak Barguelli & Ousama Ben-Salha & Mourad Zmami (2018), "Exchange Rate Volatility and Economic Growth", *Journal of Economic Integration*, Vol. 33, no: 2, pp. 1302-1336.

created uncertainty in the foreign exchange markets and triggered fluctuations in the exchange rate. The Turkish lira, which reached record low levels in 2021, exhibited similar volatility in 2022 and 2023. During this period, the Central Bank's interest rate cuts and changes in economic management increased uncertainty in the markets and continued the pressure on the exchange rate.

In other words, exchange rate volatility in Türkiye between 1990 and 2024 was influenced by both internal and external factors and was closely related to political and geopolitical developments as well as economic policies. The volatility experienced during this period can be considered an indicator of the openness of the Turkish economy and its place in global markets.

Exchange rate volatility means that the value of a country's currency against other currencies constantly fluctuates, which can have significant effects on the global economy and countries. Fluctuations in exchange rates, which are affected by factors such as interest rates, inflation, political developments, and the global economic conjuncture, pose a risk, especially for developing countries. Exchange rate volatility, which upsets the foreign trade balance, makes imports more expensive, encourages exports, discourages investments and causes general economic instability, can make the economic development of countries difficult. Therefore, it is very important for countries to carefully manage their macroeconomic policies and ensure stability in financial markets.³

A range of studies have consistently found a negative impact of exchange rate volatility on economic growth. Barguelli et al.⁴ and Morina et al.⁵ found that negative relationship to be significant, with Morina emphasizing the need for stable exchange rates to foster growth.

³ Fatbardha Morina & Eglantina Hysa & Uğur Ergün & Mirela Panait & Marian Catalin Voica (2020), "The Effect of Exchange Rate Volatility on Economic Growth: Case of the CEE Countries", *Journal of Risk and Financial Management*, Vol. 13, no: 8, Article 8.

⁴ Achouak Barguelli et al. (2018), "Exchange Rate Volatility and Economic Growth".

⁵ Fatbardha Morina et al. (2020), "The Effect of Exchange Rate Volatility on Economic Growth: Case of the CEE Countries".

Yensu et al. further explored this connection in the context of Ghana, identifying negative correlations between exchange rate volatility and various economic factors.⁶ Janus and Riera-Crichton extended this analysis to the impact of the euro on exchange rate volatility, finding that its adoption was associated with a decline in volatility and a subsequent increase in economic growth.⁷ These findings collectively underscore the importance of exchange rate stability for sustained economic growth. Some studies, on the other hand, stress that exchange rate variability has no significant effect on GDP.⁸

One of the case studies about the exchange rate variability effect on economics was carried out by Edwards.⁹ By using the variance components method, Edwards addresses criticisms and theoretical debates about the use of devaluations in economic stabilization policies and provides empirical evidence on this issue.

Two important studies conducted by Edwards and Rhodd¹⁰ examining the impact of devaluation on real output will also be mentioned. Both studies argue that, contrary to conventional wisdom, devaluations do not always have an expansionary effect and in some cases can lead to a decline in real output. Edwards, in his study “Are Devaluations Contractionary?” examined real output behavior using a model on 12 developing countries between 1965 and 1980.¹¹ The model includes possible determinants of real growth, such as changes in monetary and fiscal policies, exchange rates, and trade conditions. The study’s findings show that devaluations had a small contractionary effect in the first year, but this

⁶ Joseph Yensu & Seth Kofi Nkrumah & Samuel Amankwah & Klenam Korbla Ledi (2022), “The effect of exchange rate volatility on economic growth”, *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*, Vol. 12, no: 4, pp. 33-45.

⁷ Thorsten Janus & Daniel Riera-Crichton, (2015), “Real Exchange Rate Volatility, Economic Growth and the Euro”, *Journal of Economic Integration*, Vol. 30, no: 1, pp. 148-171.

⁸ Toseef Azid & Muhammad Jamil & Aneela Kousar (2005), “Impact of exchange rate volatility on growth and economic performance: A case study of Pakistan, 1973-2003”, *Pakistan Development Review*, Vol. 44, no: 4 (Part II), pp. 749-772.

⁹ Sebastian Edwards (1986), “Are Devaluations Contractionary?”, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 68, no: 3, pp. 501-508.

¹⁰ R. T. G. Rhodd (1993), “The effect of real exchange rate changes on output: Jamaica’s devaluation experience”, *Journal of International Development*, Vol. 5, no: 3, pp. 291-303.

¹¹ Sebastian Edwards (1986), “Are Devaluations Contractionary?”.

effect was completely reversed in the second year. It is stated that devaluations are neutral in the long-run. Edwards also noted that nominal devaluations could create some contractionary pressures on aggregate demand that exceed the traditional spending-shifting effect.¹² For example, devaluation can lead to a higher price level, creating a negative real equilibrium effect, which in turn can lead to a decline in aggregate demand and output. In addition, devaluation may cause a decrease in total demand and production due to its effect on income distribution. Rhodd, in his study titled “The impact of real exchange rate changes on output: Jamaica's devaluation experience” examined the impact of devaluation on the Jamaican economy. Based on traditional economic theory and empirical research, Rhodd shows that devaluation improves the balance of payments by reducing import demand and increasing export supply.¹³ However, Rhodd notes that recent research suggests that devaluation also occurs as a result of reduced income and adjustment of the trade deficit. The three-market Keynesian model used in the study found that devaluation has a contractionary effect in the short term and an expansionary effect in the long term, according to the results of research on the Jamaican economy. It is stated that devaluation can reduce output through its effects on aggregate supply, its effects on investments and interest rates, and its effects on aggregate demand. In particular, it was emphasized that the increase in imported input costs will reduce the demand for imported inputs, which may lead to a contraction in total supply after devaluation.

The impact of exchange rate volatility on economic growth has been a long-debated issue. In the research conducted by Barguelli et al.¹⁴, an analysis was conducted based on a sample of 45 emerging and developing countries between 1985 and 2015 to examine this effect. The findings of the research show that exchange rate volatility hurts economic growth. This effect

¹² *Ibid.*

¹³ R. T. G. Rhodd (1993), “The effect of real exchange rate changes on output: Jamaica’s devaluation experience”.

¹⁴ Achouak Barguelli et al. (2018), “Exchange Rate Volatility and Economic Growth”.

is especially evident in countries with flexible exchange rate regimes. In a flexible exchange rate regime, international trade and investment activities become more uncertain as exchange rate fluctuations are greater. This uncertainty is a factor that negatively affects economic growth. In the fixed exchange rate regime, international trade and investments take place in a more stable environment, since the fluctuations in the exchange rate are less. This ensures that exchange rate volatility does not have a significant impact on economic growth. The research emphasizes that it is important to ensure stable and predictable exchange rates, especially for developing countries. The stability of foreign trade and investments in these countries is a factor that supports economic growth. Therefore, exchange rate policies must be stable and predictable to support economic growth. The methodology used in the research includes the difference method and system generalized moment estimators. Countries were selected based on monthly effective exchange rate data. Additionally, the relationship between exchange rate volatility and exchange rate regimes and financial openness was also examined. The study made by Barguelli et al. shows that exchange rate volatility has a significant impact on economic growth, and this impact is especially evident in developing countries with flexible exchange rate regimes.¹⁵ Therefore, ensuring stable and predictable exchange rates in these countries should be considered an important policy tool to stimulate economic growth.

Another important study is the work made by Morina et al.¹⁶ This study reveals that exchange rate volatility has a significant negative impact on real economic growth in Central and Eastern European (CEE) countries. These findings show consistency for different measures of exchange rate volatility and highlight that policymakers should focus on adopting a stable exchange rate policy to stimulate economic growth. The study analyzes annual data of

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Fatbardha Morina et al. (2020), "The Effect of Exchange Rate Volatility on Economic Growth: Case of the CEE Countries".

fourteen OEA countries between 2002 and 2018 using the panel data fixed effect estimation method. The aim is to determine whether there is a significant negative relationship between exchange rate volatility and real economic growth. The findings clearly show that exchange rate volatility negatively affects real economic growth in OEA countries. This result remains consistent when different exchange rate volatility measurements are used, and it is observed that economic growth decreases as exchange rate volatility increases. Morina et al.'s study emphasizes that exchange rate stability is critical for economic growth in OEA countries.¹⁷ Therefore, policymakers in the region need to prioritize developing policies to reduce exchange rate volatility and maintain a stable exchange rate regime. This will create a more solid basis for the region's long-term development and prosperity.

Yensu et al. stress that changes in exchange rate are negatively correlated with economic factors and have a negative long-run relationship with economic growth. Policy recommendations include encouraging industrialization and tightening monetary policy.¹⁸ Yensu et al. employed not technical statistical methods but correlation and regression analysis of the data covering the years 2000 and 2020.

Based on Azid et al.'s study, exchange rate variability has no significant effect on GDP.¹⁹ Azid et al. found a positive but statistically insignificant relationship between exchange rate volatility and manufacturing production, suggesting that excessive volatility or changes in exchange rate regimes do not significantly affect output. The methodology used in the study includes regression analysis to estimate the interaction between exchange rate volatility and manufactured production, with GARCH estimation used to measure the conditional variance of the real exchange rate.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Joseph Yensu et al. (2022), "The effect of exchange rate volatility on economic growth".

¹⁹ Toseef Azid et al. (2005), "Impact of exchange rate volatility on growth and economic performance: A case study of Pakistan, 1973-2003".

1. Empirical Model and Data

The empirical part is closely followed by the framework discussed in detail in the previous section. The theoretical model represents long-run relationships and examines the relationship between aggregate production and other variables, such as exchange rates, fiscal policy, and monetary policy. However, many empirical studies such as Razzaque et al.²⁰, Atkins²¹, Edwards²², Rhodd²³, Witter²⁴, Ozata²⁵, Jawaid and Waheed²⁶, and Morina et al.²⁷ I have included external terms of the respective countries, including the balance of trade (TOT). Based on those references, the reason is that the term of trade is often used in the analysis of the effect of exchange rate volatility on economic growth as it shows the connection between the country's export prices and import prices; thus, it reflects the possible influence of exchange rate fluctuation.

Another reason is that changing exchange rates can impact on a country's trade balance. A positive TOT, for example, means that a country can get more imports with the same number of exports which may imply an increase in its wealth. Exchange rate fluctuations can potentially cause a change in the price competitiveness of goods and services of a nation. The term of trade is used to evaluate the decline in export and import prices in those of its trading partners due to the disruption of the exchange rates. The term of trade may have an impact on the distribution of resources for export-oriented and domestic industries. Fluctuations in

²⁰ Mohammad A. Razzaque & Sayema Haque Bidisha & Bazlul Haque Khondker (2017), "Exchange Rate and Economic Growth: An Empirical Assessment for Bangladesh", *Journal of South Asian Development*, Vol. 12, no: 1, pp. 42-64.

²¹ Fiona Atkins (2000), "Revisiting the exchange rate debate: The Jamaican experience", *Journal of International Development*, Vol. 12, no: 1, pp. 121-131.

²² Sebastian Edwards (1986), "Are Devaluations Contractionary?".

²³ R. T. G. Rhodd (1993), "The effect of real exchange rate changes on output: Jamaica's devaluation experience".

²⁴ Michael Witter (1983), "Exchange Rate Policy in Jamaica: A Critical Assessment", *Social and Economic Studies*, Vol. 32, no: 4, pp. 1-50.

²⁵ Erkan Ozata (2020), "The effect of exchange rate volatility on economic growth in Turkey", *Pressacademia*, Vol. 9, no: 1, pp. 42-51.

²⁶ Tehseen Jawaid & Abdul Waheed (2011), "Effects of Terms of Trade and its Volatility on Economic Growth: A Cross Country Empirical Investigation", *Transition Studies Review*, Vol. 18, no: 2, pp. 217-229.

²⁷ Fatbardha Morina et al. (2020), "The Effect of Exchange Rate Volatility on Economic Growth: Case of the CEE Countries".

exchange rates which might be the reason for term of trade shifting can bring a re-allocation of resources and then a developmental slowdown. A devaluation of the exchange rate serves as a gain for a country specializing in export commodities that in the long-run results in higher national income and growth. Exchange rate volatility continuously influences investment decisions, however, because it generates uncertainty. The term of trade is the way to evaluate how the exchange rate causes trade and investment flow - particularly in the export sector – and consequently, growth. Politicians say that the trade balance is a measure of economic activity improvement. It helps to figure out if policies enforced to prevent exchange rate fluctuations are correct for the growth of the economy.

In small open economies, Terms of Trade (TOT) is an important exogenous variable. When not explicitly controlled in experiments, the unaccounted-for effect of TOT can be conveyed as an indicator of foreign competition through the exchange rate. However, it appears that the real exchange rate does not always accurately reflect a country's foreign trade balance. TOT and exchange rate movements may differ for many countries. Therefore, the impact of TOT on different sectors cannot be fully measured by the real exchange rate variable. For those reasons, in this article, we decided to add TOT to our main empirical model.

Regarding government expenditures, government expenditure is a significant measure of fiscal policy stance for several reasons, especially when assessing the impact of exchange rate fluctuations on economic growth, government expenditure is a significant measure of fiscal policy stance for several reasons. Especially when assessing the impact of exchange rate fluctuations on economic growth, government expenditure is a direct marker of fiscal activity and the spending has the power to substantially strengthen aggregate demand and make a country much more prosperous.²⁸ Greater levels of government expenditures are an indication

²⁸ IMF (1995), *Guidelines for Fiscal Adjustment*, Fiscal Affairs Department, INTERNATIONAL MONETARY FUND, no: 49, Date of Accession: 10.01.2024 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/pam/pam49/pam49.pdf>.

of a consequent increase in the budget deficit which in turn results in an increase in the level of government expenditure consequently spurring economic growth especially so in the event of recession where the economy is below its potential output and also held up elections automatically policy can play a stabilizing function, given the favorable interest rates and the increase of public spending, which will act as a defender to economic growth.²⁹ Government financial aid can have a multiplication effect on the economy, that is, the first input of the financial budget can lead to a bigger spending amount in all economic activities. Allocations to infrastructure, education, and technology enhance productivity and propel the economy to foster long-term economic development and changes in government spending are a signal for investors; the performance of economic policies reflects the credibility of the government and affects their confidence in profitable investment as well as in growth.³⁰ Government expenditure is a great instrument that can be used as a tool for stabilizing the economy in the face of exchange rate volatility by shifting the burden of negative effects on the country's exports and restoring its potential to import that are derailed by exchange rate fluctuations.³¹ Therefore, by considering the above studies and their models, our model can be written as follows:

$$\log GDP_t = \alpha_0 + \alpha_1 \log(GEX_t) + \alpha_2 \log(krd_t) + \alpha_3 \log(TOT_t) + \alpha_4 \log(REX_t) + \varepsilon_t$$

Eq1

Where log represents the natural logarithm. Time t is indicated by the subindex. GDP, GEX, krd, TOT and REX stand for real GDP, real government expenditure, credit to the private sector, term of trade and real exchange rate respectively. ε represents the error term. As expected, it is stated that the sign of the coefficient α_3 cannot be determined in priori. while

²⁹ Economics Help, "Fiscal stance", Date of Accession: 15.01.2024 from <https://www.economicshelp.org/blog/glossary/fiscal-stance/>.

³⁰ IMF (1995), *Guidelines for Fiscal Adjustment*.

³¹ Erkan Ozata (2020), "The effect of exchange rate volatility on economic growth in Turkey".

α_1 and α_2 are positive. The α_4 coefficient, which covers the effect of real devaluation on real output growth, is the main focus of the study and its sign cannot be predetermined. The data were taken from different databases. Real GDP (GDP), credit to the private sector (CRD), real government expenditures (GEX), and real exchange rate (REX) data were obtained from the Federal Reserve Economic Database (FRED). Balance of trade (TOT) data was taken from the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) database. The time range of the data covers seasonal data from 1998 Q1 to 2023 Q3. **Table 1** shows our variable and source of our data:

Table 1. Variables

Variables	Acronym	Source
Real Gross Domestic Product for Türkiye, Domestic Currency	RGDP	Federal Reserve Economic Data
Total Credit to Private Non-Financial Sector, Adjusted for Breaks, for Türkiye, Billions of Turkish New Liras	Krd	Federal Reserve Economic Data
Real Broad Effective Exchange Rate for Türkiye, Index 2020=100	REX	Federal Reserve Economic Data
Real General Government Final Consumption Expenditure for Türkiye, Domestic Currency	GEX	Federal Reserve Economic Data
Term of Trade	TOT	OECD

The above table contains the abbreviations, full names and data sources of the variables used to analyze Türkiye's economic indicators. These variables include Türkiye's real gross domestic product (GDP), total credit amount to the private non-financial sector (Krd), real

effective exchange rate (REX), real general government final consumption expenditures (GEX) and trade balance (TOT). These variables were obtained from reliable data sources such as the Federal Reserve Economic Database and the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD).

1.1. Unit Root Test

One of the most fundamental steps in econometrics and finance is unit root tests. They are used to determine if a time series is stationary or not. According to Wolters & Hassler³², commencing the empirical time series study with the unit root tests has become a common practice. Herranz's emphasis on unit root processes in linear regressions and explains how unit roots can affect the equality of relationships while the unit roots close together can impair cointegration.³³ Wolters and Hassler accentuate the necessity of using the determinant component in unit root tests and postulate the expediency of testing for structural shifts.³⁴ Dickey and Fuller³⁵ and Phillips and Perron's³⁶ unit root test methodologies are the testing methods we employ. The results are given in **Table 2**.

³² Jürgen Wolters & Uwe Hassler (2006), "Unit Root Testing", in O. Hübler & J. Frohn (eds.) *Modern Econometric Analysis: Surveys on Recent Developments*, Heidelberg: Springer Berlin, pp. 41-56.

³³ Edward Herranz (2017), "Unit root tests", *WIREs Computational Statistics*, Vol. 9, no: 3, e1396, pp. 1-20.

³⁴ Jürgen Wolters & Uwe Hassler (2006), "Unit Root Testing".

³⁵ David A. Dickey & Wayne A. Fuller (1979), "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 74, no: 366, pp. 427-431.

³⁶ Phillips, Peter C. B., & Perron, Pierre (1988), "Testing for a Unit Root in Time Series Regression", *Biometrika*, Vol. 75, no: 2, pp. 335-346.

Table 2. Unit Root Results

Variables	Augmented Dickey–Fuller test (ADF)		Phillips–Perron test (PP)	
	intercept	Intercept and trend	intercept	Intercept and trend
LRGDP	-0.137	-3.438**	-0.701	-8.170***
LKrd	-1.78	-2.81	-1.57	-2.81
Δ LKrd	-8.500***	-8.520***	-8.500***	-8.516***
LGEX	0.067	-2.71	-1.509	13.165***
Δ LGEX	-36.197***	-36.007***	-51.242***	-50.906***
LTOT	1.269	-0.948	0.418	-1.295
Δ LTOT	-4.530***	-4.844***	-2.943**	-3.048
LREX	-0.808	-1.733	-0.609	-1.455
Δ LREX	-9.985***	-10.169***	-10.073***	-23.259***

Note: ** represents a 95 % confidence level, and *** represents a 99 % confidence level.

L shows natural logarithms and Δ represents first difference of indexes.

To evaluate the stationarity of the variables presented in **Table 2**, we employed two common unit root tests: the Augmented Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) tests. The results indicated that the LRGDP variable exhibited stationarity at its original level (I(0)). In contrast, the remaining variables required differencing once (becoming I(1)) to be stationarity.

Considering unit root test results, the ARDL bound model is a suitable methodology for testing long-run relationships. The ARDL Bound Technique can especially be applied in conjunction with stationary variables to analyze their interrelationships. The model presents a

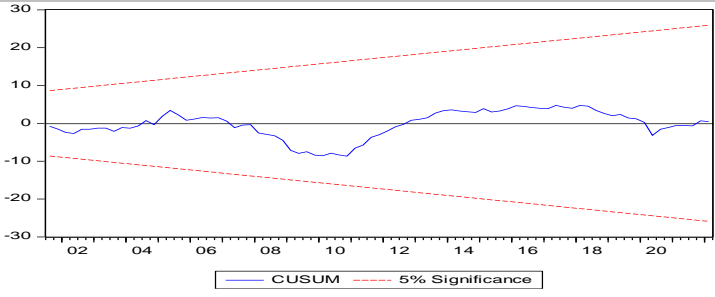
chance to understand relationships between variables in the long-run and short term even when they belong to different orders of integration. Since the dependent variable and independent variables are integrated in a mix of order $I(0)$ and $I(1)$, we can apply ARDL to analyze both the short-run dynamics (by incorporating lagged values of the variables) and long-run equilibrium relationship (by providing the cumulative effects over time). It turns attention to the possibility of cointegration among the variables, which defines them as moving together in the long-run under the influence of short-run fluctuations. The bounds approach for the ARDL cointegration was proposed by Pesaran et al.³⁷ The testing method ARDL bounds of time series analysis is widely used, mostly in the case of small data samples.

A bounds way of testing cointegration is preferable when other approaches are not possible, for instance, in small samples, or when some of the variables are mixed-degree integrated stock. This method performs bounds testing to check the presence of a long-term relationship between the dependent and the independent variables and, if cointegration is confirmed, applies the econometric technique called ARDL to compute long-run coefficients. In the model, it is also possible to establish efficiency correction to bring in short-run dynamics and the speed of adaptation. This may be based on different lag numbers for individual variables and as such, ARDL can offer a degree of flexibility with respect to choosing the ARDL model. Under this model, variables can either be stationary or non-stationary and serve as the basis for the constant need to pretest the exogenous variables for unit roots. Besides that, the ARDL model supports both short and long-run coefficients which are analyzed simultaneously. The ARDL methodology which has already made its way into the toolbox of econometric analysis is quite effective. Nevertheless, the appropriate model must be specific,

³⁷ M. Hashem Pesaran & Yongcheol Shin & Richard J. Smith (2001), "Bounds testing approaches to the analysis of level relationships", *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 16, no: 3, pp. 289-326.

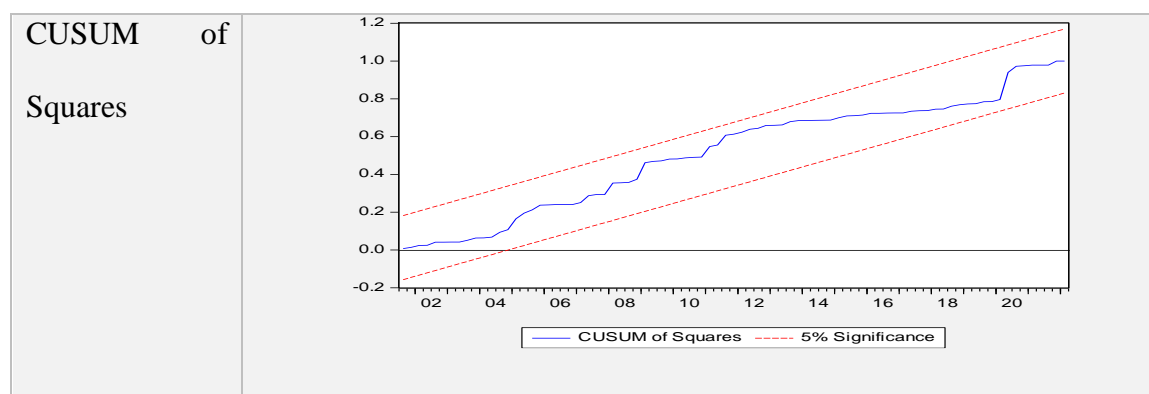
and essential conditions of econometric analysis should be met.³⁸ **Table 3** shows the results of long-run coefficients of the ARDL bound test:

Table 3. Long-Run Coefficients of Model

Variables	Coefficient	t-Statistic	Probability
intercept	5.869	2.117	0.037
LGEX	0.503	2.029	0.0456
LTOT	0.175	0.581	0.562
LREX	-0.042	-0.499	0.618
LKRD	0.125	2.403	0.0185
EC_{t-1} ³⁹	-0.418	-4.957	0.0000
F-Bounds	5.662 Upper bound of 99%=4.37		
χ^2_{RESET}	> 0.10		
χ^2_{ARCH}	> 0.10		
CUSUM			

³⁸ M. Hashem Pesaran et al. (2001), “Bounds testing approaches to the analysis of level relationships”; Mortaza Ojaghlo (2019), “Tourism-Led Growth and Risk of the Dutch Disease: Dutch Disease in Turkey”, *International Business Research*, Vol. 12, no: 7, p. 103; Mortaza Ojaghlo (2020), “Dynamic Effects of Macroeconomic Fundamentals on Stock Market Movements: An Empirical Evidence from Istanbul Stock Market”, *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, Vol 5, no: 2, pp. 17-36.

³⁹ $EC = LRGDP - (0.5035LRGEE + 0.1758LTT - 0.0423LREX + 0.1256LKRED + 5.8698)$

Note: L shows the natural logarithm of variables

Based on the long-run coefficients of the ARDL bound test summarized in **Table 3**, the model reveals several significant insights. The intercept coefficient suggests that even in the absence of explanatory variables, there's a baseline effect on the log of national income (LGDP), with a value of 5.869.

The coefficients for LGEX and LKRD are (0.503) and (0.125). Both are positive and statistically significant at the 5 % level. As noted in the model specification those coefficients are expected to be positive, indicating that increases in government expenditure and total credit to the private non-financial sector positively impact real gross domestic product (LRGDP).

While the negative coefficient (-0.042) of the real exchange rate suggests a negative impact on economic activity, its statistical insignificance implies that changes in the real effective exchange rate do not significantly affect real gross domestic product (LRGDP). This suggests that other factors may be driving the observed relationship between the real exchange rate and LRGDP.

The coefficient for LTOT (0.175) is positive and not statistically significant, indicating that changes in the term of trade have no significant effect on the real gross domestic product (LRGDP).

Moreover, the lagged error correlation term EC_{t-1} is (-0.418) and it is statistically significant and within the accepted range of -1 and 0.

In the ARDL model, the lagged error correction term is behaving in line with the expectations; both theoretically and statistically, the trend confirms a credible and significant adjustment process towards a long-run equilibrium. ARDL on our Autoregressive Distributed Lag (ARDL) model is the speed at which the dependent variable will respond during the process of returning to equilibrium with the independent variables. The value of -0.418 flies in the face reckons that the reservoir's disequilibrium reduces by 41.8 % in one period. This means the model says the long-term changes in the relationship between variables are not invalid and that adjustments in the short-run dynamics are moving toward long-term equilibrium. The error correction term, that has a gain value from -1 to 0, is the accepted range. It gives a value of -1 belying the fact that the disequilibrium is corrected in only one period in the past, which is, indeed, less frequent in the economic scenario. The value of 0 refers to no formula and the value of 10 would imply setting an upper limit of around 2 degrees Celsius. This way, the value -0.418 is fair as it means moderate dynamic stability. Economically, a coefficient of -0.418 indicates that if there is a shock that causes a deviation from the long-run equilibrium, nearly 42 % of that deviation will be corrected within the one period ahead and this provides insights into the dynamic behaviour of the variables and the stability of the long-run relationship.

The F-Bound critical value is 5.662. and the upper bound of 99 % is 4.37, indicating the model is within the bounds and statistically reliable. Autocorrelation (χ^2_{RESET}) and heteroscedasticity (χ^2_{ARCH}) tests show no significant problem, indicating that autocorrelation and heteroscedasticity do not cause any problems in the model. Additionally, the CUSUM and CUSUM of Squares tests are both stable. Both of them suggest that the model adequately

captures the relationship between the explanatory variables and real gross domestic product (LRGDP) over time.

In summary, the model suggests that government expenditure, total credit to the private non-financial sector, and terms of trade have a positive impact on the log of national income, while the real effective exchange rate has a negative effect on GDP, but it is not statistically significant.

Conclusion

The exchange rate refers to the value of a country's currency against other currencies and has a significant impact on economic growth. A strong exchange rate can make imports cheaper and exports more expensive, which can make domestic producers less competitive and slow economic growth. On the other hand, a weak exchange rate can stimulate exports and attract foreign investments, which can boost economic growth. However, exchange rate volatility, that is, sudden and unpredictable changes in its value, creates uncertainty for businesses and can adversely affect long-term investment decisions. In the case of Türkiye, exchange rate fluctuations experienced in the period from 1990 to 2024 affected the dynamics of both local businesses and international trade and played a decisive role in economic growth. Exchange rate policies are therefore critical to ensuring economic stability and supporting sustainable growth. In this context, this study aims to understand the effects of exchange rate changes on economic growth in Türkiye. With an empirical model using the Keynesian analytical framework, real exchange rate data are rigorously examined, and the output response is evaluated using cointegration techniques such as the ARDL bounds test. For this purpose, quarterly data for the period 1998-2023 was used. The results show that public expenditure, total credit to the private sector, and trade terms positively affect real gross domestic product, while real exchange rate changes hurt GDP. This effect is not statistically significant. Considering these findings, it may be recommended to increase public expenditure and credit

support to the private sector to stimulate economic growth. In addition, appropriate policy measures should be taken to ensure exchange rate stability and prevent fluctuations.

BIBLIOGRAPHY

- Atkins, Fiona (2000), “Revisiting the exchange rate debate: The Jamaican experience”, *Journal of International Development*, Vol. 12, no: 1, pp. 121-131.
- Azid, Toseef & Jamil, Muhammad & Kousar, Aneela (2005), “Impact of exchange rate volatility on growth and economic performance: A case study of Pakistan, 1973-2003”, *Pakistan Development Review*, Vol. 44, no: 4 (Part II), pp. 749-772.
- Barguelli, Achouak & Ben-Salha, Ousama & Zmami, Mourad (2018), “Exchange Rate Volatility and Economic Growth”, *Journal of Economic Integration*, Vol. 33, no: 2, pp. 1302-1336.
- Dickey, David A., & Fuller, Wayne A. (1979), “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 74, no: 366, pp. 427-431.
- Economics Help, “Fiscal stance”, Date of Accession: 15.01.2024 from <https://www.economicshelp.org/blog/glossary/fiscal-stance/>.
- Edwards, Sebastian (1986), “Are Devaluations Contractionary?”, *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 68, no: 3, pp. 501-508.
- Herranz, Edward (2017), “Unit root tests”, *WIREs Computational Statistics*, Vol. 9, no: 3, e1396, pp. 1-20.
- IMF (1995), *Guidelines for Fiscal Adjustment*, Fiscal Affairs Department, INTERNATIONAL MONETARY FUND, no: 49, Date of Accession: 10.01.2024 from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/pam/pam49/pam49.pdf>.
- Janus, Thorsten & Riera-Crichton, Daniel (2015), “Real Exchange Rate Volatility, Economic Growth and the Euro”, *Journal of Economic Integration*, Vol. 30, no: 1, pp. 148-171.

- Jawaid, Tehseen & Waheed, Abdul (2011), “Effects of Terms of Trade and its Volatility on Economic Growth: A Cross Country Empirical Investigation”, *Transition Studies Review*, Vol. 18, no: 2, pp. 217-229.
- Morina, Fatbardha & Hysa, Eglantina & Ergün, Uğur & Panait, Mirela & Voica, Marian Catalin (2020), “The Effect of Exchange Rate Volatility on Economic Growth: Case of the CEE Countries”, *Journal of Risk and Financial Management*, Vol. 13, no: 8, Article 8.
- Ojaghlou, Mortaza (2019), “Tourism-Led Growth and Risk of the Dutch Disease: Dutch Disease in Turkey”, *International Business Research*, Vol. 12, no: 7, p. 103.
- Ojaghlou, Mortaza (2020), “Dynamic Effects of Macroeconomic Fundamentals on Stock Market Movements: An Empirical Evidence from Istanbul Stock Market”, *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, Vol 5, no: 2, pp. 17-36.
- Ozata, Erkan (2020), “The effect of exchange rate volatility on economic growth in Turkey”, *Pressacademia*, Vol. 9, no: 1, pp. 42-51.
- Pesaran, M. Hashem & Shin, Yongcheol & Smith, Richard J. (2001), “Bounds testing approaches to the analysis of level relationships”, *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 16, no: 3, pp. 289-326.
- Phillips, Peter C. B., & Perron, Pierre (1988), “Testing for a Unit Root in Time Series Regression”, *Biometrika*, Vol. 75, no: 2, pp. 335-346.
- Razzaque, Mohammad A. & Bidisha, Sayema Haque & Khondker, Bazlul Haque (2017), “Exchange Rate and Economic Growth: An Empirical Assessment for Bangladesh”, *Journal of South Asian Development*, Vol. 12, no: 1, pp. 42-64.
- Rhodd, R. T. G. (1993), “The effect of real exchange rate changes on output: Jamaica’s devaluation experience”, *Journal of International Development*, Vol. 5, no: 3, pp. 291-303.

- Witter, Michael (1983), “Exchange Rate Policy in Jamaica: A Critical Assessment”, *Social and Economic Studies*, Vol. 32, no: 4, pp. 1-50.
- Wolters, Jürgen & Hassler, Uwe (2006), “Unit Root Testing”, in O. Hübler & J. Frohn (eds.) *Modern Econometric Analysis: Surveys on Recent Developments*, Heidelberg: Springer Berlin, pp. 41-56.
- Yensu, Joseph & Nkrumah, Seth Kofi & Amankwah, Samuel & Ledi, Klenam Korbla (2022), “The effect of exchange rate volatility on economic growth”, *Risk Governance and Control: Financial Markets & Institutions*, Vol. 12, no: 4, pp. 33-45.

DONALD TRUMP HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ: WEB OF SCIENCE VERİ TABANI ÖRNEĞİ

Serdar ÇUKUR¹

Özet: Bu çalışmada, “Donald Trump” anahtar kelimesinin başlığında yer alan ve yayınlanan çalışmalar incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaç temelinde hedeflenen şey, nicel verilerden faydalanarak bu çalışmalar üzerinden bibliyometrik analiz yöntemini kullanarak bir içerik analizi yaparak araştırmacıların hizmetine sunmaktır. Bu çalışmada, Web of Science (WOS) veri tabanı kullanılmıştır. Bu veri tabanı üzerinden “Donald Trump” anahtar kelimesinin başlığında bulunan 1996-2024 yılları arasında 950 esere ulaşılmıştır. Bu yıllar arasında en fazla eserin yayınlandığı yıl 2020’dir. Ayrıca bu yıllar arasında makaleden kitap bölümüne kadar birçok çalışma türünün yayınlandığı görülmüştür. Bu türler arasında en yoğun olanı makaledir. Öte yandan, eserlerin araştırma alanlarının uluslararası ilişkilerden iletişime, edebiyattan sağlığa kadar çeşitli olduğu tespit edilmiş ve bu alanlar arasında en fazla yayının da hükümetler hukuku alanında yapıldığı görülmüştür. Tüm bunların yanı sıra, eserler arasında en fazla yayının devlet dağılımı noktasında ABD’nin önde olduğu, yazarlar tarafından yayınlanan eserlerde kullanılan dil açısından İngilizce’nin yoğun bir şekilde kullanıldığı ve eserin yayınlandığı endekslerde SSCI endeksinin sıklıkla tercih edildiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Amerika Birleşik Devletleri, Donald Trump, Vosviewer, Bibliyometrik analiz, Web of Science veri tabanı.*

Article Category: Political Science

Date of Submission: 04.01.2025

Date of Acceptance: 11.01.2025

¹ Doktora öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler bölümü, Bursa, Türkiye.

Email: serdarcukur5@gmail.com.

ORCID: 0000-0003-1394-0934.

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF STUDIES ON DONALD TRUMP WITH VOSVIEWER: WEB OF SCIENCE DATABASE EXAMPLE

Abstract: This study aims to analyze the studies published under the keyword “Donald Trump”. The basis of this purpose is to provide a content analysis leaf to the service of researchers by using the bibliometric analysis method in these studies and using quantitative data. The Web of Science (WOS) database was used in this study. This database accessed 950 works between 1996 and 2024 with the keyword “Donald Trump” in the title. The year in which the most works were published among these years is 2020. In addition, it was observed that many studies, ranging from articles to book chapters, were published between these years. The most intense among these types is the article. On the other hand, it has been found that the research fields of the works range from international relations to communication, from literature to health, and the highest number of publications among these fields is in governmental law. In addition to all these, it has been found that the United States is in the leading country in terms of the distribution of the most publications among the works, the language used in the works published by the authors is intensively English, and the SSCI index is frequently preferred in the indexes in which the work is published.

Keywords: *United States of America, Donald Trump, Vosviewer, Bibliometric analysis, Web of Science database.*

Giriş

Bibliyometrik analizini, kısaca -literatür taramasından farklı olarak- analitik bir metot üzerinden yapılan bir analiz türü şeklinde izah etmek mümkündür. Bu analiz türü, görselleştirme prensibi üzerinden bir yazarın/akademisyenin bilim dünyasında ortaya koymuş olduğu çalışmaların takip edilmesi veya izlenilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu analiz türünde hedeflenen şey, araştırmalar üzerinden bazı ölçümlerin de kullanılmasıyla birlikte somut bazı göstergeler elde edilmeye çalışmaktır. Bunlar; ülke, yazar, dil ve yıl şeklinde örneklendirilebilir.² Öte yandan, bu analiz türünün Eğitim³, Dilbilimi⁴ ve İletişim⁵ gibi bazı alanlarda da kullanıldığı görülmektedir. Ancak Web of Science (WOS) veri tabanı üzerinden yapılan irdeleme neticesinde, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanları özelinde bu yöntemle yapılan çalışmaların pek tercih edilmediği gözlemlenmiştir.

Bu çalışmanın odak noktası olarak Donald Trump'ın tercih edilmesinin temelinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde yakın zamanda yapılan seçimlerin galibi olmasıyla, bir dönem ara sonrasında, Trump'ın yeniden ABD Başkanı olarak seçilmesi yatmaktadır. “*Donald Trump*” anahtar kelimesi özelinde yapılan Web of Science aramasında, bu doğrultuda çok fazla yayının olduğu tespit edilmiştir. Bu durumdan kaynaklanarak bir sınırlandırma ölçütüne “*başlık*” kısmının da işaretlenmesiyle çalışmanın kapsamının daha da daraltmak mümkün olmuştur.

Bu çalışmada, “*Donald Trump*” anahtar kelimesinin başlığında yer alan ve yayınlanan çalışmalar incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaç haricinde, çalışma, konu özelinde

² Deniz Dirik & İnan Eryılmaz & Tuğba Erhan (2023), “Post-Truth Kavramı Üzerine Yapılan Çalışmaların VOSviewer ile Bibliyometrik Analizi”, *Sosyal Mucit Academic Review*, Cilt 4, Sayı: 2, s. 168.

³ Sergio Martin & Gabriel Diaz & Elio Sancristobal & Rosario Gil & Manuel Castro & Juan Peire (2011), “New Technology Trends in Education: Seven Years of Forecasts and Convergence”, *Computers & Education*, Cilt 57, Sayı: 3, ss. 1893-1906.

⁴ Lei Lei & Dilin Liu (2019), “The Research Trends and Contributions of System's Publications over the past four Decades (1973–2017): A Bibliometric Analysis”, *System*, Cilt 80, ss. 1-13.

⁵ Javier Fombona & María-de-los-Ángeles Pascual-Sevillano & MariCarmen González-Videgaray (2017), “M-Learning and Augmented Reality: A Review of the Scientific Literature on the WoS Repository”, *Comunicar*, Cilt 25, Sayı: 52, ss. 63-72.

literatürdeki görünümü detaylı bir model doğrultusunda meydana getirerek bir düzen oluşturmak gayesi de taşımaktadır. Tüm bu amaçlar temelinde hedeflenen şey ise, nicel verilerden faydalanarak, bu çalışmalar üzerinden bibliyometrik analiz yöntemini kullanarak bir içerik analizi yapmak ve diğer araştırmacıların hizmetine sunmaktır. Bu başlık özelinde, bu çalışmada, şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

1. Donald Trump özelinde Web of Science (WOS) veri tabanında kaç tane eser bulunmaktadır? Bu eserlerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
2. Donald Trump ile ilgili yapılan çalışmalar hangi araştırma alanları altında sınıflandırılmaktadır? Bu alanlar arasında en yoğun olanı hangisidir?
3. Donald Trump ile ilgili çalışmalarda yazarlar tarafından kullanılan diller hangileridir? Bunlar arasında yazarlar arasında en çok kullanılan dil hangisidir?
4. Donald Trump ile ilgili çalışmalar arasında en fazla sayıda dokümana sahip olan yazarlar hangisidir?
5. Donald Trump ile ilgili çalışmalar en fazla çalışmanın yapıldığı devlet hangisidir?
6. Donald Trump ile ilgili çalışmalar en fazla çalışmanın yapıldığı kurumlar hangisidir?
7. Donald Trump ile ilgili çalışmalar en çok hangi endekste yer almaktadır?
8. Donald Trump ile ilgili çalışmalar altında anahtar kelime arasında en çok hangi kelimeler bulunmaktadır?
9. Donald Trump ile ilgili çalışmalarda bibliyografik haritası yazarların bibliyografik bağlantı gücü ve atıf sayısı noktasında en üst basamakta kim yer almaktadır?

1. Literatür Taraması

Çalışmanın bu bölümünde, WOS'ta “*Donald Trump*” anahtar kelimesinin (sınırlandırmalar: “*tüm alanlar*” ve “*başlık*”) yer aldığı çalışmaları hakkında özet açıklamalara yer verilecektir.

Tablo 1. Donald Trump hakkında WOS'ta yer alan çalışmalar

Yazar- Yıl	Konu	Sonuç
Arceneaux & Truex (2023)	Donald Trump'ın büyük yalanı üzerinden kamuoyunun gelişimi ele alınmıştır.	<p>1. Seçimlere hile karıştırıldığına inandığını söyleyen Cumhuriyetçilerin sayısı fazladır.</p> <p>2. Cumhuriyetçi seçmenlerin yalanı sürdüren politikacıları ödüllendirdiği ve hatta adayları teşvik ettikleri görülmüştür.</p> <p>3. Amerikan demokrasisinin kırılganlığına ilişkin endişeleri artırmaktadır.</p>
Giani & Méon (2021)	Donald Trump'ın kazanmasıyla ABD dışındaki politik tutumlarındaki ırksal ön yargıyı incelemektedir.	<p>- Irksal ön yargıda önemli bir artış yaşanmıştır.</p> <p>- Irksal ön yargıların artışında refahla alakalı olarak göç kargılarından ve kampanya etkilerinden kaynaklanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.</p>
Carlson vd. (2021)	Trump'ın gazetecilere “ <i>halk düşmanı</i> ” gibi kışkırtıcı bir etiket yapıştırmak için Twitter'ı kullandığı 2017 ve 2019'daki iki dijital basın eleştirisi döneminde gazetecilerin nasıl tepki verdiğini incelemektedir.	Aşırı sağcı politikacıların gazeteciliğin epistemik meşruiyetini zayıflatmak ve toplumsal rolü hakkında sorular sormak için yeni ortaya çıkan dijital basın eleştirisi kanallarını nasıl kullandıklarını gizlediğini ve küçümsediğini, hatta tamamen görmezden geldiği iddia edilmektedir.

Baker vd. (2020)	Donald Trump'a 2016 başkanlık seçimlerinde oy vermenin en güçlü belirleyicilerinden olan Hıristiyan milliyetçiliği, Müslüman karşıtlığı ve göçmen karşıtlığı gibi faktörler üzerinden Amerikalıların 2020'de Trump'a oy verme niyetleri üzerindeki birbiriyle ilişkili etkiler incelenmektedir.	<p>- Hıristiyan milliyetçiliği ve İslamofobi Trump'a oy verme niyetinin güçlü ve önemli belirleyicileri olmaya devam etmiştir.</p> <p>- Hıristiyan milliyetçiliği kültürel bir çerçeve olarak teorik ve ampirik olarak farklı kalsa da, 2020'de Trump'a oy verme niyeti üzerindeki etkisi etnik kökenli yabancılara ilişkin korkularla yakından bağlantılıdır.</p> <p>- Trump'ı desteklemenin en güçlü belirleyicilerinin, büyüklük sırasına göre; siyasi parti, yabancı düşmanlığı, Afro-Amerikan olarak tanımlama (negatif), siyasi ideoloji, Hıristiyan milliyetçiliği ve İslamofobi olduğu görülmüştür.</p>
Hornsey vd. (2020)	Donald Trump'ın aşırıya olan karşıtlığının seçmenler üzerindeki etkisi incelenmektedir.	Donald Trump'ın aşırıya ilişkin görüşleri seçmenler üzerinden olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu görülmüştür,
Drezner (2020)	Donald Trump üzerinden zayıf bir liderin bile güçlü bir makama sahip olarak değişimi nasıl etkileyebileceği incelenmiştir.	Trump'ın dürtülerini kontrol edememesi, dikkat süresinin kısalığı ve sık sık öfke nöbeti geçirmesi, seleflerine kıyasla Başkan olarak etkinliğini azaltmıştır.
Ross & Caldwell (2020)	Bu makale, Başkan Trump'ın tweetlerinden bir seçkiyi, özellikle	Çalışma, Trump'ın 'olumsuz gitme' yaklaşımını hayata geçirmek için, nihai

	olumsuzluğu retorik bir siyasi strateji olarak kullanması bağlamında incelemektedir.	amacı siyasi rakibinin karakterine saldırmak ve altını oymak olan APPRAISAL sistemini çeşitli şekillerde kullandığını ortaya koymaktadır.
Adida vd. (2019)	Amerikalılar Amerika Birleşik Devletleri'ne kabul edilmeleri için ne tür mültecileri tercih ediyor?	Amerikalılar, kadın, yüksek vasıflı, İngilizce konuşan ve Hristiyan olan Suriyeli mültecileri tercih etmektedirler.
Clarke & Grieve (2019)	Bu çalışmada, 2009 ve 2018 yılları arasında atılan tweetlerdeki dilbilgisel eş-oluşum kalıplarının çok değişkenli analizine dayanarak, Trump'ın Twitter hesabındaki üslup çeşitliliğinin ilk ayrıntılı tanımını sunmaktadır.	Konuşma, kampanya, angajman ve tavsiye söyleminin derecesi temelinde üslubu kullanımında zaman içerisinde değişimin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Meeks (2020)	Trump'ın Cumhuriyetçi aday olarak görevdeki ilk yılı boyunca haber medyası hakkında nasıl tweet attığı incelenmektedir.	Trump'ın muhafazakâr medyayı övgü ve medya görünümü çerçeveleri, bahsedener ve retweetler yoluyla ayrıcalıklı kıldığını, muhafazakâr olmayan ve genel medyayı ise saldırı ve önyargı çerçeveleri yoluyla aşağıladığını ortaya koymuştur.
Bastos & Farkas (2019)	Çalışma, iki tarihsel veri tabanına ve Internet Archive's Wayback Machine'den alınan verilere dayanarak, 2012-2017 yılları arasında ajans tarafından gönderilen 826 kullanıcı profili ve 6.377 tweet	Sonuçlar, propaganda teorisindeki kaynak sınıflandırmasının IRA'nın propaganda makinesini anlamak için geçerli bir çerçeve olmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Ajansın, açıkça Rusya yanlısı profiller, yerel Amerikan

	üzerinden veriler incelenmiştir.	ve Alman haber kaynakları, Trump yanlısı muhafazakârlar ve Black Lives Matter aktivistleri de dahil olmak üzere belirli görevleri yerine getirmek için uyarlanmış farklı kullanıcı hesaplarının bir bileşimini işlettiğini göstermektedir.
Womick vd. (2019)	Üç uygun örnekleme ve bir ulusal temsili ankette, sağcı otoriterliğin ve sosyal baskınlık yöneliminin 2016 ABD başkanlık seçimlerinde Donald Trump'a verilen destekle ilişkili olup olmadığını ve nasıl ilişkili olduğunu araştırılmıştır.	RWA ve SDO'nun yönleri, demografik faktörler ve dini bağlılık ayarlandıktan sonra bile Trump'a desteği öngörmüştür. Diğer Cumhuriyetçi adayların destekçileriyle karşılaştırıldığında, Trump destekçileri grup temelli baskınlık ve otoriter saldırganlıkta tutarlı bir şekilde daha yüksekti.
Green & McElwee (2019)	İrksal tutumların beyaz seçmenler arasında iki partili oy tercihini güçlü bir şekilde nasıl açıkladığı üzerinden durulacaktır.	Yerel ekonomik sıkıntının beyaz olmayanlar arasında oy kullanmama ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu, 2016 seçimlerinin ırksal ve ekonomik açıklamaları arasında doğrudan karşılaştırmalar yapılmasını zorlaştırdığını ve nedensel vurguya ilişkin genellemelere karşı dikkatli olunması gerektiği tespit edilmiştir.
Ratliff vd. (2019)	Bu araştırma, Hillary Clinton ve Donald Trump arasındaki 2016 Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerinde toplumsal	Trump seçmenlerinin Clinton seçmenlerine kıyasla düşmanca ve yardımsever cinsiyetçilikte daha yüksek olduğunu göstermiştir.

	cinsiyet tutumlarının rolünü incelemiştir.	
--	---	--

Özetle, **Tablo 1**'e göre, Donald Trump özelinde yapılan çalışmaların çeşitli konular üzerinden yapıldığı görülmüştür.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Deseni

Çalışmada, bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemi bir içerik analiz yöntemi şeklinde kısaca özetlemenin yanı sıra, içerisinde çeşitli parametreler barındırdığı da söylenmelidir. Bunlar; konular, yöntem vb. şeklindedir. Bunlardan dolayı, bu çalışmada bibliyometrik analiz yöntemi tercih edilmiştir.

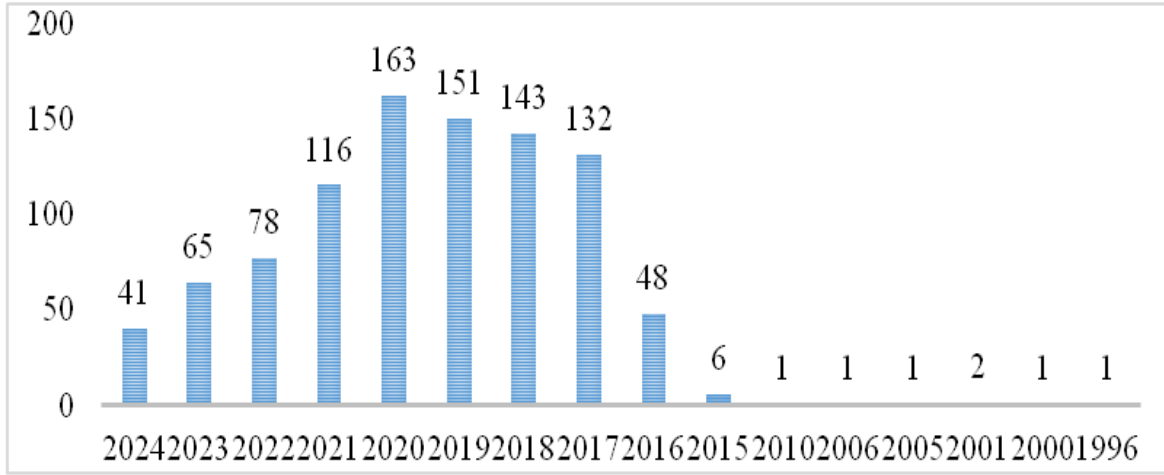
2.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, Vosviewer programı kullanılmıştır. Programın bu çalışmada kullanılmasının temelinde ise sağlamış olduğu kolaylık yatmaktadır. Programda kullanılmak üzere gerekli verilere WOS üzerinden ulaşılmıştır. Öte yandan, bu veri tabanının çalışmada kullanılması için tercih edilmesinin altında yatan neden ise veri tabanının bilim dünyasındaki araştırmacılar arasında en fazla tercih edilmesidir. Tüm bunların yanı sıra, bu çalışmada, eserlerin yıllara göre sayısal dağılımı, eserlerin çalışma türlerine göre dağılımı, eserlerde kullanılan dillerin dağılımı, eserlerin ortak yazarlık bağlantısı (devlet), atıf analizi (yazar, devlet ve kurum), eserlerden kullanılan anahtar kelimelerdeki kelimelerin dağılımı, eserlerdeki bibliyografik bağlar (metin ve yazar), eserlerin araştırma alanlarına göre dağılımı, yazarların ortak atıf analizi ve eserlerin yayınladığı endekslere göre dağılımı olarak sıralanan bir analiz çizgisi izlenecektir.

3. Bulgular

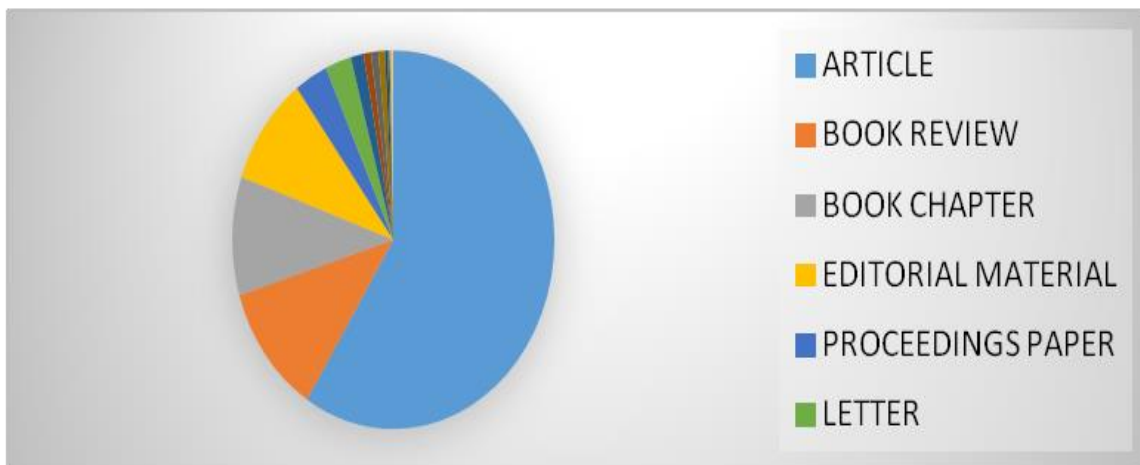
Çalışmanın bu bölümünde, çalışmada kullanılmak adına WOS üzerinden 8 Kasım 2024'te ulaşılan veriler, yukarıda sıralanan aşamalar dikkate alınarak Microsoft Excel ve Vosviewer aracılığıyla analiz ve grafiklendirmelerle açıklanacaktır.

Tablo 2. Eserlerin Yıllara Göre Dağılımı

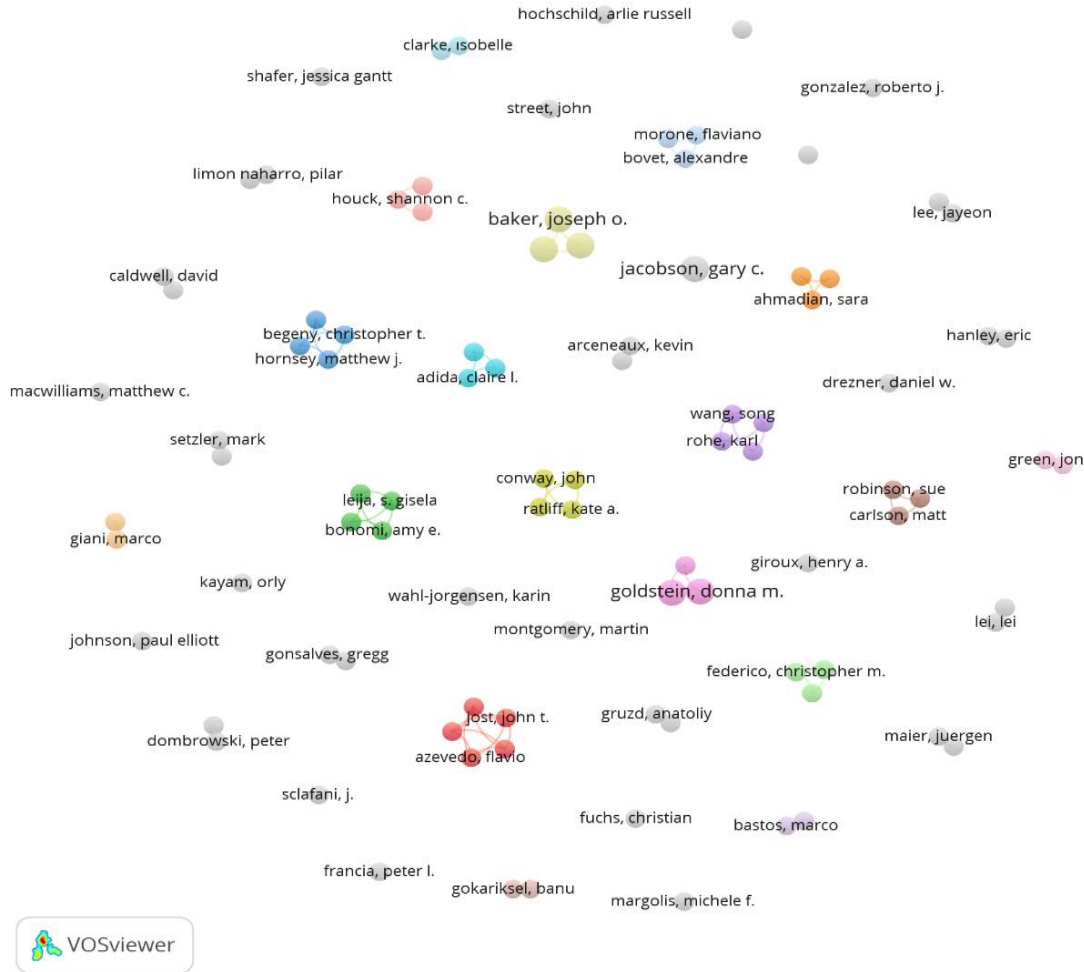
Tablo 2'de 1996-2024 yılları arasında yayınlanan 950 eserin yıllara göre sayısal dağılımına yer verilmiştir. **Tablo 2'**de bu yıllar arasında ilk eser 1996'da, son eser ise 2024'te yayınlanmıştır. Ayrıca **Tablo 2'**de bu eserlerin 2016'dan sonra yoğunluk kazandığı ve en fazla eserin de 163 sayısı ile 2020'de yayınlandığı görülmüştür.

Tablo 3. Eserlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tablo 3'de 950 eserin çalışma türlerine göre dağılım yoğunlukları gösterilmektedir. Bu temelde, **Tablo 3**'e göre bu çalışma türleri arasında en fazla yoğunluğu “*article*” (makale) çalışmaları kaplamaktadır.

Tablo 4. Yazarlar Arasındaki İş Birliği Dağılımı Üzerinden Ortak Yazarlık Bağlantısı

Tablo 4'te yazarlar arasındaki bağlantının ve iş birliğinin gösterildiği bir ağ haritası sunulmaktadır. Bu haritanın ortaya çıkması için şu kriterler seçilmiştir: En az 1 yayın ve en az 1 atıf. Bu kriterlerle de 95 yazarın eşleştiği görülmüştür. Bu eşleşme üzerinden yapılan analiz sonrasında ise, ortak yazarların üretkenlik sayısı (doküman sayısı), atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü şeklinde çeşitli başlıklar altında sıralanan sayısal verilerin resmedildiği bir tablo ortaya çıkmıştır. Bu tabloda bu başlıklar altında ilk üçte yer alan kişiler şunlardır:

1) Doküman sayısı: Joseph O. Baker (2), Samuel I. Perry (2), Andrew I. Whitehead (2),

2) Atıf sayısı: Joseph O. Baker (324), Samuel I. Perry (324), Andrew I. Whitehead (324),

3) Toplam bağlantı gücü: Joseph O. Baker (4), Samuel I. Perry (4), Andrew I. Whitehead (4).

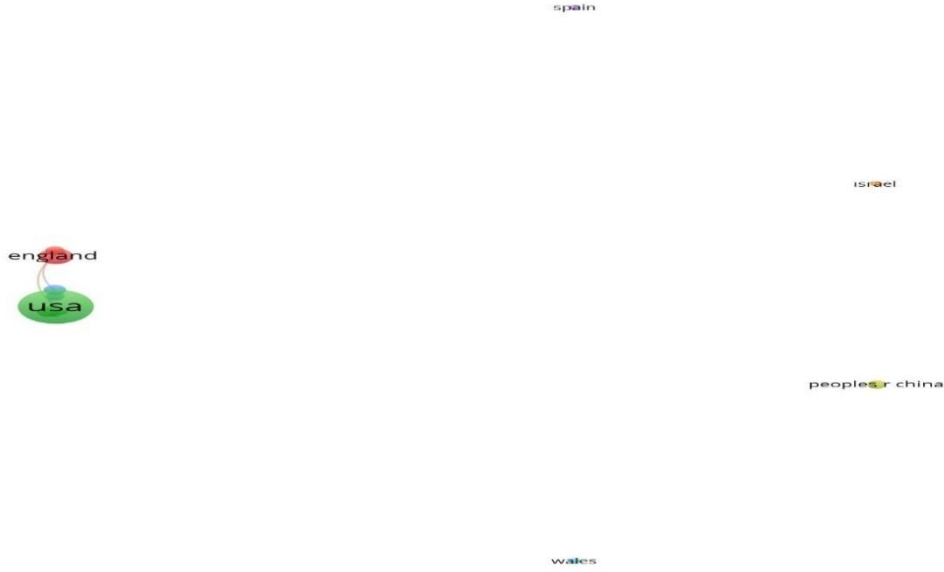
Tüm bu yazarların yanı sıra, tablodaki geriye kalan yazarların ilave edilmesiyle analizin neticesinde **Tablo 4**'teki ağ haritası 95 öge, 47 küme, 74 bağlantı ve 78 toplam bağlantı gücü şeklinde sayısal veriler olarak özetlenebilir.

Tablo 5. Eserlerde Kullanılan Dil

Yazarın Eserde Kullandığı Yazım Dili	Yayın Sayısı
İngilizce	853
İspanyolca	28
Almanca	22
Fransızca	16
Rusça	13
İtalyanca	5
Portekizce	5
Lehçe	4
Afrikaans	1
Çekçe	1
Malayca	1
Türkçe	1

Tablo 5'te eserlerde kullanılan dillerin sayısal dağılımlarına yer verilmiştir. **Tablo 5**'e göre, bu eserler arasında en fazla tercih edilen dilin 853 sayısı ile İngilizce olduğu görülmüştür. Öte yandan, yine **Tablo 5**'e göre bu eserler arasında en az kullanılan diller Afrikaans (1), Çekçe (1), Malayca (1) ve Türkçe (1) şeklinde sıralanmaktadır.

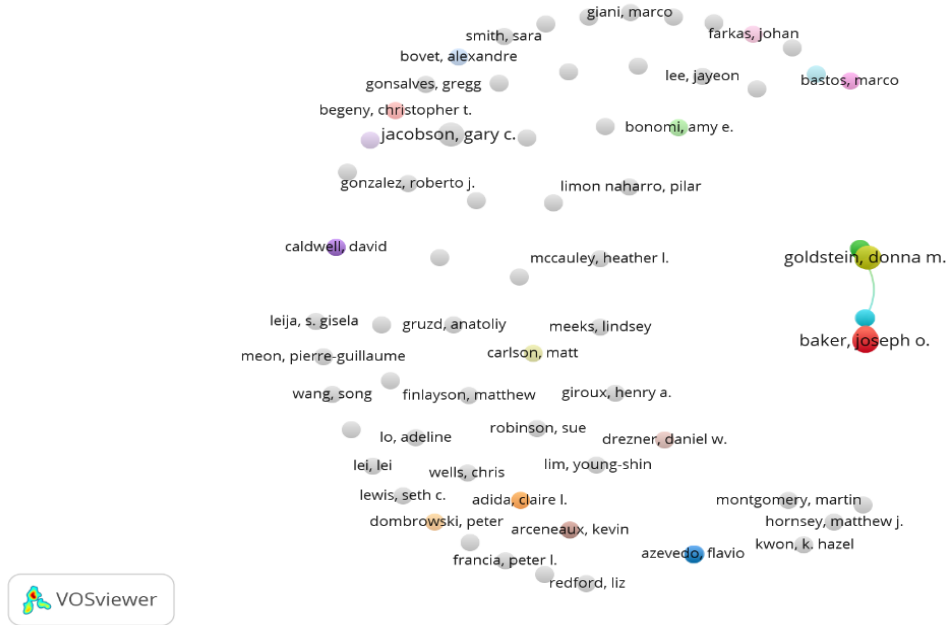
Tablo 6. Devletlerdeki Ortak Yazar Bağlantısı

Tablo 6'da, devletlerdeki ortak yazar bağlantısı gösterilmektedir. Bu bağlantının oluşması için kriter olarak en az 1 yayın ve en az 1 atıf seçenekleri işaretlenmiştir. Bu seçenekler üzerinden yapılan analize 14 devletin uyum sağladığı görülmüştür. Bu devletler üzerinde yapılan analizin neticesinde, devletlerin üretkenlik sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü şeklinde sıralanan çeşitli başlıklar altında bazı sayısal verilerin yer aldığı bir tabloya ulaşılmıştır. Bu tabloda, örneğin en fazla dokümana sahip olan ilk beş devlet ABD (33), İngiltere (7), Almanya (3), Kanada (3) ve Avustralya (2); en fazla atıf sayısına sahip ilk beş devlet ABD (2215), İngiltere (465), Avustralya (226), Kanada (195) ve Almanya (172) ve toplam bağlantı gücünde ilk beş sırada yer alan devletler de ABD (7), İngiltere (5), Almanya (4), Hollanda (2) ve Avustralya (1) şeklinde sıralanmıştır. Tüm bu devletlerin yanı sıra, geriye kalanların da programda analiz edilmesi neticesinde **Tablo 6**'da 14 ögenin, 7 kümenin (kendi

içerisindeki kümelerle birlikte 22 küme), 23 bağlantının ve 24 toplam bağlantı gücünün vurgulandığı bir ağ haritası ortaya çıkmıştır.

Tablo 7. Yazarların Atıf Analizi

Tablo 7'de yazarların atıf analizinin yer aldığı bir ağ haritası gösterilmektedir. Bu haritanın oluşması en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri uygulanmış ve bu kriterle 95 yazarın eşleştiği görülmüştür. Bu eşleşme neticesinde ortaya çıkan tabloda bazı bilgiler yer almaktadır: Doküman sayıları, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü. Tabloda bu başlıklarda yer alan ilk üç isim şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1) **Doküman sayısı:** Joseph O Baker (2), Samuel I. Perry (2) ve Andrew I. Whitehead (2),
- 2) **Atıf sayısı:** Joseph O Baker (324), Samuel I. Perry (324) ve Andrew I. Whitehead (324),
- 3) **Toplam bağlantı gücü:** Joseph O. Baker (10), Samuel I. Perry (10) ve Andrew I. Whitehead (10).

Tüm bunların yanı sıra, Vosviewer programında kullanılan verilerin analizi neticesinde **Tablo 7**'de 95 ögenin, 66 kümenin, 70 bağlantının ve 74 toplam bağlantı gücünün yer aldığı bir ağ haritası meydana gelmiştir.

Tablo 8. Ülkelerin Atıf Analizi

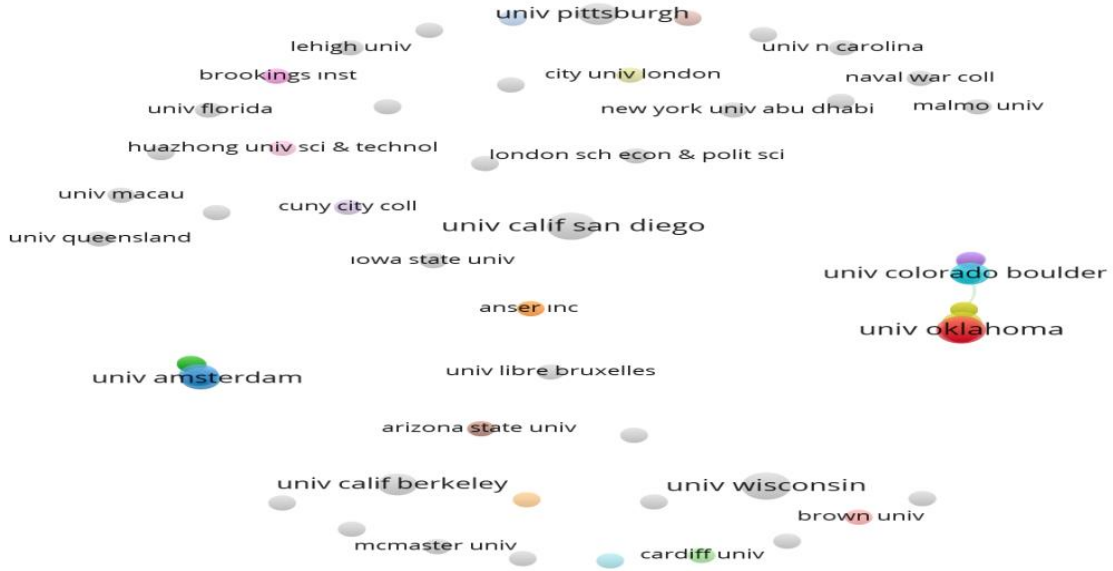

Tablo 8'de eserlerin yayınlandığı devletlere göre aldıkları atıf bağları gösterilmektedir. Bu atıf bağlarının ortaya çıkması için şu kriterler seçilmiştir: en az 1 çalışmanın yayınlanması ve en az 1 atıfın atılmış olması. Bu kriterlere de 14 devletin uyum sağladığı görülmüştür. Bu uyum sonrasında ortaya çıkan tabloda, doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü şeklinde başlıkları altında çeşitli sayısal veriler sıralanmıştır. Bu tabloda ilk üç sırada şu bilgiler yer almaktadır:

- 1) Doküman sayısı:** ABD (33), İngiltere (7) ve Kanada (3),
- 2) Atıf sayısı:** ABD (2215), İngiltere (465) ve Avustralya (226),
- 3) Toplam bağlantı gücü:** ABD (7), İngiltere (5) ve Avustralya (2).

Tüm bunların yanı sıra, Vosviewer programında kullanılan verilerin analizi **Tablo 8**'de,14 öge, 10 küme, 6 bağlantı ve 7 toplam bağlantı gücü şeklinde bir yapının oluştuğu görülmektedir.

Tablo 9. Kurumların Atıf Bağlarını Gösteren Harita

Tablo 9'da kurumlar arasındaki bir ağ haritasını yer verilmiştir. Bu haritanın oluşması için kriter olarak en az 1 çalışmanın yayınlanması ve en az 1 atıfın atılması tercih edilmiştir. Bu kriteri sağlayan 68 kuruma rastlanılmıştır. Bu kurumlar temelinde yapılan analiz neticesinde, doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü başlıkları altında bazı verilerin sıralandığı bir tablo oluşturulmuştur. Bu başlıklar altında ilk üç sırada yer alan kurumlar hakkında bazı bilgileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

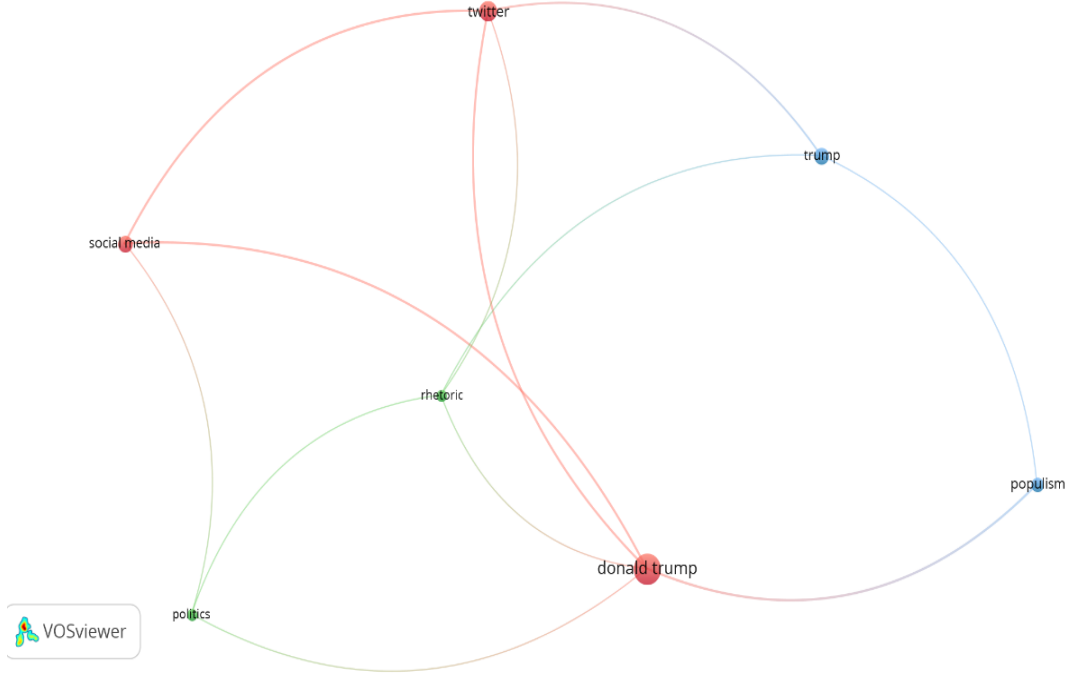
1) Doküman sayısı: University of Oklahoma (3), University of California San Diego (3) ve University of Wisconsin (3),

2) Atıf sayısı: University of Oklahoma (379), Clemson University (324) ve East Tennessee State University (324),

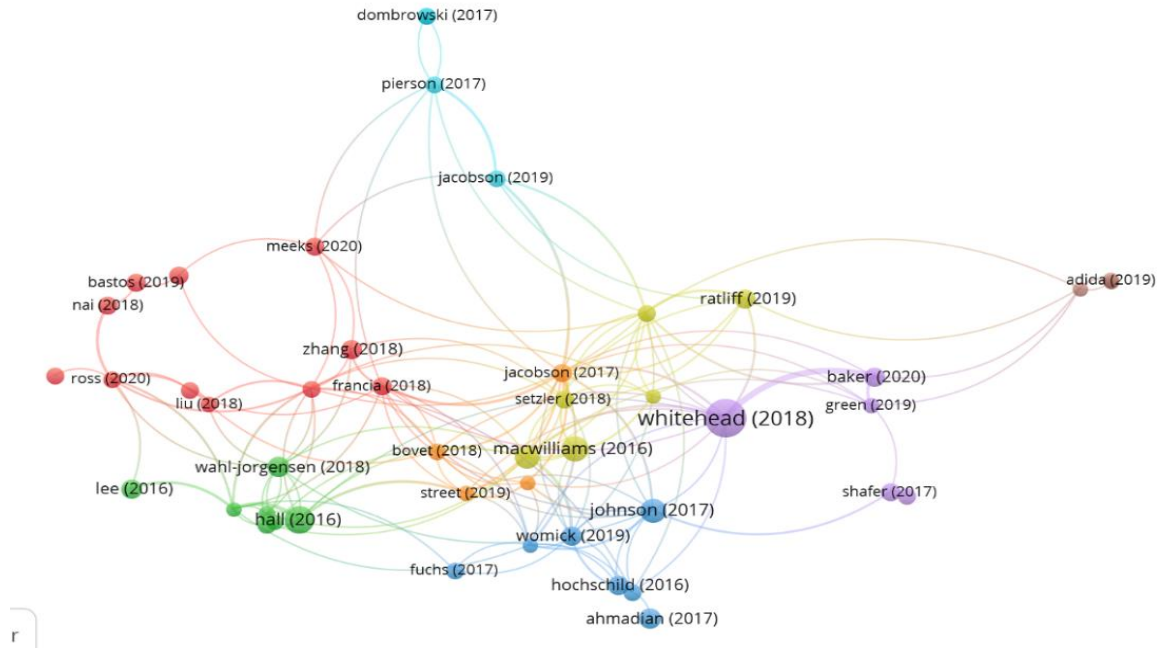
3) Toplam bağlantı gücü: University of Oklahoma (9), Clemson University (9) ve East Tennessee State University (9).

Tüm bunların yanı sıra, Vosviewer programında 68 kurumun yer aldığı verilerin analiz edilmesi sonucunda **Tablo 9**'daki ağ haritasının 68 öge, 49 küme, 38 bağlantı ve 41 toplam bağlantı gücü şeklinde sıralanan bir verilerle oluştuğu görülmüştür.

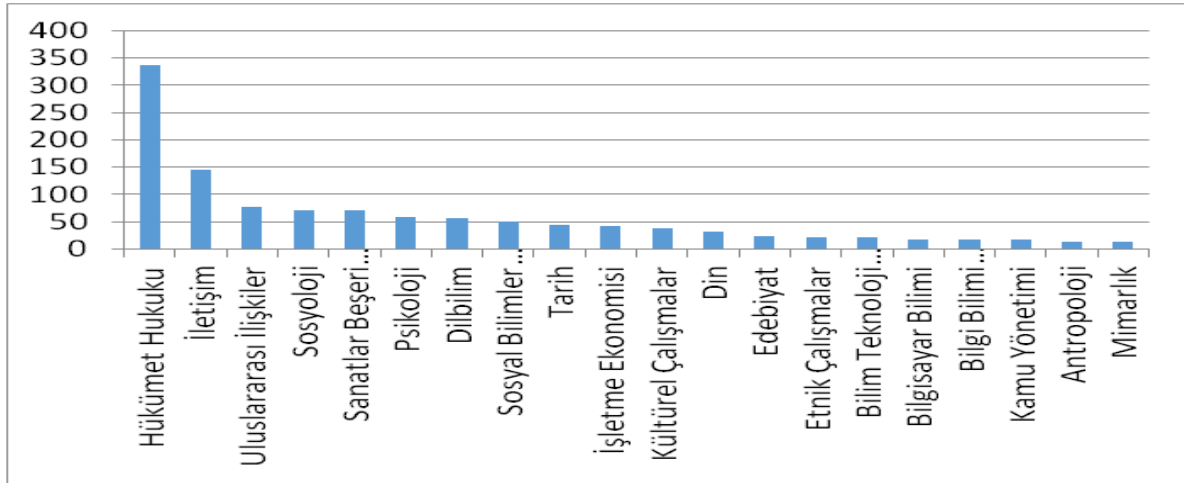
Tablo 10. Anahtar Kelimelerin Bağları

Tablo 10'da anahtar kelimeler üzerinden bir ağ haritasına yer verilmiştir. Bu haritanın ortaya çıkması için en az 3 defa kullanılması kriteri seçeneğine uygun 7 kelime tespit edilmiştir. Bu kelimelerde ortaya çıkan tabloda, tekrar eden kelime sayısı ve toplam bağlantı gücü başlıkları altında sayısal değerlere rastlanılmıştır. Bu tabloda bu başlıklar altında ilk üç sıra; Donald Trump, Twitter ve Sosyal Medya şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca, Vosviewer üzerinden tespit edilen 7 kelime üzerinden **Tablo 10**'un 7 öge, 3 küme, 12 bağlantı ve 21 toplam bağlantı gücü şeklinde sıralanan bir verilerle oluştuğu görülmüştür.

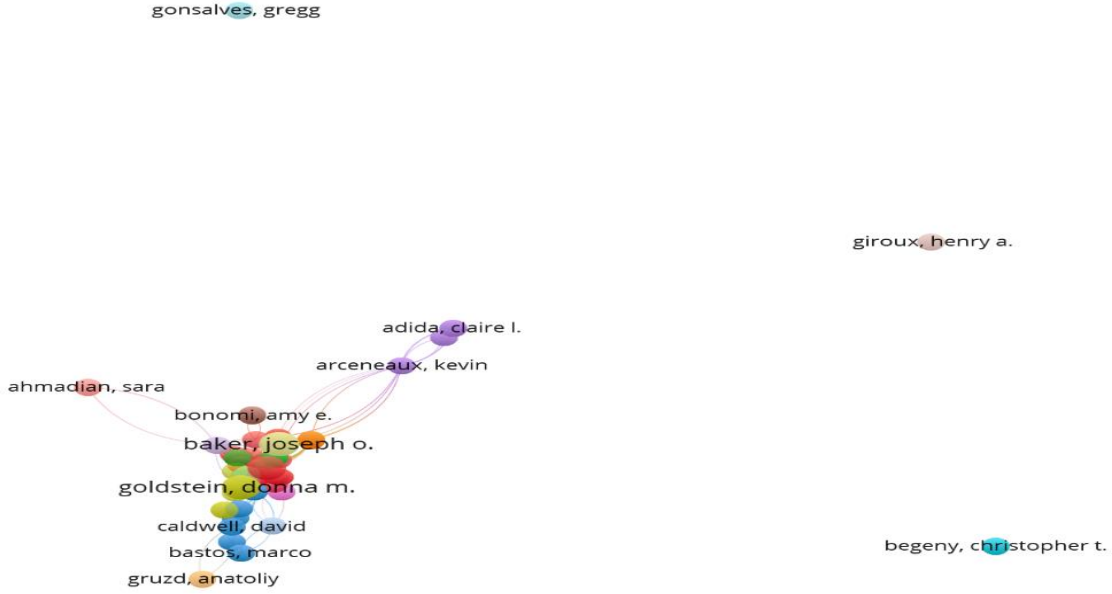
Tablo 11. Metinlerin Bibliyografik Bağların Haritası

Tablo 11'de iki farklı metin tarafından ortak bir metne atfın yapılmasının resmedildiği bir ağ haritası gösterilmektedir. Bu haritanın ortaya çıkması için en az 1 atıf şartı seçilmiş, bu şarta da 50 metnin uyum sağladığı görülmüştür. Bu uyum üzerinden analizin devam ettirilmesi sonrasında, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü gibi çeşitli başlıklar altında sayısal verilerden oluşan bir tablo meydana getirilmiştir. Bu tablo temelinde, atıf sayısı olarak ilk üç sırada Whitehead (2018), Hornsey (2020) ve Hall (2016) yer alırken, toplam bağlantı gücü olarak ilk sıralarda Whitehead (2018), Jacobson (2017) ve Smith (2018) yer almaktadır. Tüm bunların yanı sıra, Vosviewer programında verilerde yapılan analiz sonrasında **Tablo 11** oluşmuştur.

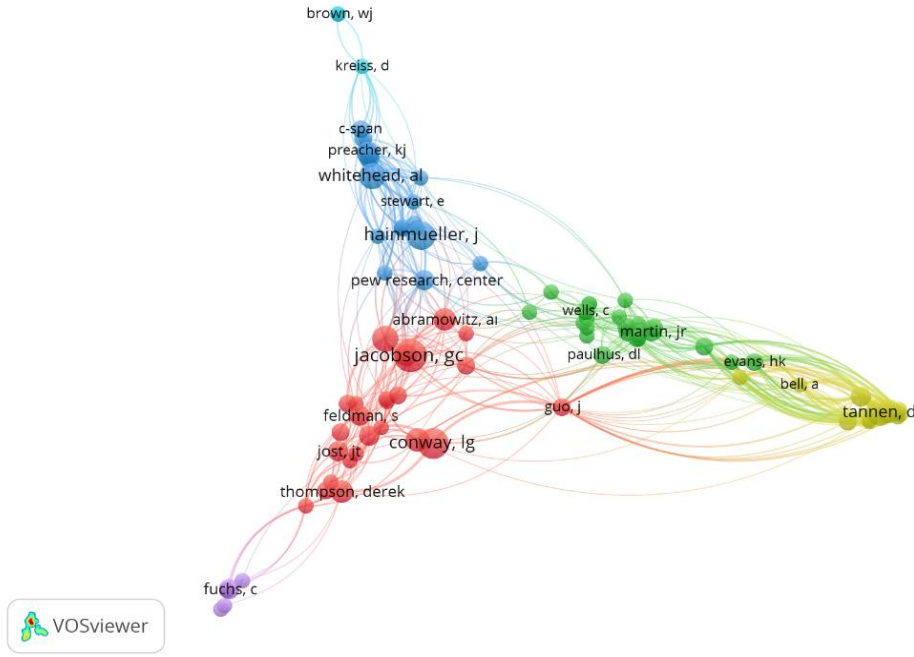
Tablo 12. Eserlerin Araştırma Alanları (İlk 20)

Tablo 12'de WOS veri tabanında yapılan tarama (anahtar kelime: Donald Trump; kullanılan kısıtlama seçenekleri “*tüm alanlar*” ve “*başlık*”) neticesinde ulaşılan 950 eserin araştırma alanlarında⁶ ilk 20 sırada yer alanlar resmedilmektedir. **Tablo 12'**ye göre, bu eserler arasında kapladığı yoğunluk özelinde ilk üç sırada, Hükümet Hukuku, İletişim ve Uluslararası İlişkiler yer almaktadır.

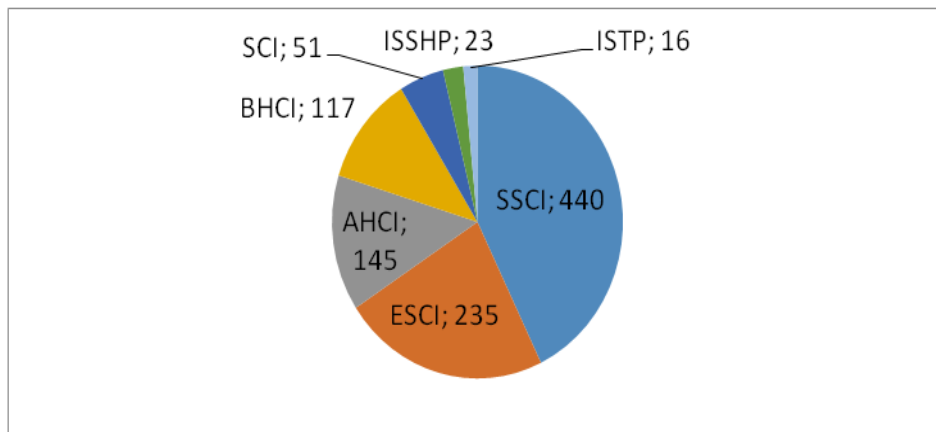
⁶ Bu alanlar: Hükümet Hukuku, İletişim, Uluslararası İlişkiler, Sosyoloji, Sanatlar Beşeri Bilimler Diğer Konular, Psikoloji, Dilbilim, Sosyal Bilimler Diğer Konular, Tarih, İşletme Ekonomisi, Kültürel Çalışmalar, Din, Edebiyat, Etnik Çalışmalar, Bilim Teknoloji Diğer Konular, Bilgisayar Bilimi, Bilgi Bilimi Kütüphane Bilimi, Kamu Yönetimi, Antropoloji, Mimarlık, Alan Çalışmaları, Sosyal Sorunlar, Film Radyo Televizyon, Felsefe, Genel Dahiliye, Coğrafya, Psikiyatri, Kadın Çalışmaları, Eğitim Araştırması, Mühendislik, Çevre Bilimleri Ekoloji, Tiyatro, Müzik, Kriminoloji Cezalandırma, Sınır Bilimleri Nöroloji, Kamu Çevre Mesleki Sağlık, Telekomünikasyon, Sanat, Biyomedikal Sosyal Bilimler, Demografi, Sağlık Bilimleri Hizmetleri, Tarih Bilim Felsefesi, Fizik, Asya Çalışmaları, Davranış Bilimleri, Kimya, Aile Çalışmaları, Gıda Bilimi Teknolojisi, Geriatri Gerontoloji, Hukuki Tıp, Matematik, Hemşirelik, Romatoloji.

Tablo 13. Yazarların Bibliyografik Bağlantı Haritası

Tablo 13'de yazarların bibliyografik bağlarını gösteren bir ağ haritasına yer verilmiştir. Bu haritanın ortaya çıkması için en az 1 çalışmanın yayınlanmış olması ve en az 1 atıf alınmış olması kriterleri seçilmiş ve bunlara uygun 95 yazar tespit edilmiştir. Bu yazarlar üzerinden yapılan analiz sonrasında, yazarlarla ilgili doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü gibi başlıklar altında sayısal verilerin yer aldığı bir tablo meydana getirilmiştir. Bu tabloda, doküman sayısı olarak ilk sırada Joseph O. Baker (2), Samuel I. Perry (2) ve Andrew I. Whitehead (2), atıf sayısı olarak ilk üç sırada Joseph O. Baker (324), Samuel I. Perry (324) ve Andrew I. Whitehead (324) ve toplam bağlantı gücü olarak ilk üç sırada Joseph O. Baker (377), Samuel I. Perry (377) ve Andrew I. Whitehead (377) yer almaktadır. Bunların yanı sıra, bu tabloda sıralanan verilerin programda analiz edilmesi neticesinde **Tablo 13'**ün 95 öge, 17 küme, 580 bağlantı ve 4.538 toplam bağlantı gücü şeklinde sıralanan verilerle oluştuğu görülmüştür.

Tablo 14. Yazarların Ortak Atıf Analizi Haritası

Tablo 14'te yazarların ortak atıf analizi temelinde bir ağ haritası resmedilmiştir. Bu haritanın oluşması için şu kriter seçilmiştir: atıf sayısının en az 3 olması. Bu kriteri sağlayan 86 yazar bulunmuştur. Bu kişiler üzerinden bu programda analizlerin sürdürülmesi sonrasında ortaya yazar isimleri, atıf sayıları ve toplam bağlantı gücünü şeklinde sıralana bir tablo meydana getirilmiştir. Bu tabloda atıf sayısı olarak ilk sırada Gary C Jacobson (13) yer bulurken, toplam bağlantı gücü noktasında ise ilk sırada D. Tannen (293) yer almaktadır.

Tablo 15. Metinlerin Yayınlandığı Endeksler

Tablo 15'te WOS veri tabanında yapılan tarama (anahtar kelime: Donald Trump; kullanılan kısıtlama seçenekleri “*tüm alanlar*” ve “*başlık*”) neticesinde ulaşılan 950 eserin hangi endekslerde yayınlandığı gösterilmektedir. **Tablo 15**'e göre bu eserlerin yayınlandığı endeksler arasında 440 ile en fazla SSCI yer alırken, en az yer alan endeks ise 16 ile ISTP'dir.

Sonuç

Web of Science veri tabanında “*Donald Trump*” anahtar kelimesi üzerinden yapılan tarama neticesinde 4.152 esere ulaşılmıştır. Bu tarama neticesinde eser sayısının çok fazla olması nedeniyle sınırlandırma ölçütüne “*başlık*” vurgusunun da ilave edilmesi sonrasında yeniden oluşan tabloda 08.11.2024 tarihinde 950 esere ulaşılmıştır. Bu eserler üzerinden elde edilen veri ise Vosviewer programı üzerinden grafiklendirilmiştir.

WOS'ta “*Donald Trump*” anahtar kelimesiyle (sınırlandırmalar: tüm alanlar ve başlık) yapılan tarama neticesinde elde edilen 950 eserin 1996-2024 yılları arasında yayınlandığı görülmüştür. Bu yıllar arasında eserler 2016 yılından sonra yoğunluk kazanmış, en fazla eser ise 2020 yılında yayınlanmıştır. Bu yıllar arasında yayımlanan eserlerin ise çalışma türleri noktasında kitap bölümünden makaleye kadar çok çeşitli olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma türleri arasında ise en fazla yoğunluğu makale kaplamaktadır.

Çalışmanın bulgularından bir tanesi olan yazarlar arasındaki iş birliği dağılımı temelinde ortak yazarlık bağlantısına dair haritanın Vosviewer programıyla yapılan analiz sonrasında 95 kişi üzerinden yapılan tespitte ortaya çıkan tabloda gösterilen verilerden birincisi, en fazla dokümana sahip olan kişilerin Joseph O. Baker (2), Samuel I. Perry (2) ve Andrew I. Whitehead (2) olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, bu tabloda atıf sayısı olarak önde olan isimler arasında yine Joseph O. Baker (324), Samuel I. Perry (324) ve Andrew I. Whitehead (324) bulunmaktadır. Bu tablodaki son veri ise en fazla toplam bağlantı gücü sahip isimlerdir ki, bu isimler de şunlardır: Joseph O. Baker (4), Samuel I. Perry (4) ve Andrew I. Whitehead (4).

Çalışmanın bulguları içerisinde sıralanan eserlerin yazım dili özelinde ise yazarlar tarafından İngilizceden Rusçaya ve İtalyancadan Türkçeye kadar çeşitli dillerin kullanıldığı görülmüştür. Bu diller arasında yazarların eserlerinde kullandığı en fazla dil ise İngilizcedir.

Çalışmanın bulgularında değinilen devletlerin ortak yazarlık bağlantısı temelinde Vosviewer programıyla elde edilen analiz neticesinde devletlerin üretkenlik sayısı olarak ilk beşte ABD (33), İngiltere (7), Almanya (3), Kanada (3) ve Avustralya (2) yer alırken, atıf sayısı olarak ise ABD (2215), İngiltere (465), Avustralya (226), Kanada (195) ve Almanya (172) bulunmaktadır. Toplam bağlantı gücü noktasında ise devletler içerisinde ilk beşte ABD (7), İngiltere (5), Almanya (4), Hollanda (2) ve Avustralya (1) yer almaktadır. Özetle, tüm bu başlıklarda ABD'nin hep önde olduğu görülmektedir.

Bulgular arasında yer alan kategorilerden bir tanesi olan yazarların atıf noktasında ise Vosviewer üzerinden 95 yazar üzerinden yapılan analiz neticesinde ortaya çıkan tabloda, doküman sayıları, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü temelinde sayısal verilere ulaşılmıştır. Bu tabloda, doküman sayısı olarak ilk üç sırada Joseph O. Baker (2), Samuel I. Perry (2) ve Andrew I. Whitehead (2) bulunmaktadır. Atıf sayısında ise Joseph O. Baker (324), Samuel I. Perry (324) ve Andrew I. Whitehead (324) ön sıralardadır. Toplam bağlantı gücü noktasında da yine Joseph O. Baker (10), Samuel I. Perry (10) ve Andrew I. Whitehead (10) ilk üçte yer almaktadır. Özetle, tüm bu başlıklarda Joseph O. Baker hep en önde yer alan isim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada üzerinde durulan bir başta bulgu başlığı ise ülkelerin atıf analizidir. Ülkelerin atıf analizi için 950 eser üzerinden Vosviewer programıyla yapılan analizde 14 devlet üzerinden doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü şeklinde başlıkları altında çeşit bilgilere sıralanmıştır. Bu başlıklarda doküman sayısı olarak ilk üç sırada, ABD (33), İngiltere (7) ve Kanada (3); atıf sayısı olarak ilk üçte ABD (2215), İngiltere (465) ve Avustralya (226) ve toplam bağlantı gücü noktasında ise ilk üçte ABD (7), İngiltere (5) ve Avustralya (2)

bulunmaktadır. Özetle, ülkelerin atıf analizinde de ABD'nin tüm başlıklarda önde olduğu görülmektedir.

Çalışmanın kurumların atıf bağlarının yer aldığı kısımda ise Vosviewer programıyla verilerin analizi neticesinde 68 kurum üzerinden ilk üçte bulunan kurumlar, doküman sayısı olarak University of Oklahoma (3), University of California San Diego (3) ve University of Wisconsin (3), atıf sayısında University of Oklahoma (379), Clemson University (324) ve East Tennessee State University (324) ve toplam bağlantı gücü noktasında University of Oklahoma (9), Clemson University (9) ve East Tennessee State University (9) olarak ön tespit edilmiştir. Sonuç olarak, kurumlar arasında doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı gücü gibi çeşitli başlıklarda University of Oklahoma daima ön planda yer almaktadır.

Bulgular arasında anahtar kelimeler arasında en fazla tekrar edilen ve toplam bağlantı gücüne sahip olan sözcükler içerisinde Donald Trump, Twitter ve Sosyal Medya bulunmaktadır. Bir diğer bulguda, yani metinlerin bibliyografik bağlarında atıf sayısı olarak ilk üç sırada Whitehead (2018), Hornsey (2020) ve Hall (2016) yer alırken, toplam bağlantı gücü olarak da ilk sırada Whitehead (2018), Jacobson (2017) ve Smith (2018) önde yer almaktadır.

Ayrıca çalışmanın içerisinde yer bulan bir başka bulgu da eserlerin araştırma alanıdır. Bu bulguda, 950 eserin 20'den fazla araştırma alanı şeklinde geniş bir çeşitliliğe sahip olduğu ve bunlar içerisinde önde olanlar içerisinde Hükümet Hukuku, İletişim ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinin önemli yer kapladıkları anlaşılmaktadır. Öte yandan, yazarların bibliyografik bağlarında doküman sayısı olarak ilk üç sırada Joseph O. Baker (2), Samuel I. Perry (2) ve Andrew I. Whitehead (2), atıf sayısı olarak ilk üç sırada Joseph O. Baker (324), Samuel I. Perry (324) ve Andrew I. Whitehead (324) ve toplam bağlantı gücü olarak ilk üç sırada Joseph O. Baker (377), Samuel I. Perry (377) ve Andrew I. Whitehead (377) bulunmaktadır. Bulgulardan yazarların ortak analizinin yapıldığı kısımda ise atıf sayısı olarak ilk sırada Gary C. Jacobson (13) kendisine yer bulurken, toplam bağlantı gücü noktasında ise ilk sırada D.

Tannen (293) vardır. Tüm bunların yanı sıra, bulguların en sonuncusu olarak endeks bağlamında toplam 950 eserin 440 tanesinin SSCI endeksinde yer aldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Adida, Claire L. & Lo, Adeline & Platas, Melina R. (2019), “Americans Preferred Syrian Refugees Who are Female, English-Speaking, and Christian on the eve of Donald Trump’s Election”, *PLoS ONE*, Cilt 14, Sayı: 10, ss. 1-18.
- Arceneaux, Kevin & Truex, Rory (2023), “Donald Trump and the Lie”, *Perspectives on Politics*, Cilt 21, Sayı: 3, ss. 863-879.
- Baker, Joseph O. & Perry, Samuel L. & Whitehead, Andrew L. (2020), “Keep America Christian (and White): Christian Nationalism, Fear of Ethnoracial Outsiders, and Intention to Vote for Donald Trump in the 2020 Presidential Election”, *Sociology of Religion*, Cilt 81, Sayı: 3, ss. 272-293.
- Bastos, Marco & Farkas, Johan (2019), “Donald Trump is my President!: The Internet Research Agency Propaganda Machine”, *Social Media + Society*, Cilt 5, Sayı: 3, ss.1-13.
- Carlson, Matt & Robinson, Sue & Lewis, Seth C. (2021), “Digital Press Criticism: The Symbolic Dimensions of Donald Trump’s Assault on U.S. Journalists as the “Enemy of the People”, *Digital Journalism*, Cilt 9, Sayı: 6, ss. 737-754.
- Clarke, Isobelle & Grieve, Jack (2019), “Stylistic Variation on the Donald Trump Twitter Account: A Linguistic Analysis of Tweets Posted Between 2009 and 2018”, *PLoS ONE*, Cilt 14, Sayı: 9, ss. 1-27.
- Dirik, Deniz & Eryılmaz, İnan & Erhan, Tuğba (2023), “Post-Truth Kavramı Üzerine Yapılan Çalışmaların VOSviewer ile Bibliyometrik Analizi”, *Sosyal Mucit Academic Review*, Cilt 4, Sayı: 2, ss. 164-188.

- Drezner, Daniel W. (2020), “Immature Leadership: Donald Trump and the American Presidency”, *International Affairs*, Cilt 96, Sayı: 2, ss. 383-400.
- Fombona, Javier & Pascual-Sevillano, María-de-los-Ángeles & González-Videgaray, MariCarmen (2017), “M-Learning and Augmented Reality: A Review of the Scientific Literature on the WoS Repository”, *Comunicar*, Cilt 25, Sayı: 52, ss. 63-72.
- Giani, Marco & Méon, Pierre-Guillaume (2021), “Global Racist Contagion Following Donald Trump’s Election”, *British Journal of Political Science*, Cilt 51, Sayı: 3, ss. 1332-1339.
- Green, Jon & McElwee, Sean (2019), “The Differential Effects of Economic Conditions and Racial Attitudes in the Election of Donald Trump”, *Perspectives on Politics*, Cilt 17, Sayı: 2, ss. 358-379.
- Hornsey, Matthew J. & Finlayson, Matthew & Chatwood, Gabrielle & Begeny, Christopher T. (2020), “Donald Trump and Vaccination: The Effect of Political Identity, Conspiracist Ideation and Presidential Tweets on Vaccine Hesitancy”, *Journal of Experimental Social Psychology*, Cilt 88, ss. 1-8.
- Lei, Lei & Liu, Dilin (2019), “The Research Trends and Contributions of System’s Publications over the past four Decades (1973–2017): A Bibliometric Analysis”, *System*, Cilt 80, ss. 1-13.
- Martin, Sergio & Diaz, Gabriel & Sancristobal, Elio & Gil, Rosario & Castro, Manuel & Peire, Juan (2011), “New Technology Trends in Education: Seven Years of Forecasts and Convergence”, *Computers & Education*, Cilt 57, Sayı: 3, ss. 1893-1906.
- Meeks, Lindsey (2020), “Defining the Enemy: How Donald Trump Frames the News Media”, *Journalism & Mass Communication Quarterly*, Cilt 97, Sayı: 1, ss. 211-234.
- Ratliff, Kate A. & Redford, Liz & Conway, John & Smith, Colin T. (2019), “Engendering Support: Hostile Sexism Predicts Voting for Donald Trump over Hillary

Clinton in the 2016 U.S. Presidential Election”, *Group Processes & Intergroup Relations*, Cilt 22, Sayı: 4, ss. 578-593.

- Ross, Andrew S. & Caldwell, David (2020), ““Going Negative’: An Appraisal Analysis of the Rhetoric of Donald Trump on Twitter”, *Language & Communication*, Cilt 70, ss. 13-27.
- Womick, Jake & Rothmund, Tobias & Azevedo, Flavio & King, Laura A. & Jost, John T. (2019), “Group-Based Dominance and Authoritarian Aggression Predict Support for Donald Trump in the 2016 U.S. Presidential Election”, *Social Psychological and Personality Science*, Cilt 10, Sayı: 5, ss. 643-652.

THE ROLE OF AI-DRIVEN CONTENT, SMART TECHNOLOGIES, AND DISINFORMATION IN THE 2024 U.S. PRESIDENTIAL ELECTIONS

Cansu Arısoy GEDİK¹

Abstract: This study examines the influence of smart technologies and algorithms on voter behavior, with a particular focus on their role in the 2024 United States (U.S.) presidential elections. By curating content based on user preferences, algorithms create echo chambers that deepen divisions and increase polarization. Advanced AI tools, such as deepfake technology and micro-targeting strategies, further manipulate voter perceptions by spreading misleading information, posing significant ethical and democratic challenges. The findings highlight the need for improved digital literacy and stronger regulations to reduce the impact of digital disinformation and protect the integrity of democratic processes. This research underscores the dual importance of individual awareness and platform accountability in addressing the complexities of digital influence on elections.

Keywords: *Artificial intelligence, Smart technologies, Algorithms, Deepfake, 2024 U.S. Presidential election.*

Article Category: Political Science

Date of Submission: 10.01.2025

Date of Acceptance: 24.01.2025

¹ Assistant Professor, Istanbul Kent University, Public Relations and Advertising Department, Istanbul, Türkiye.
Email: cansu.arisoy@kent.edu.tr.
ORCID: 0000-0001-7231-8139.

2024 ABD BAŞKANLIK SEÇİMLERİNDE YAPAY ZEKÂ ODAKLI İÇERİKLER, AKILLI TEKNOLOJİLER VE DEZENFORMASYONUN ROLÜ

Öz: Bu çalışma, akıllı teknolojilerin ve algoritmaların seçmen davranışları üzerindeki etkisini, 2024 Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanlık seçimlerindeki rollerine odaklanarak incelemektedir. Algoritmalar, kullanıcı tercihlerini temel alarak içerik sunmakta, bu da yankı odaları yaratarak bölünmeleri derinleştirmekte ve kutuplaşmayı artırmaktadır. Derin sahte (deepfake) teknolojisi ve mikro hedefleme stratejileri gibi gelişmiş yapay zekâ araçları, yanıltıcı bilgileri yayarak seçmen algılarını manipüle etmekte ve önemli etik ve demokratik sorunlar oluşturmaktadır. Bulgular, dijital dezenformasyonun etkisini azaltmak ve demokratik süreçlerin bütünlüğünü korumak için dijital okuryazarlığının geliştirilmesi ve daha güçlü düzenlemelerin uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu araştırma, seçimler üzerindeki dijital etkinin karmaşıklıklarına çözüm bulmak için bireysel farkındalık ve platformların hesap verebilirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yapay zekâ, Akıllı teknolojiler, Algoritmalar, Deepfake, 2024 ABD Başkanlık seçimi.*

Introduction

Smart technologies play a pivotal role in shaping not only our access to information but also our social interactions and political preferences in online environments, with their influence becoming particularly pronounced during critical events such as the United States (U.S.) presidential elections. Social media and digital content platforms determine the content we encounter through sophisticated algorithms. These algorithms prioritize content designed to capture our interest or increase engagement rates, encouraging us to spend more time online. This phenomenon can have a significant impact on voters. For instance, social media algorithms often feed users with specific ideological leanings similar to content, exacerbating polarization, and confining them to echo chambers. This, in turn, makes it more challenging for individuals to encounter information that contradicts their views, thereby amplifying the influence of disinformation.

What is particularly concerning is the unconscious influence of these algorithms and artificial intelligence (AI) driven content on our behaviors and decision-making processes. As observed in examples from U.S. presidential elections, disinformation disseminated through smart technologies can shape voters' political preferences, raising questions about the reliability and integrity of the electoral process. In this context, implementing regulations for smart technologies and enhancing users' digital literacy skills emerge as essential measures. Therefore, the aim and significance of this study lie in examining how digital disinformation and algorithms influence voter behavior during electoral processes. It is imperative to examine the extent of their impact, assess whether this raises legitimate concerns, and explore how a more conscious and informed digital experience can be fostered. This study seeks to address these key questions:

- How do digital technologies influence behavior in online settings, and should these impacts raise concerns?

- How are these dynamics linked to U.S. elections, particularly in the context of political polarization?

The research methodology comprises case study and literature review approaches. Data collection involves sourcing information from news reports and examples of deepfake (deepfake) content related to the 2024 U.S. presidential elections. The analysis adopts a qualitative approach, employing descriptive analysis to interpret the findings.

1. Conceptual Background: Disinformation, Algorithms, and Political Polarization

Disinformation is examined alongside related concepts such as information pollution, misinformation, and post-truth. While misinformation refers to disseminating incorrect or incomplete information without necessarily intending to deceive, disinformation denotes the deliberate presentation of misleading information for a specific purpose. In digital media, disinformation often spreads through mechanisms such as propaganda, manipulation, and sensational headlines designed to capture attention. The concept of post-truth, on the other hand, describes a context in which emotions and personal beliefs exert greater influence than objective facts, thereby amplifying the impact of disinformation. According to Wardle and Derakhshan, the conversation around regulation in Europe has been notably active since December 2016, when Giovanni Pitruzzella, head of the Italian Competition Authority, proposed a bold solution. Speaking to the *Financial Times*, he recommended that European Union (EU) nations combat the rise of “*post-truth*” politics by creating specialized agencies, like antitrust regulators, to detect and remove false information.²

The primary methods used to disseminate disinformation on digital platforms include deepfake content, fake accounts, bots, and propaganda activities facilitated through micro-

² Claire Wardle & Hossein Derakhshan (2017), “Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making”, Council of Europe Report, Date of Accession: 12.12.2024 from <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>, p. 71.

targeting. Deepfake technology enables the creation of fabricated videos and audio recordings, manipulating statements attributed to political candidates or prominent figures, thereby distorting public perception and influencing political discourse. As Chesney and Citron emphasize: *“The most frightening applications of deepfake technology, however, may well be in the realms of politics and international affairs. There, deepfakes may be used to create unusually effective lies capable of inciting violence, discrediting leaders and institutions, or even tipping election.”*³ Such technologies can spread rapidly on social media and are often readily accepted as truthful by users. According to Ferrara et. al.: *“A social bot is a computer algorithm that automatically produces content and interacts with humans on social media, trying to emulate and possibly alter their behavior. Social bots have been known to inhabit social media platforms for a few years.”*⁴ Bot accounts and algorithms play a crucial role in facilitating the virality of disinformation, significantly shaping public access to information and influencing user perceptions. Disinformation and fake news producers have two major motivations: *“The first is pecuniary: news articles that go viral on social media can draw significant advertising revenue when users click to the original site. This appears to have been the main motivation for most of the producers whose identities have been revealed. The second motivation is ideological. Some fake news providers seek to advance candidates they favor.”*⁵

Disinformation and fake news have the potential to shape voter perceptions and influence their political preferences. Misleading content disseminated on social media can lead voters to develop negative attitudes toward specific candidates or political parties: *“Audio and video recordings allow people to become firsthand witnesses of an event, sparing them the need to*

³ Robert Chesney & Danielle Citron (2019), “Deepfakes and the New Disinformation War: The Coming Age of Post-Truth Geopolitics”, *Foreign Affairs*, Vol. 98, no: 1, p. 149.

⁴ Emilio Ferrara & Onur Varol & Clayton Davis & Filippo Menczer & Alessandro Flammini (2016), “The Rise of Social Bots”, *Communications of the ACM*, Vol. 59, no: 7, pp. 1-2.

⁵ Hunt Allcott & Matthew Gentzkow (2017), “Social Media and Fake News in the 2016 Election”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 31, no: 2, p. 217.

decide whether to trust someone else's account of it [...]. Therein lies a great danger.”⁶ For instance, during U.S. presidential elections, voters were exposed to false information disseminated through fake news and deepfake technology. Such misinformation was particularly observed to influence undecided voters, shaping their perceptions and potentially altering their decisions.⁷ The algorithms of digital platforms prioritize content that users are more likely to engage with, creating echo chambers that confine users to information aligned with their existing views. Pariser calls it a “filter bubble”: “The basic code at the heart of the new Internet is pretty simple. The new generation of Internet filters looks at the things you seem to like—the actual things you’ve done, or the things people like you like—and tries to extrapolate. They are prediction engines, constantly creating and refining a theory of who you are and what you’ll do and want next. Together, these engines create a unique universe of information for each of us—what I’ve come to call a filter bubble—which fundamentally alters the way we encounter ideas and information.”⁸

These phenomena of echo chambers and filter bubbles exacerbate polarization and make it increasingly difficult for individuals to be exposed to diverse political perspectives. This process not only facilitates the rapid spread of disinformation and misinformation but also leads to the narrowing and polarization of political discourse. Disinformation, particularly in authoritarian regimes, is frequently employed as a tool for propaganda. Its proliferation through digital platforms aids governments or specific groups in consolidating political power: “Each country’s institutions, media ecosystems, and political culture will interact to influence the relative significance of the internet’s democratizing affordances relative to its authoritarian and nihilistic affordances.”⁹ This means that the impact of the internet—

⁶ Robert Chesney & Danielle Citron (2019), “Deepfakes and the New Disinformation War: The Coming Age of Post-Truth Geopolitics”, p. 147

⁷ Hunt Allcott & Matthew Gentzkow (2017), “Social Media and Fake News in the 2016 Election”.

⁸ Eli Pariser (2011), *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*, New York: Penguin Press, p. 10.

⁹ Yochai Benkler & Robert Faris & Hal Roberts (2018), *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*, New York: Oxford University Press, p. 8.

whether it promotes democracy or supports authoritarian and destructive tendencies—depends on each country’s unique situation. Factors like the structure of a country’s institutions, its media environment, and its political culture will determine how the internet is used and which of its possibilities become more important. In simple terms, how the internet influences a society is shaped by that society’s existing systems and values.

The rapid dissemination of manipulative content in digital environments deepens political polarization and undermines the credibility of democratic processes. One of the most effective strategies for reducing the impact of disinformation is enhancing digital literacy. Proliferated as “*media literacy*”, this concept “*has become a center of gravity for countering fake news, and a diverse array of stakeholders – from educators to legislators, philanthropists to technologists – have pushed significant resources toward media literacy programs*”¹⁰. Digital literacy fosters a critical perspective toward digital information sources and strengthens individuals’ resilience against disinformation: “*It is essential for today’s internet users to acquire digital literacy skills in order to become active members of the information society. Digital literacy skills acquired as informed actors are critical to minimizing problems regarding the security of personal traces in digital social networks.*”¹¹

Developing voters’ abilities to recognize disinformation and engage in fact-checking can significantly reduce the political influence of false information.

2. Theoretical Background: Political-Historical Climate and Polarization in U.S. Elections

Political polarization in the United States has deep historical roots and has evolved over the past several decades. The increasing ideological divide between political parties has

¹⁰ Monica Bulger & Patrick Davison (2018), “The Promises, Challenges, and Futures of Media Literacy”, *Journal of Media Literacy Education*, Vol. 10, no: 1, pp. 1-21.

¹¹ Cansu Arısoy Gedik (2023), “Yapılaşma Teorisi Çerçevesinden Kullanıcıların Kişisel İzleri için Şeffaf Bir Dijital Ağ Modeli Önerisi”, *MEDIAJ*, Vol. 6, no: 1, p. 31.

intensified since the late 20th century, driven by factors such as economic shifts, demographic changes, and media fragmentation.¹² The rise of partisan media ecosystems has further fostered these divisions, with news consumption patterns aligning more closely with political identities.¹³ Social media platforms, by amplifying ideological content through algorithmic curation, have accelerated this trend.¹⁴

The 2024 U.S. presidential election occurred in a period marked by heightened political tensions, with issues such as voting rights, misinformation, and trust in democratic institutions at the forefront. The COVID-19 pandemic and its aftermath contributed to widespread skepticism regarding electoral processes, exacerbated by narratives of election fraud in previous cycles.¹⁵ Additionally, the role of AI-driven disinformation in shaping public perception has become increasingly evident, as deepfake content and micro-targeting strategies have been leveraged to manipulate political discourse.¹⁶ Research suggests that political polarization reduces citizens' ability to critically assess information, increasing their sensitivity to confirmation bias—the tendency to favor information that aligns with preexisting beliefs.¹⁷ This has critical implications for electoral integrity, as misinformation campaigns exploit these cognitive biases to influence voter behavior.¹⁸ The weaponization of disinformation in elections thus not only distorts democratic discourse but also undermines public trust in electoral institutions.¹⁹

¹² Nolan McCarty & Keith T. Poole & Howard Rosenthal (2008), *Polarized America: The Dance of Ideology and Unequal Riches*, MIT Press.

¹³ Natalie Jomini Stroud (2011), *Niche News: The Politics of News Choice*, Oxford University Press.

¹⁴ Joshua A. Tucker et al. (2018), "Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature", *Political Science Research & Methods*, Vol. 36, no: 2, pp. 1-22.

¹⁵ Nathaniel Persily & Joshua A. Tucker (2020), *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform*, Cambridge University Press.

¹⁶ Robert Chesney & Danielle Citron (2019), "Deepfakes and the New Disinformation War: The Coming Age of Post-Truth Geopolitics", pp. 147-155.

¹⁷ D.J. Flynn & Brendan Nyhan & Jason Reifler (2017), "The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs About Politics", *Political Psychology*, Vol. 38 (S1), pp. 127-150.

¹⁸ Yochai Benkler & Robert Faris & Hal Roberts (2018), *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*.

¹⁹ Kathleen Hall Jamieson (2020), *Cyberwar: How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President*, Oxford University Press.

Understanding the historical trajectory of U.S. political polarization provides context for analyzing how digital technologies and AI-driven disinformation operate within this landscape. Addressing these challenges requires an interdisciplinary approach, integrating insights from political science, communication studies, and digital governance frameworks to develop strategies that uphold democratic integrity.

3. The Role of Smart Technologies and Algorithms in Shaping Voter Behavior

The transformation brought about by the global communication infrastructure has had profound implications for social dynamics, as highlighted in the following observation: *“The new global communication infrastructure has completely changed social functioning by affecting the structures for coordinating social activities and organizing social interactions, especially the activity of communication. Although this change has fundamentally increased the capacity of many social functions, it has not prevented the emergence of new problems at various points. It has also created new problems that were not previously part of social functioning, such as who has access to digital networks and how, who is entitled to use the new mass media and their derivatives, and the use and manipulation of information.”*²⁰

During the 2016 U.S. presidential elections, the data analytics firm Cambridge Analytica illicitly acquired data from millions of Facebook users to construct psychographic profiles of voters. These profiles facilitated highly specific targeting, where users were exposed to personalized advertisements and curated content designed to influence their political preferences. This form of algorithmic micro-targeting restricted the breadth of the information environment, effectively limiting voters to content that aligned exclusively with their pre-

²⁰ Cansu Arisoy Gedik & A. İlkay Ceyhan (2024), “The Gender Gap in the Digital Era: Reaching Algorithmic Fairness and Technological Inclusivity in Network Society”, *Communication Papers. Media Literacy and Gender Studies*, Vol. 13, no: 26, p. 66.

existing beliefs, thereby reinforcing ideological silos and diminishing exposure to diverse viewpoints.

The article by Cadwalladr and Graham-Harrison in *The Guardian*²¹ was one of the seminal pieces that exposed the scandal. It discusses how Facebook data was harvested without user consent and used for psychographic profiling to influence voter behavior during the 2016 elections: “*The data analytics firm that worked with Donald Trump’s election team and the winning Brexit campaign harvested millions of Facebook profiles of U.S. voters, in one of the tech giant’s biggest ever data breaches, and used them to build a powerful software program to predict and influence choices at the ballot box.*” In both the 2016 and 2020 U.S. presidential elections, social media algorithms played a significant role in confining users to echo chambers by predominantly presenting content aligned with their pre-existing views. This algorithmic filtering limited exposure to diverse perspectives, causing voters to encounter information that reinforced their political ideologies and exacerbated political polarization. Most governments and corporations have used the new power that personal data and personalization offer fairly cautiously so far—China, Iran, and other oppressive regimes being the obvious exceptions. But even putting aside intentional manipulation, the rise of filtering has several unintended yet serious consequences for democracies. In the filter bubble, the public sphere—the realm in which common problems are identified and addressed—is just less relevant.²²

Digital platforms like YouTube and Facebook were particularly noted for guiding users toward specific types of content, thereby deepening ideological silos and reducing the opportunity for cross-ideological engagement. According to the findings of a study by Bakshy and colleagues, which explored how news is shared, encountered, and consumed on social

²¹ Carole Cadwalladr & Emma Graham-Harrison (2018), “Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach”, *The Guardian*, 17.03.2018, Date of Accession: 10.12.2024 from <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election>.

²² Eli Pariser (2011), *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*, p. 10.

media, Facebook users' friends tended to share significantly less news from sources that represented opposing ideological perspectives. Additionally, Facebook's algorithmic ranking reduced users' exposure to this type of diverse content in their news feeds by approximately 15 %. Even when users were exposed to cross-cutting content, they clicked on it 70 % less often compared to content that aligned with their existing views. This suggests that within the context of political news on social media, people's attention is largely influenced by selective exposure—where users are more likely to engage with information that reinforces their pre-existing beliefs, rather than content that challenges them.²³ This polarization not only limited users' exposure to opposing viewpoints but also made it increasingly difficult for them to understand alternative perspectives, further amplifying the impact of disinformation.

During the 2020 U.S. presidential elections, the use of deepfake technology to create and distribute fabricated videos became increasingly prevalent. These videos often distorted candidates' speeches or falsely attributed controversial statements to them, spreading rapidly across social media platforms. The dissemination of such content significantly impacted voters by fostering negative perceptions of specific candidates and shaping public opinion in ways that undermined informed decision-making. The 2020 U.S. Presidential elections underscored the growing threat of deepfakes to democratic integrity, not only through their potential to deepen social and ideological divisions but also by fostering what experts term the *“liar's dividend”*: *“Deepfakes may also erode democracy in other, less direct ways. The problem is not just that deepfakes can be used to stoke social and ideological divisions. They can create a liar's dividend: As people become more aware of the existence of deepfakes,*

²³ Eytan Bakshy & Solomon Messing & Lada A. Adamic (2015), “Exposure to Ideologically Diverse News and Opinion on Facebook”, *Science*, Vol. 348, no: 6239, pp. 1130-1132.

public figures caught in genuine recordings of misbehavior will find it easier to cast doubt on the evidence against them.”²⁴

To address the spread of misinformation during the 2020 U.S. presidential elections, social media platforms implemented measures aimed at curbing its influence. These included labeling misleading content and restricting access to certain posts. For instance, platforms like Twitter and Facebook flagged misleading statements made by political figures, providing warnings to alert users about the questionable accuracy of such content. While these efforts marked a step toward greater accountability, their effectiveness in reducing the impact of misinformation remains a topic of debate.

However, these efforts often proved limited, as they primarily targeted content already filtered by platform algorithms. In some instances, users perceived these actions as censorship, raising concerns about the platforms’ impartiality. This perception, combined with the selective enforcement of such measures, underscored the inherent challenges in balancing the protection of free expression with the imperative to curb the spread of misinformation: *“There needs to be a line between efforts to help and teach, and the types of creepy data gathering and stigmatic characterizations that erode trust.”²⁵* As these dynamics underscore the complexities of regulating digital content while preserving user confidence.

During the lead-up to and aftermath of the 2016 U.S. presidential election, significant attention was drawn to the coordinated online harassment tactics employed by the “*alt-right*” to silence outspoken commentators and journalists. Additionally, there was a notable increase in “*fake news*”—intentionally false stories designed to mislead voters or generate profit

²⁴ Robert Chesney & Danielle Citron (2019), “Deepfakes and the New Disinformation War: The Coming Age of Post-Truth Geopolitics”, pp. 151-152.

²⁵ Frank Pasquale (2020), *New Laws of Robotics: Defending Human Expertise in the Age of AI*, Belknap Press, p. 75.

through the clicks of curious readers.²⁶ In both the 2016 and 2020 U.S. presidential elections, social media platforms were utilized to deliver advertisements specifically tailored to voters based on their demographic and psychographic profiles. For example, political campaigns designed messages to resonate with distinct voter groups, targeting individuals in specific states to influence their preferences on a personal level. This method was particularly common in swing states, where targeted advertising strategies were extensively employed to sway undecided voters and shape electoral outcomes. Advanced voter databases now aggregate a wide range of information, including political party data collected through millions of voter interactions, “*public records*” from state agencies, and “*commercial marketing*” data traded on international markets.²⁷ The 2016 U.S. presidential election showcased how social media platforms like Facebook and YouTube enable the “*profiling, identification, tracking, and targeted messaging of individuals*”²⁸, often with the platforms actively supporting these practices.

These examples vividly illustrate the impact of smart technologies, algorithms, and digital disinformation on voter behavior in U.S. presidential elections. By shaping the flow of information and influencing political decisions, these technologies can even affect election outcomes. As Baldwin-Philippi references to Cadwalladr’s article²⁹: “*The Cambridge Analytica whistleblower Chris Wylie has repeatedly described their targeting and testing practices as ‘psychological warfare tools’*”³⁰. Consequently, examining the use of smart technologies in electoral processes is essential to ensuring the integrity and proper functioning of democratic systems.

²⁶ Tarleton Gillespie (2018), *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*, Yale University Press, p. 9.

²⁷ Daniel Kreiss (2017), “Micro-targeting, the quantified persuasion”, *Internet Policy Review*, Vol. 6, no: 4,

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Carole Cadwalladr & Emma Graham-Harrison (2018), “Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach”.

³⁰ Jessica Baldwin-Philippi (2019), “Data campaigning: between empirics and assumptions”, *Internet Policy Review*, Vol. 8, no: 4.

4. Methodology: Addressing Limitations and Biases

This study employs qualitative descriptive analysis, focusing on case studies from the 2024 U.S. presidential election. Data collection involves media reports, instances of AI-generated content, and secondary academic sources. Recognizing the potential biases in news-based case selection, the study acknowledges the limitations of relying solely on journalistic accounts. To enhance methodological rigor, future research should incorporate:

- Social media content analysis (e.g., X, Instagram, TikTok, Telegram) to track the dissemination of AI-generated misinformation.
- Surveys and interviews to assess public perceptions of digital disinformation.
- Comparative case studies across different electoral contexts to evaluate the cross-national implications of AI-driven disinformation.

5. Digital Disinformation and Algorithms: Case Studies from the 2024 U.S. Elections

The 2024 election cycle saw increased concerns over algorithmic amplification of disinformation, raising ethical and regulatory challenges. In this sense, the research adopts a case study and literature review approach, integrating a discussion on methodological transparency and bias. While qualitative descriptive analysis remains central, this study suggests supplementing traditional approaches with social media content analysis, surveys, or interviews to provide more robust empirical evidence.

5.1. Deepfake Images in Political Campaigns

During the 2024 U.S. presidential election, several instances of artificial intelligence (AI) generated content were utilized to influence voter perceptions. In the election process, artificial intelligence was employed to create fake videos and images designed to manipulate voter perceptions. For instance, in October 2024, Hurricane Helene caused widespread devastation across six southeastern U.S. states, with images of the disaster and subsequent

rescue efforts quickly circulating online. However, the increasing accessibility of AI-powered digital image creation has raised doubts about the authenticity of some viral photos. As an example, a fabricated image of former President Donald Trump depicted him wading knee-deep in floodwaters during a rescue operation, which quickly circulated on social media. Such content was crafted to evoke emotional responses from voters, ultimately leading to the spread of misinformation³¹³². Another example is a widely shared image of a concerned-looking young girl in a life jacket holding a puppy aboard a rescue boat, which was revealed to be AI-generated and not a genuine representation of the aftermath of Hurricane Helene.³³

Photo 1. Deepfake photos in the aftermath of Hurricane Helene

Moreover, political campaigns employed AI to create deceptive images. For example, the Trump campaign released ads featuring AI-generated images of opponents in compromising

³¹ Robert Chesney & Danielle Citron (2019), “Deepfakes and the New Disinformation War: The Coming Age of Post-Truth Geopolitics”.

³² Hannah Hudnall (2024), “Image of Donald Trump wading through flood water is AI-generated | Fact check”, *USA Today*, 03.10.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.usatoday.com/story/news/factcheck/2024/10/03/ai-image-trump-hurricane-helene-fact-check/75483588007/>.

³³ Peter Gattuso (2024), “Viral Images of Girl and Puppy in Hurricane Recovery Are AI-Generated”, *AOL*, 05.10.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.aol.com/news/viral-images-girl-puppy-hurricane-211902608.html>.

situations, intending to sway public opinion through fabricated visuals.³⁴ In the 2024 U.S. presidential election, AI-generated images were utilized to influence public perception. Notably, Donald Trump shared AI-created visuals depicting Kamala Harris addressing a Soviet-style assembly adorned with a hammer-and-sickle flag. These fabricated images aimed to associate Harris with communist symbolism, thereby swaying public opinion through deceptive means.³⁵ Additionally, AI-generated images falsely portraying Black voters as Trump supporters were disseminated to mislead and manipulate public sentiment.³⁶

These instances underscore the growing use of AI in crafting deceptive content within political campaigns, raising concerns about its ethical implications and potential impact on democratic processes. These examples highlight the increasing reliance on AI to create misleading content in political campaigns, raising significant concerns about its ethical implications and the potential consequences for democratic systems. AI-generated videos falsely depicting instances of election fraud circulated on social media platforms, aiming to undermine confidence in the electoral process. These deepfakes were designed to mislead voters by presenting fabricated evidence of misconduct.³⁷

5.2. AI-Generated Robocalls Suppressing Voter Turnout

In January 2024, AI-generated robocalls impersonating President Joe Biden were distributed to New Hampshire voters, advising them to abstain from voting in the state's primary

³⁴ Hany Farid (2024), "Deepfakes in the 2024 US Presidential Election", Date of Accession: 05.12.2024 from <https://farid.berkeley.edu/deepfakes2024election/>.

³⁵ Shannon Bond (2024), "How AI-generated memes are changing the 2024 election", *NPR News*, 30.08.2024, Date of Accession: 12.12.2024 from <https://www.npr.org/2024/08/30/nx-s1-5087913/donald-trump-artificial-intelligence-memes-deepfakes-taylor-swift>.

³⁶ Marianna Spring (2024), "Trump supporters target black voters with faked AI images", *BBC News*, 04.03.2024, Date of Accession: 12.12.2024 from <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-68440150>.

³⁷ James M. Lindsay (2024), "Election 2024: The Deepfake Threat to the 2024 Election", Council on Foreign Relations, 02.02.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.cfr.org/blog/election-2024-deepfake-threat-2024-election>.

election. These calls aimed to suppress voter turnout by disseminating false information.³⁸ Voters received AI-generated robocalls impersonating President Joe Biden, urging them to abstain from voting in the state's primary election. The calls featured a voice resembling President Biden's, using phrases like "*What a bunch of malarkey*", and misleadingly advised voters to "*save your vote for the November election*", falsely suggesting that participating in the primary would aid Republican efforts to re-elect Donald Trump.³⁹ These robocalls were traced back to Life Corporation, a Texas-based company, and were transmitted through Lingo Telecom. In response, the New Hampshire Attorney General's Office issued cease-and-desist orders to both companies and initiated a criminal investigation into potential violations of voter suppression laws. The Federal Communications Commission (FCC) also intervened, issuing a cease-and-desist letter to Lingo Telecom to halt the dissemination of such illegal robocalls.⁴⁰ This incident underscores the growing threat of AI-generated content in electoral processes and highlights the need for robust legal frameworks and technological safeguards to protect the integrity of democratic elections.

5.3. AI-Powered Chatbots and Disinformation in the European Parliament

Elections

Popular AI-powered chatbots spread disinformation about the European Parliament elections, according to a report by a Berlin-based NGO, highlighting the potential of AI technologies to spread misinformation in electoral processes.⁴¹ In April 2024, Democracy Reporting

³⁸ *Voice of America* (2024), "'Deepfake' of Biden's Voice Called Early Example of US Election Disinformation", 24.01.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://learningenglish.voanews.com/a/deepfake-of-biden-s-voice-called-early-example-of-us-election-disinformation/7455392.html>.

³⁹ Ali Swenson & Will Weissert (2024), "New Hampshire investigating fake Biden robocall meant to discourage voters ahead of primary", *AP*, 23.01.2024, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://apnews.com/article/new-hampshire-primary-biden-ai-deepfake-robocall-f3469ceb6dd613079092287994663db5>.

⁴⁰ New Hampshire Department of Justice (2024), "Voter Suppression AI Robocall Investigation Update", 06.02.2024, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://www.doj.nh.gov/news-and-media/voter-suppression-ai-robocall-investigation-update>.

⁴¹ Anna Desmarais (2024), "AI chatbots intentionally spreading election-related disinformation, study finds", *Euronews*, 08.06.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.euronews.com/next/2024/06/08/ai-chatbots-intentionally-spreading-election-related-disinformation-study-finds>.

International (DRI) conducted an analysis revealing that AI-powered chatbots from companies like Google, Microsoft, and OpenAI disseminated inaccurate information regarding the European Parliament elections.⁴² The study found that these chatbots often provided incorrect election dates and misleading details about voting procedures, such as mail-in voting options that were not available in certain countries. This shows the risk of AI technologies inadvertently disseminating misinformation during electoral processes, emphasizing the importance of robust oversight and ensuring the accuracy of AI-generated content.

All these examples underscore the growing use of AI technologies in crafting persuasive yet deceptive content during election cycles, highlighting the need for vigilance and digital literacy among the electorate. As a result, digital platforms use algorithms to deliver content tailored to users' interests, aiming to maximize engagement. However, this approach often confines users to content that aligns with their existing views, creating echo chambers. Such environments limit exposure to diverse perspectives and facilitate the rapid and effective spread of disinformation. This effect becomes particularly pronounced during election periods, where algorithms amplify the dissemination of politically charged or misleading content.

6. Discussion: Implications and Recommendations

The findings of this study indicate that digital platforms and algorithms play a pivotal role in shaping voter behavior, particularly during electoral processes. Social media algorithms curate content based on user engagement patterns, reinforcing ideological preferences and fostering echo chambers. This dynamic mechanism puts limits on the voters' exposure to diverse viewpoints, contributing to the intensification of political polarization. As a result, digital

⁴² Clothilde Goujard (2024), "AI chatbots spread falsehoods about the EU election, report finds", *Politico*, 11.04.2024, Date of Accession: 12.12.2024 from <https://www.politico.eu/article/ai-chatbots-spread-falsehoods-about-the-eu-elections-report-finds/>.

platforms are not just passive channels for information but active agents in shaping electoral discourse. One significant implication of this phenomenon is the growing susceptibility of voters to disinformation campaigns.

6.1. Balancing Algorithmic Governance and Free Speech

While social media companies have implemented content labeling and restrictions, concerns over censorship and selective enforcement remain. Constructing the balance between content moderation and free expression is essential for democratic accountability. In this sense, the data collected in this article indicates that in the 2024 U.S. presidential elections, AI-driven deepfake content and micro-targeting strategies emerged as significant threats to the proper functioning of democratic processes by misleading voters. The rapid dissemination of deepfake-generated content, supported by algorithms, has led voters to make decisions based on inaccurate information. These findings highlight that while algorithms play a role in content curation, their impact on disinformation depends on a combination of platform design, user behavior, and broader sociopolitical factors.

The spread of AI-generated content, such as deepfake videos and manipulated political advertisements, strengthens biases and misperceptions and reduces voters' ability to assess political messaging critically. Furthermore, these digital dynamics have the potential to weaken trust in electoral institutions, as misinformation can create confusion about voting procedures, candidacy positions, and election outcomes.

6.2. Regulatory Approaches to AI-Generated Misinformation

Policymakers must establish clear legal frameworks addressing AI-generated misinformation. Digital platforms should implement clear content moderation policies and disclose how political content is prioritized in users' feeds. Potential measures might include:

- Transparency mandates for AI-generated content.

- Stronger accountability mechanisms for tech platforms.
- International cooperation to regulate cross-border digital disinformation.

Efforts by digital platforms to reduce disinformation remain an issue, particularly regarding whether they fulfil their ethical responsibilities during electoral processes. Various social media companies have implemented measures such as labelling misleading content or imposing access restrictions to counteract false information. However, such efforts might not be enough to fully prevent the spread of disinformation. Digital platforms rely on algorithms to manage content flows and enhance user engagement, which inadvertently facilitates the rapid dissemination of disinformation. The need for social media companies to play a more active role in fighting disinformation is not only an ethical imperative but also a critical requirement for ensuring the integrity of democratic elections.

6.3. Strengthening Digital Literacy

The research underscores the role of media literacy programs in reducing disinformation's impact.⁴³ Therefore, educational initiatives must equip voters with fact-checking skills to find their ways through AI-generated content effectively.

Another significant point highlighted by this study is the necessity of digital literacy in reducing the impact of disinformation. In this digital age, the ability of voters to approach online content with a critical perspective serves as a vital defense mechanism against the spread of false information. Digital literacy enhances individuals' skills to question the accuracy of the information they encounter on digital platforms and to recognize disinformation effectively. The implementation of various digital literacy programs will enhance voters' ability to cope with disinformation, making them more informed participants in democratic processes. In this context, reducing the impact of digital disinformation requires

⁴³ Monica Bulger & Patrick Davison (2018), "The Promises, Challenges, and Futures of Media Literacy", pp. 1-21.

not only individual awareness but also a commitment from social media platforms to operate by the principles of transparency and accountability.

Conclusion

This study reveals the profound influence of smart technologies on behavior in online settings and their critical implications for democratic processes, particularly in the context of U.S. elections. Smart technologies, driven by algorithms and AI, shape online interactions by curating content tailored to user preferences. This mechanism creates echo chambers and ideological silos, putting limits to diverse viewpoints, increasing polarization, and the risk of disinformation. Advanced AI tools such as deepfake technologies and micro-targeting strategies have a high potential to manipulate public perceptions by spreading misleading or fabricated information, raising ethical concerns.

The importance of this study lies in the fact that, in the 2024 U.S. elections, these dynamics become particularly apparent. Algorithmic filtering limits voters to content that matches their beliefs, increasing division and reducing cross-party discussions. Moreover, AI-powered disinformation campaigns, including deepfake videos and micro-targeted political advertisements, have been employed to sway voter behavior, particularly in swing states, where electoral outcomes are decided by narrow margins. These practices not only undermine informed decision-making but also jeopardize the integrity of the electoral process. Therefore, while digital technologies offer opportunities for political engagement, they also introduce challenges related to disinformation, polarization, and electoral integrity. The findings emphasize the need for:

- More precise and thorough methods for studying digital disinformation.
- Fair regulations that protect democratic principles.
- Increased public awareness through digital literacy programs.

In conclusion, especially digital media literacy programs are vital to equipping voters with the skills to critically evaluate online content and recognize disinformation. Simultaneously, digital platforms must adopt transparent and accountable practices to reduce the risks associated with algorithmic curation and disinformation. Ultimately, addressing the challenges posed by digital disinformation requires a coordinated effort among policymakers, technology firms, and the public. Only through these measures can the integrity of democratic systems be preserved in the face of advancing technological capabilities.

BIBLIOGRAPHY

- Allcott, Hunt & Gentzkow, Matthew (2017), “Social Media and Fake News in the 2016 Election”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 31, no: 2, pp. 211-236.
- Arısoy Gedik, Cansu (2023), “Yapılaşma Teorisi Çerçevesinden Kullanıcıların Kişisel İzleri için Şeffaf Bir Dijital Ağ Modeli Önerisi”, *MEDIAJ*, Vol. 6, no: 1, pp. 19-40.
- Arısoy Gedik, Cansu, & Ceyhan, A. İlkay (2024), “The Gender Gap in the Digital Era: Reaching Algorithmic Fairness and Technological Inclusivity in Network Society”, *Communication Papers. Media Literacy and Gender Studies*, Vol. 13, no: 26, pp. 64-75.
- Bakshy, Eytan & Messing, Solomon & Adamic, Lada A. (2015), “Exposure to Ideologically Diverse News and Opinion on Facebook”, *Science*, Vol. 348, no: 6239, pp. 1130-1132.
- Baldwin-Philippi, Jessica (2019), “Data campaigning: between empirics and assumptions”, *Internet Policy Review*, Vol. 8, no: 4.
- Benkler, Yochai & Faris, Robert & Roberts, Hal (2018), *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*, New York: Oxford University Press.
- Bond, Shannon (2024), “How AI-generated memes are changing the 2024 election”, *NPR News*, 30.08.2024, Date of Accession: 12.12.2024 from <https://www.npr.org/2024/08/30/nx-s1-5087913/donald-trump-artificial-intelligence-memes-deepfakes-taylor-swift>.
- Bulger, Monica & Davison, Patrick (2018), “The Promises, Challenges, and Futures of Media Literacy”, *Journal of Media Literacy Education*, Vol. 10, no: 1, pp. 1-21.
- Cadwalladr, Carole & Graham-Harrison, Emma (2018), “Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach”, *The*

Guardian, 17.03.2018, Date of Accession: 10.12.2024 from

<https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election>.

- Chesney, Robert & Citron, Danielle (2019), “Deepfakes and the New Disinformation War: The Coming Age of Post-Truth Geopolitics”, *Foreign Affairs*, Vol. 98, no: 1, pp. 147-155.
- Desmarais, Anna (2024), “AI chatbots intentionally spreading election-related disinformation, study finds”, *Euronews*, 08.06.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.euronews.com/next/2024/06/08/ai-chatbots-intentionally-spreading-election-related-disinformation-study-finds>.
- Farid, Hany (2024), “Deepfakes in the 2024 US Presidential Election”, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://farid.berkeley.edu/deepfakes2024election/>.
- Ferrara, Emilio & Varol, Onur & Davis, Clayton & Menczer, Filippo & Flammini, Alessandro (2016), “The Rise of Social Bots”, *Communications of the ACM*, Vol. 59, no: 7, pp. 96-104.
- Flynn, D.J. & Nyhan, Brendan & Reifler, Jason (2017), “The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs About Politics”, *Political Psychology*, Vol. 38 (S1), pp. 127-150.
- Gattuso, Peter (2024), “Viral Images of Girl and Puppy in Hurricane Recovery Are AI-Generated”, *AOL*, 05.10.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.aol.com/news/viral-images-girl-puppy-hurricane-211902608.html>.
- Gillespie, Tarleton (2018), *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*, Yale University Press.
- Goujard, Clothilde (2024), “AI chatbots spread falsehoods about the EU election, report finds”, *Politico*, 11.04.2024, Date of Accession: 12.12.2024 from

<https://www.politico.eu/article/ai-chatbots-spread-falsehoods-about-the-eu-elections-report-finds/>.

- Hall Jamieson, Kathleen (2020), *Cyberwar: How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President*, Oxford University Press.
- Hudnall, Hannah (2024), “Image of Donald Trump wading through flood water is AI-generated | Fact check”, *USA Today*, 03.10.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.usatoday.com/story/news/factcheck/2024/10/03/ai-image-trump-hurricane-helene-fact-check/75483588007/>.
- Kreiss, Daniel (2017), “Micro-targeting, the quantified persuasion”, *Internet Policy Review*, Vol. 6, no: 4.
- Lindsay, James M. (2024), “Election 2024: The Deepfake Threat to the 2024 Election”, Council on Foreign Relations, 02.02.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://www.cfr.org/blog/election-2024-deepfake-threat-2024-election>.
- Mccarty, Nolan & Poole, Keith T. & Rosenthal, Howard (2008), *Polarized America: The Dance of Ideology and Unequal Riches*, MIT Press.
- New Hampshire Department of Justice (2024), “Voter Suppression AI Robocall Investigation Update”, 06.02.2024, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://www.doj.nh.gov/news-and-media/voter-suppression-ai-robocall-investigation-update>.
- Pariser, Eli (2011), *The Filter Bubble: What the Internet is Hiding from You*, New York: Penguin Press.
- Pasquale, Frank (2020), *New Laws of Robotics: Defending Human Expertise in the Age of AI*, Belknap Press.
- Persily, Nathaniel & Tucker, Joshua A. (2020), *Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform*, Cambridge University Press.

- Spring, Marianna (2024), “Trump supporters target black voters with faked AI images”, *BBC News*, 04.03.2024, Date of Accession: 12.12.2024 from <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-68440150>.
- Stroud, Natalie Jomini (2011), *Niche News: The Politics of News Choice*, Oxford University Press.
- Swenson, Ali & Weissert, Will (2024), “New Hampshire investigating fake Biden robocall meant to discourage voters ahead of primary”, *AP*, 23.01.2024, Date of Accession: 11.12.2024 from <https://apnews.com/article/new-hampshire-primary-biden-ai-deepfake-robocall-f3469ceb6dd613079092287994663db5>.
- Tucker, Joshua A. & Guess, Andrew & Barbera, Pablo & Vaccari, Cristian & Siegel, Alexandra & Sanovich, Sergey & Stukal, Denis & Nyhan, Brendan (2018), “Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature”, *Political Science Research & Methods*, Vol. 36, no: 2, pp. 1-22.
- *Voice of America* (2024), “‘Deepfake’ of Biden’s Voice Called Early Example of US Election Disinformation”, 24.01.2024, Date of Accession: 05.12.2024 from <https://learningenglish.voanews.com/a/deepfake-of-biden-s-voice-called-early-example-of-us-election-disinformation/7455392.html>.
- Wardle, Claire & Derakhshan, Hossein (2017), “Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making”, Council of Europe Report, Date of Accession: 12.12.2024 from <https://edoc.coe.int/en/media/7495-information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research-and-policy-making.html>.

**A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF THE EUROPEAN CIRCULAR ECONOMY:
HOW CIRCULAR EUROPEAN COUNTRIES ARE?**

Dilara SÜLÜN¹

Abstract: As the pursuit of economic and commercial activities, production and consumption are fundamental and indispensable processes of the global economy, the total waste generated becomes an alarming issue worldwide. The European Union (EU), aware of the increasingly threatening consequences of the linear economy, tends to expand the Circular Economy (CE) model to reduce raw material extraction and increase the recycling of primary materials. This article explores the scope and evolution of the Circular Economy model in Europe. Our research questions are as follows: How circular are EU member states? What is the circularity rate in Europe and each EU member state? Which countries are more successful in implementing the circular economy model and what are the most important and suitable sectors for recycling and reuse? We examine the policy data through the EU, first by evaluating the policy analysis in the EU, presenting the relevant documents and regulatory framework in the EU. Then we use quantitative data to assess the circularity rate in Europe and each EU country between 2004 and 2022 and explore the achievements of CE in Europe by sectorial materials. Our findings indicate that despite the relatively high and rising circularity level in Europe, the current growth rate in the circular economy is not sufficient to reach the EU's 2030 objectives.

Keywords: *Circular Economy, European Union, European Environment Agency, Sustainable Development, Recycling.*

Article Category: Economics

Date of Submission: 31.01.2025

Date of Acceptance: 13.02.2025

¹ Associate Professor, Izmir Democracy University, İzmir, Türkiye.
Email: dilara.sulun@idu.edu.tr.

AVRUPA DÖNGÜSEL EKONOMİSİNİN KAPSAMLI BİR ANALİZİ:**AVRUPA ÜLKELERİ NE KADAR DÖNGÜSEL?**

Öz: Ekonomik ve ticari faaliyetlerin sürdürülmesi, üretim ve tüketimin küresel ekonominin vazgeçilmez ve temel süreçleri olması nedeniyle, dünya çapında üretilen atıkların toplamı endişe verici bir sorun haline gelmektedir. Doğrusal ekonominin artan tehdit edici sonuçlarının farkında olan Avrupa Birliği (AB), hammadde çıkarımını azaltmak ve birincil malzemelerin geri dönüşümünü artırmak için Döngüsel Ekonomi (CE) modelini genişletme eğilimindedir. Bu makale, Döngüsel Ekonomi modelinin Avrupa'daki kapsamını ve gelişimini incelemektedir. Araştırma sorularımız şunlardır: AB ülkeleri ne kadar döngüseldir? Avrupa toplamında ve her AB üye ülkesinde döngüsellik oranı nedir? Döngüsel ekonomi modelini uygulamada hangi ülkeler daha başarılıdır ve geri dönüşüm ve yeniden kullanım için en önemli ve uygun sektörler hangileridir? Çalışmamızda öncelikle AB'deki politikaların analizi yapılmış olup, ilgili belge ve dokümanlar ile yasal çerçeve sunularak AB politika verileri incelenmiştir. Çalışmamızın nicel araştırma kısmında ise 2004 ile 2022 yılları arasında Avrupa genelindeki ve her AB ülkesindeki döngüsellik oranları değerlendirilmiş olup, döngüsel ekonominin Avrupa'daki başarıları sektörel bazda incelenmiştir. Neticede, Avrupa'da son yıllardaki nispeten yüksek ve yükselen döngüsellik seviyesine rağmen döngüsel ekonomideki büyüme oranının, AB'nin 2030 hedeflerine ulaşmak için yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Döngüsel Ekonomi, Avrupa Birliği, Avrupa Çevre Ajansı, Sürdürülebilir Kalkınma, Geri Dönüşüm*

Introduction

The concept of sustainability is the most important element of the circular economy (CE). A circular economy model is shaped by the transition from the linear economy model to the circular model from raw materials to production, from consumption to waste generation, the use of renewable energy resources, the reduction of consumption levels, and the increase of recycling and reuse. In other words, a circular economy comprises processes aimed at creating economic, social, and environmental benefits by providing sustainable production, consumption, growth, and development models. In a circular economy, materials are not wasted, and nature is preserved. Within a circular economy model, materials and goods are in circulation through various processes. These processes can be in the form of maintenance, reuse, remanufacture, recycling, and recovery.² “Reducing, reusing, recycling, and recovering” materials in the system are well known in the academic literature and they are referred to as the ‘3R’ and ‘4R dimensions of CE’.³ Therefore, CE also fights climate change and other environmental issues.

In the current system, industries take materials from nature, make products from these materials and then throw them away as “waste” which is known as “*the linear process*”. However, in a CE, “waste” is no more produced, in other words, there is no more waste. In a CE, products are used as long as possible, which reduces the use of raw materials and reduces carbon emissions. However, according to the World Economic Forum, “*in the current way of our living, we are using 60 % more resources than the Earth can provide and creating too*

² Ellen MacArthur Foundation, “What is a Circular Economy”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview>

³ Julian Kirchherr & Nan-Hua Najda Yang & Frederik Schulze-Spüntrup & Maarten J. Heerink & Kris Hartley (2023), “Conceptualizing the Circular Economy (Revisited): An Analysis of 221 Definitions”, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 194, p. 3.

much waste".⁴ The EU produces more than 2.5 billion tons of waste per year, but with a CE, up to 4.5 trillion U.S. dollars could be saved by 2030.⁵

With the European Commission (EC) 2015 Action Plan of Circular Economy, the concept of CE has been used increasingly by both scholars and practitioners since then.⁶ The Action Plan was followed by substantive environmental and sustainable policies and regulations in the EU, including the European Green Deal.

Our study comprises first the literature review on CE and our research methodology, and it is followed by a policy analysis in the second part on the Circular Economy in Europe. This part forms the qualitative analysis of our research, based on the relevant regulatory documents and European policies. The third part of our study comprises quantitative research based on statistical data on circularity rates in Europe. An assessment is made for the EU-27, in general, to compare it with the global circularity rates. This part also includes an examination of the circularity rates in the EU by country as well as by sectorial materials.

1. Literature Review

Mhatre et al. explored the concept of circular economy and its implementation in the EU countries based on circular business models.⁷ They argued that the most densely used circular strategy has been recycling and that the pioneer sectors in the circular economy (CE) are construction, electronics, and waste management. Besides, governments and regional authorities' macro-level policies lead and facilitate the implementation of the circular economy.

⁴ World Economic Forum (2022), "What Is the Circular Economy, and Why Does It Matter That It Is Shrinking?", 14.06.2022, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.weforum.org/agenda/2022/06/what-is-the-circular-economy/>.

⁵ *Ibid.*

⁶ European Commission (2015), "First Circular Economy Action Plan", Date of Accession: 07.09.2024 from https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/first-circular-economy-action-plan_en.

⁷ Purva Mhatre & Rohit Panchal & Anju Singh & Shyam Bibyan (2021), "A Systematic Literature Review on the Circular Economy Initiatives in the European Union", *Sustainable Production and Consumption*, Vol. 26, p. 187.

For Kirchherr et al., out of the 208 survey respondents and 47 expert interviews, the little achievement in CE in Europe is mainly due to cultural boundaries, low consumer awareness as well as low consumer interest along with doubtful company culture.⁸

Pardo and Schweitzer asserted that CE policies are built upon societal needs and are vital to reaching climate and social objectives.⁹ However, there are many obstacles such as market-related difficulties and a lack of financial or technical resources.

Calisto Friant et al. analyzed the CE discourse and policies of the former European Commission President Juncker, between 2014 and 2019.¹⁰ Their study revealed a difference between words and actions. They argued that the Commission's discourse was relatively holistic and that policies did not address many socio-ecological consequences.

Mazur Wierzbicka asserted that there is a “two-speed Europe” among the EU member states regarding advancement towards CE between 2010 and 2018.¹¹ Germany, Belgium, Spain, France, Italy, Netherlands, and the United Kingdom (UK) are the leading states in operating with CE principles. However, Central, Eastern, and Southern European countries are slower in the transformation towards CE where very few strategies were effective in meeting European standards to face the challenges of the circular economy.

⁸ Julian Kirchherr & Laure Piscicelli & Ruben Bour & Erica Kostense-Smit & Jennifer Muller & Anne Huibrechtse-Truijens & Marko Hekkert (2018), “Barriers to the circular economy: Evidence from the European Union (EU)”, *Ecological Economics*, Vol. 150, p. 264.

⁹ Romain Pardo & Jean-Pierre Schweitzer (2018), “A Long-term Strategy for a European Circular Economy – Setting the Course for Success”, Institute for European Environmental Policy, Date of Accession: 07.09.2024 from https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/think_2030_circular_economy.pdf.

¹⁰ M. Calisto Friant & W. J. V. Vermeulen & R. Salomone (2021), “Analysing European Union circular economy policies: words versus actions”, *Sustainable Production and Consumption*, Vol. 27, p. 337.

¹¹ Ewa Mazur-Wierzbicka (2021), “Circular economy: advancement of European Union countries”, *Environmental Sciences Europe*, Vol. 33, no: 111, p. 1.

Hagelüken et al. explored the CE in non-ferrous metals and their study found that an obligatory certification program for recyclers of electronic waste would encourage treatment processes with high quality and allow material recovery more efficiently.¹²

Hartley et al. focused their research on policy recommendations to accelerate CE, by interviewing government and private sector policy experts.¹³ Their findings indicated recommendations such as setting more rigid measures and norms starting from the production process, providing tax support toward circular products, facilitating waste trading through virtual purchase platforms and raising awareness campaigns.

Marino and Pariso evaluated the transition rate of EU states towards CE by comparing their performances between 2006 and 2016.¹⁴ They correlated the Gross Domestic Product (GDP) data with different “*Produced Municipal Waste*” data. They concluded that EU states have adopted different strategies and that only a few of them were effective in terms of European CE.

Fitch-Roy et al. stressed that only some parts of the European CE are innovative, the rest was added to the existing instruments. Given the ineffectiveness of past policies, they suggest more radical strategies to pursue policies of sustainable production and consumption.¹⁵

Camilleri analyzed the importance of CE in business and industry stakeholders.¹⁶ He argued that European strategies provided a reduction in waste in various EU contexts. However, the

¹² Christian Hagelüken & Ji Un Lee-Shin & Annick Carpentier & Chris Heron (2016), “The EU Circular Economy and Its Relevance to Metal Recycling”, *Recycling*, Vol. 1, no: 2, p. 242.

¹³ Kris Hartley & Ralf Van Santen & Julian Kirchherr (2020), “Policies for transitioning towards a Circular Economy: Expectations from the European Union (EU)”, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 155, p. 1.

¹⁴ Alfonso Marino & Paolo Pariso (2020), “Comparing European countries' performances in the transition towards the Circular Economy”, *Science of The Total Environment*, Volume 729, p. 1.

¹⁵ Oscar Fitch-Roy & David Benson & David Monciardini (2020), “Going around in circles? Conceptual Recycling, Patching and Policy Layering in The EU Circular Economy Package”, *Environmental Politics*, Vol. 29, no: 6, p. 983.

¹⁶ Mark Anthony Camilleri (2020), “European Environment Policy for The Circular Economy: Implications for Business and Industry Stakeholders”, *Sustainable Development*, Vol. 28, no: 6, p. 1804.

European Commission still needs to speed up the transition to CE due to environmental conditions.

To Milios, policymakers can contribute to providing adequate infrastructures, as well as capabilities in logistics, supply and distribution or training to practitioners in the industries.¹⁷

For Kirchherr et al.¹⁸ and Camilleri¹⁹, the path to CE may still be hard for some industries. Some sectors are likely to have more difficulties in reducing their waste or re-using their materials, for example, mining or extraction industries, producers of textile components, and electronic or plastic industries.²⁰ In fact, many businesses choose to stay in their position and rely on their traditional linear model.²¹

There is a considerable increase in the share of renewable energy across the EU, mainly due to the CE policies. A significant increase is also spotted in Türkiye, where the share of renewable energy was multiplied by more than three from 2007 to 2015.²²

Along with many European countries, China also advanced significantly in applying CE policies. Because using renewable energy reduces traditional energy consumption, it also reduces carbon emissions. China has also adopted policies, regulations and strategic plans related to renewable energy.²³

¹⁷ Leonidas Milios (2018), “Advancing to a Circular Economy: Three Essential Ingredients for a Comprehensive Policy Mix”, *Sustainability Science*, Vol. 13, p. 861.

¹⁸ Julian Kirchherr et al. (2018), “Barriers to the Circular Economy: Evidence from the European Union (EU)”.

¹⁹ Mark Anthony Camilleri (2019), “The Circular Economy’s Closed Loop and Product Service Systems for Sustainable Development: A Review and Appraisal”, *Sustainable Development*, Vol. 27, no: 3, p. 530.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Nancy M. P. Bocken & Ingrid De Pauw & Conny Bakker & Bram Van Der Grinten (2016), “Product Design and Business Model Strategies for a Circular Economy”, *Journal of Industrial and Production Engineering*, Vol. 33, no: 5, pp. 308-320; Gustavo Michelini & Renato N. Moraes & Renata N. Cunha & Janaina M.H. Costa & Aldo R. Ometto (2017), “From Linear to Circular Economy: PSS Conducting the Transition”, *Procedia CIRP*, Vol. 64, p. 2.

²² Mihaela Mihai & Daniela Manca Todose & Emilia Titan & Valentina Vasile (2018), “Correlations in the European Circular Economy”, *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, Vol. 52, no: 4, p. 61.

²³ Xueliang Yuan & Xujiang Wang & Jian Zuo (2013), “Renewable Energy in Buildings in China— A Review”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 24, p. 18.

There are many definitions and interpretations of CE in academic literature. Kirchherr et al analyzed the 221 definitions of CE and presented their findings.²⁴ First, the concept of CE went through consolidation and differentiation in the last five years. Second, a shift in the supply chains is increasingly recommended to promote CE worldwide. Third, despite sustainable development appears as the main objective of CE, it is not clear whether CE can support environmental sustainability and economic development at the same time. Finally, the CE transition relies on a collaboration between producers, consumers, policymakers, and scholars.²⁵

1.1. Research Methodology

After having presented the relevant academic literature review on the Circular Economy, our research comprises both qualitative and quantitative analysis in the evaluation of the CE across the EU. The qualitative analysis comprises the documents regulating the Circular Economy in the European Union. This research exposes the regulatory framework of the Union and sheds light on the EU's short-term and long-term objectives. This qualitative part explores and evaluates the European 2015 Circular Economy Action Plan, The European Commission 2018 Circular Economy Monitoring Framework (CEMF), the 2019 European Green Deal; zero pollution and neutral climate objectives, the 2020 New Circular Economy Action Plan and the 2023 revised CEMF.

The second part of our research comprises the quantitative analysis of circular economy with relevant data and indicators, in the European Union countries. The most important indicator in measuring circular economy is the “*Circularity Rate*” (CR), also called the “*Circular Material Use Rate*” (CMUR). It shows the share of total materials used in an economy that is put to recycling or recovery and returned to the economy as secondary materials. Therefore, we have

²⁴ Julian Kirchherr et al. (2023), “Conceptualizing the Circular Economy (Revisited): An Analysis of 221 Definitions”.

²⁵ *Ibid.*

evaluated the circular material use rate in EU-27, from 2004 to 2022. Our statistical assessment is three-fold:

- Circular material use rate across the EU,
- Circular Material Use Rate in the EU by country, and
- the circular material use rate in the EU by material group.

Based on these statistics, the current state of play in EU countries is compared with CMUR in the world and EU's indicators are also evaluated within the EU's 2030 objectives.

2. The Policy Framework of the European Circular Economy

2.1. European Commission 2015 and 2020 Circular Economy Action Plans

The first CE action plan at the European level was adopted by the European Commission in 2015. The objective of the plan was to facilitate the European transition toward a circular economy, by setting several actions and measures for it. The plan also aimed to strengthen sustainable economic development by boosting competitiveness and creating new employment opportunities. The totality of a product's life cycle is included in the relevant measures, in order to ensure beneficial and environmental practice for businesses and governments. The plan even engaged in the early stages of production, such as the design process, and covered the phases from production to consumption and to waste management. In total, 54 actions have been delivered in various policy areas such as chemicals, industry, plastics, sustainable development, waste management and recycling.²⁶

The European Green Deal (EGD), a closely connected strategy with the CE, was also adopted by the European Commission in 2019, and in the following year, the new CE Action Plan was

²⁶ European Commission (2015), "First Circular Economy Action Plan", Date of Accession: 07.09.2024 from https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/first-circular-economy-action-plan_en.

adopted by the European Commission in 2020.²⁷ In this new CE Action Plan sets a new agenda for sustainable growth and for the EU's 2050 climate neutrality target. The new plan focuses “especially on the sectors that use most resources and where the potential for circularity is high such as: electronics and ICT, batteries and vehicles, packaging, plastics, textiles, construction and buildings, food, water and nutrients”.²⁸ **Figure 1** below reflects the functioning of the circular economy.

Figure 1. Circular Economy Model

Source: European Parliament²⁹

2.2. The Bellagio Declaration

A cooperation was initiated between the Italian Institute for Environmental Protection and Research (ISPRA) and the European Environment Agency (EEA) in December 2020 and was

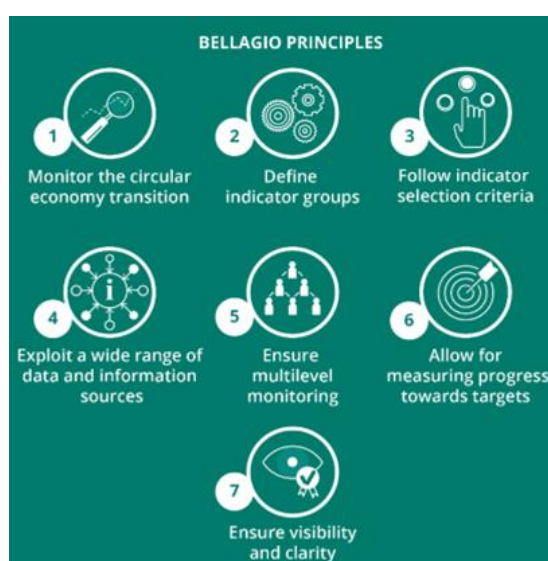
²⁷ European Commission (2020), “Circular Economy Action Plan”, Date of Accession: 07.09.2024 from https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en

²⁸ *Ibid.*

²⁹ European Parliament Research Service (2023), “Circular Economy: Definition, Importance and Benefits”, Date of Accession: 15.10.2024 from https://www.europarl.europa.eu/resources/library/images/20230927PHT05951/20230927PHT05951_original.png.

published in March 2021, under the name of Bellagio Declaration.³⁰ It laid down the principles concerning monitoring CE, including each relevant party.³¹ It is a guide for national and European authorities for monitoring frameworks and indicators. It was carefully elaborated in close consultancy with relevant institutions to ensure alignment with the European Green Deal and with the European Circular Economy Action Plan. The Bellagio Declaration defined seven principles as essential for monitoring the transition to a CE.³²

Figure 2. Bellagio Principles for Monitoring the Transition to Circular Economy

Source: European Environment Agency³³

2.3. European Union 2018 and 2023 Circular Economy Monitoring Frameworks (CEMF)

The European Commission adopted its first Circular Economy Monitoring Framework (CEMF) in January 2018, which comprised four levels of CE, presented in **Table 1**. The EC,

³⁰ European Environment Agency (2020), “The Bellagio Declaration Circular Economy Monitoring Principles”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/measuring-europes-circular-economy/BellagioDeclaration.pdf>.

³¹ World Resources Forum (2024), “Where Next for Circular Economy Monitoring? An Overview of European Developments”, 23.01.2024, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.wrforum.org/wrf23/where-next-for-circular-economy-monitoring-an-overview-of-european-developments/>.

³² European Environment Agency (2020), “The Bellagio Declaration Circular Economy Monitoring Principles”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/measuring-europes-circular-economy/BellagioDeclaration.pdf>.

³³ *Ibid.*

in line with the EGD and its objectives of zero pollution and a neutral climate, called for a revision of the CEMF in its 2020 Circular Economy Action Plan. The revised CEMF was published in 2023, and comprised 5 levels, the newly added level is “*global sustainability and resilience*”. Within this new framework, there are also newly added indicators such as “*material footprint, resource productivity, consumption footprint, greenhouse gas emissions from production activities and material dependency*”.³⁴

Table 1. Levels of Circular Economy in the 2018 and 2023 CEMF

Levels of Circular Economy	2018 CEMF	2023 CEMF
Production and consumption	x	x
Waste management	x	x
Secondary raw materials	x	x
Competitiveness and innovation	x	x
Global sustainability and resilience		x

Source: Compiled by the author

3. Quantitative Analysis of the CE in the EU Member States

3.1. Circular Material Use Rates in Europe

In this part, we will explore and analyze the most important indicator in measuring circular economy across the EU. The Circularity Rate (CR), also called Circular Material Use Rate (CMUR), shows the share of total materials used in an economy that are put to recycling or recovery and returned into the economy as secondary materials. The recycled materials avoid further extraction of primary raw materials. According to the latest Eurostat and EEA data released in 2023, the EU’s circularity rate was 11.5 % in 2022, making Europe the biggest

³⁴ European Commission (2023), “Improved circular economy monitoring framework now live”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/wdn-20230515-1>.

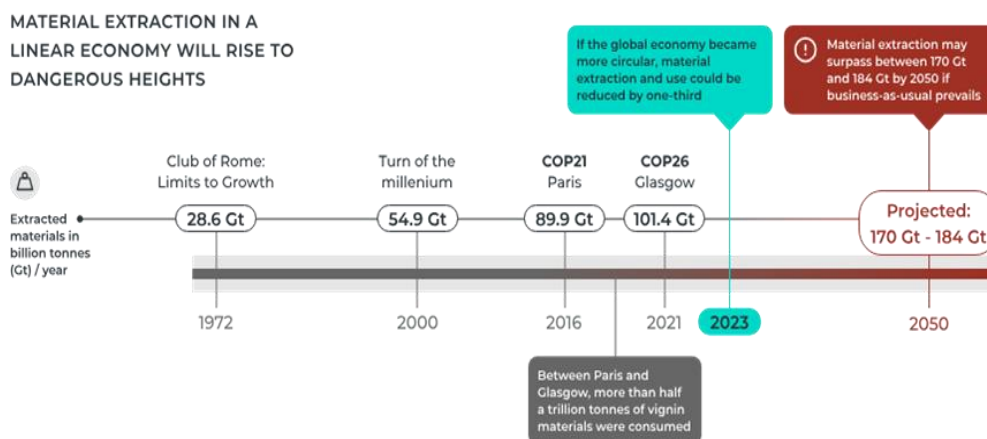
consumer of recycled materials. To compare it with the world rate, the global circularity rate was 9.1 % in 2018, 8.6 % in 2020 and 7.2 % in 2023 according to the 2024 Circularity Gap Report.³⁵ The numbers reflect unfortunately the worsening of the global situation and indicate that the world relies almost exclusively on new materials, as the extraction of new materials is rising each year. In other words, the numbers indicate that more than 90 % of materials are either wasted, lost or unavailable for reuse.

Circular economic strategies, by increasing products' life cycle, can decrease consumption and therefore harm less the globe and climate. The EU's objective of doubling the CMUR by 2030 would necessitate multiplying 2020's rate (11.5 %) by two, which would make 23.2 %. In other words, Europe needs to increase the CMUR average annual growth rate by 20 in the next years, when compared to the periods between 2012 and 2022. However, this scenario is unrealistic, based on the 2010 and 2022 annual growth rate and several reports predicting a rise in the demand for materials in Europe. Therefore, the EU cannot reach its 2030 and 2050 objectives by only increasing recycling but would also need to reduce the material use, especially in heavy material groups such as non-metallic minerals and metals. On the other hand, because extracting materials harms the environment, Europe also needs its consumption of fossil energy materials.³⁶ **Figure 3** below reflects the rise of material extraction across the globe, surpassing the environmental limits. However, CE measures can reduce the world's material extraction and its use by one-third.

³⁵ Circle Economy Foundation Report (2024), *The Circularity Gap Report 2023*, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.circularity-gap.world/2023>.

³⁶ Interreg Central Europe (2024), "Circular Material Use Rate in Europe", 11.06.2024, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.interreg-central.eu/news/circular-material-use-rate-in-europe/#:~:text=Although%20the%20EU's%20CMUR%20has,consumption%20has%20remained%20rather%20stable.>

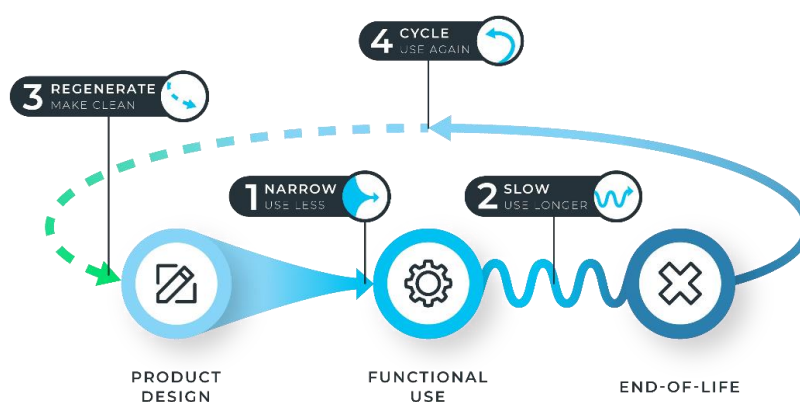
Figure 3. Increase of Material Extraction in Billion Tons

Source: Circularity Gap World Report³⁷

Figure 4 below represents the four flows needed for a circular economy, based on the four objectives of Bocken et al (2016).

Figure 4. The Four Flows of Circular Objectives

Source: Circularity Gap World Report³⁸

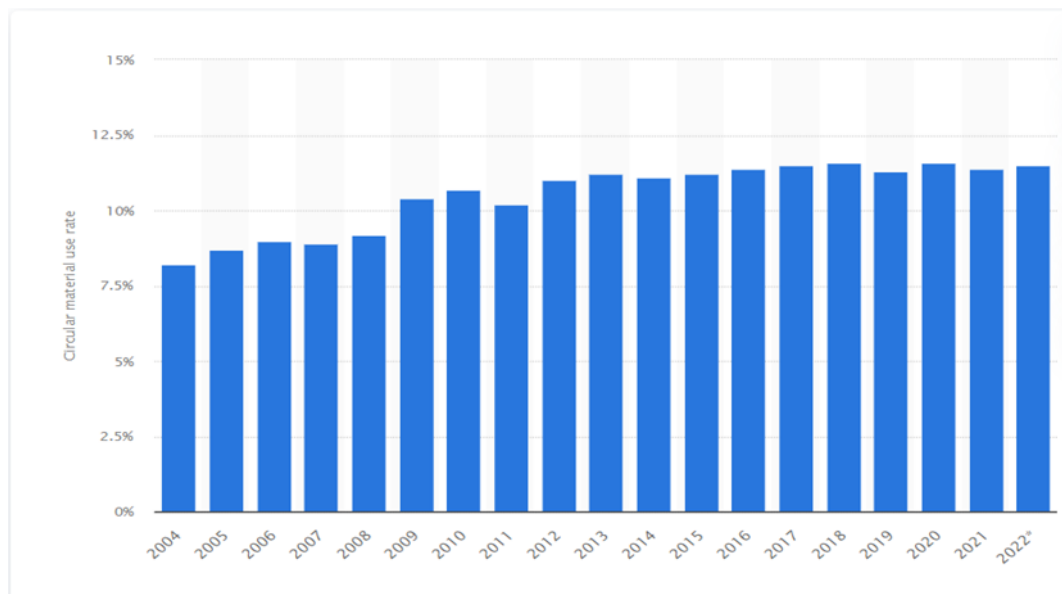
As defined earlier, the circularity rate is the share of material resources used that come from recycled waste materials. In 2022, 11.5 % of material resources came from recycled materials in the EU. Despite the upward trend in the CMUR in the EU and the EU’s higher rates

³⁷ Circle Economy Foundation Report (2024), *The Circularity Gap Report 2023*, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.circularity-gap.world/2023>.

³⁸ *Ibid.*

compared to the rest of the world, European current objectives in CE are likely not to be reached by the EU.

Figure 5. Circular Material Use Rate in the European Union (EU-27) from 2004 to 2022

Source: Statista³⁹

As set in the European CE Action Plan, the EU aims to double its use of recycled material, between 2020 and 2030. However, the increase between 2020 and 2022 was only less than 1 % in the EU, this slow progress and new projections of material demand in Europe indicate that the EU is not likely to meet its 2030 objective.

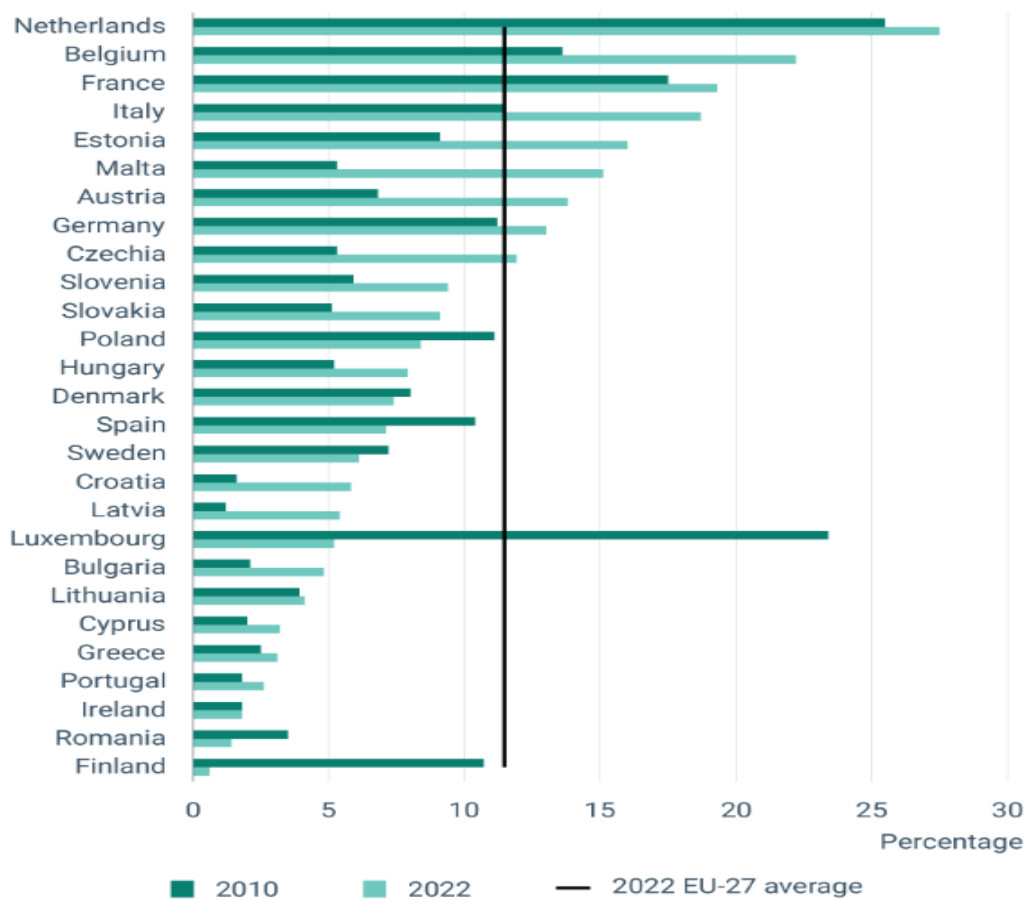
3.2. Circular Material Use Rate in the EU By Country

We can observe important differences in the MCURs across the EU. For example, whereas the Netherlands made 27.5 % in 2022, Finland made only 0.6 %. Recycling capacities and material consumption levels differ from country to other. While CMUR was higher than 20 % only in Belgium, Netherlands, and Belgium, six other countries had rates over 10 % in 2022. These countries are:

³⁹ Statista, “Circular Material Use Rate In The European Union 2010-2022”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.statista.com/statistics/1316475/circular-material-use-rate-in-european-union-by-country/>

- France,
- Italy,
- Estonia,
- Malta,
- Austria, and
- Germany.

Figure 6. Circular Material Use Rate in the EU By Country

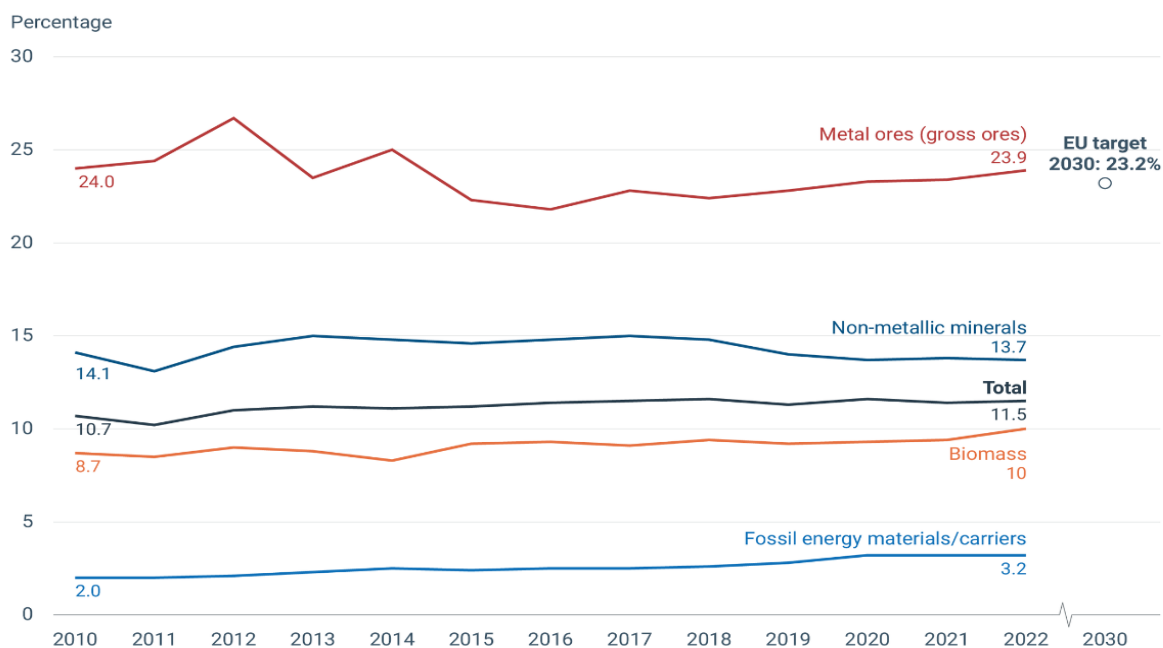
Source: European Environment Agency⁴⁰

20 EU member states’ CMURs have increased in the last decade, the biggest rises (above 5 %) were seen in Malta, Belgium, Italy, Austria, Estonia, and Czechia. Latvia, Croatia, Malta,

⁴⁰ European Environment Agency (2024), “Circular material use rate in Europe”, Date of Accession: 10.15.2024, from <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/circular-material-use-rate-in-europe>.

Bulgaria, Czechia, and Austria also marked a good increase by doubling or even more their CMURs between 2010 and 2022. However, three countries had significant decreases in their CMURs; these are Finland, Luxembourg, and Romania.

Figure 7. Circular Material Use Rate in the EU By Material Group Between 2010-2022

Source: European Environment Agency⁴¹

Almost half of the total material consumption was comprised of non-metallic minerals and their CMUR decreased since 2010, while biomass and fossil-based materials' CMURs increased between 2010 and 2022. There are different CMURs for various material groups, for example, while metal ores CMUR was 24 % in 202, fossil materials CMURs were slightly above 3 %. Obviously, the use of the materials differs of course depending on the nature of these materials. While metals can easily be recycled and reused, fossil fuels cannot be recycled.

⁴¹ European Environment Agency (2023), "Circular Material Use Rate in Europe", Date of Accession: 10.15.2024 from <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/circular-material-use-rate-in-europe>.

Conclusion

We have presented the policy framework of Circular Economy in the EU. As sustainable growth and sustainable development gain more and more importance across the globe, the EU has put considerable and measurable objectives for 2030 and 2050, in a large policy area covering most environmental issues. The European Commission has played an important role in setting these measures; however, the EU member states, and the European Environment Agency have also contributed to the development of these strategies.

We have seen that a large policy and regulatory framework has been introduced in the EU, including European Commission Action Plans and Monitoring Frameworks. However, despite the ambitious political and regulatory environmental measures and Circular economy objectives by 2030, the quantitative data regarding CE in Europe reveals two important points.

The first point is that the EU has achieved better CE rates in comparison with other regions in the world. EU's circularity rate was 11.5 % in 2022, making Europe the biggest consumer of recycled materials. To compare it with the world rate, the global circularity rate was 9.1 % in 2018, 8.6 % in 2020 and 7.2 % in 2023. Therefore, we can assess that while the EU has a positive and increasing circularity rate, the global circularity rate has decreased since 2018. The EU had more successful circular results and achievements while the worsening of the global situation indicates that the world relies almost exclusively on new materials.

The second point that is important in our findings is that despite the upward trend in the CMUR in the EU and the EU's higher rates compared to the rest of the world, European current objectives in CE are likely not to be reached by the EU. As set in the European CE Action Plan, the EU aims to double its use of recycled material, between 2020 and 2030. However, the increase between 2020 and 2022 was only less than 1 % in the EU, this slow

progress and new projections of material demand in Europe indicate that the EU is not likely to meet its 2030 objective.

When we assess the CMUR in the EU by country, we observe important differences across the EU. For example, whereas the Netherlands made 27.5 % in 2022, Finland made only 0.6 %. Recycling capacities and material consumption levels differ from one country to another. While CMUR was higher than 20 % only in Belgium, Netherlands, and six other countries had rates over 10 % in 2022. These countries are France, Italy, Estonia, Malta, Austria, and Germany.

When we assessed the CMUR in the EU by the material group between 2010 and 2022, we observed that almost half of the total material consumption was comprised of non-metallic minerals and their CMUR decreased since 2010, while biomass and fossil-based materials' CMURs increased between 2010 and 2022. There are different CMURs for various material groups while metal ores CMUR was 24 % in 202, the fossil materials CMURs were only around 3 %.

In conclusion, the EU overall needs to increase its annual growth rate in circularity levels, in order to reach its 2030 objectives. Our findings indicate that the current growth rates are insufficient, and the EU needs to become more circular, especially Finland, France, Italy, Estonia, Malta, Austria and Germany, the EU countries that are lagging in CMUR.

Besides, addition to EU regulations and policies, more circularities can be facilitated by national governments' policies in the EU, and advanced infrastructure and technological capacities, including collaboration between public and private entities and also by increasing awareness and providing financial assistance through incentives. Recycling and reuse of secondary raw materials are not enough to reach significant levels of circularity. Our policy recommendations for the EU would be to enhance environmental tax reforms and incentives, to include CE targets and criteria in the pre-production processes and to control the

implementation of CE in national laws and objectives. Additionally, the EU should encourage public and private partnerships in CE and focus on the most harmful sectors such as the food industry, construction and manufacturing industries including textile and automotive. Finally, the EU should increase awareness of environmental issues and their impact.

BIBLIOGRAPHY

- Bocken, Nancy M. P. & De Pauw, Ingrid & Bakker, Conny & Van Der Grinten, Bram (2016), “Product design and business model strategies for a circular economy”, *Journal of Industrial and Production Engineering*, Vol. 33, no: 5, pp. 308-320.
- Calisto Friant, M. & Vermeulen, W. J. V. & Salomone, R. (2021), “Analysing European Union circular economy policies: words versus actions”, *Sustainable Production and Consumption*, Vol. 27, pp. 337-353.
- Camilleri, Mark Anthony (2019), “The Circular Economy’s Closed Loop and Product Service Systems for Sustainable Development: A Review and Appraisal”, *Sustainable Development*, Vol. 27, no: 3, pp. 530-536.
- Camilleri, Mark Anthony (2020), “European Environment Policy for The Circular Economy: Implications for Business and Industry Stakeholders”, *Sustainable Development*, Vol. 28, no: 6, pp. 1804-1812.
- Circle Economy Foundation Report (2024), *The Circularity Gap Report 2023*, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.circularity-gap.world/2023>
- Ellen MacArthur Foundation, “What is a Circular Economy”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview>
- European Commission (2015), “First Circular Economy Action Plan”, Date of Accession: 07.09.2024 from https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/first-circular-economy-action-plan_en
- European Commission (2020), “Circular Economy Action Plan”, Date of Accession: 07.09.2024 from https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en

- European Commission (2023), “Improved circular economy monitoring framework now live”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/wdn-20230515-1>
- European Environment Agency (2020), “The Bellagio Declaration Circular Economy Monitoring Principles”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/measuring-europes-circular-economy/BellagioDeclaration.pdf>
- European Environment Agency (2023), “Accelerating the Circular Economy in Europe: State and Outlook 2024”, 21.03.2024, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.eea.europa.eu/publications/accelerating-the-circular-economy>
- European Parliament Research Service (2023), “Circular Economy: Definition, Importance and Benefits”, Date of Accession: 15.10.2024 from https://www.europarl.europa.eu/resources/library/images/20230927PHT05951/20230927PHT05951_original.png.
- Fitch-Roy, Oscar & Benson, David & Monciardini, David (2020), “Going around in circles? Conceptual Recycling, Patching and Policy Layering in The EU Circular Economy Package”, *Environmental Politics*, Vol. 29, no: 6, pp. 983-1003.
- Hagelüken, Christian & Lee-Shin, Ji Un & Carpentier, Annick & Heron, Chris (2016), “The EU Circular Economy and Its Relevance to Metal Recycling”, *Recycling*, Vol. 1, no: 2, pp. 242-253.
- Hartley, Kris & Van Santen, Ralf & Kirchherr, Julian (2020), “Policies for transitioning towards a circular economy: Expectations from the European Union (EU)”, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 155, pp. 1-10.
- Interreg Central Europe (2024), “Circular Material Use Rate in Europe”, 11.06.2024, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.interreg-central.eu/news/circular->

material-use-rate-in-europe/#:~:text=Although%20the%20EU's%20CMUR%20has,consumption%20has%20remained%20rather%20stable

- Kirchherr, Julian & Piscicelli, Laure & Bour, Ruben & Kostense-Smit, Erica & Muller, Jennifer & Huibrechtse-Truijens, Anne & Hekkert, Marko (2018), “Barriers to the circular economy: Evidence from the European Union (EU)”, *Ecological Economics*, Vol. 150, pp. 264-272.
- Kirchherr, Julian & Yang, Nan-Hua Najda & Schulze-Spüntrup, Frederik & Heerink, Maarten J. & Hartley, Kris (2023), “Conceptualizing the Circular Economy (Revisited): An Analysis of 221 Definitions”, *Resources, Conservation and Recycling*, Vol. 194, pp. 1-32.
- Marino, Alfonso & Pariso, Paolo (2020), “Comparing European Countries' Performances in the Transition Towards the Circular Economy”, *Science of The Total Environment*, Volume 729, pp. 1-12.
- Mazur-Wierzbicka, Ewa (2021), “Circular economy: advancement of European Union countries”, *Environmental Sciences Europe*, Vol. 33, no: 111, pp. 1-15.
- Mhatre, Purva & Panchal, Rohit & Singh, Anju & Bibyan, Shyam (2021), “A Systematic Literature Review on the Circular Economy Initiatives in the European Union”, *Sustainable Production and Consumption*, Vol. 26, pp. 187-202.
- Michelini, Gustavo & Moraes, Renato N. & Cunha, Renata N. & Costa, Janaina M.H. & Ometto, Aldo R. (2017), “From Linear to Circular Economy: PSS Conducting the Transition”, *Procedia CIRP*, Vol. 64, pp. 2-6.
- Mihai, Mihaela & Todose, Daniela Manea & Titan, Emilia & Vasile, Valentina (2018), “Correlations in the European Circular Economy”, *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, Vol. 52, no: 4, pp. 61-78.

- Milios, Leonidas (2018), “Advancing to a Circular Economy: Three Essential Ingredients for a Comprehensive Policy Mix”, *Sustainability Science*, Vol. 13, pp. 861-878.
- Pardo, Romain & Schweitzer, Jean-Pierre “A Long-term Strategy for a European Circular Economy – Setting the Course for Success”, Institute for European Environmental Policy, Date of Accession: 07.09.2024 from https://circulareconomy.europa.eu/platform/sites/default/files/think_2030_circular_economy.pdf
- Statista, “Circular Material Use Rate In The European Union 2010-2022”, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.statista.com/statistics/1316475/circular-material-use-rate-in-european-union-by-country/>
- World Economic Forum (2022), “What Is the Circular Economy, and Why Does It Matter That It Is Shrinking?”, 14.06.2022, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.weforum.org/agenda/2022/06/what-is-the-circular-economy/>
- World Resources Forum (2024), “Where Next for Circular Economy Monitoring? An Overview of European Developments”, 23.01.2024, Date of Accession: 07.09.2024 from <https://www.wrforum.org/wrf23/where-next-for-circular-economy-monitoring-an-overview-of-european-developments/>
- Yuan, Xueliang & Wang, Xujiang & Zuo, Jian (2013), “Renewable Energy in Buildings in China— A review”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 24, pp. 1-8.

KİTAP İNCELEMESİ:**ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK-TEORİK DEĞERLENDİRMELER**Seda Gözde TOKATLI¹

Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi tarafından yayınlanan Emre Çıtak ve Osman Şen imzalı *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik -Teorik Değerlendirmeler* isimli eser, çağımızda hem geleneksel, hem de yeni güvenlik tehditlerinin dünya güvenliğini, uluslararası güvenliği, ulusal güvenliği ve aynı zamanda devlet, toplum ve birey güvenliğini derinden sarstığını ve güvenliğin sadece askerî ve ekonomik anlamda değil, çevresel, cinsiyet, sosyal ve ya toplumsal güvenlik alanlarına da yer verilmesi gerektiğinin önemini ortaya koymaktadır.

Kitap içerisinde güvenliğin kuramsal analizi farklı boyutları ile on bir farklı araştırmacı tarafından ele alınmaktadır. Yazarlar, güvenliğin teorik çerçevede analizini yalın bir dille anlatarak Uluslararası İlişkiler alanındaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Eser, güvenliği farklı boyutlarıyla ortaya konulmasını sağlarken, aynı zamanda güvenlik sorunlarına yönelik çözüm önerileri de sunmaktadır. Güvenlik kavramının farklı tanım ve boyutlarının olmasının akademik çalışmaların önünde bir engel mi, yoksa bir zenginlik mi olduğu yönünde tartışmalarda günümüzde hâlâ devam etmektedir. “*Kim, ne kadar veya kim için güvenlik sağlanmalıdır?*” yönünde artan sorular karşısında zaman, mekân ve kişi gibi etmenlerin yanında farklılaşmalar da ön plana çıkmıştır. Güvenlik üzerine yapılan tartışmalarda ulusal güvenlik kadar uluslararası güvenlik kavramı da geniş yer tutmaktadır.

Uluslararası güvenliğin tanımı yapılırken farklı değerlendirmeler göz önünde bulundurulmaktadır. On bir farklı yazar tarafından hem genel olarak güvenliğin tanımına yer veren bu eser, hem de uluslararası güvenliği savaş, barış, göç ve şiddet kavramları

¹ Doktor Öğretim Görevlisi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir, Türkiye.
Email: sedagozde@hotmail.com.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1880-1338>.

kapsamında incelemektedir. Kitap içerisinde toplam on iki farklı bölüm bulunmaktadır. Bu eser içerisinde başlıkların içeriğini oluşturan alt başlıklar da yer almaktadır.

Kitabın birinci kısmında, yazar, “Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar ve Güvenlik Anlayışı” başlıklı makale ile liberal yaklaşımları ön plana çıkartırken, liberal kuramın savunduğu temel değerleri ve savları açıklamaktadır. Liberal yaklaşımların güvenlik anlayışının temelinde, uluslararası sistemin anarşik yapısında oynadığı role değinirken, serbest ticaretin artması, kurumların inşa edilmesi ve demokrasinin yaygınlaştırılmasına yönelik çeşitli değişimlerin yaşandığı da öne sürmektedir. Devlet güvenliğinden daha çok birey güvenliğinin önemine değinen yazar, liberal yaklaşımın öne sürdüğü devlet ile birey arasındaki çizginin önemine vurgu yapmaktadır. Uluslararası İlişkiler alanında özellikle küreselleşme sonrasında artan iş birliği, çok taraflılık ve devlet dışı örgütlerin sistem içerisinde artan rolü ekonomik güvenlik alanındaki konuların da etkisini arttırmıştır. Güvenlik ile özgürlük arasındaki dengenin önemine vurgu yapan yazar, demokratik yönetimlerin otoriter yönetimler karşısında daha barışçıl olabileceklerini ve beraberinde daha az askerî harcama yapabileceklerini dile getirmektedir. Demokratik yönetimlerin güvenlik ile olan ilişkisini incelerken, demokratik devletlerin birbiri ile savaşmadıklarını ve barışçıl düzene katkı sağladıklarının da altını çizmektedir.

İkinci bölümde, yazar “Klasik Realizmin Güvenliğe Bakışı ve Kökenleri” başlıklı makalede liberalizm karşısında ortaya çıkan klasik realizm kuramının güvenliğe yönelik bakış açısını analiz etmektedir. Klasik realizmin temel savlarını ve kavramlarını açıklayan yazar, güvenlik ile gerçekçi bakış açısı arasındaki bağı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma içerisinde Nicholas Machiavelli, Thomas Hobbes ve Farabi gibi eski düşünürlerin görüşlerine yer verilmiş ve bu düşünürlerin görüşlerinin klasik realizm kuramı ile olan ilişkisi incelenmiştir. Geçmiş dönem düşünürlerinin fikirlerinin genel olarak realizm kuramının görüşleri ile uyum içerisinde olduğu ve özellikle güvenlik bağlamında önemli düşünürlerin moral (ahlaki)

değerleri göz ardı ederek hareket ettiklerini ön plana çıkarmaktadır. Yazar, realizm kuramı diğer kuramlar tarafından sert eleştirilere maruz kalsa da, sistem içerisindeki geçerliliğini hâlâ koruduğu yönündeki savı da desteklemektedir.

Üçüncü bölümde, yazar “Yeni Gerçekçilik ve Güvenlik” başlıklı makale ile neorealizm kuramına veya diğer adıyla yeni gerçekçilik kuramına yer vererek, güvenlik kavramını yapısal bir çerçeveden analiz etmektedir. Bu bölümde, güç, kapasite ve güç dengesi kavramlarına sıkça yer veren yazar, anarşik yapısal düzenin güvenlik kavramı üzerinde yarattığı etkiye odaklanmaktadır. Uluslararası güvenliğin analizini yapan yazar, sistemin yapısının anarşik olmasının yarattığı güvenlik kaygılarını ortaya koymaktadır. Yeni gerçekçilik kuramı, güvenlik analizinde savaş hâli, anarşik yapı, güç arayışı ve güvenlik ikilemi gibi kavramlarla faydalı bir bakış açısı sunmaktadır. Anarşik yapısal düzende devlet temelli bakış açısını ön plana çıkaran yeni gerçekçilik kuramı, devletler arası iş birliğine ise şüphe ile yaklaşmaktadır. Geleneksel savaşların devam ettiğini, devletlerin uluslararası sistem içerisinde hâlâ en temel aktör olduğunu ve askerî güç unsurların günümüzde önemini hâlâ koruduğunu savunan yeni gerçekçilik kuramı, güç unsurlarının önemine de sıklıkla değinmektedir. Anarşiyi uluslararası alandaki güvenlik sorunlarının temelini koyan yeni gerçekçilik kuramının devlet davranışlarını kontrol edecek bir üst otoritenin veya gerektiğinde yaptırımlarda bulunacak bir üst kurumun olmadığını ve bu yapısal düzenin de yeni bir güvenlik sorunu yarattığını yazar bu bölümde ön plana çıkartmıştır.

Dördüncü bölümde, “Marksizm ve Güvenlik” başlıklı makale ile, yazar, Marksizm’in güvenlik anlayışını değerlendirmektedir. Marx, Engels ve Lenin gibi teorisyenlerin çalışmalarına yer veren yazar, savaş ve barış kavramları üzerinden güvenliği değerlendirmektedir. Aynı zamanda çağcıl düşünürlerden olan Immanuel Wallerstein ve Rosenberg’in görüşlerine de yer vererek, güvenlik konusuna farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır. Yazar, ekonomi ile üretim ilişkilerini ön plana çıkartan bir yaklaşım

olmasından dolayı güvenlik kavramına dair önemli pek çok konuyu dışarıda bıraktığını dile getirmiştir. Merkezine devleti koymayan Marksizm kuramı, devleti araçsal bir yapı olarak kabul eden ve tarih boyunca ezen ve ezilen sınıflar arasındaki mücadeleye odaklandığından güvenlik konusunda farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Özellikle Marksizm kuramı kapitalist yapısal düzende rekabetin sadece sınıflar arasında değil, devletler arasında da yaşanabileceğini ve çatışmaya yol açabileceğini öne sürmektedir. Yazar, güvenlik çalışmaları bağlamında Marksizm kuramının diğer kuramlara nazaran eksik kaldığını ve yeteri kadar ilgi görmediğini vurgulamaktadır. Özellikle eşitsiz yapısal düzenin varlığına dikkat çeken yazar, kapitalist devletler arasında rekabetin varlığını öne çıkartırken, aynı zamanda kapitalist sınıflar ile işçi sınıfı arasında yaşanan krizlerinde sistemsel istikrarsızlığa yol açacağını ifade etmektedir. Yazar, bu kuramın güvenlik konusuna bir giriş niteliği taşıdığını öne sürmektedir.

Beşinci bölümde, “İngiliz Okulu ve Güvenlik” başlıklı makalesi ile, yazar, İngiliz Okulu’nun kuruluşu, amacı ve diğer teoriler ile olan benzer yönlerine değinmektedir. Bu bölümde, Martin Wright, Adam Watson ve Hedley Bull gibi önemli düşünürlerin güvenlik algılarına yer verilmektedir. Kuramın kendi içerisinde çoğulcu ve dayanışmacı uluslararası toplum olarak ayrıştığı ve geleneksel güvenlik anlayışına yönelik farklı görüşlere yer verildiği ön plana çıkmaktadır. İngiliz Okulu, gerçekçilik (realizm) ve liberalizm kuramları ile ortak yönleri bulunsa da, birçok yönüyle bu ekollerden farklılaşmaktadır. Zira özü itibarıyla uluslararası toplum ve düzen kurmayı amaçlayan bir kuramdır. İngiliz Okulu, uluslararası toplumun inşa edilmesini vurgularken, ortak değer ve amaçlar ile düzen ve güvenliğin de kurulabileceğini savunmaktadır. Yazar, bu kuramın adalet ve insan haklarına odaklanmasını, toplum ve düzen kavramlarına önem vermesini, “*insani müdahale*” kavramının gündeme taşınmasına ve kaynakların eşit olarak dağılımına vurgu yaptığını ve bunun güvenlik kavramına yönelik önemli katkılar olduğunu değerlendirmektedir.

Altıncı bölümünde, “Barış Çalışmaları ve Güvenlik” başlıklı makalesiyle, yazar, barış ve şiddet kavramlarına vurgu yaparak barış çalışmalarının güvenlik kavramı ile olan ilişkisine değinmektedir. Barış çalışmalarının tarihsel gelişiminden yola çıkarak özellikle Johan Galtung’un negatif barış, pozitif barış ve yapısal şiddet kavramlarını ön plana çıkartmaktadır. Bu bölümde, barış ve güvenlik arasındaki ilişkiye detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Barış çalışmaları bakış açısıyla sosyal adalet ve demokrasi kavramlarının barış ile olan ilişkisi analiz edilirken, kuvvet kullanmanın veya müdahalelerin barış adına kullanıldığı yönünde varsayımları ele almaktadır. Özellikle, yazar, yapısal şiddetin artan etkisini değinerek, neoliberal yapısal düzen içerisinde artan çok boyutlu yapısal güvensizliğinin yarattığı etkiye odaklanmaktadır. Barış çalışmaları her ne kadar savaşın yokluğu olarak tanımlansa da, şiddet ve güvensizliği anlamak için sosyokültürel köklerine inilmesi gerektiğini savunulmaktadır. Sosyal adaletin getirdiği koşullara odaklanan bu çalışma, doğrudan şiddet kadar doğrudan olmayan şiddet (yapısal fakirlik, açlık, ayrımcılık, ırk ayrımı) varlığına dikkat çekmektedir. Bireysel şiddetin yokluğunu negatif barış olarak tanımlayan yazar, yapısal şiddetin yokluğunu ise pozitif barış olarak tanımlamaktadır.

Yedinci bölümde, yazar “Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik” başlıklı makale ile sosyal inşacıların güvenlik konusunu nasıl ele aldıklarını anlatmaktadır. Özellikle klasik güvenlik yaklaşımlarının güvenliği maddi unsurları ile ele almasını eleştirmekte ve kimlik faktörünün tartışmalara dâhil edilmesini savunmaktadır. Sosyal olguların da maddi unsurları etkilediğini, güvenliğin sadece güç ve çıkar kavramları üzerinden değerlendirilmeyeceği ve aynı zamanda kimliğin de güvenlik konularında incelenebileceği bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Yazar, Nicholas Onuf ve Alexander Wendt gibi önemli düşünürlerin eseferine yer vererek inşacı bir güvenlik anlayışını gündeme getirmektedir. Uluslararası siyasetin “biz” ve “onlar” kavramları üzerinden kurgulandığını ve güvenlik konusunda bu algının belirleyici bir rol oynadığına değinmektedir. Devleti toplum ile bağlaşıklık bir yapı olarak gören sosyal

inşacılık yaklaşımı, güvenliği ele alırken sadece devleti değil, devletin tüm bileşenleri ile değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Sekizinci bölümde, “Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik” başlıklı makaleye yer veren yazar, güvenliğe eleştirel bir bakış açısı kazandırmış ve güvenliği eleştirel teori çerçevesinde ele almıştır. Uluslararası İlişkiler disiplinine eleştirel bakış açısı kazandıran bu kuram, geleneksel güvenlik anlayışından kopuşu temsil etmektedir. Eleştirel güvenlik çalışmaları ile ön plana çıkan bu kuram, güvenliğin ana akım yaklaşımlar tarafından nasıl kavramsallaştığına odaklanırken, güvenlik kavramının dönüşümünü etkileyen sosyoekonomik ve siyasi gelişmeleri de değerlendirmektedir. Mevcut bilginin doğallığını sorgulayan bu anlayış, hâkim toplumsal ve güç ilişkilerin nasıl meydana geldiğini ve kime hizmet ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu ekol, bireyleri güvenliğin esas veya nihai referans noktası olarak kabul etmektedir. Yani yazar, güvenliği siyaset teorisi ile birleştirmektedir. Mevcut güvenlik ve güç ilişkilerini eleştirmek için olduğu kadar, onları yeniden inşa etmeyi ve bir sentez hâline getirmeyi de hedeflemektedir.

Dokuzuncu bölümde, yazar “Postyapısalcılık ve Güvenlik” başlıklı makalesinde postyapısalcılık kuramının güvenlik ile olan ilişkisine odaklanmaktadır. Bu bölümde, Jacques Derrida, Michel Foucault, Richard Ashley ve David Campbell gibi önemli düşünürlerin ön plana çıkardığı yapı sökülme, soybilim, yorumlama ve söylem kavramları çerçevesinde postyapısalcı bir değerlendirmede bulunmaktadır. Güvenlik kavramı, bu kuram tarafından çok farklı bir değerlendirmeye alınmıştır. Kuram güvenliğin nasıl düşünülmesi ya da güvenlik konularına nasıl yaklaşılması gerektiğini açıklamaktan ziyade, geleneksel güvenlik anlayışını sorgulamaktadır. Neticede, güvenlik konusunda genel kabul görmüş doğruların ve yeni boyutların ortaya çıkmasında önemli katkı sağlayan bir kuramdır.

Onuncu bölümde, “Feminizm ve Güvenlik” başlıklı makalesine yer veren yazar, güvenliğin feminizm ile olan ilişkisini incelemektedir. Feminizmin ne olduğunu açıklarken, kendi

içerisinde yer alan farklı düşünürlerin feminizm kuramı ile olan bakış açılarını yorumlamaktadır. Örneğin, liberal, radikal veya Marksist kuramın feminizme yönelik farklı varsayımları ortaya konmaktadır. Uluslararası İlişkiler kuramının erkek egemen temelli olduğunu, feminist akademisyen veya düşünürlerin mevcut durumu değiştirmeye çalıştığını ve güvenliğin maskülen karakter ile bağdaştığını açıklamaktadır. Kadınların savaş veya barış durumunda yaşadıklarını, güvenliğin kadınların, çocukların veya marjinal grupların hayatını derinden etkilediğini, feministlerin bütüncül güvenlik anlayışını reddettiğini ve güvenlik kavramının ve özellikle de savaşın toplumsal cinsiyete göre bölündüğüne değinmektedir.

On birinci bölümde “Yeşil Teori ve Güvenlik” başlıklı makalede, yazar, yeşil teorinin güvenlik ile olan ilişkisini ele almaktadır. Yeşil teori, diğer teorilerden farklı olarak güvenlik kavramını insan merkezli ele almak yerine, çevre merkezli olarak ele almakta ve değerlendirmektedir. Çevresel konuların devletlerarası çatışmalara yol açabileceğini, bir diğer ifadeyle çevresel bozulmaların çatışma ile arasındaki ilişkiyi öne çıkarmayı amaçlamaktadır. Çevresel sorunların Uluslararası İlişkiler literatüründeki etkisi ve bu çevresel sorunların nasıl giderilebileceği de yeşil teorinin temel çalışma alanları arasında yer almaktadır. Ek olarak, Yeşil teorinin temel analiz düzeyi sadece insan nüfusunun fertleri değil, gezegendeki tüm canlı türlerinin güvenliğini içermektedir.

On ikinci ve son bölümde, “Güvenlik ve Uluslararası Ekonomi Politik İlişkisi” başlıklı makalede, yazar, güvenlik kavramının farklı boyutunu incelemektedir. Yazar, ekonomi ile güvenlik arasındaki hayati bağı ele almaktadır. Yazar, öncelikle bu alanın güvenlik dışındaki bütün alanları kapsadığını savunan Miller’in görüşüne yer vermiştir. Yazar, güvenlik ile ekonominin birbiri ile yarışan değil, birbirini tamamlayan alanlar olduğunu dile getirmiştir. Uluslararası ekonomi politığın realizm ile olan ilişkisini ele alırken Robert Gilpin’in görüşlerine yer vermiş ve siyaset ile güvenliğin devletlerin politikalarına yön vermesi gerektiğini savunmuştur. Realizm kuramının alt başlığı olan Hegemonik istikrar teorisine yer

veren yazar, hegemon gücün ekonomi ve güvenliği bir arada sağlamanın çatışma veya rekabeti azalttığını, dolayısıyla güvenli bir ortama da zemin hazırlayarak istikrara katkı sağladığını öne sürmektedir. Uluslararası ekonomik politiği İngiliz Okulu kapsamında değerlendiren yazar, güvenliğin sağlmasında Susan Strange'in görüşlerine yer vererek, iki farklı yolun varlığından bahsetmektedir. Çatışmaların azalmasında dünya imparatorluğunun varlığının veya işlevsel olacak Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların gerekliliğinin altını çizmektedir. Ekonomi ile güvenliğin birbirinden ayıramayacağını savunan bu görüş, ekonomi politik çalışmalarında güvenliğe daha fazla yer verilmesi gerektiğini vve güvenlik çalışmalarında da ekonomik faktörün göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik kavramını farklı kuramlar çerçevesinde ele alan bu kapsamlı çalışma, literatürde yer alan önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Çalışma, farklı akademisyenlerin güvenlik kavramına yönelik çeşitli teorik değerlendirmelerini ortaya koyarak güvenliğin farklı bakış açıları ile analiz edilmesini sağlamıştır. Güvenliğin geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde yorumlayan kuramlara ilaveten eleştirel güvenlik anlayışının da çalışmada yer alması çalışmanın içeriğini zenginleştirmiş, aynı zamanda çalışmaya eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırmıştır. Uluslararası İlişkiler literatüründen önemli bir kavram olan güvenlik, analiz düzeyinde devlet, birey, toplum, çevre, kadın veya kurumlar olmak üzere çeşitli gruplara yer vermektedir. Her kuram güvenlik kavramını çalışmalarında temel alırken farklı kavramlar üzerinden açıklamalar getirmiş, analiz seviyelerini de bu kapsamda farklılaştırmıştır. Son olarak, güvenliğin tarihsel gelişiminden yola çıkarak güvenlik anlayışındaki farklılaşmaları ele alan bu çalışma, güvenlik kavramının her geçen gün derinleştiğini de dile getirmektedir.

KAYNAKÇA

- ıtak, Emre & Şen, Osman (2014), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik - Teorik Değerlendirmeler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.